

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Славица Р. Стаменић Јањић

**“Стратешка партнерства Републике Србије
од 2009. до 2019. године и њено
спољнополитичко позиционирање”**

докторска дисертација

Београд, 2024.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Slavica R. Stamenić Janjić

**“Strategic partnerships of the Republic of
Serbia from 2009 to 2019 and its foreign policy
positioning”**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2024

Ментор:

Проф. др Драган Ђукановић, редован професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Чланови комисије:

Проф. др Драган Симић, редован професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Др Ана Јовић Лазић, виша научна сарадница, Институт за међународну привреду и политику

Датум одбране: _____

СТРАТЕШКА ПАРТНЕРСТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2009. ДО 2019. ГОДИНЕ И ЊЕНО СПОЉНОПОЛИТИЧКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ

Сажетак

У контексту једностраног проглашења независности Косова и Метохије, као и глобалне економске кризе из 2008. године, те процеса померања моћи са Запада на Исток, Република Србија је у спољнополитичкој концепцији заснованој на “четири стуба” и потписивању стратешких партнерстава са другим земљама препознала најбољи начин за очување територијалног интегритета и остварење економских циљева уз доследну приврженост пуноправном чланству у Европској унији као стратешком спољнополитичком приоритету. Одабир стратешких партнерстава за најбољи оквир међудржавне сарадње који доприноси остварењу спољнополитичких циљева Републике Србије не представља само основну хипотезу у овом истраживању, већ отвара нове правце у процесу разумевања међународних билатералних односа, као и вођења спољне политике са теоријског и практичног аспекта.

Република Србија је до 2019. године закључила стратешка партнерства са укупно седам земаља - Народном Републиком Кином, Републиком Италијом, Републиком Француском, Руском Федерацијом, Уједињеним Арапским Емиратима, Азербејџанском Републиком и Републиком Грчком. Од поменутих држава пет се налази у систему спољнополитичких стубова Србије - Кина, Русија и три државе чланице Европске уније, док су преостале две земље важне најпре због економске сарадње и спољнополитичког позиционирања Србије као атрактивне инвестиционе дестинације.

Циљ овог рада представља појашњење значаја закључивања стратешких партнерстава Републике Србије са другим државама у временском интервалу између 2009. и 2019. године, као и њихов утицај на спољнополитичко позиционирање Србије за шта ће се првенствено користити становиште неокласичног реализма “треће врсте”. Кроз овај теоријски правац, који представља својеврсну синтезу структуралног реализма и спољнополитичке анализе, биће разматран хипотетички оквир предметног истраживања. У раду се полази од основне претпоставке која тврди да стратешка партнерства која је Република Србија склопила са другим земљама у периоду од 2009. па до 2019. године представљају најбољи оквир међудржавне сарадње за Републику Србију у савременим међународним односима. Кроз сложен однос између подстицаја и ограничења која долазе са системског нивоа анализе и унутрашњих варијабли које проистичу из појединачног нивоа анализе, покушаћемо да објаснимо избор одређених спољнополитичких стратегија и њихову (не)успешну имплементацију.

Кључне речи: стратешко партнерство, неокласични реализам, спољна политика, Република Србија, Народна Република Кина, Република Италија, Република Француска, Руска Федерација, Уједињени Арапски Емирати, Азербејџанска Република, Република Грчка, Европска унија, Косово;

Научна област: политичке науке

Ужа научна област: међународне студије

Број уписа: 1200

УДК: 327:316.334(497.11)"2009/2019"

STRATEGIC PARTNERSHIPS OF THE REPUBLIC OF SERBIA FROM 2009 TO 2019 AND ITS FOREIGN POLICY POSITIONING

Abstract

In the context of the unilateral declaration of independence of Kosovo and Metohija, the global economic crisis of 2008, and the shift of power from the West to the East, the Republic of Serbia recognized in its foreign policy concept based on the "four pillars" and the signing of strategic partnerships with other countries as the best way to preserve territorial integrity and achieve economic goals while consistently adhering to full membership in the European Union as a strategic foreign policy priority. The selection of strategic partnerships as the best framework for interstate cooperation that contributes to achieving the foreign policy goals of the Republic of Serbia not only represents the main hypothesis in this research but also opens new directions in understanding international bilateral relations and conducting foreign policy from both theoretical and practical aspects.

By 2019, the Republic of Serbia had concluded strategic partnerships with seven countries: the People's Republic of China, the Republic of Italy, the Republic of France, the Russian Federation, the United Arab Emirates, the Republic of Azerbaijan, and the Republic of Greece. Among these countries, five are part of Serbia's foreign policy pillars—China, Russia, and three European Union member states—while the remaining two countries are significant primarily due to economic cooperation and Serbia's foreign policy positioning as an attractive investment destination.

The aim of this paper is to clarify the significance of concluding strategic partnerships between the Republic of Serbia and other countries in the period between 2009 and 2019, as well as their impact on Serbia's foreign policy positioning, primarily using the perspective of Type III neoclassical realism. Through this theoretical direction, which represents a synthesis of structural realism and foreign policy analysis, the hypothetical framework of the research subject will be analysed. The paper starts from the basic assumption that the strategic partnerships concluded by the Republic of Serbia with other countries in the period from 2009 to 2019 represent the best framework for interstate cooperation for the Republic of Serbia in contemporary international relations. Through the complex interaction between systemic incentives and constraints, and unit-level intervening variables, we will try to explain the choice of certain foreign policy strategies and their (un)successful implementation.

Keywords: strategic partnership, neoclassical realism, foreign policy, Republic of Serbia, People's Republic of China, Republic of Italy, Republic of France, Russian Federation, United Arab Emirates, Republic of Azerbaijan, Republic of Greece, European Union, Kosovo;

Scientific Field: Political Sciences

Scientific Subfield: International Studies

Registration number: 1200

UDC: 327:316.334(497.11)"2009/2019"

Садржај

1. УВОД	1
1.1. ФОРМУЛАЦИЈА ИСТРАЖИВАЧКОГ ПРОБЛЕМА.....	1
1.2. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА.....	6
1.3. ОПЕРАЦИОНО ОДРЕЂЕЊЕ ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА.....	9
1.4. ФОРМУЛАЦИЈА ИСТРАЖИВАЧКИХ ЦИЉЕВА.....	10
1.4.1. Научна оправданост истраживања.....	10
1.4.2. Друштвена оправданост истраживања.....	11
1.5. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	12
1.6. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА.....	15
1.7. ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ.....	16
2. СТРАТЕШКА ПАРТНЕРСТАВА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА	19
2.1. ПОЈАМ И РАЗЛИЧИТА СХВАТАЊА СТРАТЕШКИХ ПАРТНЕРСТАВА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА.....	19
2.2. ДОМЕТИ, МОГУЋНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА СТРАТЕШКИХ ПАРТНЕРСТАВА.....	25
2.3. СТРАТЕШКА ПАРТНЕРСТВА КАО ДЕО СПОЉНОПОЛИТИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	30
2.4. СТРАТЕШКА ПАРТНЕРСТВА ИЗ УГЛА НЕОКЛАСИЧНОГ РЕАЛИЗМА.....	34
3. ЦИЉЕВИ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ПОСЛЕ 2000. ГОДИНЕ И ОДНОСИ СА ВЕЛИКИМ СИЛАМА: „СТУБОВИ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ“	50
3.1. НЕУТРАЛНОСТ У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА И „ПОЛИТИКА ЧЕТИРИ СТУБА“.....	50
3.2. ЧЛАНСТВО У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ КАО ГЛАВНИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИ ПРИОРИТЕТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	61
3.3. НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА КАО ТЕРЕТ ЕКОНОМСКИМ ИНТЕРЕСИМА И ЕВРОИНТЕГРАЦИЈАМА СРБИЈЕ.....	67
3.4. СРБИЈА ИЗМЕЂУ ИСТОКА И ЗАПАДА.....	74
4. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ КИНЕ	84
4.1. ЈАЧАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ, ЕКОНОМСКИХ И КУЛТУРНИХ ВЕЗА ИЗМЕЂУ ЗВАНИЧНОГ БЕОГРАДА И ПЕКИНГА НА ПРИНЦИПИМА УЗАЈАМНЕ КОРИСТИ И РАВНОПРАВНОСТИ.....	84
4.2. РЕПУБЛИКА СРБИЈА КАО ВАЖНО ЧВОРИШТЕ НА МАПИ ЕКОНОМСКОГ ПРОДОРА КИНЕ У ЕВРОПУ, ОДНОСНО ИНИЦИЈАТИВЕ „ПОЈАС И ПУТ“.....	104
4.3. СВЕОБУХВАТНА САРАДЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ КИНЕ У ОКВИРУ МЕХАНИЗМА „17+1“.....	108
4.4. УЗАЈАМНА ПОДРШКА ПО ПИТАЊУ ОДБРАНЕ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА И ОЧУВАЊА ТЕРИТОРИЈАЛНОГ ИНТЕГРИТЕТА ИЗМЕЂУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ КИНЕ.....	112
5. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ИТАЛИЈЕ	116
5.1. ЕКОНОМСКИ ИНТЕРЕСИ И ТРГОВИНСКЕ ВЕЗЕ КАО ДЕО СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ СТРАТЕГИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ИТАЛИЈЕ.....	116
5.2. ПОЗИЦИЈА РЕПУБЛИКЕ ИТАЛИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ И ШАНСЕ ЗА ПОДРШКУ ПУНОПРАВНОМ ЧЛАНСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	118
5.3. СТАВ РЕПУБЛИКЕ ИТАЛИЈЕ ПО ПИТАЊУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ.....	121
6. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ФРАНЦУСКЕ	123
6.1. ПОДИЗАЊЕ НА ВИШИ НИВО ТРАДИЦИОНАЛНО ДОБРИХ И БЛИСКИХ ОДНОСА.....	123
6.2. РЕПУБЛИКА ФРАНЦУСКА КАО ПРОТИВТЕЖА САВЕЗНОЈ РЕПУБЛИЦИ НЕМАЧКОЈ ПО ПИТАЊУ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА СРБИЈЕ.....	126
6.3. ЕКОНОМСКА САРАДЊА И ФРАНЦУСКЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ У СРБИЈИ.....	128
6.4. СТРАТЕШКИ ОДНОСИ СА РЕПУБЛИКОМ ФРАНЦУСКОМ - ШАНСА ЗА ПОДРШКУ СРБИЈИ У ОДБРАНИ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА.....	130
7. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ	133
7.1. РЕПУБЛИКА СРБИЈА ИЗМЕЂУ СТРАТЕШКЕ ОПРЕДЕЉЕНОСТИ КА ЧЛАНСТВУ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ И БЛИСКИХ ПОЛИТИЧКИХ ВЕЗА ЗВАНИЧНЕ МОСКВЕ И БЕОГРАДА.....	133
7.2. ЕНЕРГЕТСКА ЗАВИСНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ.....	139
7.3. НАКЉОЊЕНОСТ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ПО ПИТАЊУ ПРОБЛЕМА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У САВЕТУ БЕЗБЕДНОСТИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА.....	144

8. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И УЈЕДИЊЕНИХ АРАПСКИХ ЕМИРАТА.....	148
8.1. Економска сарадња између Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата као основа њихове билатералне сарадње	148
8.2. Инвестиције Уједињених Арапских Емирата у Србију и њено регионално позиционирање у економским токовима	150
8.3. Однос Уједињених Арапских Емирата према региону Западног Балкана и питању Косова и Метохије.....	152
9. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И АЗЕРБЕЈЦАНСКЕ РЕПУБЛИКЕ	154
9.1. Подршка Азербејџанске Републике очувању територијалног интегритета Републике Србије.....	154
9.2. Потенцијал економске сарадње између Републике Србије и Азербејџанске Републике	155
9.3. Продубљивање традиционално пријатељских односа између Републике Србије и Азербејџанске Републике кроз склапање стратешког партнерства.....	157
10. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ГРЧКЕ.....	160
10.1. Тежња Републике Србије ка чланству у Европској унији и став Републике Грчке према том питању.....	160
10.2. Шансе за продубљивање економске сарадње између Србије и Грчке.....	161
10.3. Културне везе и традиционално добри и пријатељски односи између Србије и Грчке.....	163
11. ПЕРСПЕКТИВЕ СТРАТЕШКИХ ПАРТНЕРСТАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	166
11.1. Анализа ефикасности стратешких партнерстава Републике Србије као важног инструмента за њено спољнополитичко позиционирање.....	166
11.2. Давање закључака, предлога и препорука актуелној и будућим владама Републике Србије са циљем превазилажења препрека, а максимизирања шанси и домета стратешких партнерстава у међународним односима.....	187
12. БИБЛИОГРАФИЈА	202
12.1. Монографије и зборници радова.....	202
12.2. Научни и стручни чланци у часописима и зборницима радова (у штампаном и електронском издању).....	206
12.3. Остали извори са интернета.....	218

Листа табела

Табела 1: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Кине у периоду од 2009. до 2019. године.....	104
Табела 2: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Италије у периоду од 2009. до 2019. године.....	118
Табела 3: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Француске у периоду од 2009. до 2019. године	130
Табела 4: Количина произведене нафте и гаса из домаћих бушотина у периоду од 2009. до 2019. године.....	140
Табела 5: Учешће нафте и гаса у укупном увозу из Русије у периоду од 2009. до 2019. године	142
Табела 6: Учешће Русије у укупном увоз нафте и нафтних деривата у Србију у периоду од 2009. до 2019. године.....	143
Табела 7: Учешће Русије у укупном увозу природног гаса у Србију у периоду од 2009. до 2019. године	144
Табела 8: Спољнотрговинска робна размена између Србије и УАЕ у периоду од 2009. до 2019. године	149
Табела 9: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Азербејџана у периоду од 2009. до 2019. године	157
Табела 10: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Грчке у периоду од 2009. до 2019. године.....	163
Табела 11: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Мађарске у периоду од 2009. до 2023. године	190
Табела 12: Спољнотрговинска робна размена између Србије и САД у периоду од 2009. до 2023. године.....	197
Табела 13: Стране директне инвестиције у Србију у периоду од 2010. до 2023. године...	198
Табела 14: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Кине у периоду од 2020. до 2023. године.....	199
Табела 15: Спољнотрговинска робна размена Србије са анализираним земљама периоду од 2020. до 2023. године.....	199

1. УВОД

1.1. Формулација истраживачког проблема

Циљ овог рада јесте да се објасни значај стратешких партнерстава Републике Србије са другим државама закљученим у временском интервалу између 2009. и 2019. године, као и њихов утицај на спољнополитичко позиционирање Србије.

У свету након Хладног рата, а нарочито после светске економске кризе из 2008. године, традиционални савези постају превише нефлексибилни и недовољни да се задовоље различити национални интереси, а пре свега интереси економске безбедности држава.¹ Сврставање на једну од страна, или пак покушај да се остане неутралан, често се „одражава како на квалитет живота, тако и на укупну моћ једне земље на међународној позорници.”² Постхладноратовски период обележили су не само другачији односи међу моћнијим субјектима међународног права већ и измењене политике слабијих земаља. Како су „Сједињене Америчке Државе, Европска унија и Народна Република Кина, најјачи глобални државни актери данашњице, остале државе слабијих капацитета моћи своје спољнополитичке стратегије претежно формулишу у складу са својим интересима према поменутиим силама, било да од њих очекују трговинске везе, или пак економску и војну помоћ.”³

Сфере утицаја јаким и моћним држава често се преклапају у данашње време, те су и „односи међу њима (не)пријатељски – односно истовремено су и пријатељи и непријатељи (*frenemies*)”,⁴ што са собом носи доста неизвесности и слабије земље излаже ризицима неретко супростављених интереса великих сила. Стога оне данас, „у свету који се у погледу распореда моћи налази негде између униполарности и мултиполарности”,⁵ најчешће прибегавају стратегијама „уравнотежавања и сврставања уз јачег (*bandwagoning*) у исто време”⁶ кроз неформалне договоре, *ad hoc* сврставања и уласке у савезништва.⁷ На тај начин улазећи у стратешка партнерства⁸ државе постају безбедније, а да притом не плаћају цену уласка у формалне савезе, без ризика да могу бити увучене у ситуације у којима би повлачиле потезе које нису у њиховом интересу.

¹ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, „Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата”, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?* Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2016, стр. 31.

² Пол Кенеди, *Успон и пад великих сила*, Службени лист СРЈ и ЦИД Подгорица, Београд, 1999, стр. 18-19. Наведено према: *Ibidem*, стр. 32.

³ Parag Khana, *Second World - Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008, p. 324.

⁴ *Ibidem*, p. 325.

⁵ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 35.

⁶ Parag Khana, *Second World - Empires and Influence in the New Global Order*, оп. cit., p. 325. Наведено према: *Ibidem*, стр. 33. Видети и: Stephen M. Walt, „Alliances in a Unipolar World”, *World Politics*, no. 1, 2009; Randal L. Schweller, „Bandwagoning for profit - Bringing the Revisionist State Back In”, *International Security*, Vol. 19, No. 1, 1994, pp. 72-107.

⁷ *Ibidem*, стр. 34.

⁸ О стратешким партнерствима на примеру Републике Србије видети више у: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, „Стратешка партнерства Републике Србије”, *Годишњак Факултета политичких наука*, 2011, бр. 6, стр. 299-312.

Отуда се стратешка партнерства могу објаснити појмом „савезништва у међународним односима”,⁹ јер она „подразумевају постојање заједничког интереса између држава чланица, али не нужно и њихове потписе, односно немају обавезујућ карактер и не захтевају нужно правно формално закључење уговора.”¹⁰

Спољна политика Републике Србије се после 5. октобра 2000. године окренула повратку у најзначајније међународне организације и обнови односа са највећим силама тог времена, пре свега са САД и ЕУ, али није занемаривала ни билатералне везе са Русијом, Кином, али и земљама Трећег света. Ипак, било је очигледно да су односи са Западом, односно САД и ЕУ приоритет. Са друге стране, тешко се могло и замислити да ће Србија од екстремног супротстављања америчкој униполарној сили које је обухватало деведесете године прошлог века, направити превише напретка у односу са овом државом, или пак формални савез са њом.¹¹ Иако је стратегија познатија као „сврставање уз јачег (*bandwagoning*)”¹² најчешће примењивана у униполарној конфигурацији моћи коју је обележила америчка хегемонија, првенствено јер је то био један од начина мање моћних земаља да преживе и сачекају нека боља времена и другачији распоред моћи и констелацију снага,¹³ Република Србија се ипак определила за нешто другачији приступ.

До промена у спољној политици Србије долази услед западних, пре свега америчких притисака у корист независности Косова и Метохије, што се одразило и на спољнополитичку стратегију земље, односно довело до покушаја уравнотежавања у односима са великим силама и проглашења војне неутралности у децембру 2007. године. Опажањем тадашњег српског руководства да ће са потресом у виду глобалне економске кризе 2008. године доћи и до појаве нових центара моћи у свету, наша спољна политика се окреће ка појачаној сарадњи са Русијом и НР Кином, што доводи до појаве два нова стуба спољне политике. Поред нове стратегије спољне политике засноване на четири стуба¹⁴ и формиране по моделу еквидистанце са НР Кином, САД, Европском унијом и Руском Федерацијом, Република Србија додатни генератор у реализацији својих спољнополитичких интереса проналази у потписивању стратешких партнерстава са другим државама света. Страх од формалног обавезивања и претеране зависности од једне стране, поготово Сједињених Држава или Европске уније, подстиче Републику Србију да диверсификује своја савезништва.

⁹ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 35.

¹⁰ James D. Morrow, “Alliances: why write them down”, *Annual Review of Political Science*, Member 4, Vol.3, 2000, p. 64. Наведено према: *Ibidem*.

¹¹ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, оп. cit., p. 100.

¹² *Ibidem*, p. 108.

¹³ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 52.

¹⁴ О спољној политици Републике Србије заснованој на четири стуба видети више у: Драган Петровић, Драган Ђукановић, *Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012, стр. 187-193; Александар Гајић, Слободан Јанковић, „Четири стуба српске спољне политике”, у: *Спољна политика Србије и заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ* : зборник радова са међународне научне конференције Усклађивање спољне политике Србије са заједничком спољном и безбедносном политиком Европске уније, Београд, 2011, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 175-198; *Од четири стуба спољне политике до европских интеграција: постоји ли воља за стратешко усмерење спољне политике Србије?* Центар за међународне и безбедносне послове, 2013. година, доступно на: https://www.isac-fund.org/download/Od_cetiri_stuba_spoljne_politike_do_evropskih_integracija.pdf приступљено: 05/02/2021.

Стратегија диверсификације у случају Републике Србије подразумева вођење спољне политике „одржавањем присних веза са свим кључним актерима светске политике данас, што би значило да портфолио српске спољне политике буде шири, а рањивост и зависност од деловања било ког актера у границама прихватљивог.”¹⁵ Стратешка партнерства постају начин да се очува територијални интегритет земље, а истовремено не наруши главни спољнополитички циљ после 2000. године, а то је чланство у Европској унији. Стога тадашње руководство Републике Србије 2009. године закључује стратешко партнерство најпре са Народном Републиком Кином, а затим, неколико месеци касније, и са Републиком Италијом.

Светска економска криза, као и успон брзорастуће економије Кине, која за свој експанзиван раст може захвалити пре свега трговини, пољуљали су поверење у дотад неприкосновену моћ Сједињених Америчких Држава, коју многи описују као хегемонистичку, и најавили могућност преласка са униполарног на мултиполарни светски поредак, али такође пажњу осталих земаља померили на успостављање или продубљивање економске сарадње са другом економијом света. Закључивањем споразума о свеобухватном стратешком партнерству између Србије и Кине¹⁶ повећала се прилика за продубљивање традиционално добрих и пријатељских односа између две земље, што доводи до унапређења њихове билатералне сарадње. Јачање политичких, економских и културних веза између Србије и Кине на принципима узајамне користи и равноправности један је од најважнијих српских спољнополитичких приоритета. Србија означава битно чвориште на мапи економског продора Кине у Европу, оличеног у великом економском и дипломатском пројекту „Појас и пут”, због свог значајног геополитичког положаја. То јој даље пружа шансу да искористи све потенцијале стратешког партнерства са НР Кином и постави се као један од кључних партнера на овом пројекту. Поред тога, учествовање Србије у платформи сарадње, између НР Кине и држава које припадају региону Централне и Источне Европе, познатијој као „17+1”, омогућава да се повећа број заједничких српско-кинеских економских пројеката. Поштовање интереса Србије у решавању косовског проблема, једног од њених највећих унутрашњих и спољнополитичких изазова, додатно је обезбеђено уз чврсте политичке и економске везе са Кином, као државом која је стална чланица Савета безбедности Уједињених нација.

Када је реч о успостављању стратешког партнерства са Републиком Италијом,¹⁷ тиме Србија подиже ниво сарадње са једном од најважнијих земаља чланица ЕУ и поспешује прилике и капацитете за остварење свог примарног спољнополитичког циља, односно пуноправног чланства у ЕУ. Будући да је Република Италија један од најзначајнијих трговинских партнера Републике Србије последњих неколико година када је реч о трговинској размени и по питању увоза и по питању извоза, циљ овог партнерства јесте да одржи и унапреди економску сарадњу две земље.

¹⁵ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 57.

¹⁶ „Заједничка изјава Републике Србије и Народне Републике Кине о успостављању стратешког партнерства”, 15/09/11 доступно на: [https://www.predsednik.rs/pres-centar/saopstenja/zajednicka-izjava-republike-srbije-i-narodne-republike-kine-o-uspostavljanju](https://www.predsednik.rs/pres-centar/saopštenja/zajednicka-izjava-republike-srbije-i-narodne-republike-kine-o-uspostavljanju), приступљено: 05/02/2021; Видети и: Duško Dimitrijević, “Serbia-China comprehensive strategic partnership - the foreign policy paradigm of the ‘New Silk Road’”, *Eurasian Integration: economics, law, politics*, Institute of International Politics and Economics, 2019; Dragan Pavličević, “The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context”, *Briefing Series – Issue 68*, The University of Nottingham, China Policy Institute, 2011; Feng Zhongping, Huang Jing, “China’s Strategic Partnership Diplomacy”, *ESPO Working Paper No. 8*, 2014.

¹⁷ „Стратешко партнерство са Италијом”, Б92, 13/11/2009, доступно на: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=11&dd=13&nav_category=11&nav_id=392354, приступљено: 05/02/2011.

Две године касније, прецизније у априлу 2011. године, потписан је и споразум о стратешком партнерству са Републиком Француском,¹⁸ једном од водећих економија ЕУ, као и једном од сталних чланица Савета безбедности УН, чиме Србија не само да подиже на виши ниво традиционално добре билатералне односе са овом европском државом већ и олакшава испуњење и одбрану основних стратешких и националних интереса. Ангажовање Србије на успостављању што квалитетнијих и ближих односа са Републиком Француском је и резултат жеље да се избалансира политика Немачке према питању чланства Србије у Европској унији и стекне подршка од друге најмоћније државе Уније. Како Србија добија статус кандидата за чланство у Европској унији, у марту 2012. године, спољнополитички одлучиоци су и након формирања нове владајуће структуре, јула 2012. године, решили да задрже европске интеграције као стратешки спољнополитички приоритет. Ова, као и све наредне владе Републике Србије до данас, задржале су и спољнополитичку оријентацију утемељену на четири стуба – ЕУ, САД, Русија и Кина, а наставиле су и са политиком закључивања стратешких партнерстава.

Имајући у виду традиционално блиске политичке везе између званичне Москве и Београда, додатно учвршћивање односа путем потписивања Декларације о стратешком партнерству између Републике Србије и Руске Федерације 2011. године¹⁹ олакшава одбрану националних интереса Србије на међународном плану. Развојем стратешких односа са Руском Федерацијом додатно се доприноси решавању косовско-метохијског проблема, превасходно јер је Русија једна од сталних чланица Савета безбедности Уједињених нација. Продубљивање односа са Руском Федерацијом важно је и из економских разлога, а пре свега у сектору енергетике.

Оснаживање економских односа Србије са Уједињеним Арапским Емиратима кроз потписивање стратешког партнерства 2013. године утиче на раст инвестиција у Србији, а самим тим и на њено међународно и регионално позиционирање као атрактивне инвестиционе дестинације. На тај начин Србија не само да отвара простор за јачање економске сарадње са Уједињеним Арапским Емиратима већ подиже свој економски положај и инфраструктурне капацитете, и представља се остатку света као пожељан партнер у региону Југоисточне Европе.

Развој стратешких односа Србије са Азербејџанском Републиком²⁰ осигурава континуирану подршку територијалном интегритету Србије на међународном плану, узимајући у обзир сличне проблеме са којима се две земље суочавају. Продубљивање добрих односа са Азербејџанском Републиком, пре свега у погледу инвестиција азербејџанске стране у инфраструктурне пројекте у нашој земљи, доприноси економском развоју Србије.

Споразум о стратешком партнерству са Азербејџаноом закључен је 2018. године, а само годину дана касније и са Републиком Грчком, што је једно од три стратешка партнерства Србије са неком од држава чланица ЕУ. Успостављањем стратешког

¹⁸ „Стратешко партнерство са Француском”, Б92, 08/04/2011, доступно на: http://www.b92.net/video/videos.php?nav_category=905&yyyy=2011&mm=04&dd=08&nav_id=504991, accessed: 05/02/2021; „Шта предвиђа споразум између Србије и Француске”, Б92, 08/04/2011; доступно на: http://www.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=504967&start=10, приступљено: 05/02/2021.

¹⁹ „Завршен споразум о стратешком партнерству Русије и Србије”, *Политика*, 27/09/2011, доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Završen-sporazum-o-strateskom-partnerstvu-Rusije-i-Srbije.sr.html>, приступљено: 05/02/2021.

²⁰ „Стратешко партнерство Србије и Азербејџана”, *Политика*, 21/05/2018, доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/404112/Politika/Stratesko-partnerstvo-Srbije-i-Azerbejdzana>, приступљено: 05/02/2021.

партнерства са Грчком, Србија наставља традицију добрих односа са овом земљом, повећава потенцијал за даљу сарадњу двеју држава, али и потврђује чврсту опредељеност према европским интеграцијама.

Дакле, Република Србија је до 2019. године потписала стратешка партнерства са укупно седам земаља - Народном Републиком Кином, Републиком Италијом, Републиком Француском, Руском Федерацијом, Уједињеним Арапским Емиратима, Азербејџанском Републиком и Републиком Грчком. Од свих поменутих држава пет се налазе у систему спољнополитичких приоритета Србије („политика четири стуба”), односно Кина, Русија и три државе чланице Европске уније, а преостале две земље су важне најпре због економске сарадње, што је, такође, један од битних спољнополитичких циљева Србије.

Иако је сам термин стратешких партнерстава у домаћој и страниој литератури о међународним односима ретко помињан и различито тумачен, те не постоји нека општеприхваћена дефиниција овог појма, евидентно је да стратешка партнерства представљају специфичан оквир сарадње у међународним односима која имају потенцијал да некој земљи донесу користи какве јој могу пружити формални савези, а истовремено јој остављају слободу деловања у спољној и безбедносној политици. У предметном истраживању полазимо од претпоставке да стратешка партнерства, иако немају формално-правни карактер „обавезују уговорне стране да се према земљама са којима имају овакве споразуме односе са добром вером и поштовањем, имајући у виду заједничке интересе, заједничке вредности и заједничко деловање.”²¹

У контексту једностране сецесије Косова и Метохије као и глобалне економске кризе из 2008. године и процеса померања моћи са Запада на Исток, српске политичке елите су у политици стубова спољне политике и у потписивању стратешких партнерстава виделе најбољи начин за остваривање националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље. Постављање стратешких партнерстава на примеру Републике Србије за најбољи оквир међудржавне сарадње који доприноси остварењу циљева спољне политике наше земље не представља само главну хипотезу у овом истраживању већ отвара нове правце у процесу разумевања међународних билатералних односа, као и вођења спољне политике са теоријског и практичног аспекта.

Ефикасност стратешког партнерства као спољнополитичког инструмента је основни истраживачки проблем овог рада, а на основу тога у овом истраживању намера је да се установе потенцијалне, у пракси примењене и одрживе, солуције које нуде корисне смернице за ефикасно вођење спољне политике. Ниво ефикасности постојећих и предложених решења биће одређен помоћу изучавања и успостављања одређених емпиријски проверљивих и мерљивих критеријума, попут анализа и статистичких података који су конкретно мерили однос економских и трговинских релација и њихов даљи раст или стагнирање.

²¹ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић; *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 305-306. Видети и: Bobo Lo, *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Chatham House, London, Brookings Institution, Washington D. C., 2008.

1.2. Теоријско одређење предмета истраживања

Имајући у виду да су предмет овог истраживања стратешка партнерства Републике Србије, планирано је да се истраживање спроведе у оквиру науке о међународним односима. Иако се термин стратешких партнерстава све учесталије појављује у научној и стручној литератури из области међународних односа, ова наука још увек не може да понуди његову прецизну и јединствену дефиницију. Појам стратешко партнерство порекло води из економије где је дефинисан као „аранжман или договор између две компаније или организације са циљем да помогну једна другој или да раде заједно како би лакше достигле оно што су планирале, а облик стратешког партнерства представља излазак на тржиште са већим партнером који је већ успешан у тој области.”²²

У науци о међународним односима овај појам везује се за оквир сарадње међу државама који доноси обостране користи. Теоретичари га најчешће посматрају кроз призму савезништва у међународним односима.²³ За разлику од савеза који се одређују као „формалне или неформалне обавезујуће форме за безбедносну сарадњу између две или више држава са циљем увећања моћи, безбедности или утицаја сваке чланице”,²⁴ савезништва подразумевају „заједничке интересе између држава чланица, а не и нужно њихове потписе, односно обавезујућ карактер и правно формално закључење уговора.”²⁵

Луис Бланко (Luis Blanco) износи став да термин стратешко партнерство представља сараднички однос, који „као такав не може бити успостављен између непријатеља, али, имајући у виду да је пријатељство редак феномен у међународним односима, стратешко партнерство могу закључити било који међународни актери све дотле док не опажају једни друге као непријатеља.”²⁶ Дакле, Бланко сматра да стратешко партнерство може бити изузетно прагматичан однос уколико између потенцијалних партнера постоји сагласност о заједничком циљу, интересу или вредностима, као и да након Хладног рата овакав оквир сарадње доживљава процват, управо због нижег степена формализације него што су то имали дотадашњи савези класичног облика.²⁷ Он наводи и Ратлицову (Routledge) енциклопедију политичке економије у којој се каже „да се стратешко партнерство између држава одређује као политички инструмент чији је циљ да олакша економске односе између укључених страна.”²⁸ Емерсон (Michael Emerson) дефинише стратешко партнерство као „укључивање два актера која поседују моћ и у стању су да заједно предузму стратешке

²² "Strategic partnership", *Cambridge Dictionary*, Cambridge University Press, 2021, available from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategic-partnership>, accessed: 05/02/2021.

²³ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 35.

²⁴ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, op. cit., p. 86.

²⁵ James D. Morrow, "Alliances: why write them down", *Annual Review of Political Science*, Member 4, Vol.3, June 2000, p. 64. Наведено према: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 36.

²⁶ Luis Blanco, *Strategic Partnership: New Form of Association in International Relations*, op. cit., p. 19. Наведено према: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 304.

²⁷ Ibidem, p. 7. Наведено према: стр. 303.

²⁸ Ibidem, стр. 304.

акције.”²⁹ Греви (Giovanni Grevi) тврди да су стратешка партнерства облици билатералне сарадње „које обе стране сматрају битним за достизање њихових кључних циљева, јер сарадња стратешких партнера може довести до *win-win* игре и, обрнуто, зато што су такви партнери могли највише да нашкоде један другом. Као таква, она једнаку забринутост могу изазвати и код глобалних и код регионалних актера, а колика ће та забринутост бити зависи од домета партнерства.”³⁰ Бобо Ло (*Bobo Lo*) у својој књизи о руско-кинеским односима износи став да стратешко партнерство представља „начин да се максимизира простор за маневар на глобалној скали јер подиже углед државе, како на домаћем терену, тако и на међународној позорници.”³¹ Такође, он наводи пример Народне Републике Кине која закључењем стратешких партнерстава са Сједињеним Америчким Државама, ЕУ, Русијом, Индијом и Јапаном „покушава да игра активнију улогу у међународним пословима, али истовремено упозорава да треба наћи меру јер превелики број стратешких партнерстава може да ослаби сам концепт.”³²

Када је реч о теоријском одређењу самог предмета истраживања, полазимо од основних претпоставки неокласичног реализма, који се сматра једном од реалистичних теорија међународних односа које су настале након Хладног рата³³ јер теорије које су до тада биле на снази нису могле да пруже објашњење на нека питања, као на пример „шта ће конкретне државе суочене са специфичним околностима урадити.”³⁴ Неокласични реализам у први план ставља два нивоа анализе која су дотадашње теорије занемариле, односно „индивидуални ниво анализе и ниво анализе на нивоу државе.”³⁵ Ово теоретско становиште „узроке дешавања у међународним односима тражи у људској природи и унутрашњим обележјима држава, који су главни актери у међународном систему.”³⁶ Дакле, неокласични реализам се бави „појединачним спољним политикама држава, као и начином на који државници перципирају стварност око себе, и на који начин и зашто доносе одређене спољнополитичке одлуке.”³⁷

²⁹ Michael Emerson, *The Elephant and the Bear: the European Union, Russia and their Near Abroads*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2001. Наведено према: Ивона Лађевац, *Стратешко партнерство Руске Федерације и Народне Републике Кине у контексту глобалне безбедности*, оп. цит., стр. 44.

³⁰ Grevi Giovanni, *Making EU strategic partnerships effective*, Working paper (FRIDE) no. 105, 2010, available from: https://www.files.ethz.ch/isn/130706/WP105_Making_EU_Strategic_ENG_dic10.pdf, accessed: 10/03/2024.2010. Наведено према: Ibidem.

³¹ Bobo Lo, *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Chatham House, London, Brookings Institution, Washington D. C., 2008, p. 40. Наведено према: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 305.

³² Ibidem, стр. 305.

³³ Видети више: Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign”, *World Politics*, vol. 51, No. 1, October 1998, pp. 144-172. Верује се да је термин неокласични реализам први употребио Гидеон Роуз 1998. године желећи да означи повратак поставкама класичног реализма услед “проглашеног неуспеха” неореализма да објасни друштвену реалност. Видети и: Glenn H. Snyder, “Mearsheimer’s World – Offensive Realism and the Struggle for Security – A Review Essay”, *International Security*, Vol. 27, No.1, Summer 2002, pp. 149-173; Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1987; Jack Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1991; Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016.

³⁴ Jeffrey Taliaferro, *Security Seeking Under Anarchy – Defensive Realism Revisited*, оп. cit., p. 132. Наведено према: Драган Живојиновић, „Неокласични реализам у теоријама међународних односа”, *Годишњак ФПН*, Вол. 3, бр. 3, 2008, стр. 370.

³⁵ Ibidem, стр. 367.

³⁶ Ibidem, стр. 368.

³⁷ Jeffrey W. Taliaferro, “State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource - Extractive State”, *Security Studies*, Vol. 15, No. 3, 2006, p. 467. Наведено према: Ibidem, стр. 371.

Кроз увид у радове неких од најистакнутијих представника овог теоретског правца, попут Рандала Швелера, Џека Снајдера, Гидеона Роуза, Џефрија Таљафера, Колина Елмана можемо извести закључак да се код неокласичног реализма „државе посматрају у свој својој сложености, тј. постоје огромне разлике међу њима упркос чињеници да на све делује исти подстицај из анархичног међународног система. За разлику од неореализма, код неокласичног реализма, пут уравнотеживања надолазећег хегемона је тежак, трновит и неизvestан, а различите државе воде и различите политике равнотеже снага.”³⁸ Неокласични реализам се пре свега сматра „теоријом спољне политике”³⁹ јер пружа објашњење од „краткорочног кризног одлучивања, преко спољнополитичког понашања, па све до установљења образаца и стратешких прилагођавања појединачних држава, укључујући и системске исходе и развој самог међународног система”,⁴⁰ те је то разлог због кога смо ово теоретско становиште одабрали за основно у овом предметном истраживању.

Како теорије спољне политике према Гидеону Роузу (*Gideon Rose*) покушавају да дају објашњење за понашање субјеката међународног права у спољашњем окружењу, на примеру предметног истраживања, применом аргументације теорије неокласичног реализма, покушаћемо да објаснимо шта Република Србија покушава да постигне закључивањем стратешких партнерстава са одређеним државама. Истраживачка пажња ће првенствено бити усмерена на поменуто теоретско становиште јер неокласични реалисти тврде да је за разумевање корелације између распореда моћи и неке конкретне спољне политике потребно пажљиво испитати контекст у коме се спољна политика формулише, јер амбиција и домаћај неке земље бивају пре свега руковођени њеним местом у међународном систему.⁴¹ Отуда „политичке елите доносе спољнополитичке одлуке на основу својих перцепција и прорачуна о моћи и намерама других држава. Тако да, и краткорочно и средњерочно посматрано, различите спољне политике држава не могу бити „објективно” ефикасне или предвидиве на основу објективне процене моћи међу државама.”⁴² Неокласични реализам познат је и под именом „реализам који је усмерен на државу (*a state-centered-realism*)”,⁴³ и као такав подобан је за ово истраживање јер је фокус на одређеној држави, у овом случају Републици Србији, и њеној спољној политици у одређеном временском раздобљу, односно стратешким партнерствима Републике Србије као инструменту њене спољнополитичке стратегије након 2009. године.

Иако до данас не постоји писани документ о спољнополитичкој стратегији Републике Србије, тежња ка очувању територијалног интегритета сврставана је на врх спољнополитичких приоритета, те је питање Косова и Метохије⁴⁴ доминантно у спољној политици Србије већ дужи временски период. Применом аргументације

³⁸ Ibidem, стр. 375.

³⁹ Colin Elman, “Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories for Foreign Policy?”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 7-53. Jeffrey, Taliaferro, “Security Seeking Under Anarchy – Defensive Realism Revisited”, *International Security*, Vol. 25 No 3, Winter 2000/01, pp.131-132. Наведено према: Ibidem, стр. 369.

⁴⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 1.

⁴¹ Видети више: Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op.cit., pp. 144-172, pp. 144-147.

⁴² Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 373.

⁴³ Видети више: Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1998; Sean M. Lynn-Jones, “Realism and America's Rise: A Review Essay”, *International Security*, Vol. 23, No. 2, Fall 1998, pp. 157-182.

⁴⁴ Видети више: Драган Ђукановић, „Како до успешног окончања нормализације односа између власти у Београду и Приштини - постоји ли решење?” у: Веселин Кљајић (ур.), *Косово и Метохија као национално и државно питање*, Факултет политичких наука, Београд, 2018.

неокласичног реализма у овом истраживању покушаћемо да објаснимо зашто су српске политичке елите у политици стубова спољне политике и потписивања стратешких партнерстава виделе најбољи начин за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље.⁴⁵ У предметном истраживању једна од основних теза јесте да је Република Србија, као држава суочена са једнострано проглашеном аутономијом дела територије, као и светском економском кризом из 2008. године, а са тим и процесом померања моћи са Запада на Исток, шансу видела у диверсификовању своје спољне политике склапањем савезништава са државама које би могле да јој олакшају остваривање њених спољнополитичких циљева.

На основу свега претходно наведеног, становиште неокласичног реализма објашњава како ограничења и подстицаји који долазе са системског нивоа бивају перципирани на индивидуалном нивоу анализе, као и анализе државе, те кроз процес спољнополитичког одлучивања, разматрајући притом утицај лидера, стратешке културе, односа друштва и државе, као и утицаја осталих политичких институција.⁴⁶

1.3. Операционо одређење предмета истраживања

Временско одређење предмета истраживања везано је за временско раздобље од 2009. до 2019. године. Сам почетак овог временског интервала обележило је постављање темеља политици склапања стратешких партнерстава Републике Србије са другим државама, односно новоформиране стратегије спољне политике засноване на четири стуба закључењем стратешког партнерства са Народном Републиком Кином. За крај временског одређења предмета истраживања узета је 2019. година када је Република Србија закључила стратешко партнерство са Републиком Грчком. У раду је, свакако, у контексту једностраног проглашења независности јужне српске покрајине, Косова и Метохије, као и глобалне економске рецесије из 2008. године и процеса померања моћи са Запада на Исток, неопходно направити и осврт на неколико година уназад, јер су ово временско раздобље обележиле бројне турбуленције и промене на пољу међународних односа. Поред светске економске кризе, недостатка међудржавног поверења и кризе Европске уније и избегличке и мигрантске кризе као последице дестабилизације региона Блиског истока и афричких земаља, поменути временски интервал од нарочитог је значаја јер је тада покренуто питање опадања моћи Сједињених Америчких Држава, али истовремено и почетак раста кинеске економије. Постојећа теза да су Сједињене Државе најснажнија економија света, а самим тим и најмоћнија држава на глобалној равни, доведена је у питање, а на површину је испливало и питање да ли ће убрзани раст кинеске економије узрочно-последично водити ка позиционирању економског дива са Истока, како многи стручњаци називају Кину, у најмоћнију државу света.⁴⁷ Отуда се српске политичке елите одлучују да

⁴⁵ Видети више: Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op.cit., pp. 144-172. Поуз је сматрао да неке државе упркос томе што имају сличне ресурса моћи и налазе се под истим структурама међународног система, могу имати и потпуно различите спољне политике пошто их воде државници неједнаких способности и који стварност опажају на различите начине.

⁴⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 59.

⁴⁷ Buzan, Barry, *People, States and Fear-An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold war Era*, Pearson, Longman, New York, Second Edition, 1991, p. 96.

диверсификују савезништва у политици стубова спољне политике и кроз потписивање стратешких партнерстава, у чему виде најбољи начин за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље.

Република Србија је од 2009. године до сада потписала стратешка партнерства са укупно седам држава, односно са Народном Републиком Кином (2009), Републиком Италијом (2009.), Републиком Француском (2011.), Руском Федерацијом (2011.), Уједињеним Арапским Емиратима (2013.), Азербејџанском Републиком (2018.) и Републиком Грчком (2019.). Истраживање је усмерено ка вођењу спољне политике од стране руководства Републике Србије, као и политичким, економским, безбедносним и културним аспектима билатералних односа Србије са њеним горепоменутиим стратешким партнерима, па ће у том смислу просторна концентрација бити на процесу анализирања одлука по питању билатералне сарадње на нивоу стратешког партнерства, донетих од стране националних и државних институција Републике Србије и поменутих земаља које се географски налазе на простору Европе и Азије.

1.4. Формулација истраживачких циљева

1.4.1. Научна оправданост истраживања

Научни значај овог рада условљен је испуњењем научног циља рада, односно научним објашњењем, а на основу тога и констатавањем о недовољно истраженом проблему у досадашњој академској пракси. Прикупљањем и обрадом релевантних података тестираће се општа научна хипотеза која каже да стратешка партнерства представљају најбољи оквир сарадње Републике Србије са другим државама јер имају потенцијал да некој земљи донесу користи какве формални савези могу пружити, а истовремено јој остављају слободу деловања у безбедносној и спољној политици. Поред тога, провериће се и тачност посебних и појединачних хипотеза које произилазе из горепоменуте опште, а чија ће се тачност тиме потврдити или оповргнути. У вези са тим, истражиће се сви кључни елементи и фактори који су у датом временском периоду имали утицаја на руководство Републике Србије да формира стубове спољне политике и пронађе најбољи начин за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље у потписивању стратешких партнерстава са другим државама.

Додатни осврт ће бити на билатералним односима Републике Србије са поменутиим земљама и то на политичком, економском, безбедносном и културном нивоу. Имајући у виду да се временски оквир предметног истраживања везује за период након 2009. године, када се српске политичке елите одлучују да диверсификују своја савезништва путем политике четири стуба спољне политике и потписивањем стратешких партнерстава са другим државама, које виде као најбољи начин за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље, ово ће се истраживање бавити и периодом у коме се дешава једнострано проглашење независности КиМ, избијање економске кризе на светском нивоу и отпочињање процеса транзиције моћи са Запада на Исток. Стога ће један од научних циљева које ово истраживање тежи да испуни бити научна дескрипција.

Како бисмо креирали основе за доказивање подобности стратешких партнерстава као најбољег оквира међудржавне сарадње на конкретном примеру студије случаја Србије и седам земаља са којима има потписане споразуме о стратешком партнерству, један од основних научних циљева који ћемо задати у овом истраживању биће научно објашњење. Препознавање и утврђивање фактора који су променили класично реалистичко разумевање међудржавних односа, у овом случају на примеру промене вођења спољне политике Републике Србије и проналаска решења у стратешким партнерствима са другим државама како би се смањила претерана зависност од једне стране, оличене у Сједињеним Државама и Европској унији, предуслов је како би се достигли циљеви научног објашњења, а на основу тога постигла научна прогноза. Научним објашњењем би се другачији приступ вођења спољне политике, базиран на принципу диверсификације савезништава потенцијално доказао ефикаснијим. Такође, научно објашњење би евентуално показало да смо савременици нове етапе међудржавних односа који захтевају веома честу синхронизацију политичких, безбедносних и економских токова, а у одређеним ситуацијама и политичке уступке како би се испунили национални економски интереси. Научна прогноза би била усмерена ка нормативном пружању алтернатива на будуће деловање у међудржавним односима, при чему би потписивање стратешких партнерстава представљало темељ у решавању проблема на спољнополитичком, односно међудржавном нивоу, односно то би за Републику Србију био најефикаснији начин за остварење националних интереса, нарочито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље. Научни значај нашег истраживачког рада у погледу верификације огледаће се у представљању и компаративној анализи истраживања, научних радова и стручних монографија која већ постоје на ту тему, са циљем потврђивања утврђених теза у овом истраживању на основу којих су актуелни односи између Србије и седам земаља са којима има склопљене уговоре о стратешком партнерству најбољи оквир њихове билатералне сарадње, јер поред тога што су детерминисани националним политичким одлукама и актуелним међународним политичким токовима, Србији доносе користи формалних савеза, а истовремено јој остављају слободу деловања у спољној и безбедносној политици. Значај овог истраживања на хеуристичком плану огледа се у настојању да се изложе нова сазнања и да се формулише нови закључак којим би се потврдила основна теза у овом истраживању да стратешка партнерства Републике Србије са другим државама закључена после 2009. године представљају најбољи оквир билатералне сарадње Србије са неком државом.

1.4.2. Друштвена оправданост истраживања

Имајући у виду недовољну обрађеност у литератури стратешких партнерстава које је Република Србија након 2009. године закључила са другим државама, може се сматрати да ће друштвени значај овог истраживања бити на сличној равни као и научни. Стручна јавност би кроз овај рад разумела предности и недостатке које носи сарадња у оквиру стратешког партнерства, али и потенцијалне шансе које Република Србија може да оствари у билатералној сарадњи на политичком, безбедносном, економском и културном плану са државама са којима има потписане споразуме о стратешком партнерству, а то би подстакло даља истраживања и проверу постојећег дискурса на дату тему од стране научних истраживача са простора територије

Републике Србије. Такође, имајући у виду веома малу заинтересованост и посвећеност српске академске елите за истраживање и писање на тему стратешких партнерстава Републике Србије, одлучили смо да посветимо изузетну пажњу и академску непристрасност са циљем да читаоцима овог рада прикажемо реалност у разумевању оваквог оквира међудржавне сарадње и да подстакнемо даљу анализу и тумачење свих потенцијалних бенефита које такав вид неформалних савеза може да понуди.

1.5. Хипотетички оквир истраживања

Општа хипотеза

Стратешка партнерства представљају најбољи оквир сарадње Републике Србије са другим државама јер имају потенцијал да некој земљи донесу користи какве формални савези могу пружити, а истовремено јој остављају слободу деловања у спољној и безбедносној политици. Страх од формалног обавезивања и претеране зависности од једне стране, оличене у Западу, односно Сједињеним Државама и Европској унији, подстиче Републику Србију да диверсификује своја савезништва. У контексту једностране сецесије Косова и Метохије као и глобалне економске рецесије из 2008. године и процеса померања моћи са Запада на Исток, српске политичке елите су у политици стубова спољне политике и потписивања стратешких партнерстава виделе најбољи начин за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље.

Прва посебна хипотеза

У свету после Хладног рата, а нарочито после економске кризе из 2008. године, традиционални савези постају превише нефлексибилни и недовољни да се задовоље различити национални интереси, а пре свега интереси економске безбедности држава. Улазећи у стратешка партнерства, земље постају безбедније, притом не плаћају цену уласка у формалне савезе чиме су ослобођене од ризика да могу бити увучене у ситуације у којима би повлачиле неке потезе које нису у њиховом интересу.

Друга посебна хипотеза

Спољна политика Републике Србије се после 5. октобра 2000. године окренула повратку у најзначајније међународне организације и обнови односа са највећим силама тог времена, пре свега са Сједињеним Америчким Државама и Европском унијом, при чему није занемаривала ни односе са Руском Федерацијом, Народном Републиком Кином, али и земљама Трећег света. Ипак, било је јасно да су односи са САД и ЕУ приоритет. До промена у спољној политици Србије долази услед западних, пре свега америчких притисака за независност Косова и Метохије, када је дошло и до промене спољнополитичких циљева земље односно уравнотежавања односа са

великим силама и проглашења војне неутралности у децембру 2007. године. Опажањем тадашњег српског руководства да са избијањем светске економске кризе 2008. године долази до појаве нових центара моћи у свету, наша спољна политика се окреће појачаној сарадњи са Русијом и Кином, што доводи до појаве два нова стуба спољне политике. Стратешка партнерства постају начин да се истовремено очува територијални интегритет земље, а не наруши главни спољнополитички циљ после 2000. године, а то је чланство у ЕУ.

Трећа посебна хипотеза

Потписивањем споразума о свеобухватном стратешком партнерству између Србије и Кине повећава се прилика за продубљивање традиционално добрих и пријатељских односа између две земље, што доводи до унапређења њихове билатералне сарадње. Јачање политичких, економских и културних веза између Србије и Кине на принципима узајамне користи и равноправности један је од најважнијих спољнополитичких приоритета Србије. Због важног геополитичког положаја који заузима, Србија представља важно чвориште на мапи економског продора Кине у Европу, оличеног у великом пројекту „Појас и пут”, што јој пружа шансу да искористи све потенцијале стратешког партнерства са НР Кином и постави се као један од кључних партнера на овом пројекту. Такође, учешће Србије у платформи сарадње Кине и земаља Централне и Источне Европе, у оквиру механизма „17+1” омогућава да се повећа број заједничких српско-кинеских економских пројеката. Поштовање интереса Србије у решавању косовског проблема, као једног од њених највећих унутрашњих и спољнополитичких изазова, додатно је обезбеђено уз чврсте политичке и економске везе са Кином, као државом сталном чланицом СБ УН.

Четврта посебна хипотеза

Успостављањем стратешког партнерства са Италијом, Србија подиже ниво сарадње са једном од најважнијих земаља чланица ЕУ и тиме поспешује прилике и капацитете за остварење свог примарног спољнополитичког циља, односно пуноправног чланства у ЕУ. Такође, будући да је Република Италија један од најзначајнијих трговинских партнера Републике Србије, ово партнерство има циљ да одржи и унапреди економску сарадњу две земље.

Пета посебна хипотеза

Потписивањем споразума о стратешком партнерству са Републиком Француском, једном од водећих земаља ЕУ, као и једном од сталних чланица Савета безбедности УН, Србија не само да подиже на виши ниво традиционално добре билатералне односе са овом европском државом већ и олакшава испуњење и одбрану основних стратешких и националних интереса. Ангажовање Србије на успостављању што квалитетнијих и ближих односа са Републиком Француском је и резултат жеље да се избалансира немачка политика према питању чланства Србије у ЕУ и стекне подршка од друге најмоћније земље Европске уније.

Шеста посебна хипотеза

Имајући у виду традиционално блиске политичке везе између званичне Москве и Београда, додатно учвршћивање односа кроз потписивање Декларације о стратешком партнерству између Србије и Русије олакшава одбрану националних интереса Србије на међународном плану. Развој стратешких односа са Руском Федерацијом додатно доприноси решавању косовско-метохијског проблема, имајући у виду да је и Русија стална чланица Савета безбедности Уједињених нација. Продубљивање односа са Руском Федерацијом важно је и из економских разлога, а пре свега у сектору енергетике.

Седма посебна хипотеза

Оснаживање економских односа Србије са Уједињеним Арапским Емиратима кроз потписивање стратешког партнерства са том земљом утиче на раст инвестиција у Србији, а самим тим и на њено међународно и регионално позиционирање као атрактивне инвестиционе дестинације. На тај начин Србија не само да отвара простор за јачање економске сарадње са Уједињеним Арапским Емиратима већ подиже свој економски положај и инфраструктурне капацитете, и представља се остатку света као пожељан партнер у региону Југоисточне Европе.

Осма посебна хипотеза

Развој стратешких односа Србије са Азербејџанском Републиком осигурава континуирану подршку територијалном интегритету Србије на међународном плану, узимајући у обзир сличне проблеме са којима се две земље суочавају. Продубљивање добрих односа са Азербејџанском Републиком, пре свега у погледу инвестиција азербејџанске стране у инфраструктурне пројекте у нашој земљи, доприноси економском развоју Србије.

Девета посебна хипотеза

Закључивањем стратешког партнерства са Грчком, Србија наставља традицију добрих односа са овом земљом, повећава потенцијал за даљу сарадњу двеју држава, али и потврђује чврсту опредељеност према европским интеграцијама јер је ово једно од три стратешка партнерства Србије са неком од држава чланица ЕУ.

1.6. Методе истраживања

Основна претпоставка предметног истраживања је да стратешка партнерства која је Република Србија склопила са другим земљама у периоду од 2009. па до 2019. године представљају најбољи оквир међудржавне сарадње за Републику Србију у савременим међународним односима. Овде се пре свега полази од хипотезе да оквир сарадње као што су стратешка партнерства доносе Републици Србији користи какве јој могу пружити формални савези, док јој истовремено остављају слободу деловања у спољној и безбедносној политици. Варијација у спољнополитичком деловању објашњена је кроз указивање на чињеницу да се актери, односно суверене државе, налазе на различитим спољнополитичким лествицама, али економски интереси различитих страна постављају кохерентне политичке односе. Успостављени структурални услови остављају простора за промишљено деловање суверених актера који су кључни за процес доношења одлука између неколико алтернатива.

Начин на који је формулисано истраживачко питање одредио је неокласични реализам за основно теоретско становиште које је даље детерминисало креирање хипотетичког оквира за предметно истраживање. Када је реч о основним научним методама у одређеним фазама израде и реализације пројекта истраживања, користиле су се готово све врсте основних метода истраживања и њихови поступци као што су анализа, синтеза, класификација, генерализација, дедукција и индукција, имајући у виду висок степен међусобне повезаности ових метода које чине основу сложенијих општенаучних метода.

Посебну улогу у истраживању имала је и анализа као основна научна метода истраживања. Када је у питању аналитичка метода, нагласак је првенствено на анализи садржаја, односно анализи доступне научне и стручне литературе, као и анализи институционалних извора података, односно нормативно-правних докумената, али и на анализи других извора података у вези са темом истраживања. Анализа је научно дескриптивна и експланативна како би се на основу постављених научних циљева истраживања добили резултати који су омогућили опис, а затим и објашњење на задата истраживачка питања. У раду је заступљена парцијална анализа јер предметно истраживање обухвата само део спољне политике Републике Србије. Такође, коришћене су основне аналитичке методе попут специјализације, односно класификације као једног од њених облика. Специјализација се користила у свим фазама истраживања са циљем постизања сазнања о специфичностима стратегија спољне политике Републике Србије и варијабли које утичу на процес њиховог доношења. Метод класификације користили смо у смеру креирања модела ефикасних и неефикасних стратешких партнерстава међу државама и њиховог стварног утицаја на спољнополитичке приоритете и циљеве.

У овом истраживању се користила и хипотетичко-индуктивна и хипотетичко-дедуктивна метода као основне методе научног сазнања. Индукција је била заступљена првенствено због тога што се у истраживању бавимо појединачним облицима билатералне сарадње између Србије и седам земаља у оквиру стратешких партнерстава, али такође и различитим стратегијама спољне политике. Ову методу карактерише разматрање појединачних чинилаца предмета истраживања који доводе до постизања општости у закључивању, а она даље води ка употреби синтезе и генерализације. У истраживању је заступљена и дедукција, која се користила да би се од општег досадашњег знања о стратешким партнерствима извели закључци о стратешким партнерствима Републике Србије са појединачним државама, али и о тако утемељеној спољнополитичкој стратегији.

Посебна пажња је усмерена и на коришћење методе студије случаја (*case studies*) у овом истраживању. Како се свако од седам закључених стратешких партнерстава Републике Србије у временском интервалу од 2009. до 2019. године може посматрати као посебан случај, најподобнија за примену у оквиру овог истраживања јесте компаративна метода односно „мозаик метода студије случаја”, при чему је истраживачка пажња фокусирана на праћење развоја коришћених спољнополитичких стратегија на примеру Републике Србије у односима са седам различитих земаља у ограниченом временском периоду.

Када је реч о оперативним методама прикупљања података за дато истраживање релевантне су анализа садржаја докумената, као и квалитативна анализа садржаја. Дакле, ово истраживање се првенствено ослонило на методологију анализе дискурса и анализу садржаја важних извора као што су: стратешка документа, прес билтени, саопштења за јавност, медијска извештавања о релевантним догађајима, подаци државних органа којима се утврђује и имплементира спољна политика Републике Србије, ратификовани међудржавни споразуми и усвојене стратегије, доктрине, декларације, резолуције и закони који омогућавају праћење и анализу динамике успостављања и даљег развоја стратешких партнерстава. Такође, у истраживању је коришћена и статистичка метода у складу са датим истраживањем, попут макроекономских показатеља и статистичких података релевантних институција као што су Републички завод за статистику и Народна банка Србије. На основу одређивања предмета истраживања може се изнети закључак да су и квантитативне методе примењиване колико и квалитативне, јер се одређене појаве могу приказати и објаснити искључиво квантитативним индикаторима.

1.7. Опис садржаја дисертације

Докторска дисертација састоји се од увода и десет поглавља, при чему се последње односи на закључна разматрања. У уводу су представљени суштина истраживачког проблема, теоријско и операционо одређење предмета истраживања, истраживачки циљеви, хипотетички оквир, као и методологија истраживања.

У првом поглављу овог рада дефинисан је концепт стратешких партнерстава у међународним односима. Поред појма и различитих схватања стратешких партнерстава у међународним односима, представљени су и думети, могућности и ограничења истих. Такође, у овом поглављу покушали смо објаснити, применом аргументације неокласичног реализма, зашто су српске политичке елите у политици стубова спољне политике и потписивања стратешких партнерства виделе најбољи начин за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље. Стога, значајна пажња овог поглавља била је усмерена на анализу стратешких партнерстава из угла неокласичног реализма.

У другом поглављу рада пажња је била усмерена на циљеве спољне политике Републике Србије после 2000. године и односе са великим силама, односно „стубове спољне политике”. Овај део рада је посвећен неутралности у међународним односима и ”политици четири стуба”, али и чланству у Европској унији као главном спољнополитичком приоритету Републике Србије. Поред тога, покушали смо да пружимо одговор и на питање да ли и у којој мери национална политика представља терет економским интересима и процесу европских интеграција Републике Србије.

У трећем поглављу рада бавили смо се свеобухватним стратешким партнерством Републике Србије и Народне Републике Кине из 2009. године, уједно и првим закљученим стратешким партнерством Републике Србије. У оквиру јачања политичких, економских и културних веза између званичног Београда и Пекинга на принципима узајамне користи и равноправности, посебна пажња овог дела рада посвећена је подршци по питању одбране националних интереса и очувања територијалног интегритета Републике Србије од стране Народне Републике Кине. Предмет анализе био је и положај Републике Србије као важног чворишта на мапи економског продора Кине у Европу, односно иницијативе "Појас и пут", као и свеобухватна сарадња Републике Србије и Народне Републике Кине у оквиру механизма "17+1".

Четврто поглавље посвећено је анализи односа Републике Србије са Републиком Италијом кроз споразум о стратешком партнерству из 2009. године. У овом поглављу акценат је на економским интересима и трговинским везама као деловима спољнополитичких стратегија Републике Србије и Републике Италије. Такође, поред позиције Републике Италије у Европској унији и шанси за подршку пуноправном чланству Републике Србије, предмет анализе овог поглавља биће и став Републике Италије по питању Косова и Метохије.

Пето поглавље у овом раду усмерено је на подизање на виши ниво традиционално добрих и блиских односа између Републике Србије и Републике Француске кроз споразум ове две државе о стратешком партнерству из 2011. године. Поред економске сарадње и француских инвестиција у Србији, у овом делу рада разматрани су и стратешки односи са Републиком Француском у контексту шансе за подршку Србији у одбрани националних интереса. Посебна пажња у овом делу рада стављена је на Републику Француску као противтежу Савезној Републици Немачкој по питању европских интеграција Србије.

Нагласак шестог поглавља јесте на Декларацији о стратешком партнерству Републике Србије и Руске Федерације из 2011. године. У овом делу рада представљена је Република Србија између стратешке опредељености ка чланству у Европској унији и блиских политичких веза званичне Москве и Београда. Поред енергетске зависности Републике Србије од Руске Федерације, предмет анализе представља и наклоњеност Руске Федерације Републици Србији по питању проблема Косова и Метохије у Савету безбедности Уједињених нација.

Фокус седмог поглавља је на стратешком партнерству између Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата из 2013. године. У контексту билатералне сарадње двеју земаља анализирана је њихова економска сарадња као и инвестиције Уједињених Арапских Емирата у Србију и њено регионално позиционирање у економским токовима. Такође разматран је однос Уједињених Арапских Емирата према региону Западни Балкан и питању Косова и Метохије.

Осмо поглавље усмерено је на стратешко партнерство између Републике Србије и Азербејџанске Републике из 2018. године. У овом поглављу приказано је продубљивање традиционално пријатељских односа између Републике Србије и Азербејџанске Републике кроз склапање стратешког партнерства. Поред подршке Азербејџанске Републике ка очувању територијалног интегритета Републике Србије, у овом делу рада представљен је и потенцијал за економску сарадњу између Републике Србије и Азербејџанске Републике.

У деветом поглављу акценат је стављен на стратешко партнерство између Републике Србије и Републике Грчке из 2019. године. Закључивањем стратешког партнерства са Грчком, Србија наставља традицију добрих односа са овом земљом,

повећава потенцијал за даљу сарадњу двеју држава, али и потврђује чврсту опредељеност према европским интеграцијама. Поред тежње Републике Србије ка чланству у Европској унији и ставу Републике Грчке према том питању, у овом поглављу биће представљене и шансе за продубљивање економске сарадње између Србије и Грчке, али и њихови традиционално добри и пријатељски односи и културне везе.

У десетом поглављу рада пружили смо одговор на питање које су перспективе стратешких партнерстава Републике Србије. Кроз анализу досадашње ефикасности стратешких партнерстава Републике Србије, као важног инструмента за њено спољнополитичко позиционирање, дати су предлози и препоруке актуелној и будућим владама Републике Србије са циљем превазилажења препрека, а максимизирања шанси и домета стратешких партнерстава у међународним односима.

2. СТРАТЕШКА ПАРТНЕРСТАВА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

2.1. Појам и различита схватања стратешких партнерстава у међународним односима

Стратешка партнерства су, у последњих неколико година, постала све значајнији вид сарадње државних, али и недржавних актера у систему међународних односа. Овакав облик веза, у коме учесници сарађују ради постизања заједничких циљева и интереса, све је присутнији, посебно у домену билатералних односа између субјеката међународног права.⁴⁸ Идеја о стратешким партнерствима бележи растући тренд, али академска заједница још увек нема консензус око значења овог еволуирајућег појма. Концепт стратешких партнерстава у међународним односима је вишедимензионалан и може бити интерпретиран на разне начине, а све у зависности од перспективе и контекста у којем се користи. Узевши у разматрање и континуирану пролиферацију феномена стратешких партнерстава у међународним односима, уложени су извесни академски напори како би се остварила његова макар приближна концептуализација. Премда не постоји још увек дефиниција овог појма која је универзално прихваћена, различити стручњаци су изнели различита схватања и тумачења у научној и стручној литератури о томе шта све подразумева стратешко партнерство.

Многи аутори тврде да је термин стратешко партнерство у науци о међународним односима преузет из економских наука.⁴⁹ Један од њих је истраживач са Универзитета Билефелд из Немачке, Луис Бланко (Luis Fernando de Morales y Blanco), који у својој докторској дисертацији наводи да термин „стратешко партнерство” изворно потиче из поља економије и да је у области међународних односа почео да се примењује тек крајем 20. века.⁵⁰ И познати драматург Јован Ђирилов у свом ауторском тексту посвећеном стратешком партнерству у часопису НИИ тврди да је уобичајено да стратешко партнерство потписују велике силе и мање државе, што одражава оригинално значење из економије – сарадња великих и малих предузећа.⁵¹

Ипак, без обзира што се термин стратешких партнерстава све учесталије појављује у научној и стручној литератури из области међународних односа, ова наука још увек не може да понуди његову прецизну и јединствену дефиницију. Стога је неопходно да у овом раду направимо кратак осврт и на приступ у дефинисању стратешких партнерстава који долази из поља економских наука, како бисмо развили што шире разумевање овог концепта изван парадигматских оквира.⁵² Тако, на пример,

⁴⁸ На пример, Украјина је до 2000. године, успоставила стратешка партнерства са 19 земаља, (о томе видети више у: Saprykin, V., “Zasady stratehichnogo partnerstva”, *Stenohrama kruhloho stolu UCEPD*, 06/05/2015) међутим значајно је напоменути да је само шест од декларисаних 19 стратешких партнерстава - тј. односи Украјине са Азербејџаном, Бугарском, Пољском, Русијом, САД-ом и Узбекистаном - формирано као билатерално партнерство, а преосталих 13 партнера је једнострано Украјина прогласила као стратешке.

⁴⁹ Видети: Luis Fernando de Morales y Blanco, *On the uses and functions of “strategic partnership” in international politics: Implications for agency, policy and theory*, PhD thesis, Bielefeld University, Faculty of Sociology, 2015, available from: <https://pub.uni-bielefeld.de/download/2763241/2763242>, accessed: 01/06/2024.

⁵⁰ Ibidem, p. 2-3.

⁵¹ Јован Ђирилов, „Стратешко партнерство”, *НИИ*, април 2011, стр. 29. Наведено према: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, „Стратешка партнерства Републике Србије”, *Годишњак Факултета политичких наука*, бр. 6, 2011, Београд, стр. 303.

⁵² Rachael Elrod, Julia Mielish, “Strategic partnerships: thinking outside the administrative box”, *Community College Journal of Research and Practice*, 2018, pp. 617–622, (p. 617.)

Кембрицов речник стратешко партнерство одређује као „договор између две компаније или организације који има за циљ међусобну помоћ и лакше постизање циљева.”⁵³ У овом контексту стратешко партнерство се може описати као дугорочна и међусобно корисна сарадња између две или више пословних организација, чији је циљ побољшање њихове конкурентности на глобалном тржишту. Таква сарадња може укључивати дељење ресурса и знања, заједничке пројекте и производе, као и заједнички наступ на тржишту. Ова врста сарадње може бити корисна у ситуацијама када једна компанија нема довољно ресурса или стручних знања да би сама реализовала одређени пројекат или задатак, или када један од партнера већ остварује успех у тој области. Као таква, стратешка партнерства пружају организацијама могућност да искористе предности свог успешнијег партнера, заједно смање ризике и суоче се са изазовима глобалне конкуренције, те у синергији остваре веће користи него што би то могли самостално.

Према тврдњама бројних аутора, појам стратешког партнерства у међународним односима доживео је прави процват тек у првој деценији 21. века када класични савези из времена Хладног рата све више губе на популарности.⁵⁴ Постхладноратовска ера донела је промену у констелацији снага и узлет оваквог феномена који подразумева сарадњу и заједничке циљеве између држава без нужног сврставања и формалних пактова, као што је било изражено пред Други светски или Хладни рат. То је на првом месту изражено због питања безбедности, јер су државе почеле више да воде рачуна о могућем будућем распореду моћи и прибегавају политици неутралности у односу на промене из спољнополитичког и безбедносног окружења.⁵⁵ Луис Бланко развој овог концепта сарадње повезује са мање формализованим и институционализованим моделима, као што су „Г групе” и групација земаља у развоју БРИКС (BRICS), који одражавају сценарио раста мултилатерализма и експанзије односа између глобалног Севера и Југа.⁵⁶ Нешто другачији став о овом питању Надкарни (Vidya Nadkarni) аргументује тезом да су „структурни, регионални и цивилизацијски фактори”,⁵⁷ одговорни за смак ере савеза. Он објашњава долазак ере партнерстава настојањем нових глобалних и средњих сила да се ограде од формалних споразума услед изазова савременог доба као што су економска глобализација, безбедносне претње и нуклеарно оружје.⁵⁸ Међутим, неки аутори наглашавају да је стратешка партнерства важно разликовати не само од савеза, него и од неких других облика савезничких односа као што су међународни режими, безбедносне заједнице и *ad hoc* коалиције.⁵⁹

⁵³ “Strategic partnership”, *Cambridge Dictionary*, Cambridge University Press, 2021, available from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategic-partnership>, accessed: 05/02/2021.

⁵⁴ Видети: Luis Fernando de Morales y Blanco, *On the uses and functions of “strategic partnership” in international politics: Implications for agency, policy and theory*, op. cit, p. 156. Видети и: Vidya Nadkarni, *Strategic Partnerships in Asia: Balancing without Alliances*, London and New York: Routledge, 2010; Rajan Menon, *The End of Alliances*, Oxford University Press, 2007.

⁵⁵ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, „Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата”, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?* Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2016, стр. 55.

⁵⁶ Luis Fernando de Morales y Blanco, “Strategic Partnership: New Form of Association in International Relations”, (available from: http://www.wiscnetwork.org/porto2011/papers/WISC_2011-523.pdf), p. 1. Наведено према: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит. стр. 304.

⁵⁷ Vidya Nadkarni, *Strategic Partnerships in Asia: Balancing without Alliances*, op. cit. p. 45.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Видети: Thomas S. Wilkins, “Russo-Chinese strategic partnership: a new form of security cooperation?”, *Contemporary Security Policy*, 2008, pp. 358–383.

Бланко истиче да је стратешко партнерство пре свега прагматичан однос који се превасходно заснива на заједничким вредностима и стратешким циљевима.⁶⁰ Према његовом мишљењу то је однос сарадње, који не може постојати међу непријатељима, али стратешки партнери, такође, не морају нужно бити пријатељи,⁶¹ имајући у виду да је пријатељство изузетно ретка појава у међународним односима. Бланко истиче да стратешко партнерство могу успоставити било који актери, па чак и ривали, докле год имају заједнички циљ и интерес.⁶² Он се у свом раду надовезује и на Ратлицову „Енциклопедију политичке економије” из 2001. године која стратешко партнерство између различитих земаља дефинише као „политички алат који помаже у побољшању економских веза међу државама партнерима.”⁶³

Тврдњу Ђирилова да је синтагма „стратешко партнерство” дошла директно из економије у област међународних односа 1998. године, приликом посете премијера Русије Примакова Индији,⁶⁴ демантовали су други аутори који су се у својим истраживањима бавили темом стратешког партнерства, а који износе закључак да је овај феномен изнедрио споразум између Вашингтона и Москве 1994. године.⁶⁵ Поједини истраживачи иду корак даље, па партнерство између САД и Турске из 1992. године виде као почетак стратешких партнерстава.⁶⁶ Такође, често се наводи и пример стратешког партнерства између Бразила и Кине из 1993. године.⁶⁷

Стручњак за руско-кинеске односе, Бобо Ло (Bobo Lo), у својој књизи „Axis of Convenience” наводи да је термин стратешко партнерство често коришћен појам током 1990-их година, посебно од стране руског руководства, како би се створила легитимност, повећао маневарски простор и направила илузија значаја њихових билатералних веза.⁶⁸ Он истиче да стратешка партнерства могу допринети угледу земље и послужити као индикатор напретка у односима.⁶⁹ Као пример за то наводи кинеску мрежу стратешких партнерстава. Она је веома разграната⁷⁰ и подразумева велики број стратешких партнерстава, чак и са оним земљама које представљају изазове за Кину, као што су, рецимо, Сједињене Америчке Државе. То објашњава

⁶⁰ Luis Fernando de Morales y Blanco, *On the uses and functions of "strategic partnership" in international politics: Implications for agency, policy and theory*, op. cit. p. 99.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, p. 59.

⁶⁴ Јован Ђирилов, *Стратешко партнерство*, оп. цит. стр. 29. Наведено према: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит. стр. 303.

⁶⁵ Видети: Н. D. P. Envall, Ian Hall, "Asian strategic partnerships: new practices and regional security governance", *Asian Politics & Policy*, 2016, pp. 87–105. (p. 89); Anna Michalski, Zhongqi Pan, "Role dynamics in a structured relationship: the EU–China strategic partnership", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2017, pp. 611–627 (p. 13.); Vidya Nadkarni, *Strategic Partnerships in Asia: Balancing without Alliances*, op. cit. p. 46.

⁶⁶ Andriy Tyushka, Lucyna Czechowska, "Strategic partnerships, international politics and IR theory", in book: *States, international organizations and strategic partnerships* (pp.8-43), Edward Elgar Publishing, 2019, p. 8.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Bobo Lo, *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Chatham House, London, Brookings Institution, Washington D. C. , 2008, p. 40. Наведено према: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит. стр. 305.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Кина је успоставила своје прво стратешко партнерство 1993. године са Бразилом, до 2014. године и до данас је закључила више од 70 стратешких партнерстава различитих типова (Видети: https://www.mfa.gov.cn/web/system/index_17321.shtml, *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*), Међу мултилатералним организацијама, стратешки партнери Кине су Асоцијација земаља југоисточне Азије (ASEAN), Европска унија, Афричка унија, Арапска лига и Заједница латиноамеричких и карибских држава (CELAC).

посвећеност Кине ка мирољубивом расту и развоју, а истовремено јој обезбеђује прилику да има активнију улогу у глобалном систему.⁷¹

Међутим, Ло упозорава да превелики број таквих партнерстава може да умањи вредност концепта и он позива на опрез у дефинисању стварних стратешких партнерстава. Према његовом мишљењу партнерства треба да се заснивају на дугорочној заједничкој визији и узајамном обавезивању, а не на опортунизму или употреби у неке друге сврхе. Успех ових односа зависи од способности обе стране да идентификују заједничке интересе и претворе их у сарадњу која ће доносити користи обема странама на дужи рок.⁷² И Ренар (Thomas Renard) је сагласан да треба бити опрезан са употребом овог појма јер „без конкретне суштине и сврхе, стратешка партнерства изгледају као несигурна флота празних пловила у узбурканим водама мултиполарности без курса који треба пратити.”⁷³

Према Ђованију Гревију, стратешка партнерства су „важан билатерални инструмент за постизање основних циљева обе стране.”⁷⁴ Она могу да допринесу обострано корисној ситуацији или пак да нанесу значајну штету у случају да се не остваре.⁷⁵ Греви сматра да ова партнерства могу проузроковати забринутост код глобалних и регионалних актера у зависности од њиховог успеха, као и да у значајној мери проналазе начин остваривања сарадње на различитим нивоима.⁷⁶ Стратешка партнерства имају потенцијал да значајно утичу на глобалну и регионалну стабилност. Када се успоставе између великих сила, као што су Сједињене Америчке Државе и Кина, ова партнерства могу служити као механизми за ублажавање тензија и спречавање конфликта. С друге стране, партнерства између мањих држава и великих сила могу помоћи у јачању безбедности мањих држава, пружајући им додатну подршку и ресурсе. За Мајкла Емерсона стратешко партнерство означава сарадњу два партнера који имају способност и капацитете да заједно спроводе активности од стратешког значаја.⁷⁷ Ова дефиниција наглашава да стратешко партнерство није само сарадња или обична кооперација, већ захтева да партнери буду способни да делују на стратешком нивоу и предузимају заједничке акције које имају дугорочни утицај. Партнери морају бити способни да идентификују стратешке циљеве, усагласе своје интересе и ресурсе, и заједнички планирају и спроводе акције које доприносе остваривању тих циљева. Џонатан Холслаг (Jonathan Holslag) наводи да стратешка партнерства имају пет кључних карактеристика, а то су: постојање конкретних заједничких интереса, да су ти интереси дугорочни, да имају вишедимензионалну природу која укључује економске, политичке и војне аспекте, као и да имају глобални домет, и такву природу да се не могу постићи без партнерства.⁷⁸ Ове карактеристике наглашавају сложеност и важност стратешких партнерстава у савременим међународним односима. Вишедимензионална природа стратешких партнерстава, која укључује економске, политичке и војне аспекте, омогућава државама да сарађују на више нивоа и у различитим областима. Ово

⁷¹ Bobo Lo, *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, op. cit. p. 40-41.

⁷² Ibidem, p. 41.

⁷³ Видети: Thomas Renard, *EU foreign ministers should look to 'grand strategy'*, EU Observer, 2011, available from: <https://euobserver.com/opinion/113442>, accessed: 30/08/2011.

⁷⁴ Grevi Giovanni, *Making EU strategic partnerships effective*, op.cit.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Michael Emerson, *The elephant and the bear try again: options for a new agreement between the EU and Russia*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2006. Наведено према: Luis Fernando de Morales y Blanco, *On the uses and functions of "strategic partnership" in international politics: Implications for agency, policy and theory*, op. cit., p. 59.

⁷⁸ Jonathan Holslag, "The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 44, No. 2, 2011, pp. 293-313., p. 295. Наведено према: Ibidem, p. 59-60.

омогућава свеобухватан приступ решавању заједничких изазова и постизање заједничких циљева. Економска сарадња може обухватати трговинске споразуме, заједничке инвестиције и технолошку размену, док политичка сарадња може укључивати заједничке иницијативе у међународним организацијама и координацију спољне политике. Војна сарадња, с друге стране, може укључивати заједничке војне вежбе, размену обавештајних података и координацију у областима одбране. Глобални домет стратешких партнерстава омогућава државама да прошире свој утицај и сарадњу на светском нивоу. Ово је посебно важно у контексту глобализације, због које у државе међусобно повезане и зависне у бројним аспектима. Дугорочни интереси који су у основи ових партнерстава омогућавају одрживу сарадњу која се не ограничава само на краткорочне циљеве, већ тежи стварању трајних и стабилних односа. Томас Вилкинс (Thomas S. Wilkins) даје мало ширу теоријску дефиницију стратешког партнерства, класификујући овај тип односа сарадње и као савезе, и као коалиције, и као безбедносне заједнице, али и као друге форме попут некадашњих антанти великих сила и пактова о ненападању.⁷⁹ Он додаје и да су стратешка партнерства облик савеза који имају четири кључна обележја: заснована су на системским принципима, а не на специфичним задацима, оријентисана су ка циљевима, а не претњама, неформална су и повезана су са економском разменом и безбедносним изазовима.⁸⁰ Надкарни у свом истраживању на ову тему идентификује сет од шест кључних детерминанти стратешких партнерстава,⁸¹ укључујући „формализацију кроз писане споразуме, декларације, изјаве и меморандуме о разумевању, институционалне везе и дипломатске активности на нивоу влада држава али и невладиних организација, самите лидера и редовне састанке делегација, војне везе и рад на мерама за изградњу поверења, економску сарадњу, културне везе и дипломатију.”⁸² Овај често референциран модел стратешких партнерстава, развијен из Надкарнијевих истраживања кинеско-руског, индијско-руског и кинеско-индијског партнерства, не може тврдити универзалну примењивост, посебно у погледу војне сарадње.⁸³ Надовезујући се на њега, Ренар прави допуну са елементима који партнерства заправо чине стратешким. Он додаје да партнерства која претендују да буду стратешка морају бити свеобухватна, заснована на реципроцитету, имати снажну димензију заједничког разумевања међусобних вредности и циљева, бити дугорочно оријентисана и тежити изналагању решења за регионалне и глобалне изазове.⁸⁴

Премда је термин стратешко партнерство релативно чест, ретко се сусрећемо са његовом општеприхваћеном дефиницијом у литератури. Теоретичари углавном истражују савезе, фокусирајући се на њих у контексту различитих структура међународног система, било да је реч о униполарном, биполарном или мултиполарном поретку.⁸⁵ У науци о међународним односима појам стратешко партнерство везује се за оквир сарадње међу државама који доноси узајамне користи и захтева заједничко деловање. Теоретичари га најчешће посматрају кроз призму савезништва у

⁷⁹ Thomas S. Wilkins, *Russo-Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?* op. cit., p. 360-361. Наведено према: Ibidem, p. 64.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Vidya Nadkarni, *Strategic Partnerships in Asia: Balancing without Alliances*, op. cit. pp. 48-49.

⁸² Ibidem, p. 49.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Tomas Renard, "The EU and its strategic partners: a critical assessment of the EU's strategic partnerships", in: S. Biscop and R. G. Whitman (eds.), *The Routledge Handbook of European Security*, London and New York, Routledge, pp. 302-314, p. 302-304.

⁸⁵ Ивона Г. Лађевац, *Стратешко партнерство Руске Федерације и Народне Републике Кине у контексту глобалне безбедности*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, 2018, стр. 42.

међународним односима.⁸⁶ Стога је веома важно разграничити и појмове као што су савез и савезништво у међународним односима.

Када је реч о савезима, њих, рецимо, Глен Снајдер (Glen H. Snyder) карактерише као „формална удружења држава за (не)коришћење војне силе, у специфичним околностима против држава изван свог властитог чланства.”⁸⁷ Примера ради, савези, као што је Организација Северноатлантског споразума, познатији под акронимом НАТО, на пример, имају конкретне клаузуле које обавезују државе чланице да пруже војну подршку једна другој у случају напада. Нешто свеобухватнија је дефиниција једног од главних представника дефанзивног неореализма Стивена Волта (Stephen M. Walt). Он савезе одређује као „формално или неформално обавезивање о безбедносној сарадњи између држава ради повећања моћи, безбедности или утицаја сваког од учесника.”⁸⁸ Теорија равнотеже претњи, чији је Волт главни заговорник, тврди да је претња основни мотив за удруживање, узимајући у обзир „моћ, близину, војне капацитете и агресивност намера потенцијалног противника.”⁸⁹ Са друге стране, Кенет Волц (Kenneth N. Waltz) верује да савези помажу у превазилажењу „анархичне структуре међународне политике”,⁹⁰ и његова теорија равнотеже снага тврди да савези настају како би се супротставили хегемонским амбицијама одређених држава или савеза, те да је моћ оно што се уравнотежује.⁹¹

Приступ офанзивног неокласичног реалисте Рандала Швелера (Randal L. Schweller) овом питању је нешто другачији. Наиме, он сматра да је главни разлог због ког државе улазе у савезе чињеница да имају „компатибилне политичке циљеве, а не да међу њима постоји неравнотежа моћи или претњи.”⁹² Швелеров концепт „равнотеже интереса” објашњава да се не уравнотежује нужно моћ или претња, већ да склапањем савеза „државе здружују војну или политичку моћ ради спречавања или одвраћања територијалне окупације или доминације над државом од стране спољне силе.”⁹³ Практично, према овом тумачењу државе се удружују из превасходно прагматичних разлога, односно због постојања заједничких интереса и могућности. Дакле, имајући у виду да је интерес главна детерминанта опредељивања држава за неку сарадњу може се извести закључак да је овде реч о појму савезништва. За разлику од савеза, савезништва подразумевају „заједничке интересе између држава чланица, а не и нужно њихове потписе, односно обавезујући карактер и формално-правно закључење

⁸⁶ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит. стр. 35.

⁸⁷ Glen H. Snyder, *Alliance politics*, Cornell University Press, Ithaca, 1997, p. 4. Наведено према: Ibidem, стр. 38.

⁸⁸ Stephen M. Walt, “Alliances in a Unipolar World”, *World Politics* 61, no. 1, January 2009, p. 86.

⁸⁹ Видети: Stephen M. Walt, “Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, Vol. 9, No. 4, 1985, pp. 3-43; Stephen M. Walt, *Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1990; Stephen M. Walt, “Keeping the World “Off-Balance”: Self-Restraint and U.S. Foreign Policy”, in: G. John Ikenberry, ed, *America Unrivaled - The Future of the Balance of Power*, Cornell University Press, Ithaca, 2002, pp. 121-154; Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит. стр. 35; Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 301.

⁹⁰ Kenneth N. Waltz, “Evaluating Theories”, *American Political Science Review*, Issue 91, No. 4, December 1997, p. 915. Наведено према: Ивона Г. Лађевац, *Стратешко партнерство Руске Федерације и Народне Републике Кине у контексту глобалне безбедности*, оп. цит., стр. 43.

⁹¹ Кенет Н. Волц, *Теорија међународне политике*, Aleksandria Press, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008. Видети и: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 35; Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 381.

⁹² Randal L. Schweller, “Bandwagoning for profit – Bringing the Revisionist State Back In”, *International Security*, Vol. 19, No. 1., 1994, p. 88.

⁹³ Randal L. Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, op. cit. p. 166.

уговора.”⁹⁴ Ове дефиниције савеза и савезништва могу послужити као основа за разумевање стратешког партнерства и сарадње. За разлику од савеза, ови савезнички односи домен безбедности не стављају на сам врх своје агенде⁹⁵ али је свакако не занемарују и безбедносна компонента постоји у сваком стратешком партнерству.

Према је сам термин стратешких партнерстава у домаћој и страниј литератури о међународним односима ретко помињан и различито тумачен, те не постоји нека општеприхваћена дефиниција овог појма, евидентно је да стратешка партнерства представљају специфичан оквир сарадње у међународним односима која имају потенцијал да донесу бенефите какве формални савези могу пружити некој земљи, а истовремено да јој оставе слободу деловања у спољној и безбедносној политици. Дакле, како тај сараднички однос не подразумева увек формалне обавезујуће строге споразуме, он спада у савезништва, а не савезе.⁹⁶ У овом истраживању се полази од претпоставке да стратешка партнерства, иако немају формално-правни карактер, „ипак обавезују уговорне стране да се према земљама са којима имају овакве споразуме односе са добром вером и поштовањем имајући у виду заједничке интересе, заједничке вредности и заједничко деловање.”⁹⁷

2.2. Домети, могућности и ограничења стратешких партнерстава

Имајући у виду да су стратешка партнерства Републике Србије предмет овог истраживања, научна област у оквиру које ће се оно спровести јесте наука о међународним односима. Иако се термин стратешко партнерство све учесталије појављује у научној и стручној литератури из области међународних односа, ова наука још увек не може да понуди његову прецизну и јединствену дефиницију. Ипак, не само да стратешка партнерства данас бележе растући тренд поготово када је реч о међудржавној сарадњи⁹⁸ већ се понекад може стећи утисак да овај концепт постаје централна тема дипломатског дискурса и доживљава својеврсну експанзију, а можда чак и инфлацију у реторичкој употреби, нарочито међу креаторима спољних политика држава.⁹⁹ Ренар сматра да треба пажљиво приступити коришћењу стратешких партнерстава у спољној политици држава јер превелика употреба потенцијално исцрпљује и девалвира суштински значај овог инструмента сарадње.¹⁰⁰

У савременом контексту међународних односа, стратешка партнерства су постала флексибилан инструмент спољне политике због све веће међузависности и

⁹⁴ James D. Morrow, “Alliances: why write them down”, *Annual Review of Political Science*, Member 4, Vol.3, June 2000, p. 64. Наведено према: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит. стр. 36.

⁹⁵ Tomas Renard, “Partnering for global security: the EU, its strategic partners and transnational security challenges”, *European Foreign Affairs Review*, pp. 9–33, (p. 33.).

⁹⁶ Видети: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 36.

⁹⁷ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 305-306.

⁹⁸ Видети: Andriy Tyushka, Lucyna Czechowska, *Strategic partnerships, international politics and IR theory*, оп. cit., p. 9.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Tomas Renard, “The EU and its strategic partners: a critical assessment of the EU’s strategic partnerships”: In S. Biscop and R. G. Whitman (eds.), *The Routledge Handbook of European Security*, London and New York, Routledge, 2013, pp. 302–314, (p. 302.).

сложености глобалних изазова. За разлику од традиционалних савеза који су најчешће фокусирани на конкретне војне или политичке претње, стратешка партнерства обухватају шири спектар сарадње, укључујући економске, технолошке и културне области. Она нису ограничена на војну сарадњу, нити усмерена против конкретног непријатеља, што омогућава изградњу мостова са стратешким противницима. Њихова огромна предност је та што се могу лако прилагодити различитим ситуацијама и променама околности без дубоких обавеза према безбедносним околностима или политичким позицијама партнера. У том контексту, државе најчешће не заузимају чврсте ставове у спорним питањима својих стратешких партнера са другим земљама. Такав приступ омогућава државама да буду прилагодљиве и да се лакше адаптирају на променљиве глобалне услове.

Стратешка партнерства су врло прилагодљив и мање ограничавајући вид споразума, чија сврха може да се разликује у зависности од контекста. Ова партнерства користе како водеће светске силе, тако и растуће и мање силе, али и недржавни актери, укључујући међународне организације са већим утицајем и ангажманом на глобалној сцени.¹⁰¹ Многе земље се ослањају на овај облик сарадње у својим спољнополитичким стратегијама како би оствариле стратешке интересе и побољшале своју позицију у свету. То се претежно односи на мале и средње државе које стичу привилегован статус услед формирања стратешког партнерства са моћнијим међународним актером, при чему оне настоје да циљано искористе ово савезништво.¹⁰² Што се регионалних и глобалних сила тиче,¹⁰³ обично се ради и о разгранатим мрежама партнерстава које се стратешки користе из много разлога, попут глобалне афирмације и креирања имица релевантног актера на међународној сцени и ширења утицаја на мање моћне partnere, али примарно и због безбедносних мотива.¹⁰⁴

На пољу безбедносне сарадње, стратешка партнерства пружају бројне предности, укључујући повећан ниво безбедности и смањење сукоба кроз побољшану комуникацију и разумевање међу партнерима. Ова партнерства могу утицати на друге државе, повећавајући свој утицај и доприносећи миру и стабилности у међународном систему.¹⁰⁵ Поред унапређења спољне политике, стратешка партнерства имају шире користи за регионалну и глобалну безбедност, спречавајући конфликте и промовишући стабилност кроз сарадњу и смањење напетости и тензија. Такође, она олакшавају размену обавештајних података, заједничку обуку и вежбе, што поспешује ефикасност војних операција и борбу против тероризма. Исто тако, на економском пољу сарадње стратешка партнерства могу пружити бројне значајне бенефите. Како их карактеришу разне корисне интеракције, нарочито интензивна економска и трговинска размена и стратешки пројекти од велике важности, један од најзначајнијих

¹⁰¹ Andriy Tyushka, Lucyna Czechowska, *Strategic partnerships, international politics and IR theory* op. cit., p. 10.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Видети: H. D. P. Envall, Ian Hall, "Asian strategic partnerships: new practices and regional security governance", *Asian Politics & Policy*, 2016, pp. 87–105, (p. 88.); Grevi Giovanni, "Why EU strategic partnerships matter", *ESPO Working Paper 1*, 2012.; Grevi Giovanni, "The EU Strategic Partnerships: process and purposes", in: M. Telò and F. Ponjaert (eds.), *The EU's Foreign Policy: What Kind of Power and Diplomatic Action*, Farnham: Ashgate, 2013, pp. 159–173.

¹⁰⁴ Видети: "In deepening ties with ASEAN, Australia gains a 'strategic hedge'", *World Politics Review*, 28 March 2018, available from: <https://www.worldpoliticsreview.com/in-deepening-ties-with-asean-australia-gains-a-strategic-hedge/>, accessed: 26/07/2018; Anna Michalski, Zhongqi Pan, "Unlikely Partners? China, the European Union and the Forging of a Strategic Partnership", Singapore: Palgrave Macmillan, 2017, p. 14; Bobo Lo, *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, op. cit., p. 53. Zbigniew Brzezinski, Z., *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, New York: Basic Books, 1997, p. 116–117.

¹⁰⁵ Видети: Andriy Tyushka, Lucyna Czechowska, *Strategic partnerships, international politics and IR theory*, op. cit., p. 11.

мотива држава да успоставе стратешка партнерства је заправо њихов допринос расту економија. Поред промовисања економског раста и развоја, који државе често виде и као основну мотивацију за постизање својих базичних циљева због којих су закључили стратешка партнерства,¹⁰⁶ кључним мотивима можемо придодати и олакшани трансфер технологије, знања и експертиза међу партнерима, допринос иновацијама и повећање конкурентности. Подела трошкова стратешка партнерства чини атрактивним за земље које имају ограничене ресурсе или се суочавају са многим изазовима и неизвесностима у међународним односима. Оне поред способности да побољшају ресурсе и капацитете, стратешка партнерства могу искористити за побољшање видљивости и утицаја на међународној сцени.

Стратешка партнерства пружају платформу за сарадњу на заједничким питањима, омогућавајући поделу ризика, удруживање ресурса и експертиза. Заједничким радом, партнери могу приступити новим ресурсима и регионима, смањујући тако њихову зависност од постојећих тржишта и извора прихода. Подела ризика коју партнерства омогућавају може смањити појединачан финансијски терет државама партнерима. То је посебно важно у ситуацијама где су ризици високи, а трошкови неуспеха значајни. На пример, у подручју истраживања свемира, стратешка партнерства могу омогућити партнерима да поделе трошкове и ризике лансирања свемирске мисије, што би било прескупо за самостално финансирање од стране једног партнера.

Слична је ситуација и са неким конкретним циљевима¹⁰⁷ као што су доприноси решавању неких од највећих изазова за савремено друштво, попут безбедносних претњи, миграција, климатских промена, смањење сиромаштва, зелена економија, енергетска транзиција или одржив развој. Стратешка партнерства могу помоћи у стварању заједничког приступа овим проблемима и давању заједничких решења која би могла бити ефикаснија од решења која би свака држава могла понудити појединачно. Промоција оваквог вида међународне стратешке интеракције кооперативног карактера доприноси стварању стабилнијег и предвидљивијег међународног окружења, промовишући ефикасну комуникацију, међусобно разумевање и сарадњу међу државама. Осим тога, стратешка партнерства се могу користити и за промовисање културних и образовних размена, што може помоћи у подстицању међусобног разумевања и сарадње међу земљама. Ове врсте размена могу унапредити контакте међу људима и створити прилике за дијалог, што може допринети у изградњи поверења и промовисању мирнодопских односа.

Са друге стране, иако данас сведочимо својеврсној системској пролиферацији стратешких партнерстава,¹⁰⁸ она су подложна и различитим ограничавајућим елементима који потенцијално могу нарушити њихову ефикасност и девалвирати значај самог концепта. Једно од кључних ограничења стратешких партнерстава јесте недостатак јасне дефиниције. Бивши председник Европске комисије, Жак Делор (Jacques Delors), једном га је приликом назвао „неидентификованим политичким објектом”,¹⁰⁹ алудирајући на непрецизну одређеност овог појма у контексту тадашње

¹⁰⁶ Grevi Giovanni, *Making EU strategic partnerships effective*, op. cit., p.3.

¹⁰⁷ Tomas Renard, "The EU strategic partnerships review: ten guiding principles", *ESPO Policy Brief*, 2012, p. 2-6.

¹⁰⁸ Andriy Tyushka, Lucyna Czechowska, *Strategic partnerships, international politics and IR theory*, op. cit., p. 8.

¹⁰⁹ Видети: Jaques Delors, *A speech by Jacques Delors at the First Intergovernmental Conference*, Luxembourg, 9 September, 1985, Bulletin of the European Communities, Office for Official Publications of the European Communities, available from: <https://www.cvce.eu/obj/speech-by-jacques-delors-luxembourg-9-september-1985-en-423d6913-b4e2-4395-9157-fe70b3ca8521.html> accessed: 03/07/2018. Наведено према: Andriy Tyushka, Lucyna Czechowska, *Strategic partnerships, international politics and IR theory*, op. cit., p. 8.

Европске уније. Иако се под стратешким партнерством подразумева термин у међународним односима који се користи као синоним за однос сарадње, још увек се не може са сигурношћу потврдити шта све спада у ову категорију. То може довести до проблема у дефинисању циљева и очекивања, што даље може смањити ефикасност сарадње.

Међу ограничењима стратешких партнерстава свакако је и могућност да се међу партнерима појаве неравнотеже у опсегу моћи, као и однос прекомерне зависности једног од партнера. Неретко се дешава да су стратешка партнерства по природи асиметрична.¹¹⁰ То обликује неједнакост у динамици моћи међу партнерима. У већини случајева, стратешка партнерства су сараднички однос између „држава у развоју и етаблираних сила.”¹¹¹ То су ситуације када је један партнер доминантнији или утицајнији од другог, што често доводи до забринутости због неравноправних користи и могућег опортунизма једне стране, али и до напетости и конфликта између партнера, посебно ако доминантни партнер настоји да наметне своје циљеве и приоритете другом партнеру. Ово са собом повлачи и ризик да се нека земља стави у подређени положај у односу на свог партнера. Осим тога, овакав тип стратешких партнерстава може допринети стварању зависности, јер партнери могу постати зависни једни од других по питању ресурса, способности или других облика подршке, што може довести до неравноправног односа. Овде постоји и ризик од опортунизма и могућности да један партнер искоришћава другог. Стратешка партнерства могу бити рањива на опортунистичко понашање, јер постоји велика вероватноћа да партнери ставе своје интересе испред интереса партнерства као целине. То даље може угрозити ефективност партнерства и пољуљати поверење међу партнерима. Међутим, превелика зависност може бити ризичан фактор и за слабијег партнера. У неким случајевима, јачи партнер може употребити своју економску и политичку моћ да би искористио своје интересе на штету мањег партнера. Исто тако, моћнији партнер може доминирати у процесу доношења одлука и утицати на правац партнерства, што обично води до незадовољства слабијег партнера.

Усклађивање циљева са кључним приоритетима партнера свакако је један од највећих изазова кроз које пролазе стратешка партнерства. Сваки партнер ступа у партнерство са одређеним приоритетима, вредностима и интересима који се можда не подударују нужно са другим партнером. Чак и у случајевима када државе деле исте циљеве, могу постојати разлике у томе како се ти циљеви приоритизују или следе, што може створити напетости и несугласице међу партнерима. То може бити веома изазовно у ситуацијама када партнери имају различите политичке и економске системе, културне норме или пређашња искуства, јер ови фактори могу обликовати њихов приступ питањима од заједничког интереса.¹¹² Културне разлике међу државама партнерима, али и разлике у вредностима, приоритетима и стратешким циљевима, могу деловати непремостиво и довести до неслагања и тензија унутар партнерства. Неслагања у циљевима доводе и до ризика да се земља привремено одрекне својих интереса и циљева и направи компромисе у корист заједничког интереса. То изазива неповерење међу партнерима, што на крају може да допринесе недостатку

¹¹⁰ Видети: Kei Koga, “How strategic is ‘asymmetric’ strategic partnership? Japan’s partnership diplomacy toward Cambodia and Laos”, *Asian Security*, 2021, pp. 93-118.

¹¹¹ Видети: Kliman, D. M., Walker, J. W. and Inboden, W. , “Promising partnerships: emerging and established powers in the 21st century”, *GMF Emerging Powers Policy Forum*, 2017. Наведено према: Andriy Tyushka, Lucyna Czechowska, *Strategic partnerships, international politics and IR theory*, op. cit., p. 8.

¹¹² Видети: Dennis D. Trinidad, “Domestic factors and strategic partnership: redefining Philippines–Japan relations in the 21st century”, *Asian Politics & Policy*, 2017, pp. 613–35.

посвећености, мотивације или воље за улагањем у партнерство и наруши ефективност партнерства.

Поверење је кључни елемент у стратешким партнерствима, али га може бити тешко успоставити и одржавати током времена. То је посебно изражено када партнери имају различите циљеве или када постоји недостатак јасноће у вези са одговорностима и очекивањима сваког партнера. Поред тога, стратешка партнерства могу бити заснована на краткорочним интересима, а не на дугорочној стратегији што последично води до ризика од недостатка трајности. Када се околности промене, партнери се могу разићи или променити приоритете, што може довести до прекида сарадње. Како су ова партнерства углавном неформална, нема обавеза које би их задржале у дужем временском периоду. Партнери могу оклевати да у потпуности посвете своје ресурсе или се укључе у дугорочно планирање због несигурности око ризика или неизвесности, или једноставно због недостатка поверења у партнерство.

Такође, стратешка партнерства могу бити спутана разним променама и на унутрашњем, као и на спољном плану креирања политика. Унутрашњи фактори се првенствено односе на домаће елементе неке државе попут политичких и економских врста режима, културних норми и безбедносних циљева, али и личности шефова држава. Па тако, на пример, промене у руководству или домаћој политици могу довести до промена приоритета и циљева, што потенцијално може угрозити неко партнерство и нарушити његову стабилност и трајност. Када је реч о околностима које долазе из спољашњег окружења које могу да пољуљају стратешко партнерство, то су углавном геополитички помаци, економске кризе и промене у међународним институцијама. На пример, глобална финансијска криза 2008. године имала је значајан утицај на многа стратешка партнерства, јер су државе биле приморане да приоритет дају домаћим питањима над међународном сарадњом. Уз наведена ограничења, стратешка партнерства могу бити спутавана и политичким и економским контекстом у којем делују. Овде може доћи до изражаја ризик да се земља стави у неповољан положај у очима других држава или међународне заједнице, уколико њено партнерство са неким другим партнером није пожељно. На крају, стратешка партнерства могу наићи и на изазове у погледу имплементације. Партнери се могу суочити са препрекама у спровођењу заједничких пројеката или иницијатива због бирократских или логистичких потешкоћа, или разлика у правним и регулаторним оквирима.

Као што се може закључити, стратешка партнерства у међународним односима су комплексна и вишезначна појава. Без обзира на интерпретацију и тумачење, у сложеном и динамичном пејзажу савремених међународних односа, стратешка партнерства су представљена државама као све битније средство у остваривању њихових спољнополитичких циљева. Овакав концепт у међународним односима подразумева сарадњу између два или више међународних актера како би се постигли заједнички циљеви кроз обострано корисне односе. Она могу обезбедити многе предности као што су приступ новим тржиштима и ресурсима, размену технологија, знања и експертиза, али и виши степен безбедности, економски раст и политички утицај. Ипак, без обзира на то што стратешка партнерства пружају значајне предности државама које теже да остваре своје циљеве у спољној политици, нудећи прилике за економску, политичку и културну сарадњу, овај драгоцен алат у међународним односима има своја ограничења и изазове. То су ризици попут тешкоће у усклађивању циљева међу партнерима, ризик од зависности, од неравнотеже у погледу моћи и изазови у праћењу и процени њихове ефективности, као и други спољашњи и унутрашњи ометајући фактори. Стога је од кључне важности да међународни актери пажљиво размотре обим, могућности и ограничења стратешких партнерстава

приликом развијања својих циљева и стратегија у спољној политици. На тај начин би повећали шансе за успешно и одрживо стратешко партнерство, које може бити од значајне користи за државе у међународним односима, и допринети њиховом економском, политичком и безбедносном развоју.

Ефикасност стратешких партнерстава зависи од низа фактора као што су опсег и дубина сарадње, усклађеност интереса, расподела трошкова и користи, и квалитет комуникације. Да би максимално искористиле предности, државе морају пажљиво размотрити ове факторе и радити на поверењу, заједничким вредностима и међусобном разумевању. Стратешка партнерства могу довести и до ненамерних последица, попут нових неравнотежа у моћи и зависности, а могу ојачати и постојеће асиметрије или концентрисати ресурсе у рукама малобројних актера. Државе морају бити свесне ових ризика и промовисати инклузивну и правичну сарадњу. Како глобална сцена постаје сложенија и јача међузависност, стратешка партнерства нуде значајне могућности, али захтевају додатну пажњу на факторима који утичу на њихов успех. Успостављањем поверења и узајамног разумевања, усвајањем сета заједничких циљева и вредности државе могу максимизирати бенефите стратешких партнерстава за своје спољнополитичке циљеве и приоритете.

2.3. Стратешка партнерства као део спољнополитичке стратегије Републике Србије

Прекретницу у спољној политици Републике Србије обележила је 2009. година, пре свега јер је тада постављен темељ политике склапања стратешких партнерстава Републике Србије са другим државама. Тадашње руководство Србије је донело одлуку да ревидира постојећу стратегију спољне политике и успостави нови образац заснован на „четири стуба”,¹¹³ односно формиран по моделу еквидистанце са НР Кином, САД, Европском унијом и Руском Федерацијом.

Сам почетак овог временског интервала поред светске економске кризе, означиле су бројне турбуленције и промене на пољу међународних односа, попут недостатка међудржавног поверења и кризе Европске уније, избегличке и мигрантске кризе као последице дестабилизације региона Блиског истока и афричких земаља, али и напредак брзорастуће економије Кине и истовремено опадање моћи Сједињених Америчких Држава. Успон Кине, која за свој експанзиван раст може захвалити пре свега својој извозно оријентисаној економији и трговинским везама, пољуљао је поверење у дотад неприкосновену моћ САД, коју су многи описивали као хегемонистичку, и најавио могућност преласка са униполарног на мултиполарни светски поредак, али такође

¹¹³ О томе видети више у: Драган Петровић, Драган Ђукановић, *Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012, стр. 187-193; Александар Гајић, Слободан Јанковић, „Четири стуба српске спољне политике”, у: *Спољна политика Србије и заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ: зборник радова са међународне научне конференције Усклађивање спољне политике Србије са заједничком спољном и безбедносном политиком Европске уније*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011, стр. 175-198; Центар за међународне и безбедносне послове, „Од четири стуба спољне политике до европских интеграција: постоји ли воља за стратешко усмерење спољне политике Србије?”, 2013. година, доступно на:

https://www.isac-fund.org/download/Od_cetiri_stuba_spoljne_politike_do_evropskih_integracija.pdf
приступљено: 01/06/2024.

пажњу осталих земаља померио на успостављање или продубљивање економске сарадње са другом економијом света.

У преломном тренутку спољнополитичко деловање Републике Србије се већ ослањало на три стуба: Вашингтон, Брисел и Москву.¹¹⁴ Међутим, интензитет односа између три централне станице српске дипломатије није био једнак. Како је оваква спољнополитичка концепција утемељена крајем двадесетог века, примарни циљ креатора српске спољне политике од самог почетка се заснивао на сложеном процесу дестигматизације земље,¹¹⁵ и превасходно промени њеног међународног положаја. Мада је одмах по доласку нове владајуће структуре, у виду опсежног списка земаља са којима би било пожељно развијати сараднички однос, преточеном у експозе министра спољних послова,¹¹⁶ предочено да ће се Србија борити за нове савезнике¹¹⁷ евроатлантске интеграције су имале посебно место. Ипак, даљи развој ситуације је Србију на неки начин удаљио од америчког хегемона, али је однос према чланству у Европској унији одолео времену и искушењима. „Лутање” Србије у потрази за савезништвима¹¹⁸ на кратко се окончало отварањем питања независности јужне српске покрајине. Тим поводом Србија је пронашла заштиту за очување својих националних интереса на Истоку у облику Руске Федерације, у чијем праву вета у Савету безбедности Уједињених нација су српски народ и држава видели утеху и спас. Да руска услуга није била бесплатна, било је врло брзо јасно, нарочито након уплива руских инвестиција на српско тржиште. Али иако се Србија ‘одужила’ Русији кроз обуставу НАТО интеграција и лукративних енергетских споразума, то није било довољно. Руска ‘трговина’ косовским питањем била је индикатор да је српској спољној политици преко потребан још неки поуздан ослонац.

Страх од формалног обавезивања и претеране зависности од једне стране, поготово Сједињених Америчких Држава, Европске уније или пак Руске Федерације, подстакао је Републику Србију да настави да диверсификује своја савезништва. Можемо констатовати да је у време увођења новог елемента у спољну политику Републике Србије она била тек на почетку својеврсне ‘растрзаности’ између решавања отвореног питања Косова и Метохије са једне, и тежњи за достизањем пуноправног чланства у Европској унији са друге стране. Стратегија диверсификације у случају Републике Србије подразумевала је вођење спољне политике „одржавањем присних веза са свим кључним актерима актуелне светске политике, што би значило да портфолио српске спољне политике буде шири, а рањивост и зависност од деловања било ког актера у границама прихватљивог.”¹¹⁹ Тако су и стратешка партнерства постала начин да се очува територијални интегритет земље, а истовремено не наруши главни спољнополитички циљ после 2000. године, а то је чланство у Европској унији. Па тако,

¹¹⁴ „Излагање Вука Јерemiћа, министра спољних послова Републике Србије, на Првој конференцији амбасадора Републике Србије, Београд, 16. децембар, 2007.”, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010., стр. 318.

¹¹⁵ О стратегији дестигматизације у спољној политици држава видети више у: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит.

¹¹⁶ „Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије”, Београд, 24. октобар 2001, у: *Спољна политика Србије: стратегије и документа*, уредници Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић и Драган Живојиновић, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 286–311.

¹¹⁷ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 310.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 57.

поред нове стратегије спољне политике засноване на четири стуба, Србија додатни генератор у реализацији својих спољнополитичких интереса проналази у потписивању стратешких партнерстава са другим државама света, закључењем стратешког партнерства са Народном Републиком Кином 2009. године.¹²⁰

Идеја закључивања споразума о свеобухватном стратешком партнерству између Републике Србије и НР Кине била је да се повећа прилика за продубљивање традиционално добрих и пријатељских односа између две земље, што би природно довело до унапређења њихове билатералне сарадње. За Републику Србију је јачање политичких, економских и културних веза са Кином на принципима узајамне користи и равноправности представљао један од најважнијих спољнополитичких приоритета. Због њеног битног положаја на мапи света, Србија је била означена као раскршће на путу економског продора Кине у Европу, оличеном у великом економском пројекту „Појас и пут”. Овакав вид сарадње за Србију виђен је као шанса да искористи све потенцијале стратешког партнерства са НР Кином и постави се као један од кључних партнера на овом пројекту. Такође, учешће Србије у платформи сарадње Кине и земаља Централне и Источне Европе, у оквиру механизма „17+1” омогућава да се повећа број заједничких српско-кинеских економских пројеката. Поштовање интереса Србије у процесу решавања косовског проблема, као једног од њених највећих унутрашњих и спољнополитичких изазова, потенцијално може бити обезбеђено уз чврсте политичке и економске везе са Кином, као државом која је стална чланица Савета безбедности Уједињених нација. На тај начин Србија, поред Русије, добија још једног ‘територијалног гаранта’ на Истоку.

Када је реч о успостављању стратешког партнерства са Републиком Италијом,¹²¹ оно је уследило одмах после Кине исте године. Србија је тим чином подигла ниво сарадње са једном од најважнијих земаља чланица ЕУ на виши ниво. На тај начин она је поспешила прилике и капацитете за испуњење свог примарног спољнополитичког циља, односно пуноправног чланства у ЕУ. Такође, будући да је Република Италија један од најзначајнијих трговинских партнера Републике Србије било да је реч о трговинској размени по питању увоза или извоза, ово партнерство имало је за циљ да одржи и унапреди даљу економску сарадњу две земље.

Након тога, две године касније, 8. априла 2011. године, потписан је и споразум о стратешком партнерству са Републиком Француском,¹²² једном од водећих земаља ЕУ, као и једном од сталних чланица Савета безбедности Уједињених нација, чиме Србија не само да подиже на виши ниво традиционално добре билатералне односе са овом европском државом, већ и олакшава испуњење и одбрану основних стратешких и националних интереса. Ангажовање Србије на успостављању што квалитетнијих и ближих односа са Републиком Француском несумњиво је и резултат жеље да се

¹²⁰ “Zajednička izjava Republike Srbije i Narodne Republike Kine o uspostavljanju strategijskog partnerstva”, 15/09/11, доступно на: <https://www.predsednik.rs/pres-centar/saopstenja/zajednicka-izjava-republike-srbije-i-narodne-republike-kine-o-uspostavljanju>, приступљено: 05/02/2021; Видети и: Duško Dimitrijević, “Serbia-China comprehensive strategic partnership - the foreign policy paradigm of the “New Silk Road””; Dragan Pavličević, “The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context”, 2011; Feng Zhongping, Huang Jing, “China's Strategic Partnership Diplomacy”, *ESPO Working Paper No. 8*, 2014.

¹²¹ „Стратешко партнерство са Италијом”, *Б92*, 13/11/2009, доступно на: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=11&dd=13&nav_category=11&nav_id=392354, приступљено: 05/02/2011.

¹²² „Стратешко партнерство са Француском”, *Б92*, 08/04/2011, доступно на: http://www.b92.net/video/videos.php?nav_category=905&yyyy=2011&mm=04&dd=08&nav_id=504991, приступљено: 05/02/2021; „Шта предвиђа споразум Србије и Француске”, *Б92*, 08/04/2011, доступно на: http://www.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=504967&start=10, приступљено: 05/02/2021.

избалансира немачка политика према питању чланства Србије у ЕУ и стекне подршка од друге најмоћније земље Европске уније. Пошто је Србија постала кандидат за чланство у Европској унији марта 2012. године, спољнополитички одлучиоци су са доласком нове владе Ивице Дачића показали решеност да задрже европске интеграције као стратешки спољнополитички приоритет. Ова као и све наредне владе Републике Србије до данас задржале су и спољнополитичку оријентацију утемељену на четири стуба- ЕУ, САД, Русија и Кина, а наставиле су и са политиком стратешких партнерстава.

Имајући у виду традиционално блиске политичке везе између званичне Москве и Београда, и статус Русије као једног од четири стуба српске спољне политике, додатним учвршћивањем односа кроз потписивање Декларације о стратешком партнерству између Републике Србије и Руске Федерације¹²³ Србија је желела да олакша одбрану националних интереса на међународном плану. Развој стратешких односа са Руском Федерацијом имао је за циљ да додатно унапреди прилике за решавање косовско-метохијског проблема, имајући у виду да је и Русија стална чланица Савета безбедности Уједињених нација и да њено право вета има велики значај за Србију. Продубљивање односа са Руском Федерацијом било је важно за српске власти и из економских разлога, а пре свега оних у сектору енергетике.

Оснаживање економских односа Србије са Уједињеним Арапским Емиратима кроз потписивање стратешког партнерства 2013. године,¹²⁴ имало је намеру да изврши утицај на прилив инвестиција у Србију, а самим тим и њено међународно и регионално позиционирање као атрактивне инвестиционе дестинације. На тај начин Србија не само да је отворила простор за јачање економске сарадње са УАЕ већ је подигла свој економски положај и инфраструктурне капацитете, и представила се остатку света као пожељан партнер у региону Југоисточне Европе.

Развој стратешких односа Србије са Азербејџанском Републиком¹²⁵ повећао је шансе Србије да осигура континуирану подршку територијалном интегритету ове државе на међународном плану, с обзиром на сличне проблеме са којима се две земље суочавају. Продубљивање добрих односа са Азербејџаном, пре свега у погледу инвестиција у инфраструктурне пројекте у нашој земљи, требало је да допринесу економском развоју Србије.

Споразум о стратешком партнерству са овом државом закључен је 2018. године, а само годину дана касније и са Републиком Грчком, што је једно од три стратешка партнерства Србије са неком од држава чланица ЕУ. Закључивањем стратешког партнерства са Грчком, Србија је наставила традицију добрих односа са овом земљом и повећала потенцијал за даљу сарадњу двеју држава. Имајући у виду да је Грчка чланица Европске уније, Србија је овим чином потврдила чврсту опредељеност према европским интеграцијама, и кроз билатералну сарадњу са једном од њених држава чланица.

¹²³ „Завршен споразум о стратешком партнерству Русије и Србије”, *Политика*, 27/09/2011, доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Završen-sporazum-o-strateskom-partnerstvu-Rusije-i-Srbije.sr.html>, приступљено: 05/02/2021.

¹²⁴ „Закон о потврђивању Споразума о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Уједињених Арапских Емирата”, *Службени гласник РС*, Међународни уговори, број 3/2013-7, 15/03/2013, доступно на: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/mu/skupstina/zakon/2013/3/4/reg>, приступљено: 05/02/2021.

¹²⁵ „Стратешко партнерство Србије и Азербејџана”, *Политика*, 21/05/2018, доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/404112/Politika/Stratesko-partnerstvo-Srbije-i-Azerbejdzana>, приступљено: 05/02/2021.

Дакле, можемо констатовати да је у временском интервалу од 2009. до 2019. године Република Србија потписала стратешка партнерства са укупно седам земаља, односно са Народном Републиком Кином (2009.), Републиком Италијом (2009.), Републиком Француском (2011.), Руском Федерацијом (2011.), Уједињеним Арапским Емиратима (2013.), Азербејџанском Републиком (2013.) и Републиком Грчком (2019.). Од поменутих држава пет се налазе у систему спољнополитичких приоритета Србије („политика четири стуба”), односно Кина, Русија и три државе чланице Европске уније, а преостале две земље су важне најпре због економске сарадње, што је, такође, један од битних спољнополитичких циљева Србије.

Постављање стратешких партнерстава на примеру Републике Србије за најбољи оквир међудржавне сарадње који доприносе остварењу циљева спољне политике наше земље не представља само главну хипотезу у овом истраживању, већ отвара нове правце у процесу разумевања међународних билатералних односа, као и вођења спољне политике са теоријског и практичног аспекта. Ефикасност стратешког партнерства као спољнополитичког инструмента је основни истраживачки проблем овог рада, а на основу тога у овом истраживању намера је да се установе потенцијалне, у пракси примењене и одрживе, солуције које нуде корисне смернице за ефикасно вођење спољне политике. Ниво ефикасности постојећих и предложених решења биће одређен помоћу изучавања и успостављања одређених емпиријски проверљивих и мерљивих критеријума, на пример попут анализа и статистичких података који су конкретно мерили однос економских и трговинских релација и њихов даљи раст или стагнирање.

Истраживање је усмерено ка вођењу спољне политике од стране руководства Републике Србије, као и политичким, економским, безбедносним и културним аспектима билатералних односа Србије са њеним горепоменутих стратешким партнерима, па ће акценат бити стављен на процес анализирања одлука по питању билатералне сарадње на нивоу стратешког партнерства, донетих од стране националних и државних институција Републике Србије и поменутих земаља. Како се свако од седам закључених стратешких партнерстава Републике Србије у временском раздобљу од 2009. до 2019. године може посматрати као посебан случај, најподобнија за примену у оквиру овог истраживања јесте компаративна метода односно мозаик метода студије случаја, при чему је истраживачка пажња фокусирана на праћење развоја коришћених стратегија спољне политике Републике Србије у односима са седам различитих земаља у ограниченом временском периоду.

2.4. Стратешка партнерства из угла неокласичног реализма

Када је реч о теоријском одређењу самог предмета истраживања, полазимо од основних претпоставки неокласичног реализма, једне од реалистичких школа мишљења у оквиру науке о међународним односима, популаризоване након Хладног рата,¹²⁶ због тога што теорије које су до тада биле на снази нису могле да пруже ваљано

¹²⁶ Видети више: Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit., pp. 144-172. Верије се да је термин “неокласични реализам” први употребио Гидеон Роуз 1998. године желећи да означи повратак поставкама класичног реализма услед “проглашеног неуспеха” неореализма да објасни друштвену реалност. Видети и: Glenn H. Snyder, “Mearsheimer’s World – Offensive Realism and the Struggle for Security – A Review Essay”, *International Security*, Vol. 27, No.1, Summer 2002, pp. 149-173; Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, op. cit; Jack Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell

објашњење на нека од питања, као што је, на пример, „шта ће конкретне државе суочене са специфичним околностима урадити.“¹²⁷ Другим речима, почетна теза неокласичних реалиста била је због чега се различите државе не понашају на исти или сличан начин, иако су за то испуњени исти или слични системски услови.¹²⁸ На тај начин су заговорници у то време новог теоријског правца покушавали да објасне спољнополитичко понашање држава, али и да унапреде и допуне темеље већ постојећих школа мишљења, отклоне њихове ограничавајуће факторе и формулишу нову теорију спољне политике.

Не треба заборавити да је чест случај да теорије које су доступне у науци о међународним односима могу бити неконзистентне и недовољно испитане,¹²⁹ како би објасниле веома комплексне политичке догађаје,¹³⁰ што је уједно и разлог због ког је неопходно стално тражити и развијати теорије које су значајно боље и адекватније од постојећих. Када се каже постојеће школе мишљења, мисли се пре свега на теоретске правце у оквиру „најславније и најугледније школе међународних односа“¹³¹ коју многи политиколози сматрају за „доминантну традицију промишљања међународне политике“,¹³² односно реализам. Ипак, различитост у тумачењима кључних појмова у међународним односима попут моћи, равнотеже снага и савеза у оквиру реалистичке школе мишљења, толико је велика да је некада прецизније говорити о вишеструким облицима реализма, него о јединственом реализму. Сложеност и диверзитет унутар саме реалистичке школе најбоље описује Колин Елман (*Colin Elman*) речима да је реализам „велики шатор са собама за неколико различитих теорија које дају сасвим различита предвиђања.“¹³³ Непостојање унутрашње кохерентности унутар теорије реализма примећује и Стеван Недељковић, који истиче да се данас не може говорити само о једном правцу у оквиру теорије реализма,¹³⁴ те је „уврежена подела на класични реализам, структурални реализам или неореализам, и неокласични реализам“,¹³⁵ али чак ни то не представља коначну разграниченост у оквиру теорије реализма.“¹³⁶

С обзиром на то да ово истраживање фокус ставља на индивидуални ниво анализе и на анализу на нивоу државе, у раду ћемо се највише ослонити на најмлађи

University Press, Ithaca, New York, 1991; Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016.

¹²⁷ Jeffrey Taliaferro, "Security Seeking Under Anarchy – Defensive Realism Revisited", *The MIT Press*, Vol. 25, No. 3, 2000, pp. 128-161 (p. 132.). Наведено према: Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 370.

¹²⁸ Ibidem p. 133-134. Наведено према: Владимир Трапара „Неокласични реализам - реализам за 21.век“, *Међународни проблеми*, Вол. 69, бр. 2–3, 2017, стр. 227–246, (стр. 230.).

¹²⁹ John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, Vol. 15, No. 1, 1990, p. 9.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Stanley Hoffman, "Raymond Aron and the Theory of International Relations", *International Studies Quarterly*, Vol. 29, No. 1, 1985, p. 15.

¹³² Џозеф С. Нај, *Како разумевати међународне сукобе: увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 19.

¹³³ Colin Elman, "Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories of Foreign Policy?", *Security Studies*, Vol. 6, No. 1, 1996, p. 26. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, 2020, стр. 99.

¹³⁴ Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 99.

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Ibidem.

правац из поменутог табора тј. неокласични реализам. Настанак ове школе мишљења надовезује се на теоретски правац који је доминирао у то време, односно неореализам, или, како се још често среће у литератури, структурални реализам.¹³⁷ Један од основних аргумената теорије неореализма био би „да ће у условима међународне анархије, државе бити у обавези да одговоре на императиве равнотеже снага, како би избегли трошкове неусклађености.”¹³⁸ Овакав облик теорије не објашњава спољнополитичко деловање држава, већ само како структуре у међународном систему утичу на њих.¹³⁹ За утемељивача ове теорије, која се сматрала доминантном школом мишљења у међународним односима све до настанка неокласичног реализма, истакнут је чувени амерички политиколог и структурални реалиста Кенет Волц (Kenneth N. Waltz).¹⁴⁰ Он је у изучавању међународних односа имао системски приступ, односно своја истраживања је базирао на структури међународног система. У свом револуционарном делу из 1979. године „Теорија међународне политике” поставио је чувени принцип равнотеже снага на тврдњи да се „равнотежа снага успоставља захваљујући подстицајима који државама долазе из структуре међународног система.”¹⁴¹ Овај концепт се неретко поставља за централну одредницу у изучавању „стварног међународног или светског система држава.”¹⁴² Под круцијалном премисом овог појма подразумевамо ситуацију у којој не постоји доминантна сила у систему, али ни једнака расподела моћи међу државама међународног система.¹⁴³

Такође и за остале неореалисте, било да су дефанзивни или офанзивни, како гласи општа подела међу теоретичарима овог правца, заједнички именитељ је био да дају важност равнотежи снага као облику отпора према хегемонији неке земље, као и структури у одређењу међународних исхода,¹⁴⁴ али с обзиром на то да та структура често бива анархична, јер је расподела моћи међу државама релативна, то даље отежава сарадњу због тога што државе „нису сигурне како ће ти добици бити подељени.”¹⁴⁵ Ово нас води и до кључне разлике између дефанзивних и офанзивних неореалиста односно

¹³⁷ Видети више: Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, London, 1979.

¹³⁸ Chris Brown, “Theory and Practice in International Relations”, in: Kenn Booth and Tony Erskine (eds.), *International Relations Theory Today* (2nd Edition), Polity Press, Cambridge, 2016, p.143. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 106.

¹³⁹ Видети: Kenneth N. Waltz, “International Politics is not Foreign Policy”, *Security Studies*, Vol. 6, No. 1, 1996, pp. 54-57.

¹⁴⁰ Видети више: Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, оп. cit; Kenneth N. Waltz, “International Politics is not Foreign Policy”, оп. cit; Kenneth N. Waltz, “The Emerging Structure of International Politics”, *International Security*, Vol. 18, No.2, 1993, pp. 44-79; Kenneth N. Waltz, “Structural Realism after the Cold War”, *International Security*, Vol. 25, No. 1, 2000; Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 200; Kenneth N. Waltz, “Globalization and Governance”, *PS: Political Science and Politics*, Vol. 32, No. 4, 1999.

¹⁴¹ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, оп. cit., p. 125. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит.

¹⁴² Драган Р. Симић, *Светска политика*, ФПН и Чигоја штампа, Београд, 2009, стр. 126.

¹⁴³ Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 22.

¹⁴⁴ Ibidem, стр. 106.

¹⁴⁵ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, оп. cit., p. 105.

колико моћи држава треба да стекне за себе¹⁴⁶ у смислу да ли ће их структура подстаћи да одржавају *status quo* или пак да успоставе хегемонију.¹⁴⁷ Другачије речено, услед својеврсне безбедносне дилеме,¹⁴⁸ у зависности од структуре међународног система и расподеле моћи, државе ће се понашати дефанзивно (политика уравнотежавања потенцијалног хегемона и постизање *status quo* и равнотеже снага) или офанзивно (политика експанзије и успостављања хегемоније) да би осигурале свој опстанак од надоласећих претњи из међународног окружења.

Моћ је основни предуслов за остваривање утицаја у међународном систему, при чему само оне државе са значајним опсегом моћи могу да представљају велике силе у међународном систему, а према следбеницима Кенета Волца и реалну претњу по светски поредак, што даље указује на то да је концепт моћи уско повезан са концептом равнотеже снага. Систем равнотеже снага или равнотеже моћи, како га поједини аутори називају,¹⁴⁹ тежи расподели моћи која спречава доминацију једне државе, уместо да обезбеди апсолутну равноправност и једнакост у моћи међу свим државама међународног система. Међутим, иако важи за једну од најзначајнијих алатки у реалистичком поимању међународне стварности, Волцова теорија равнотеже снага важи и за један од најразличитије формулисаних концепата¹⁵⁰ у теорији међународних односа.

Теорија равнотеже снага даље је еволуирала кроз теорију равнотеже претњи стручњака за међународне односе Стивена Волта (Stephen M. Walt), који је поред Кенета Волца, један од главних представника дефанзивног неореализма. Штавише, и сам Кенет Волц изнео је став да Волтова теорија равнотеже претњи допуњује и подробније објашњава концепт равнотеже снага и доприноси већој прецизности теорије кроз призму неореализма.¹⁵¹ Овако модификована теорија равнотеже снага базира се на тези да државе настоје да уравнотеже ону која означава највећу претњу не само на основу саме моћи, која је свакако битан фактор у таргетирању претње, него и на основу других чинилаца попут особености географског положаја, војних капацитета и офанзивних намера по опстанак и безбедност других земаља.¹⁵²

Дакле, према схватању Стивена Волта не треба нужно перципирати најмоћнију државу у систему као претњу, већ ону чији скуп претходно поменутих варијабли највише угрожава опстанак неке друге државе¹⁵³ и ту треба прибећи њеном

¹⁴⁶ Видети: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 106.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ Видети више: Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics*, vol. 36, no. 4, 1984, pp. 461–495; Glenn H. Snyder, *Alliance Politics*, Cornell University Press, Ithaca, 1997, pp. 180–192.

¹⁴⁹ Видети више: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 22-23.

¹⁵⁰ Различити аутори немају иста тумачења равнотеже снага. Видети више: Ernst Hass, "The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda", *World Politics*, Vol. 5, No. 4, 1953, pp. 442-477; Martin Wight, "The Balance of Power", in: Herbert Butterfield and Martin Wight (eds.), *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1966, pp. 149-175; Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, op. cit.

¹⁵¹ Kenneth N. Waltz, "Evaluating Theories", *The American Political Science Review*, Vol. 91, No. 4, p. 916.

¹⁵² Stephen M. Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, op. cit., pp. 21-26. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 111.

¹⁵³ Ibidem, p. 21. Наведено према: Ibidem, стр. 111.

уравнотежавању.¹⁵⁴ Наравно, ту се пре свега мисли на стратегију типичну за велике силе.¹⁵⁵ Волт је тврдио и да ће све велике силе, да би осигурале свој опстанак, аутоматски водити политику уравнотежавања као одговор на растућу претњу од потенцијалне хегемоније неке друге велике силе.¹⁵⁶ Он дефинише уравнотежавање као синоним за „удруживање других против преовлађујуће претње.”¹⁵⁷ Кроз политику уравнотежавања државе би могле да стекну *status quo*, односно довољну количину моћи да обуздају потенцијалног хегемона и одрже пожељну равнотежу снага. Када је реч о државама слабијих капацитета, њима је, према Стивену Волту, својствена стратегија сврставања уз јачег,¹⁵⁸ превасходно због притисака које ове државе трпе од стране претећих сила.¹⁵⁹ Главни заговарач теорије равнотеже претњи суштину овог концепта објашњава тезом да ове државе „ускачу у вагон”,¹⁶⁰ односно праве савезништво са извором претње, што због географске близине, што због сопствених интереса, а понајвише због подређеног статуса који им припада у односу на потенцијалну претњу.¹⁶¹

Са друге стране, припадници офанзивног неореализма верују да системски фактори не само да наводе на успостављање равнотеже већ и на агресивне кораке.¹⁶² Такво понашање може бити усмерено на остваривање доминације или одвраћање потенцијалних супарника, што даље утиче на глобалну динамику безбедности и моћи. Структурални реалисти из ове групације неореализма тврде да државе, у оквиру безбедносне дилеме, агресивно наступају са циљем да „максимизирају свој удео у светској моћи и тако загарантују опстанак.”¹⁶³ Најважнијим представником овог правца сматра се амерички политиколог Џон Миршајмер (*John J. Mearsheimer*), који је истакао веома искључиву тезу како све велике силе, да би осигурале свој опстанак, успостављају политику експанзије, наводећи притом примере неких великих сила које су водиле овакву врсту политике са даљим циљем повећања моћи и успостављања хегемоније,¹⁶⁴ а примере земаља које су одступале од таквог понашања, иако су за то имале системске подстицаје, занемарује.

Ипак, критичари структуралних реалиста верују да поред системских фактора постоји и низ других елемената који, такође, могу утицати на одлуке држава да потраже равнотежу у својим међународним односима.¹⁶⁵ Политика уравнотежавања се, дакле, не примењује аутоматски, већ се државе одлучују за њу зависно од својих процена и стратешких интереса у контексту специфичних међународних изазова. Тиме, политика уравнотежавања постаје само један од алата у арсеналу спољних политика

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Christopher Layne, “The War on Terrorism and the Balance of Power: The Paradoxes of American Hegemony”, in: T.V. Paul, James J. Wirtz and Michael Fortmann (eds.), *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, Stanford University Press, Stanford, 2004, p. 105.

¹⁵⁶ Видети више: Stephen M. Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, op. cit., pp. 3–43.

¹⁵⁷ Stephen M. Walt, *Origin of Alliances*, op. cit. p. 17. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 155.

¹⁵⁸ Ibidem p. 29. Наведено према: Ibidem, стр. 181.

¹⁵⁹ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, op. cit., p. 108.

¹⁶⁰ Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 181.

¹⁶¹ Ibidem, стр. 181. Видети више: Stephen M. Walt, *The Origins of Alliance*, op. cit., p. 17. и Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, op. cit., p. 108.

¹⁶² Видети више: John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton, New York, 2001.

¹⁶³ Ibidem, p. 30.

¹⁶⁴ Ibidem, p. 234.

¹⁶⁵ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, op. cit., p. 89.

који државе могу користити како би се супротставиле или прилагодили утицају доминантних сила.¹⁶⁶ Специфичности људске природе, институционална ограничења, као и други елементи на нивоу појединачног система указују на то да процеси доношења одлука у оквиру државе нису увек рационални или оптимални, често због унутрашњих политичких динамика, субјективних перцепција лидера или неадекватне анализе информација. То може даље довести до стратешких грешака као што су „лоше процене, закаснеле реакције држава, па чак и изостанак било какве реакције.”¹⁶⁷ Осим тога, ове околности наглашавају потребу ка ширем разумевању фактора који утичу на спољну политику, укључујући како психолошке аспекте лидера, тако и институционалне механизме који обликују процесе одлучивања, како би се осигурало адекватно реаговање на међународне изазове.

Са сломом биполарног међународног система, који је уследио након краја Хладног рата, успостављен је нови поредак у коме су примат и хегемонију заузеле Сједињене Државе, а тада последично долази и до настанка новог правца у међународним односима, познатијег као неокласични реализам. Првенствено јер школе мишљења које су у то време постојале, као што је структурални реализам, нису успеле да аргументовано одговоре на све околности које је донело пост-хладноратовско раздобље. Исход до ког је довео крај Хладног рата био је према мишљењу неокласичних реалиста у директној супротности са кључном хипотезом равнотеже снага да „уравнотежавајуће деловање спречава системску хегемонију.”¹⁶⁸ Они не само да су били изузетно критични према теорији равнотеже снага, већ су били сагласни да је политика уравнотежавања само једна од политика за коју се државе могу одлучити у ситуацији у којој постоји опасност од настанка хегемоније.¹⁶⁹ Остале струје у оквиру реалистичке теорије међународних односа, као што су класични и структурални реализам, претежно су за анализу користиле примере земаља који су поткрепили њихова уверења о претпоставкама функционисања међународног система, али нису биле способне да адекватно објасне случајеве који су одступали од тог обрасца.

У својим настојањима да унапреди експанаторну моћ класичног и основних претпоставки структуралног реализма, неокласични реализам нагласио је улогу унутрашњих фактора, као и појединаца, односно лидера различитих земаља и њихових перцепција у обликовању спољне политике државе, као и потребу за усклађивањем спољних и унутрашњих питања, и тако постао веома битан алат за разумевање међународних односа на крају 20. и почетку 21. века. Ово теоријско становиште у први план ставља два нивоа анализе која су дотадашње теорије занемариле, односно „индивидуални ниво анализе и ниво анализе на нивоу државе.”¹⁷⁰ Неокласични реализам „узроке дешавања у међународним односима тражи у људској природи и унутрашњим обележјима држава, који су главни актери у међународном систему.”¹⁷¹ Теоретичари овог правца верују да је спољна политика питање избора оних који се

¹⁶⁶ Видети: Randall L. Schweller, *Unanswered Threats*, p. 5. Наведено према: Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 373.

¹⁶⁷ *Ibidem*, стр. 374.

¹⁶⁸ Daniel H. Nexon, "Review: The Balance of Power in Balance", *World Politics*, Vol. 61, No. 2, 2009, p. 331. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 114.

¹⁶⁹ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 373-374.

¹⁷⁰ *Ibidem*, стр. 367.

¹⁷¹ *Ibidem*, стр. 368.

сматрају креаторима политика, а не консеквенца деловања међународног система.¹⁷² Дакле, неокласични реализам бави се „појединачним спољним политикама држава, начинима на које државници перципирају стварност око себе, и специфичностима на које начине и зашто се доносе одређене спољнополитичке одлуке.“¹⁷³

Улажући напоре да појасни изазове светске политике на начин који је методолошки свеобухватнији и софистициранији, неокласични реализам допуњава категоријално-појмовне одредбе које су развиле његове две претходнице из корпуса реалистичких теорија.¹⁷⁴ Стога се овај теоретски правац сматра синтезом структуралног и класичног реализма.¹⁷⁵ Њему припада велики број различитих научних радова аутора који „верују да државе одговарају на несигурности међународне анархије тако што теже да контролишу и обликују међународно окружење“¹⁷⁶ и на тај начин креирају своје спољне политике. Реалисти из неокласичног тabora покушавају дати и одговоре на питања „под којим условима државе желе да постигну одређене циљеве у међународним односима.“¹⁷⁷ Сви они сагласни су у једном, да је Волцова теза која каже да се „државе понашају исто, под истим системским условима, тј. уколико имају слично место у оквиру сличне расподеле моћи“¹⁷⁸ неприхватљива у контексту теорије спољне политике.

Кроз увид у радове неких од најистакнутијих представника овог теоријског правца, попут Рандала Швелера (Randall L. Schweller), Џека Снајдера (Jack Snyder), Гидеона Роуза (Gideon Rose), Џефрија Таљафера (Jeffrey Taliaferro), Томаса Кристенсена (Thomas J. Christensen), Фарида Закарије (Fareed Zakaria), Колина Елмана (Colin Elman)¹⁷⁹ можемо потврдити закључак да се код неокласичног реализма „државе посматрају у свој својој сложености, тј. постоје огромне разлике међу њима упркос чињеници да на све делује исти подстицај из анархичног међународног система.“¹⁸⁰ Отуда не можемо очекивати да све државе дају исте одговоре на подстицаје који стижу са системског нивоа, управо из разлога што су ти подстицаји детерминисани унутрашњим политичким процесима и опажањима политичких лидера, односно доносилаца одлука. Стога се намеће закључак да политика уравнотежавања није једина, већ напротив, само једна од опција у спектру спољних политика за коју се

¹⁷² Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit., p. 147. Наведено према: Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 230.

¹⁷³ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 371. Видети и: Jeffrey W. Taliaferro, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State", *Security Studies*, Vol. 15, No. 3, 2006, p. 467.

¹⁷⁴ Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 229.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit., p. 152. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 114.

¹⁷⁷ Ibidem, p. 145. Наведено према: Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 231.

¹⁷⁸ Ibidem, стр. 229.

¹⁷⁹ Видети више: Randall L. Schweller, "Neorealism's Status Quo Bias: What Security Dilemma?", *Security Studies*, Vol. 5, No. 3, 1996, pp. 90-121; Jack Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, 1993; Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit.; Jeffrey W. Taliaferro, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource- Extractive State", *Security Studies*, Vol. 15, No. 3, 2006; Thomas J. Christensen, *Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947-1958*, Princeton University Press, Princeton, 1996; Fareed Zakaria, "Realism and Domestic Politics: A Review Essay", *International Security*, Vol. 17, No. 1, 1992, pp. 177-198; Colin Elman, "Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories of Foreign Policy?", *Security Studies*, Vol. 6, No. 1, 1996.

¹⁸⁰ Видети: Табела 2. *Разлике између неореализма и неокласичног реализма* у: Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 375.

државе могу одлучити.¹⁸¹ На пример, у мултиполарним системима, какав је вероватно и данас на снази, није редак случај да државе не прибегавају уравнотежавању, било моћи или претњи, већ најчешће формирају савезе са најагресивнијим државама у систему зарад конкретних циљева и интереса,¹⁸² или другим речима, те државе се сврставају уз јачу државу.¹⁸³

Да се стратегија сврставања уз јачег или шлеповања, како је неки аутори још називају,¹⁸⁴ много више примењује кроз историју него што то сматрају присталице неореализма,¹⁸⁵ потврђује и Рендал Швелер. Он закључује да је реч о концепту двојаког карактера,¹⁸⁶ при чему се на системском нивоу односи на релативну снагу *status quo* и ревизионистичких земаља,¹⁸⁷ а на појединачном нивоу узрок оваквог понашања држава види у појму интереса. Он интегрише системски степен анализе са нивоом појединца и сходно томе успоставља теорију равнотеже интереса.¹⁸⁸ Ову сасвим нову теорију Швелер конституише кроз допуну недовршених концепата равнотеже снага Кенета Волца и равнотеже претњи Стивена Волта, којима замера игнорисање ових типова држава и „*status quo* пристрасност.”¹⁸⁹

Швелер издваја компатибилност политичких циљева као доминантну варијаблу која опредељује неке државе за улазак у савез.¹⁹⁰ При томе, безбедност не представља увек онај интерес који државе постављају за примарни приликом доношења ових одлука, већ се ради о широком спектру различитих циљева.¹⁹¹ На пример, ревизионистичке државе су оне „силе које су незадовољне својим положајем у међународном систему те су мотивисане више генерисањем профита него безбедности”,¹⁹² и у складу са претпоставкама офанзивног неокласичног реализма теже да шлеповањем уз друге поправе свој статус или пак успоставе хегемонију.¹⁹³ Супротно томе, безбедност је приоритет за *status quo* државе. Према идеји дефанзивног неокласичног реализма ове државе задовољне су својим положајем у међународном систему и желе га сачувати.¹⁹⁴ Користећи животињски свет као метафору, Швелер разврстава државе на „лавове”, „вукове”, „јагањце” и „шакале”.¹⁹⁵

¹⁸¹ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats*, p. 5. Наведено према: Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 373-374.

¹⁸² Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 233-234.

¹⁸³ Видети: Randall L. Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, *International Security*, Vol. 19, No. 1, Summer 1994, pp. 72–107.

¹⁸⁴ Видети: Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 234.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 116.

¹⁸⁷ За потребе илустрације, Швелер користи Кисинџерову поделу на *status quo* и револуционарне силе, само уместо револуционарне користи појам ревизионистичке. Видети: Henry A. Kissinger, *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the problems of peace, 1812-22*, оп. cit.

¹⁸⁸ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 367.

¹⁸⁹ Randall L. Schweller, “Neorealism’s Status Quo Bias: What Security Dilemma?” in: *Realism: Restatements and Renewal*, Benjamin Frankel (ed.), Frank Cass, London and New York, 1996, pp. 90–122. Наведено према: Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 235.

¹⁹⁰ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 377.

¹⁹¹ Ibidem, стр. 378.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Randall L. Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, оп. cit., pp. 74, 81, 88. Наведено према: Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 235.

¹⁹⁴ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 378.

¹⁹⁵ Видети: Randal L. Schweller, *Bandwagoning for profit - Bringing the Revisionist State Back In*, оп. cit., p. 101.

Теорија офанзивног неокласичног реализма Рэндала Швелера класификује „државе лавове” као „спремне да плате високу цену како би сачувале оно што већ поседују, али малу цену како би увећале своју моћ.”¹⁹⁶ Дакле, ове државе, вођене како унутрашњим мотивацијама тако и спољним приликама, теже да одрже поредак онаквим какав јесте и тако очувају своју позицију. „Државе лавови” су типичне *status quo* силе¹⁹⁷ које су задовољне постојећим стањем у систему, при чему настоје да одврате ревизионистичке силе, а некад, уколико је то неопходно, примене и силу.¹⁹⁸ Најзаступљеније стратегије које примењују ове државе су уравнотежавање и пребацивање одговорности.¹⁹⁹

„Државе вукови” су према Рэндалу Швелеру ревизионистичке државе које „желе да присвоје много више од онога што имају.”²⁰⁰ Незадовољне су постојећим стањем и имају веома амбициозне спољнополитичке циљеве, те су стога освајачки настројене и спремне и на веће ризике како би поправиле свој међународни положај.²⁰¹ Оне настоје да максимизирају своју моћ, не страхујући за безбедност, већ су спремне на све и активно теже да промене међународни поредак у своју корист.²⁰² Ангажују се у експанзионистичким политикама, користећи своју снагу да присиљавају или застрашују друге државе на предају или савез. За разлику од држава које се приклањају из страха или опортунизма, „државе вукови” не прибегавају тој стратегији, већ покрећу динамику међународне политике изазивајући *status quo* и тежећи хегемонији.²⁰³

У теорији офанзивног неокласичног реализма Рэндала Швелера, „државе јагањци” означавају оне земље које углавном бирају да се приклоне јачим силама уместо да им се супротставе. То су *status quo* државе које „међу грабљивцима можете препознати као плен.”²⁰⁴ То су најчешће земље слабих капацитета и скромних спољнополитичких циљева које се одлучују за стратегију приклањања већим силама, бирајући пут сарадње уместо супротстављања.²⁰⁵ Ова стратегијска одлука заснива се на веровању да ће усклађивање са моћнијом државом осигурати безбедност и пружити потенцијалне користи, уместо ризиковања супротстављањем. „Државе јагањци” сматрају да трошкови отпора надмашују потенцијалне добитке, те настоје да присвоје заштиту или наклоност јачих, често и агресивних држава.²⁰⁶

Са друге стране, у Швелеровој теорији офанзивног неокласичног реализма „државе шакали” се сматрају „државама које су спремне да поднесу високу цену да

¹⁹⁶ Ibidem, p. 100. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 116.

¹⁹⁷ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 378.

¹⁹⁸ Ibidem, стр. 379.

¹⁹⁹ Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 117.

²⁰⁰ Randal L. Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, оп. cit., p. 103.

²⁰¹ Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 117.

²⁰² Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 379.

²⁰³ Randal L. Schweller, *Bandwagoning for profit: Bringing the Revisionist State Back In*, оп. cit., p. 104.

²⁰⁴ Ibidem, p. 101.

²⁰⁵ Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 117; Видети и : Randal L. Schweller, *Bandwagoning for profit: Bringing the Revisionist State Back In*, in: Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones and Steven E. Miller (eds.), *The Perils of Anarchy, Contemporary Realism and International Security*, The MIT Press, London, 1995, pp. 249-286.

²⁰⁶ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 379.

одбране и сачувају оно што имају, али још и већу да би то увећале.”²⁰⁷ Према његовој дефиницији реч је о ревизионистичким државама, незадовољним својим положајем и моћи у систему, али истовремено и опортунистичким актерима који се придружују јачим силама, „државама вуковима” или „лавовима”, адаптирајући се на нове геополитичке реалности са циљем властитог профитирања, било кроз територијалну експанзију, економске бенефите или повећање међународног утицаја.²⁰⁸ Ова стратегија сврставања уз јачег омогућава „државама шакалима” да извуку бенефите од промена у међународном систему, често без директног изазивања конфликта или преузимања водеће улоге у глобалним превирањима. За разлику од „држава лавова” или „вукова”, који покрећу промене у међународном поретку, „државе шакали” подржавају ове агресивне лидере, са циљем да извуку користи од тих промена које према њиховим проценама превазилазе ризике супротстављања или неутралности.²⁰⁹ На крају, одређење да је нека држава *status quo* оријентисана или ревизионистички тип државе, зависи од тога колико њени политички лидери вреднују оно што већ поседују у односу на оно што желе да стекну, а Швелер тај однос назива равнотежом интереса на појединачном нивоу.²¹⁰

Са друге стране, теорија дефанзивног неокласичног реализма Џека Снајдера базира се на критици агресивних поступака великих сила, посебно оспоравајући претпоставку да је офанзива најбоља форма одбране.²¹¹ Професор Снајдер се енергично супротстављао идеји да државе заступају експанзионистичке политике које су засноване на домаћим политичким притисцима и погрешним представама које имају о својој безбедности. Ове представе или митови су према тумачењу Драгана Живојиновића утемељени на тзв. „култу офанзиве”,²¹² односно уверењу унутрашњих државних структура да ће посредством агресивне експанзионистичке политике довести земљу до већег степена безбедности, иако то заправо често доводи до прекомерног ширења и пропадања.

На основу Снајдеровог утицајног рада „Митови империје”,²¹³ који се бави разлозима и процесима који доводе до прекомерног ширења империја, Драган Живојиновић издваја осам главних митова на следећи начин: „офанзива доноси предност, померање у расподели моћи, непријатељ попут тигрова од папира, сврставање уз јачег, дипломатија великог штапа, падајуће домине, Ел Дорадо и манифест судбине и нема уступака.”²¹⁴ Такви митови подржани су од стране политичких и војних лидера који верују у трансформативну моћ војне силе да створи повољне политичке исходе. Интервенције великих размера често се оправдавају веровањем у њихов стабилизујући ефекат и ширење демократије, упркос историјским доказима који често показују супротно.

²⁰⁷ Randal L. Schweller, *Bandwagoning for profit: Bringing the Revisionist State Back In*, op. cit., p. 103. Наведено према: *Ibidem*, стр. 380.

²⁰⁸ *Ibidem*.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ Randall L. Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, op. cit., pp. 99, 104-105. Наведено према: Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21.век*, оп. цит., стр. 235.

²¹¹ Видети више: Jack L. Snyder, “Myths of Empire and Strategies of Hegemony”, in: Craig Calhoun, Frederick Cooper and Kevin W. Moore, Eds., *Lessons of Histories and American Empire Power*, The New Press, New York, 2005, pp. 269-282.

²¹² Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 382.

²¹³ Видети: Jack L. Snyder, *Myths of Empire and Strategies of Hegemony*, op. cit., pp. 269-282.

²¹⁴ Видети: Табела 4. “Митови империја” у: Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 384. Видети више: Jack L. Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, op. cit., p. 182; Jack L. Snyder, *Imperial Temptations*, op. cit., pp. 31-27.

Снајдер идентификује препроширење или „прекомерну експанзију” као уобичајену замку за државе, вођену оним што он назива „митовима империје”, односно погрешним уверењима да се експанзија може лако постићи и одржати.²¹⁵ Ова теорија оспорава чисто стратешка или рационална објашњења за експанзију, истичући улогу идејних и унутрашњих интересних фактора. Снајдер сугерише да унутрашње структуре држава, као што је расподела моћи међу домаћим групама, значајно утичу на ове митове и, самим тим, и на одлуке о спољној политици. Поред тога, он сматра да су узроци агресивних империјалистичких намера држава укорењени у карактеристикама режима и да домаће политичке структуре и интереси обликују спољну политику држава више него анархична природа међународног система. То се превасходно односи на тврдњу да унитарне и демократске државе показују умерену склоност ка експанзији, док је код картелизованих система та тежња изразито јака.²¹⁶

Драган Живојиновић исправно примећује да „експанзија користи само уском кругу људи унутар државе, док ширу друштвену заједницу кошта веома мало.”²¹⁷ Како Снајдер даље наглашава, тај затворени круг људи представља империјалистичке групе, састављене од политичких и економских елита, и оне најбоље пролазе у картелизованим политичким системима, где су „материјални ресурси, организациона снага и информације”²¹⁸ концентрисани „у рукама малог броја људи, тзв. парохијалних група.”²¹⁹ Те парохијалне групе користе препроширење као средство за остваривање својих интереса, те кроз манипулацију перцепцијом безбедности и ширењем полуистина и митова, креирају услове у којима се политика препроширења не само оправдава већ и намеће као неопходна. То даље ствара циклус у којем се експанзионистичке политике настављају, и бивају подупрте од стране елита, док се шири друштвена заједница уверава у њихову нужност, често не преиспитујући темељне премисе на којима се те политике заснивају. Како детаљно објашњава Живојиновић, тај централни мит се поткрепљује низом заблуда и митова који су толико уверљиви да чак и њихови творци почињу веровати у њих.²²⁰

Међутим, суштина је да су такви подухвати препуни сложености и непредвидивости које често подривају њихове наведене циљеве. Неретко је случај да митови воде државе у контрапродуктивне ратове који прекомерно троше њихове ресурсе и провоцирају формирање противтежећих коалиција. Критика Снајдера је упозорење против претерано оптимистичке процене војних интервенција и изградње царства као алата за глобални мир и демократију. Он тврди да овакве интервенције често доводе до продужених сукоба, нестабилности и ненамерних негативних последица, уместо предвиђених уредних и демократских исхода.

Предметна анализа на тему „Стратешка партнерства Републике Србије од 2009. до 2019. године и њено спољнополитичко позиционирање” темељи се на неокласичном реализму, теоријском концепту који стратешка партнерства посматра као један од начина за јачање међународне позиције државе кроз успостављање партнерског односа сарадње и добијање подршке од стране других држава. Прецизније речено, у сврху овог

²¹⁵ Видети: Jack L. Snyder, *Myths of Empire and Strategies of Hegemony*, op. cit., pp. 269-282.

²¹⁶ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 389.

²¹⁷ Ibidem, стр. 383.

²¹⁸ Jack L. Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, op. cit., p. 31. Наведено према: Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит., стр. 120.

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 384.

истраживачког рада користићемо неокласични реализам треће врсте,²²¹ приступ где теоретичари неокласичну теорију реалистичког приступа допуњују налазима спољнополитичке анализе, пре свега у сврху објашњења „теоријског раскршћа најважнијих одредница понашања држава: материјалних и идеационих детерминанти.”²²² Применом мозаик методе студије случаја у овом истраживању на примеру праћења развоја спољнополитичких стратегија које је Републике Србије користила у односима са седам различитих земаља у ограниченом временском периоду покушаћемо да проверимо ваљаност претходно представљених хипотеза до којих смо дошли истраживањем утемељеном у теорији где је неокласични реализам унапређен спољнополитичком анализом, познатијом као неокласични реализма треће врсте.

Неокласични реализам се примарно сматра „теоријом спољне политике”²²³ јер пружа објашњење од „краткорочног кризног одлучивања, преко спољнополитичког понашања, па све до установљења образаца и стратешких прилагођавања појединачних држава, укључујући и системске исходе и развој самог међународног система.”²²⁴ Познат је и под именом „реализам који је усмерен на државу (a state-centered-realism)”²²⁵ и као такав је подобан за ово истраживање јер је фокус на одређеној држави, у овом случају Републици Србији, и њеној спољној политици у одређеном временском раздобљу, односно стратешким партнерствима Републике Србије као инструменту њене спољнополитичке стратегије након 2009. године.

За разлику од неореализма, код неокласичног реализма пут уравнотеживања растућег хегемона је тежак, трновит и неизвестан, а различите државе воде и различите политике равнотеже снага.”²²⁶ Како је 21. век отпочео са „обновљеним надметањем великих сила за сфере утицаја”²²⁷ формирање савезништава са другим државама бележи растући тренд. Стратешка партнерства постала су све заступљенији приступ који користе како велике силе, тако и мале државе, зарад спољнополитичког позиционирања. Велике силе на тај начин желе да повећају свој утицај и моћ у међународним пословима, а мале и средње државе, тиме најчешће покушавају да придобију моћне савезнике, да повећају своју преговарачку моћ и добију приступ ресурсима и тржиштима на која иначе не би могли да рачунају, као што је случај и са Републиком Србијом, која је предмет овог истраживања.

Неокласични реализам треће врсте најсистематичније је обухваћен у зборнику радова који је уређен у коауторству Стивена Лобела (Steven E. Lobell), Норина Рипсмана

²²¹ Видети више: Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds), *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

²²² Valerie M. Hudson, *Foreign Policy Analysis - Classic and Contemporary Theory*, Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, UK, 2007, p. 20; Наведено према: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, 2020, стр. 13.

²²³ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 369. Видети и: Colin Elman, “Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories for Foreign Policy?”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 7-53. Jeffrey, Taliaferro, “Security Seeking Under Anarchy – Defensive Realism Revisited”, *International Security*, Vol. 25 No 3, Winter 2000/01, pp. 131-132.

²²⁴ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 1.

²²⁵ Видети више: Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1998; Sean M. Lynn-Jones, “Realism and America’s Rise: A Review Essay”, *International Security*, Vol. 23, No. 2, Fall 1998, pp. 157-182; Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 367-392.

²²⁶ Ibidem, стр. 375.

²²⁷ Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 228.

(Norrin M. Ripsman) i Џефрија Таљафера (Jeffrey W. Taliaferro)²²⁸ и у овом истраживању горепоменуто теоретско становиште биће коришћено у значењу које су му приписали наведени аутори. За разлику од класичног и структуралног реализма који се баве питањима употребе моћи у међународној политици,²²⁹ односно обрасцима понашања држава у међународном систему услед различите расподеле моћи,²³⁰ неокласични реализам се чини „најсвеобухватнијом синтезом научних резултата постигнутих у оквиру овог теоретског правца.”²³¹ С обзиром на то да се преостале школе мишљења у оквиру реализма не сматрају много кохерентним и примењивим теоријама за анализу конкретне спољне политике неке државе, неокласични реалистички приступ пружа „богато разумевање детерминанти спољне политике и начина на који државе одговарају на међународне изазове.”²³²

Иако га у научним круговима сматрају теоријом спољне политике, неокласични реализам је често био на мети критичара који су му неретко замерали да је „унутрашња политика истовремено свуда, и нигде”,²³³ односно да пружа објашњење око избора одређених спољнополитичких стратегија деловања, али не говори много о начину на који се доносе свакодневне спољнополитичке одлуке.²³⁴ Рендал Швелер говорећи о прогресу неокласичног реализма, употребљава синтагму „континенти теорија”²³⁵ да би одбацио могућност стварања опште теорије међународних односа. На сличан начин критичари приступају и научној утемељености спољнополитичке анализе, што даље упућује да између њих постоји одређена комплементарност.²³⁶ Ипак, како се *Innenpolitik* концепту приписује превелики еклектицизам и одступање од парадигматских оквира, јер тврди да „спољна политика извире из унутрашње политике”²³⁷ ограничења и подстицаји који долазе са системског нивоа знају имати превелики утицај на „избор те присиљавају на одабир одређених опција.”²³⁸ Стога, покушаћемо да, синергијом неокласичног реализма и спољнополитичке анализе, дамо одговор на питање „које су то потешкоће политичких одлучилаца приликом вредновања и прилагођавања структурално системским променама.”²³⁹ У томе се огледа срж неокласичног реализма типа III, који представља свеобухватну синтезу структуралног реализма и *innenpolitik* концепта.

²²⁸ Видети више: Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016.

²²⁹ Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds), *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 16.

²³⁰ Ibidem, p. 16-18.

²³¹ Владимир Трапара, *Неокласични реализам - реализам за 21. век*, оп. цит., стр. 238.

²³² Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds), *Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, op. cit., p. 292.

²³³ Juliet Kaarbo, “A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory”, *International Studies Review*, Volume 17, Issue 2, June 2015, Pages 189–216, p. 189.

²³⁴ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 127.

²³⁵ Randal L Schweller, “The Progressiveness of Neoclassical Realism”, in: Colin Elman, and Miriam Fendius Elman (eds), *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2003, p. 315.

²³⁶ Видети: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 159.

²³⁷ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit., p. 148.

²³⁸ Norrin M. Ripsman, “Neoclassical realism and domestic interest groups”, in: Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 179.

²³⁹ Randal L Schweller, “The Progressiveness of Neoclassical Realism”, in: Colin Elman, and Miriam Fendius Elman (eds), *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2003, p. 336.

Утемељивачи ове научне теорије, Стивен Лобел, Норин Рипсман и Џефри Таљаферо, сматрају да „државе одабиром стратегија на дужи рок могу имати утицај на међународну структуру”,²⁴⁰ док је краткорочна или средњорочна перспектива углавном таква да се „државе морају прилагодити деловању унутар међународне структуре, која ограничава њихов избор спољне политике, као и спектар вероватних системских исхода.”²⁴¹

Како теорије спољне политике према Гидеону Роузу (Gideon Rose) покушавају да дају објашњење за понашање субјеката међународног права у спољашњем окружењу, на примеру предметног истраживања, применом аргументације теорије неокласичног реализма, покушаћемо да објаснимо шта Република Србија покушава да постигне закључивањем стратешких партнерстава са одређеним државама. Истраживачка пажња ће првенствено бити усмерена на поменуто теоретско становиште јер неокласични реалисти тврде да је за разумевање корелације између расподеле моћи и специфичне спољне политике потребно испитати контекст у коме се та политика установљава, јер „амбиција и домаћај неке земље бивају пре свега руковођени њеним местом у међународном систему.”²⁴² Отуда „политичке елите доносе спољнополитичке одлуке на основу својих перцепција и прорачуна о моћи и намерама других држава. Тако да, краткорочно и средњерочно посматрано, различите спољне политике држава не могу бити „објективно” ефикасне или предвидиве на основу објективне процене моћи међу државама.”²⁴³ У том контексту стиче се увид у мотивације и импликације стратешких партнерстава, која све више постају важан аспект стратегија спољне политике држава. Неокласични реализам се фокусира на идеју да државе делују на темељу властитих интереса и циљева, а не на темељу моралних императива или идеологија. Према неокласичном реализму, стратешка партнерства се успостављају с циљем остваривања националних интереса и јачања међународне позиције државе.

Иако до данас још увек не постоји писани документ о спољнополитичкој стратегији Републике Србије,²⁴⁴ тежња ка очувању територијалног интегритета истицана је високо на лествици спољнополитичких приоритета, те је питање Косова и Метохије²⁴⁵ доминантно у спољној политици Србије већ дужи временски период. Применом аргументације неокласичног реализма у овом истраживању покушаћемо да објаснимо зашто су српске политичке елите у политици стубова спољне политике и потписивања стратешких партнерстава виделе најбољи начин за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалног интегритета земље.²⁴⁶ Према становишту поменуте теорије, државе су мотивисане

²⁴⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 82.

²⁴¹ Ibidem.

²⁴² Видети више: Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op.cit., pp. 144-147.

²⁴³ Драган Живојиновић, *Неокласични реализам у теоријама међународних односа*, оп. цит., стр. 373.

²⁴⁴ Председник Републике Србије Александар Вучић најавио је израду стратешког документа у области спољне политике. Видети: „Влада најавила израду стратегије у области спољне политике: прецизно дефинисати односе Србије са другим земљама”, *Еуроњуз*, 25/04/2023, доступно на: <https://www.euronews.rs/srbija/politika/85501/vlada-najavila-izradu-strategije-u-oblasti-spoljne-politike-precizno-definisati-odnose-srbije-sa-drugim-zemljama/vest>, приступљено: 25/04/2023.

²⁴⁵ Видети више: Драган Ђукановић, „Како до успешног окончања нормализације односа између власти у Београду и Приштини - постоји ли решење?”, у: Веселин Кљајић (ур.), научно-стручна конференција на тему Косово и Метохија као национално и државно питање Републике Србије, *Универзитет у Београду Факултет политичких наука*, 2018, стр. 113-147.

²⁴⁶ Видети више: Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit. Роуз је сматрао да неке државе упркос томе што имају сличне ресурсе моћи и налазе се под истим структурама

жељом да максимизирају своју моћ и безбедност, али њихове одлуке у спољној политици обликују различити интерни фактори, укључујући институције, интересе и преференције. Ови унутрашњи чиниоци међусобно делују са спољним факторима као што су расподела моћи и међународни систем, стварајући сложену мрежу фактора који обликују одлуке у спољној политици, укључујући и приступ према стратешким партнерствима.

Гидеон Роуз наглашава неопходност укључивања како спољашњих тако и унутрашњих варијабли у истраживања.²⁴⁷ Слично томе, професор Радован Вукадиновић истиче да се унутрашња и спољна политика не смеју раздвајати, већ их треба посматрати у њиховој целовитости.²⁴⁸ Такође и Марко Дашић, анализирајући међународни политички положај као одредницу спољне политике малих држава кроз пример Србије, износи закључак да креирање и спровођење одлука о спољној политици коегзистира са унутрашњом политиком,²⁴⁹ с тим што се у појединим ситуацијама „унутрашњи циљеви остварују спољном политиком, али се и спољнополитички циљеви могу остварити унутрашњим политичким одлукама.”²⁵⁰

Становиште неокласичног реализма објашњава како ограничења и подстицаји који стижу са системског нивоа бивају перципирани на нивоу индивидуалне анализе, као и анализе државе, те кроз процес спољнополитичког одлучивања, разматрајући притом „утицај лидера, стратешке културе, односа друштва и државе, као и утицаја осталих политичких институција.”²⁵¹ Удруженим снагама Лобела, Рипсмана и Таљафера у монографији која носи назив „Неокласична реалистичка теорија међународне политике”²⁵² представљени су перцепција међународног окружења, избори одређених спољнополитичких стратегија и њихова (не)успешна имплементација кроз сложен однос између подстицаја и ограничења која стижу са системског нивоа анализе и унутрашњих интервенишућих варијабли које проистичу из појединачног нивоа анализе.²⁵³ Поменуте унутрашње интервенишуће варијабле аутори разврставају у четири категорије, односно „опажање државних лидера, стратешку културу, односе између државе и друштва и уређење институција.”²⁵⁴

Из перспективе неокласичног реализма може се приметити да унутрашњи фактори играју кључну улогу у одређивању успеха или неуспеха стратешких партнерстава. Унутрашњи фактори укључују расподелу моћи унутар државе, аспирације и преференције домаћих актера и институционалне аранжмане који обликују одлучивање о спољној политици. Расподела моћи унутар државе може утицати на способност државног руководства да реализује одређена стратешка партнерства. Ако постоји значајан отпор према одређеним партнерствима од стране домаћих актера, укључујући интересне групе, медије или ширу јавност, руководству може бити тешко да их спроведе у дело. Слично томе, ако је моћ у рукама неколико

међународног система, могу имати и потпуно различите спољне политике пошто их воде државници неједнаких способности и који стварност опажају на различите начине.

²⁴⁷ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit., p. 144.

²⁴⁸ Radovan Vukadinović, *Teorije vanjske politike*, op. cit., str. 19.

²⁴⁹ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 154.

²⁵⁰ Elisabetta Brighi, and Christopher Hill, *Implementation and behaviour*, op. cit., p. 156. Наведено према: *Ibidem*, стр. 127.

²⁵¹ Видети: Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 59.

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ *Ibidem*.

²⁵⁴ *Ibidem*.

појединаца или институција, то може ограничити способност руководства да успостави партнерства која нису у интересу тих актера. Преференције и аспирације домаћих актера, такође, могу утицати на успех или неуспех стратешких партнерстава. Ако домаћи актери имају јаке преференције за или против одређених партнерстава, то може ограничити способност лидера да се определи да инвестира у одређена партнерства. Институционални аранжмани, такође, могу обликовати одлучивање о спољној политици, укључујући спровођење стратешких партнерстава. На пример, ако држава има снажно руководство или централизован процес одлучивања о спољној политици, државном руководству може бити лакше да спроводи партнерства без значајног отпора. Насупрот томе, ако је одлучивање подељено или децентрализовано, лидерима може бити теже да координирају и ефикасно спроводе стратешка партнерства.

У предметном истраживању једна од основних хипотеза јесте да је Република Србија, као држава суочена са једностраном сецесијом своје јужне покрајине, као и светском економском кризом из 2008. године, а са тим и процесом померања моћи са Запада на Исток, шансу видеала у диверсификовању своје спољне политике склапањем савезништава са државама које би могле да јој олакшају остваривање њених спољнополитичких циљева. Неокласични реализам пружа свеобухватно разумевање улоге стратешких партнерстава у спољној политици, наглашавајући сложено преплитање унутрашњих и спољних фактора. С тим у вези, стратешка партнерства могу бити корисна за остваривање националних интереса државе, као и за јачање позиције у међународним односима.

У овој дисертацији ћемо истражити концепт стратешких партнерстава са гледишта неокласичног реализма, разматрајући предности и ограничења таквих партнерстава и како се она могу користити за унапређење интереса државе и њено спољнополитичко позиционирање. Такође, размотрићемо важност унутрашњих фактора у одређивању успеха или неуспеха стратешких партнерстава у контексту подстицаја и ограничења који проистичу са системског нивоа. Циљ ове дисертације је превасходно испитивање опште хипотезе која тврди да стратешка партнерства представљају најбољи оквир сарадње Републике Србије са другим државама јер пружају користи које се могу добити и чланством у формалним савезима, а истовремено јој остављају слободу деловања у безбедносној и спољној политици, и на најбољи начин служе Републици Србији за остварење националних интереса, особито оних који се односе на очување територијалне целовитости земље. Међутим, како би се избегли негативни ефекти стратешких партнерстава, неокласични реализам наглашава потребу за јасном стратегијом и циљевима, проценом способности за успостављање и одржавање стратешких партнерстава те прилагођавањем променама у међународном окружењу. Стога је веома важно да државе размотре све горе претходно наведено приликом успостављања и спровођења стратешких партнерстава, и осигурају да постоји домаћа подршка пре него што крену у такве подухвате.

3. ЦИЉЕВИ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ПОСЛЕ 2000. ГОДИНЕ И ОДНОСИ СА ВЕЛИКИМ СИЛАМА: „СТУБОВИ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ“

3.1. Неутралност у међународним односима и „политика четири стуба“

У свету након Хладног рата, а нарочито после глобалног потреса у виду економске рецесије из 2008. године, све више долази до изражаја нефлексибилност и ограничавајући карактер традиционалних савеза. Они постају недовољни да се задовоље различити национални интереси држава, а пре свега циљеви економске безбедности.²⁵⁵ Сврставање на једну од страна или пак покушај да се остане неутралан често се „одражава како на квалитет живота, тако и на укупну моћ једне земље на међународној позорници.“²⁵⁶ Постхладноратовски период обележили су не само другачији односи међу јачим државама света већ и другачије политике слабијих земаља. На стабилност држава на Балкану одувек су у великој мери утицали интереси великих сила.²⁵⁷ Како су „Сједињене Америчке Државе, Европска унија, Руска Федерација и Народна Република Кина, најјачи глобални актери данашњице, остале државе слабијих капацитета моћи своје спољнополитичке стратегије претежно формулишу у складу са својим интересима према поменутиим силама, било да од њих очекују трговинске везе, или пак економску и војну помоћ.“²⁵⁸ Сфере утицаја јаким и моћним државама често се преклапају у данашње време, те су и односи међу њима (не)пријатељски, односно истовремено су и пријатељи и непријатељи (*frenemies*),²⁵⁹ што носи доста неизвесности и слабије земље излаже ризицима неретко супротстављених интереса великих сила. Стога оне данас, „у свету који се у погледу распореда моћи налази негде између униполарности и мултиполарности“,²⁶⁰ најчешће прибегавају стратегијама „уравнотежавања и сврставања уз јачег у исто време“²⁶¹ кроз неформалне договоре, *ad hoc* сврставања и уласке у савезништва.²⁶²

Зачеци четворостубне спољне политике Србије, која се примењује и данас, датирају од самог почетка 21. века. Након 5. октобра 2000. године и смене режима бившег председника Савезне Републике Југославије Слободана Милошевића, један од

²⁵⁵ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 31.

²⁵⁶ Ibidem, стр. 32. Видети и: Пол Кенеди, *Успон и пад великих сила*, Службени гласник СРЈ, Београд, ЦИД Подгорица, 1999, стр. 18-19.

²⁵⁷ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, „Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије“, *Међународна политика*, vol. LXI, бр. 3, 2009, стр. 343-364. (стр.353.) Видети и: Чарлс В. Кегли, Јуџин Р. Виткоф, *Светска политика: тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука, Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2004; Миша Глени, *Балкан 1804–1999 (други део): Национализам, рат и велике силе*, Самиздат Б92, Београд, 2001; Предраг Симић, *Тито и НАТО: успон и пад друге Југославије*, ИП „Новости“, Београд, 2008.

²⁵⁸ Parag Khana, *Second World- Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008, p. 324.

²⁵⁹ Ibidem, p. 325.

²⁶⁰ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 35.

²⁶¹ Ibidem, стр. 33.; Видети и: Parag Khana, *Second World - Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008, стр. 325.; Stephen M. Walt, „Alliances in a Unipolar World“; Randal L. Schweller, „Bandwagoning for profit - Bringing the Revisionist State Back In“, *International Security*, Vol. 19, No. 1. Summer, 1994, pp. 72-107.

²⁶² Ibidem, стр. 34.

највећих изазова за нову владу био је излазак из међународне изолације. Напуштање позиције отуђености земље и дисконтинуитет дотадашње спољнополитичке праксе јасно су прокламовани у експозеу тадашњег министра спољних послова Савезне Републике Југославије Горана Свилановића, 24. октобра 2001. године.²⁶³ Свилановић је свој говор у Савезној скупштини СР Југославије посветио редефинисању спољнополитичких циљева, задатака и приоритета, планираном кроз темељан и предан процес дестигматизације државе.²⁶⁴ Тежња за променом међународног положаја и репозиционирање СР Југославије у Југоисточној Европи захтевало је мирољубиву спољну политику, нормализацију односа са суседним земљама и повратак у регионалне и глобалне токове и међународне организације.²⁶⁵ Нова спољнополитичка концепција рефлектовала је и обнову веза са највећим силама тог времена, односно са Сједињеним Америчким Државама и Европском унијом. Партнерство са државама западне хемисфере, пре свега опредељењем за 'евроатлантске' интеграције земље,²⁶⁶ значило је прихватање новонастале реалности и промена у међународном окружењу.

Иако односи између Вашингтона и Београда бележе константне успоне и падове,²⁶⁷ Србија након 2000. године не само да је тежила ревитализацији односа са САД, већ је високо рангирала билатералне односе са том земљом. Мада је тешко било и замислити да ће Србија од екстремног супротстављања америчкој униполарној сили, која је на врхунцу моћи била баш тих деведесетих година прошлог века, начинити значајан помак у односу са САД, или пак оформити неки вид савеза, Србија је везе са Сједињеним Државама поставила високо на листи циљева одмах након демократских промена, што је наставила и кроз политику четири спољнополитичка стуба.²⁶⁸ С обзиром на то да је почетком новог миленијума Србија важила за државу тек обновљеног субјективитета, која је „очајнички трагала за савезницима (курзив С. С.)”,²⁶⁹ Влада Србије је тежила прибављању наклоности Сједињених Америчких Држава, које су тада важиле за једину светску суперсилу. Подршка те земље, као најзначајнијег актера међународних односа тог времена, била је од великог значаја за Србију првенствено због процеса дестигматизације и повратка у релевантне међународне организације, али и због економских мотива. Мада је успела придобити политичку и економску подршку САД, како на мултилатералном, тако и на билатералном економском плану сарадње, успеси у развијању партнерства са том државом били су кратког даха, махом због уплитања САД у унутрашња питања Србије и покретање питања о решавању статуса Косова на начин који није био у складу са интересима

²⁶³ Видети: *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп.цит., стр. 286–311.

²⁶⁴ О стратегији дестигматизације у спољној политици на примеру Републике Србије у временском раздобљу од 2001. до 2018. године видети: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, октобар 2020.

²⁶⁵ *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит., стр. 284.

²⁶⁶ Ibidem.

²⁶⁷ Александра Јоксимовић, *Србија и САД: билатерални односи у транзицији*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр. 29–48. и 125–178. Наведено према: Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 353.

²⁶⁸ О спољнополитичким односима Републике Србије са Сједињеним Америчким Државама током две деценије након демократских промена 2000. године видети више у: Иван Вујачић, „Србија и САД- односи током две деценије од демократских промена”, у: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, Стеван Недељковић (урс), *Српско-Амерички Односи: Тридесет Година Од Пада Берлинског Зида*, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2021, стр. 147-165.

²⁶⁹ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 310.

српске стране. Како истичу Ђукановић и Живојиновић, 'загледаност' преко океана министра Свилановића из 2001. године „доживела је, што из објективних, што из субјективних разлога, свој пораз.”²⁷⁰

Са друге стране, придруживање унији европских земаља био је пожељан спољнополитички след СР Југославије, не само због природне геополитичке етаблираности ка Европској унији, већ, на првом месту, због затеченог стања у држави након петооктобарских промена. Политички прагматизам нове демократске владе Зорана Ђинђића потврђен је рангирањем интеграција у ЕУ високо на лествици спољнополитичких приоритета Србије. Жеља за чланством у Европској унији била је 'вапај' за променама ситуације која је новој влади остављена у аманет, али и покретачка снага у обликовању политичких, економских и институционалних реформи које је требало да доведу првенствено до опоравка државе Србије. Да је нова власт већ на самом почетку мандата предано приступила трасирању европског спољнополитичког пута потврђује и оснивање Савета за европске интеграције 2002. године, а само две године касније формирана је и Канцеларија за придруживање Европској унији. Исте године, приврженост европским интеграцијама верификована је и током инаугурационог говора бившег председника Србије и Црне Горе Бориса Тадића,²⁷¹ у којем су европске интеграције класификоване као један од спољнополитичких приоритета наше земље.²⁷² Том приликом је предочена и будућа оријентација спољних односа на „три центрипеталне тачке светске политике: Брисел, Вашингтон и Москву”,²⁷³ чиме је постављен и својеврсни камен темељац спољној политици заснованој на четири стуба. Годину дана касније усвојена је и Национална стратегија за приступање Европској унији, којом је чланство у тој наднационалној заједници постављено за ултимативни стратешки циљ спољне политике Србије.

Међутим, стратешки циљ прокламован у експозеу министра Свилановића односио се, поред прикључења Европској унији, и на чланство у савезу НАТО.²⁷⁴ Ипак, образложење на питање зашто до дан-данас, односно око двадесет и три године касније, Србија још није постала чланица ЕУ, као и чињеницу да је у међувремену одустала од „атлантских интеграција”,²⁷⁵ можемо у једном делу оправдати недостатком јасно утврђене спољнополитичке стратегије Србије.²⁷⁶ Како исправно констатују

²⁷⁰ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 299. Видети више: Dragan Živojinović, "US-Yugoslav Relations During Cold War: Inadequate Model for Contemporary Relations", in: Ljubinka Trgovčević, Ed., *125 Years of Diplomatic Relations between the USA and Serbia*, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, 2008, p. 165-171.

²⁷¹ „Говор Бориса Тадића након преузимања дужности Председника Републике Србије, Београд, 11. јул 2004.”, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010, стр. 306-310.

²⁷² Ibidem.

²⁷³ Милош Кнежевић, „Дилеме спољне политике о 'безалтернативној' евроинтеграцији Србије”, *Национални интерес*, бр. 2, VI, вол. 8, 2010, стр. 188. Наведено према: Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 177.

²⁷⁴ Видети: *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит., стр. 284.

²⁷⁵ Република Србија се придружила програму Партнерства за мир 2006. године, а након тога је 26. децембра 2007. године у Народној скупштини изгласала Резолуцију којом се определила на војну неутралност и одустајање од чланства у Северноатлантском савезу, о томе видети више: „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”, 26. децембар 2007. године доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, приступљено: 01/06/2024.

²⁷⁶ Драган Ђукановић, Ивона Лајевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 347. Видети и: Јован Теокаревић, „Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?”, у:

Драган Ђукановић и Ивона Лађевац, непостојање писаног документа о спољнополитичкој стратегији „оставља слободу политичким чиниоцима да с времена на време преформулишу појединачне стратешке циљеве или да, са друге стране, различито приступају *рангирању* спољнополитичких приоритета (курзив С. С.).”²⁷⁷ То се може јасно сагледати и из угла чланства у Северноатлантском савезу. Несигурност око заузимања чврстог става по овом питању била је присутна већ од самог почетка, превасходно због свежих рана из наслеђене прошлости и последично субјективних утисака о овој теми, те се ‘атлантски’ елемент најављеног процеса евроатлантских интеграција касније ревидирао и иницијатива за тим покушавала оправдати сарадњом у оквиру ОЕБС-а и Партнерства за мир, а не нужно формалним чланством у НАТО.²⁷⁸

После смиривања побуне такозване Албанске националне армије 2001. године и успешне стабилизације ситуације на Југу Србије, негативна осећања су се привремено стишала, о чему сведочи и експозе првог министра спољних послова демократске СР Југославије, који је храбро заговарао интеграцију Србије у НАТО.²⁷⁹ Иако је изгледало да је овај потез био последица помало исхитрене и непромишљене одлуке, узевши у обзир да се циљ интеграција у НАТО касније тек спорадично спомињао у изјавама српских званичника, као и да је изостављен из Националне стратегије Србије и Црне Горе за приступање Европској унији,²⁸⁰ могло се наслутити да не постоји чврста одређеност у политичким круговима за његово остваривање. Та подељеност и несагласје у ставовима о овом питању били су изражени нарочито међу политичким елитама у Србији са једне и Црној Гори са друге стране, те је оваква ситуација произвела некохерентну спољну политику Државне заједнице СЦГ,²⁸¹ а затим имала утицаја и на крај конфедералне фазе ове две државе, 2006. године.

Надаље, питање атлантских интеграција постало је још неизвесније за независну Србију, и након иницијативе за решавање питања статуса Косова и Метохије која је дошла са Запада.²⁸² Премда је нешто касније исте године Србија постала чланица програма Партнерства за мир,²⁸³ услед западних, пре свега америчких притисака у

Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс.), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?* Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 90.

²⁷⁷ Ibidem, стр. 348.

²⁷⁸ Евроатлантске интеграције не представљају нужно чланство у НАТО, већ се односе и на ОЕБС и Партнерство за мир, више о томе видети у: Бранислав Милинковић, „Однос Србије према евроатлантским интеграцијама”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 21.

²⁷⁹ Видети: *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит. стр. 284.

²⁸⁰ Видети: „Национална стратегија за приступање Србије и Црне Горе Европској унији”, *Канцеларија за придруживање Европској унији*, Београд, 2005, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/seio/NAC_STRAT_UNDP_2006_gledanje.pdf, приступљено: 01/06/2024. Српски званичници су у то време имали врло нејасне и неодређене изјаве на тему евроатлантских интеграција, али се често могло чути да се у експозеу из 2001. године мислило на Партнерство за мир, о томе видети више у: Небојша Поповић, Коста Николић, *Војислав Коштуница – једна каријера*, Комитет правника за људска права YUCOM, Београд, 2006.

²⁸¹ Видети: Иво Висковић, „Између жеља (грађана) и реалности (политике)”, у: „Наслеђена питања спољне политике: либерална и романтичарска традиција”, *Економист*, 2005, стр. 6.

²⁸² Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2012, стр. 10.

²⁸³ Видети више: Игор Новаковић, Марко Савковић, *Србија и НАТО Партнерство за мир*, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2019, доступно на: <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2019/05/Srbija-i-NATO-Partnerstvo-za-mir.pdf>, приступљено: 01/06/2024; „Учешће Републике Србије у програму Партнерство за мир”, *Министарство спољних послова Републике Србије*,

корист независности Косова и Метохије, долази до заокрета у спољној политици правне наследнице некадашње СР Југославије. Одбацавањем предлога Мартија Ахтисарија (Martti Ahtisaari) о решењу статуса Косова и добијањем подршке Руске Федерације,²⁸⁴ Србија је заузела тврђи став према САД и ЕУ и начинила стратешки заокрет ка Истоку.

Према Миршајмеровом (John Mearsheimer) мишљењу, 'сврставањем уз јачег', као најчешће примењиваном стратегијом у униполарној конфигурацији моћи коју је обележила америчка хегемонија,²⁸⁵ слабија земља настоји да придобије наклоност хегемона и обезбеди мир и друге користи, поставивши се као поуздан партнер који иде 'линијом мањег отпора'.²⁸⁶ Примарно јер је то био један од начина држава слабијих по моћи да преживе и сачекају нека боља времена и другачији распоред моћи и констелацију снага.²⁸⁷ Иако је било очекивано да ће и Србија настојати да развије партнерство са водећом силом света, она се у преломном тренутку ипак определила за нешто другачији приступ. У време када су Сједињене Америчке Државе биле на врхунцу моћи, дошло је до својеврсног захлађења у односу са Републиком Србијом.²⁸⁸ У случају Србије, изостајање очекиване реакције може се објаснити са становишта неокласичног реализма треће врсте.

Ако се присетимо да је бивши председник СР Југославије Слободан Милошевић у марту 1999. године одбио да да сагласност на одредбе споразума из Рамбујеа, који је подразумевао успостављање шире аутономије на Косову и Метохији, као и распоређивање трупа НАТО-а на тој територији ради успостављања мира између локалног становништва,²⁸⁹ ова ситуација личила је на својеврсни *déjà vu* сценарио. Према је између Србије, са једне, и НАТО-а са друге стране постојала, а и даље постоји, огромна диспропорција у опсегу моћи, оваква реакција свакако одступа од објашњења која дају неореалисти. Неокласични реализам треће врсте образложење за одступање од утврђених модела у спољнополитичком деловању држава проналази у четири кластера посредничких варијабли, односно стратешкој култури, опажању лидера, односима државе и друштва и домаћим политичким институцијама.²⁹⁰ Иако је Милошевићев ауторитарни режим деведесетих година красио снажан култ личности, те би поменута ситуација на први поглед личила на погрешне представе лидера, овде ћемо се сложити са констатацијом Мајкла Деша (Michael Desch) да је стратешка култура

доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/partnerstvo-za-mir?lang=lat>, приступљено: 01/06/2024.

²⁸⁴ Након што је пропао Ахтисаријев план у Савету безбедности УН, наглашена је потреба за новим преговорима, али ни након јула 2007. године, и преузимања вођења преговора од стране Контакт групе, ове иницијативе нису наишле на успех. Видети више: Марија Јанковић, „Од Ибрахима Ругове до Зорана Ђинђића: Сви планови за Косово”, *Би-Би-Си*, 19/09/2019, доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49740315>, приступљено: 01/06/2024.

²⁸⁵ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, op. cit., p. 115. Наведено према: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 54.

²⁸⁶ Ibidem, p.108. Наведено према: Ibidem, стр. 51-52.

²⁸⁷ Ibidem, стр. 52.

²⁸⁸ Александра Јоксимовић, „Односи САД и Србије у процесу једностраног проглашења независности Косова”, у: Драган Ђукановић (прир.), *Савремени међународни изазови: глобална и регионална перспектива*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008., стр. 119–152. Наведено према: Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 354.

²⁸⁹ Devlen and Ozdamar, “Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises”, pp. 142– 143. Наведено према: Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 119.

²⁹⁰ Ibidem.

најчешћи разлог зашто „неке државе делују супротно структуралним императивима међународног система.”²⁹¹ Разлог понављања истих или сличних образаца понашања у кризном спољнополитичком иступању који имају негативне последице по српску државу најчешће се крије иза горепоменутих унутрашњих варијабли. Такав обрт се могао наслутити и постепено већ од 2004. године, са доласком нове владе, чији је један од коалиционих партнера била евроскептична Демократска странка Србије (ДСС). Не само да је одбачена идеја о учлађењу у НАТО, већ је било сличних тенденција и према чланству у Европској унији. Дивергентни ставови креатора спољнополитичких одлука у погледу односа сарадње са НАТО,²⁹² у симбиози са новонасталим околностима, резултирали су променом спољнополитичке стратегије Србије, покушајем подуравнотежавања односа са великим силама и проглашењем војне неутралности у децембру 2007. године.

Усвајањем „Резолуције о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије” у Народној скупштини 26. децембра 2007. године, Србија је поставила војну неутралност за један од кључних принципа свог даљег спољнополитичког деловања.²⁹³ На први поглед је изгледало као да је оваквим приступом Србија покушала да се декларише као непристрасна у војним сукобима, за избегавање војних савеза и као самостална у одлучивању о питањима одбране и безбедности. То је првенствено било тако јер су у датом моменту од кључне важности били очување мира, стабилности и територијалног интегритета земље. Несврставање се сматра прагматичном одлуком којом се „осигурава слобода и независност, а мале земље држе подаље од сукоба, спречавајући да савези отежавају решавање локалних проблема, избегавају војни трошкови и обезбеђује инострана помоћ са разних страна.”²⁹⁴ Ипак, брзоплето проглашење војне неутралности Србије предмет је бројних дебата у оквиру академске заједнице.²⁹⁵ Имајући у виду да након 2007. године наовамо све наредне владе, позивајући се на овај документ, истичу принцип војне неутралности Републике Србије, као и да је безбедносни аспект сарадње Србије и њених стратешких партнера веома битан део анализе нашег рада, у овом предметном истраживању ћемо покушати да демистификујемо значење овог спољнополитичког потеза из више углова.

Разлози за искорак ка неутралности, како сматра професор Стивен Волт, јесу „постојање вишеструких претњи које државе перципирају као опасности, спознаја о непостојању било каквих претњи или у случају када суочене са конфликтима међу

²⁹¹ Michael C. Desch, “Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies”, *International Security*, vol. 23, no. 1, 1998, p. 167., pp. 141-170.

²⁹² О заступању идеје о чланству у Северноатлантском савезу од стране српских политичких елита видети више у: Драган Ђукановић, „Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну привреду и политику, Београд, 2008, стр. 85-106, (стр. 94).

²⁹³ Видети више у: *Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*, оп. цит.

²⁹⁴ Robert L. Rothstein, *Alignment, Nonalignment, and Small Powers: 1945-1965*, op. cit., p. 406.

²⁹⁵ О овој тези видети више у: Јован Теокаревић, „Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?”, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?* Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 87-118; Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2012; Милош Јовановић, „Значења војне неутралности Србије”, *Српска политичка мисао*, Београд, 2022, стр. 67-99.

великим силама државе једноставно не желе да се сврставају.”²⁹⁶ У датом тренутку, када Србија, услед покушаја оспоравања њене територијалне целовитости, заузима став о војној неутралности, свет је још увек био униполаран и у том контексту је смисао праксе ‘остајања по страни’ доведен у питање,²⁹⁷ што и професор Волт наглашава као појаву која се ретко среће.²⁹⁸

Да је војна неутралност Србије продукт политичке, а не правне одлуке,²⁹⁹ објашњава и Милош Јовановић, који, покушавајући да одвоји војну неутралност од ширег појма неутралности, износи став да је овај потез Србије био оправдан.³⁰⁰ Он своју тезу образлаже аргументима да је „одлука једне суверене државе да не приступи неком војном савезу легитимна”,³⁰¹ као и да се тим чином Србија „није обавезала на неутралност”,³⁰² односно да неће учествовати у оружаним сукобима у случају избијања рата. Он додаје да је предмет забуне то што је војна неутралност политичка категорија која је ближа појму несврставања, а не неутралности, која собом повлачи одређена права и обавезе и за коју је неопходна и одговарајућа међународна сагласност.³⁰³ Са друге стране, у објашњењу које је понудио Јован Теокаревић проналазе се аргументи за тврдњу да ова одлука и није била најбоље решење за Србију.³⁰⁴ Сумњу у исправност одлуке српских власти о проглашењу војне неутралности Теокаревић образлаже у раду „Да ли Србија може да буде неутрална земља?”.³⁰⁵ Негативну констатацију на питање из наслова рада он поткрепљује уз помоћ неколико темељно образложених аргумената. На првом истиче начин доношења ове одлуке.³⁰⁶ Како наводи, узевши у разматрање да је пре самог процеса изгласавања поменуте резолуције „изостала озбиљна јавна и парламентарна дебата, овој одлуци је првенствено недостајала легитимност”.³⁰⁷ У наставку Теокаревић наглашава да се неутемељеност ове одлуке огледа и у недовољном степену регулисаности, остављајући је недовршеном у већини сегмената, осим у контексту наставка „политике добрих односа с Русијом, упоредо са приоритетом европских интеграција.”³⁰⁸ С тим у вези он износи примедбу да војна неутралност као таква није усклађена са стратешким циљем Србије да се интегрише у Европску унију, што додатно подстрекава стратешку дезоријентацију науштрб јасноће и кохерентности у спољној и безбедносној политици земље.³⁰⁹

Многи аутори који су се бавили темом неутралности у међународним односима нису одолели поређењу тог концепта у спољној политици Србије са земљама попут Аустрије, Шведске, Ирске, Финске или Швајцарске. Примера ради, објашњавајући узроке прибегавања држава политици неутралности, Милош Јовановић пореди војну

²⁹⁶ Stephen M. Walt, "Alliances in a Unipolar World", op. cit. p. 115. Наведено према: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 53.

²⁹⁷ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 106.

²⁹⁸ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, op. cit., p. 115. Наведено према: Милош Јовановић, *Значења војне неутралности Србије*, оп. цит., стр. 92.

²⁹⁹ Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, оп. цит., стр. 11.

³⁰⁰ Милош Јовановић, *Значења војне неутралности Србије*, оп. цит., стр. 72.

³⁰¹ Ibidem, стр. 78.

³⁰² Ibidem.

³⁰³ Ibidem, стр. 79.

³⁰⁴ Видети више: Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?*, оп. цит.

³⁰⁵ Ibidem.

³⁰⁶ Ibidem, стр. 94.

³⁰⁷ Ibidem, стр. 93.

³⁰⁸ Ibidem, стр. 108.

³⁰⁹ Ibidem.

неутралност Србије са неутралношћу Ирске и Финске.³¹⁰ Са друге стране, Игор Новаковић износи запажање да „*поређење* (курзив С. С.) војне неутралности Србије са статусом стално неутралних европских земаља током Хладног рата”³¹¹ ствара конфузију у тумачењу овог појма, што додатно поткрепљује и недостатак ширег знања српске јавности о пракси ових земаља.³¹² Подробнијом анализом Резолуције он закључује да српски концепт неутралности није у потпуности у складу с традиционалним, јер не садржи обавезе у погледу спољне политике и оставља могућност придруживања војним савезима.³¹³ Он такође скреће пажњу да Србија у тексту Резолуције „нигде није ограничила могућност присуства страних трупа и војних база на својој територији, што су основни захтеви за стално неутралне државе још од Хашке конвенције V из 1907. године.”³¹⁴ То се може закључити и на основу тога што се овај термин, али само у склопу војне неутралности, помиње тек у једној реченици документа који нема правно обавезујући карактер и нема правну снагу докумената као што су уставни закони или међународни уговори, већ више одражава политички став једне земље.³¹⁵ Као и Теокаревић, и Новаковић као главни проблем у легитимизацији разумевања овог становишта види недостатак основних спољнополитичких докумената.³¹⁶ Осим тога, кроз усвајање и формализацију јединственог приступа у спољној политици не само да би се потенцијално стекло међународно признање статуса неутралности који имају развијене европске државе већ би се избегле и *ad hoc* тумачења и употреба различитих приступа у спољнополитичком деловању.

Чињеница да се идеја о војној неутралности Републике Србије родила у контексту улоге НАТО у сецесији јужне српске покрајине³¹⁷ указује на стварни мотив преласка на политику неутралности у случају Србије, односно на онемогућавање приступања НАТО.³¹⁸ Овај закључак се може пронаћи и пажљивим читањем тачке 6 ове резолуције, у којој се јасно указује на кршење међународног права у погледу „противправног бомбардовања бивше Савезне Републике Југославије 1999. године.”³¹⁹ Исто тако, контекстуалном анализом текста Резолуције може се потврдити закључак који износе Ђукановић и Лађевац да би, узевши у разматрање став јавног мњења у

³¹⁰ Милош Јовановић, *Значења војне неутралности Србије*, оп. цит., стр. 73.

³¹¹ Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, оп. цит., стр. 5-6.

³¹² Видети више: Игор Новаковић, „Тумачење сталне неутралности у Западној Европи од позног Средњег века до данас”, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс.), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?* Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 61-85.

³¹³ Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, оп. цит., стр. 5-6.

³¹⁴ *Ibidem*.

³¹⁵ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 88.

³¹⁶ Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, оп. цит., стр. 11.

³¹⁷ Милош Јовановић, *Значења војне неутралности Србије*, оп. цит., стр. 73.

³¹⁸ *Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*, оп. цит.

³¹⁹ *Ibidem*. Члан 6 Резолуције Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије гласи: „Због укупне улоге НАТО, од противправног бомбардовања Србије без одлуке Савета безбедности до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО „коначан орган” власти у „независном Косову”, Народна скупштина доноси одлуку о проглашавању војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању.”

Србији, „евентуално расписивање референдума“³²⁰ значило „*de facto* блокаду будућег чланства Србије у овом војном савезу.“³²¹

Само неколико месеци пре усвајања спорне резолуције, током говора тадашњег министра спољних послова Вука Јеремића на Првој конференцији амбасадора новонастале Републике Србије,³²² први пут су споменута ‘три стуба’ српске спољне политике, што је означило темељ за формулисање данашње четворостубно ослоњене спољне политике Србије, која се на, неки начин, сматра „практичном разрадом идеје о неутралности.“³²³ Дезинтеграција Државне заједнице Србије и Црне Горе и тензије око косовско-метохијског питања само су „подгрејали усађени страх од принудног изолационизма у управљању међународним пословима“³²⁴ и подстакли владу Србије да детерминише ЕУ, Русију и САД као три најбитнија савезника. Мада постоји изражен континуитет у спољнополитичкој концепцији Србије од петооктобарских промена наовамо,³²⁵ не може се ни занемарити измена која се тада догодила у стратешкој оријентацији српске спољне политике померањем фокуса са Запада на Исток, прецизније речено – померањем пажње од партнерства са Вашингтоном и Бриселом ка продубљивању веза са званичном Москвом.³²⁶ То нарочито долази до изражаја већ 2006. и 2007. године, након одбацивања Ахтисаријевог плана и усвајања поменуте резолуције о војној неутралности, а додатно бива приметно након фебруара 2008. године, када је једностраним чином проглашена независност Косова.³²⁷ Нарушавање територијалне целовитости земље не само да се одразило на унутрашњу динамику већ је решавање овог питања након преломног момента постало једна од приоритетних спољнополитичких активности свих наредних влада Србије. То питање оптерећује спољнополитичко деловање Србије и дан-данас.

Сам почетак мандата владе Мирка Цветковића, поред светске економске кризе, обележиле су бројне турбуленције и промене на пољу међународних односа, попут недостатка међудржавног поверења и кризе Европске уније, избегличке и мигрантске кризе као последице дестабилизације региона Блиског истока и афричког континента, али и успон економије Кине, са паралелним опадањем моћи Сједињених Америчких Држава. Новонастале околности у глобалним односима и развијајућа мултиполарност међународног система нагнале су руководство Србије да преиспита свој спољнополитички курс.

Прекретницу у спољној политици Републике Србије донела је 2009. година, када је руководство Републике Србије одлучило да ревидира постојећу стратегију спољне политике и успостави нову, „засновану на четири стуба“,³²⁸ односно формирану по моделу еквидистанце са НР Кином, САД, Европском унијом и Руском Федерацијом.

³²⁰ Ibidem.

³²¹ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 352.

³²² „Излагање Вука Јеремића, министра спољних послова Републике Србије, на Првој конференцији амбасадора Републике Србије, Београд, 16. децембар, 2007.“, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, оп. цит., стр. 318.

³²³ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 92.

³²⁴ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 178.

³²⁵ Ibidem.

³²⁶ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 355.

³²⁷ Ibidem.

³²⁸ Видети: Драган Петровић, Драган Ђукановић, *Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина*, оп. цит.

Током званичне посете бившег председника Тадића Кини августа 2009. године, закључено је стратешко партнерство са том државом и озваничена нова спољнополитичка доктрина Србије.³²⁹ Надоградњом тростубне спољнополитичке архитектуре, подизањем билатералних односа са Народном Републиком Кином на ниво стратешког партнерства, Кина је постала један од четири стуба.

Убрзо након партнерства са Кином донета је и Стратегија националне безбедности Републике Србије,³³⁰ у којој влада износи своја промишљања о претходно прокламованој концепцији ослоњеној на четири спољнополитичка стуба у контексту тренутних околности у међународном систему. Марко Дашић износи закључак да поменута стратегија потврђује тезу да је „међународно окружење било кључна детерминанта спољне политике Србије”³³¹ тог времена. Исте године Влада Србије доноси и документе као што су Стратегија одбране Републике Србије,³³² Закон о спољним пословима,³³³ а убрзо је уследило и закључивање стратешког партнерства са Републиком Италијом.³³⁴ Тиме је постало јасно да је Србија концепт стратешке сарадње са другим државама поставила за један од најважнијих инструмената њене даље спољне политике, међутим, интересантно је да се претходно изречена војна неутралност у тим документима нигде не спомиње.³³⁵ Спољнополитичко опредељење на војну неутралност изостављено је и из Устава Републике Србије, који је усвојен четрнаест месеци пре спорне резолуције.³³⁶

Након избора 2012. године долази до крупних промена на српској политичкој сцени, ступањем на власт Српске напредне странке (СНС). Ипак, без обзира на очекивана спољнополитичка одступања, ова промена не доноси превелики заокрет у спољнополитичком приступу. Напротив, временско раздобље од 2012. године бележи континуитет у вођењу спољне политике наставком дотадашњих процеса, заснованих на мантири политике ‘четири стуба’. То се може јасно видети и у делу спољне политике Србије који се односи на стратешка партнерства.

Премда је за време мандата владе Мирка Цветковића склопљено још и стратешко партнерство са Републиком Француском,³³⁷ новоформирана влада Ивице

³²⁹ Ibidem. Након званичне посете Народној Републици Кини августа 2009. године и потписивања споразума о стратешком партнерству са том земљом, тадашњи председник Републике Србије, Борис Тадић, изјавио је да Србија од сада има ‘четири стуба’ спољне политике и тај моменат се сматра зачетком ове спољнополитичке доктрине Србије настале на темељима претходно прокламоване тростубне спољне политике Србије, која је имала потпору у сарадњи са САД, ЕУ и Руском Федерацијом.

³³⁰ Видети: „Стратегија националне безбедности Републике Србије”, *Службени гласник Републике Србије*, број 88, Београд, 2009.

³³¹ Видети: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит.

³³² „Стратегија одбране Републике Србије”, *Министарство одбране Републике Србије*, 2009, Београд, доступно на:

https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/Strategija%20odbrane%20Republike%20Srbije.pdf, приступљено: 01/06/2024.

³³³ „Закон о спољним пословима”, *Службени гласник РС*, бр. 116/2007, 126/2007 41/2009, Београд, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/dokumenti/zakoni/381-2009-09-17-11-07-15?lang=cyr>, приступљено: 01/06/2024.

³³⁴ „Стратешко партнерство са Италијом”, *Б92*, 13/11/2009, доступно на:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=11&dd=13&nav_category=11&nav_id=392354, приступљено: 05/02/2021.

³³⁵ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 96.

³³⁶ Ibidem, стр. 94.

³³⁷ „Стратешко партнерство са Француском”, *Б92*, 08/04/2011, доступно на:

Дачића наставила је ову политику потписивањем стратешког партнерства са Руском Федерацијом,³³⁸ годину дана након ступања на дужност нове владе, предвођене Српском напредном странком. У временском интервалу до 2019. године Република Србија је остала привржена овој политици, закључивши стратешка партнерства са још три земље, односно са Уједињеним Арапским Емиратима (2013.),³³⁹ Азербејџанском Републиком (2018.)³⁴⁰ и Републиком Грчком (2019.). Од поменутих земаља три су сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација (Русија, Кина, Француска), пет се налази у систему спољнополитичких приоритета Србије у оквиру 'политике четири стуба', односно Кина, Русија и три државе чланице Европске уније, а преостале две земље су важне најпре због економске сарадње што је такође један од битних спољнополитичких циљева Србије.

Како се услед преклапања својих најбитнијих спољнополитичких циљева Република Србија нашла на 'клацкалицы' између тежње за очувањем територијалне целовитости и опредељења за европску будућност,³⁴¹ креатори спољних политика Србије одлучили су се на стратегију диверсификације. Ова стратегија типична је била и за државе Средње и Источне Европе према Сједињеним Америчким Државама, што објашњавају Џејкоб Грајгел (Jakub Grygiel) и Вес Мичел (Wess Mitchel) на примеру блиске сарадње Мађарске и Бугарске са Руском Федерацијом, упркос њиховом формалном чланству у НАТО.³⁴² Основна идеја овако формулисана спољнополитичке концепције на примеру Републике Србије била је „одржавање присних веза са свим кључним актерима данашње светске политике”³⁴³ зарад балансирања између економских интереса и очувања територијалног интегритета и суверенитета. Пошто су због става већине држава чланица Европске уније према Косову ова два стратешка приоритета Србије била у поприличној колизији, диверсификацијом својих савезништава Србија је покушала да ублажи спољнополитичку дезоријентисаност и рационализује реактивни приступ и делање. Ипак, оваквим приступом Република Србија је избацила на површину не само „комплекс из 1990-их година”,³⁴⁴ већ и „колебљивост своје спољне политике.”³⁴⁵ Иако се на тренутак учинило да је Србија овим гестом деприоритизовала безалтернативност Европске уније као свог

http://www.b92.net/video/videos.php?nav_category=905&yyyy=2011&mm=04&dd=08&nav_id=504991, приступљено: 05/02/2021; „Шта предвиђа споразум Србије и Француске”, *Б92*, 08/04/2011, доступно на: http://www.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=504967&start=10, приступљено: 05/02/2021.

³³⁸ „Завршен споразум о стратешком партнерству Србије и Русије”, *Политика*, 27/09/2011, доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Završen-sporazum-o-strateskom-partnerstvu-Rusije-i-Srbije.sr.html>, приступљено: 05/02/2021.

³³⁹ „Закон о потврђивању Споразума о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Уједињених Арапских Емирата”, *Службени гласник РС*, број 3/2013-7, 15/03/2013, доступно на: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/mu/skupstina/zakon/2013/3/4/reg>, приступљено: 05/02/2021.

³⁴⁰ „Стратешко партнерство Србије и Азербејџана”, *Политика*, 21/05/2018, доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/404112/Politika/Stratesko-partnerstvo-Srbije-i-Azerbeidzana>, приступљено: 05/02/2021.

³⁴¹ Видети: „Експозе мандатара за састав Владе Републике Србије Мирка Цветковића”, 07/07/2008, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/tekst/149349/ekspoze-mandatara-za-sastav-vlade-republike-srbije-mirka-cvetkovica.php>, приступљено: 05/02/2021.

³⁴² Jakub J. Grygiel, Wess A. Mitchel, *The Unquiet Frontier - Rising Rivals, Vulnerable Allies and Crisis of American Power*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2016, p.109-111. Наведено према: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 55-57.

³⁴³ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 57.

³⁴⁴ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 301.

³⁴⁵ Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскршћу (1989-2020)*, оп.цит., стр. 127.

доминантног стратешког циља,³⁴⁶ креирање оваквих спољнополитичких контура потврдило је „очајничку потрагу Србије за савезницима”,³⁴⁷ и манифестовало недостатак јасног спољнополитичког компаса услед непостојања никаквог званичног стратешког документа, нити јасног усмерења у овом домену вођења политике.³⁴⁸

3.2. Чланство у Европској унији као главни спољнополитички приоритет Републике Србије

Иако је пре Хладног рата Србија важила за једну од ретких земаља које су постигле споразум са тадашњом Европском економском заједницом,³⁴⁹ постхладноратовска Србија током 90-их година прошлог века, погођена међународном изолацијом, није предузела значајне мере за изградњу односа са ЕУ.³⁵⁰ Сукоб који је избио на Косову и Метохији 1999. године и ескалирао у „противправни чин бомбардовања СР Југославије од стране НАТО”³⁵¹ био је повод за смену режима Слободана Милошевића 2000. године и усвајање прозападног спољнополитичког курса. Српско друштво се тада нашло у амбивалентној позицији када је реч о избору политичких савезника.³⁵² Иако је сам чин бомбардовања изазвао огроман револт и негодовање већине становника Србије, вођење земље у евроатлантском правцу изгледало је као једина исправна перспектива за ефикасну демократизацију и модернизацију и враћање државе у регионалне и глобалне токове.

Опредељењем за европски пут нова демократска влада, предвођена премијером Зораном Ђинђићем, доказала је спремност на неопходне свеобухватне реформе са циљем да се направи отклон према ‘мрачном’ периоду 90-их година двадесетог столећа и Србија поведе ка светлијој будућности. Пут Србије у Европску унију први пут је предочен у чувеном експозеу тадашњег министра спољних послова Горана Свилановића, 24. октобра 2001. године, у Савезној скупштини СР Југославије.³⁵³ Ипак, чини се да се прозападна идеја у Србији родила већ са октобарским променама 2000. године, тачније, само седам дана након смене бившег режима, током посете новоизабраног председника СР Југославије Војислава Коштунице Европском савету у Бијарицу.³⁵⁴ Том приликом је договорено потписивање Оквирног споразума са Европском унијом, којим је предвиђено да се СР Југославија укључи у Процес

³⁴⁶ „Србија добила подршку Кине за своје ставове о Косову”, Београд, 15/09/2007, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/73890/srbija-dobila-podrsku-kine-za-svoje-stavove-o-kosmetu.php> приступљено: 01/06/2024. Наведено према: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 194.

³⁴⁷ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 31.

³⁴⁸ Ibidem.

³⁴⁹ Милица Делевић, „Србија и Европска унија”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 51.

³⁵⁰ Andrew Konitzer, “Serbia between East and West”, in: *Russian History 38*, Samford University, Brill, 2011, pp. 103-124, (p. 104).

³⁵¹ Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, оп. цит.

³⁵² Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit., p. 105.

³⁵³ Ibidem, стр. 286.

³⁵⁴ Ивона Лађевац, „Основне карактеристике сарадње Србије и ЕУ 2000-2008. године”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 56.

стабилизације и придруживања за Западни Балкан, што је и реализовано месец дана касније.³⁵⁵ Иако је сам Споразум о стабилизацији и придруживању Србија закључила доста касније,³⁵⁶ приступањем овом процесу сагласила се „да ће њено кретање ка ЕУ зависити од индивидуалног напретка у испуњавању критеријума из Копенхагена, као и од спровођења Споразума о стабилизацији и придруживању, с посебним нагласком на значај регионалне и добросуседске сарадње међу државама Западног Балкана.”³⁵⁷ Изгласавању Резолуције о придруживању ЕУ у Народној скупштини Србије и Црне Горе 2004. године³⁵⁸ претходило је оснивање Савета за европске интеграције 2002. године,³⁵⁹ који је имао за циљ да оцењује и прати процес европских интеграција. Тиме је приступање Европској унији детерминисано као циљ од фундаменталног стратешког и државног интереса, што је потврдио и тадашњи председник Србије и Црне Горе, који је 2004. године током говора поводом ступања на дужност истакао Брисел као једну од три централне станице будуће српске дипломатије.

Упркос томе што је српска влада и даље ширила почетни ентузијазам по питању опредељености за европски пут оснивањем Канцеларије за придруживање Европској унији 2004. године,³⁶⁰ овај процес је кренуо да се успорава. Европска комисија, којој је услед непотпуне хармонизације унутар Државне заједнице Србије и Црне Горе рад на Студији изводљивости био ометен, направила је компромис са Саветом министара Европске уније у погледу техничког решења, тако да не угрози опстанак Државне заједнице СЦГ.³⁶¹ С обзиром на то да је Студија о изводљивости била предуслов за израду Споразума о стабилизацији и придруживању, договорили су се да у случају Србије и Црне Горе овом Споразуму буду додата „два посебна анекса, један за Србију, други за Црну Гору.”³⁶²

Доношењем Националне стратегије за приступање ЕУ јуна 2005. године³⁶³ требало је да се „интегришу обавезе које произлазе из Процеса стабилизације и придруживања у свеобухватну стратегију развоја Србије”,³⁶⁴ што би касније, након усвајања ССП-а, требало да користи „као основа за израду Националног плана за усвајање *acquis communautaire*.”³⁶⁵ Аспирације ка европском путу српске власти су покушале да докажу путем тежњи и напора да се спроведу неопходне реформе. Тако, уз институционалне и административне промене и усклађивање са стандардима ЕУ, у Скупштини Републике Србије основан је и Одбор за европске интеграције. Са друге стране, и већина ресорних министарстава увела је посебне јединице за европске интеграције.³⁶⁶ После распада Државне заједнице Србије и Црне Горе пут европских интеграција независне Републике Србије наставио се, а изостављање интеграција у

³⁵⁵ Ibidem.

³⁵⁶ Видети: Тања Мишчевић, „Савремени односи Србије и Европске уније”, (урс): Јелица Минић, *Изазови спољне политике Србије*, Европски покрет у Србији, Београд, 2015, стр. 15-21.

³⁵⁷ Ibidem.

³⁵⁸ „Резолуција о придруживању Европској унији”, *Народна скупштина Републике Србије*, 13. октобар 2004. године, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/eu_integration/RS48-04.pdf, приступљено: 01/06/2024.

³⁵⁹ Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 186.

³⁶⁰ Ивона Лађевац, *Основне карактеристике сарадње Србије и ЕУ 2000-2008. године*, оп. цит., стр. 59.

³⁶¹ Ibidem, стр. 57.

³⁶² Ibidem.

³⁶³ Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 186.

³⁶⁴ Ивона Лађевац, *Основне карактеристике сарадње Србије и ЕУ 2000-2008. године*, оп. цит., стр. 60.

³⁶⁵ Ibidem.

³⁶⁶ Ibidem, стр. 59.

Северноатлантску алијансу био је ништа друго до компромисни исход суживота Србије и Црне Горе у конфедерацији.³⁶⁷

Приврженост Србије чланству у овој наднационалној заједници европских држава наставила је да расте је и након проглашења независности Црне Горе 2006. године и конкретних помака у приближавању остваривању циља (потписивање мултилатералног споразума о слободној трговини у Централној и Источној Европи (ЦЕФТА), успостављање безвизног режима са државама чланицама ЕУ). Без обзира на то, процес кретања Србије ка ЕУ током 2006. и 2007. године додатно је успорен. У практичном смислу, успешно остваривање кључног спољнополитичког циља Србије захтевало је неупитност бројних реформи када је реч о вођењу секторских политика и функционисању јавних институција.³⁶⁸

С тим у вези, Европска унија према Србији примењује такозвану дипломатску стратегију штапа и шаргарепе како би подстицала реформе и усклађивање земље са стандардима ЕУ. Штап се односи на примену санкција или суспензију преговора уколико Србија не испуни захтеве ЕУ, док су шаргарепе синоним за награде и обећања о приближавању ЕУ и пружање економске подршке и олакшица у замену за спровођење реформи. Овај приступ ограничења и подстицаја има за циљ да мотивише Србију да предузме конкретне кораке ка европским интеграцијама, комбинујући притиске и стимулансе како би се постигао напредак. У конкретним ситуацијама Европска унија ову политику спроводи кроз комбинацију неколико механизма, од којих је један свакако финансијска подршка. ЕУ је досада пружила значајну финансијску подршку Србији путем Инструмента за претприступну помоћ (ИПА) и других програма, при чему је овај вид подршке условљен спровођењем реформи у областима владавине права, економије, социјалне политике и других области. ЕУ настоји да подстакне Србију да спроведе различите реформе и да се придржава европских вредности и путем притисака и утицаја које има у међународним институцијама, као што је, на пример, Савет безбедности Уједињених нација. Поред тога, у односима Београда и Брисела присутан је стални политички дијалог Европске уније са Србијом, кроз редовне сусрете на највишем нивоу, као и размену мишљења кроз различите институционалне механизме, како би се истакли кључни приоритети за приступање ЕУ.

Када је реч о условима које је ЕУ поставила Србији за напредак на пољу интеграције, поред јасних услова прописаних критеријумима из Копенхагена, Србији на путу стоје и разне политичке препреке које су промењива категорија и зависе од тренутних спољашњих околности. Тако, упркос чврстој опредељености Србије за пут који обухвата трансформацију државе и друштва, нове замерке су се својевремено односиле на изналагање решења српске стране по питању Косова након кризе из 1999. године.³⁶⁹ Такође, један од ограничавајућих фактора тицао се непотпуне сарадње Србије са Међународним трибуналом у Хагу, који се бави ратним злочинима почињеним на територији бивше Југославије, а касније су на листу придодате и замерке на регионалну сарадњу и решавање билатералних спорова са суседима. Напослетку, блокадом усвајања Уговора из Лисабона³⁷⁰ поступци европских интеграција већине земаља Западног Балкана били су додатно закомпликовани. Иако неки аутори сматрају да је са пријемом Бугарске и Румуније, јануара 2007. године,

³⁶⁷ Видети више: Иво Висковић, *Између жеља (грађана) и реалности (политике)*, оп.цит., 2005, стр. 6.

³⁶⁸ Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит.

³⁶⁹ Милица Делевић, *Србија и Европска унија*, оп. цит. стр. 52.

³⁷⁰ "Treaty of Lisbon", *Official Journal of the European Union*, Volume 50, C 306, 13/12/2007. Наведено према: Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 23.

наступио извесни замор за пријем нових чланица унутар ЕУ,³⁷¹ шест година касније у пуноправно чланство примљена је Република Хрватска. Међутим, иако је од тада прошло преко десет година и ниједна држава до данас више није учлањена у ЕУ, нити се чини извесним да ће се то ускоро догодити, аргумент о замору може да се припише периоду након 2013. године.

Ипак, да су европске интеграције наставиле бити циљ од стратешког значаја и за Републику Србију, потврђено је још једанпут, децембра 2007. године, током излагања тадашњег министра спољних послова Вука Јеремића поводом Прве конференције амбасадора Републике Србије.³⁷² Том приликом је први пут употребљена формулација 'три стуба' српске спољне политике Србије, као илустрација за сарадњу са Бриселом, Вашингтоном и Москвом. Тиме је спољнополитичка доктрина Србије заснована на четири стуба и декларативно добила своје темеље. Међутим, само неколико месеци касније, након признавања једностраног проглашења независности јужне српске покрајине од стране великог броја чланица Европске уније, већ од фебруара 2008. године евроскептицизам се 'уселио' у Народну скупштину транзиционе Србије.³⁷³ Ипак, ниједна од претходно поменутих околности није утицала на Србију у довољној мери да одустане од зацртаног пута ка Европи.

Након самопроглашења независности јужне српске покрајине 2008. године отпочели су својеврсни притисци који су за циљ имали 'изнуду' признања од званичне Србије, на пример – додавање члана 17 у Споразум о стабилизацији и придруживању, који се тицао сарадње Србије са Косовом у контексту суседских односа,³⁷⁴ што је резултирало одлагањем потписивања овог споразума и додатним успоравањем прогреса Србије на путу ка ЕУ. Упркос томе, 29. априла исте године постигнут је највећи помак на путу Србије ка Европској унији.³⁷⁵ Наиме, тог дана су у Луксембургу потписани Прелазни споразум о трговини и трговинским питањима и Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП), којим се Србија „обавезала на постепено усклађивање законодавства са правним тековинама ЕУ, као и њихову доследну примену.”³⁷⁶

Убрзо затим, новоформирана Влада Мирка Цветковића 9. октобра је донела и Национални програм за интеграцију Републике Србије у Европску унију,³⁷⁷ документ којим су прописани „оквири за усклађивање домаћег законодавства са *acquis communautaire*.”³⁷⁸ То се првенствено односило на „планиране законодавне

³⁷¹ Тања Мишчевић, *Савремени односи Србије и Европске уније*, оп. цит., стр. 19-20.

³⁷² Видети: „Излагање Вука Јеремића, министра спољних послова Републике Србије, на Првој конференцији амбасадора Републике Србије, Београд, 16. децембар, 2007.”, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.) : *Спољна политика Србије- стратегије и документа*, оп. цит., стр. 313-319.

³⁷³ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 349.

³⁷⁴ “Stabilisation and Association Agreement with Serbia”, *EU Legislation*, 01/03/2019, available from: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/stabilisation-and-association-agreement-with-serbia.html>, accessed: 01/03/2019. Наведено према: Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 191.

³⁷⁵ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит.

³⁷⁶ Тања Мишчевић, *Савремени односи Србије и Европске уније*, оп. цит., стр. 15.

³⁷⁷ *Ibidem*.

³⁷⁸ „Национални програм за интеграцију Републике Србије у Европску унију”, *Влада Републике Србије*, 2008, стр. 8–9. Наведено према: Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 349.

активности”,³⁷⁹ којима су предвиђене реформе и усклађивање домаћег законодавства са стандардима ЕУ. ССП обухвата клаузулу којом се држави изриче „статус потенцијалног кандидата за чланство”,³⁸⁰ али се њиме ни на који начин не одређује статус Косова.³⁸¹ То су неке политичке странке у Србији покушале да оспоре, међутим, безуспешно.³⁸² Ово питање уобличено је само у члану 135. Споразума о стабилизацији и придруживању, у којем се наводи да је предвиђено да се он „не примењује на Косову, које је тренутно под међународном управом, у складу са Резолуцијом број 1244 Савета безбедности Уједињених нација од 10. јуна 1999. године.”³⁸³ Крајем 2009. године Србија је поднела и захтев за постизање пуноправног чланства у ЕУ, а тек на почетку марта 2012. године додељен јој је и званични статус кандидата. Успешност испуњења овог циља огледа се у примени и спровођењу уговорних обавеза из ССП-а, чиме се намеће закључак да је ССП заправо својеврсни „тест кредибилитета за преговоре о чланству.”³⁸⁴

Међутим, временски оквири у којима се то дешавало говоре у прилог томе да је стратегија диверсификације, којом се Република Србија служила од успостављања спољнополитичке концепције на четири стуба, на неки начин утицала на овакав расплет догађаја.³⁸⁵ Зближавање Србије са Русијом, а затим и Кином представљало је својеврсну претњу за западне интересе и ризик да ће изгубити савезника у региону Западног Балкана. Кроз дипломатију ‘штапа и шаргарепе’ Европска унија је награђивала Србију за успешне дипломатске преговоре између Београда и Приштине, најпре доделом статуса кандидата за пуноправно чланство у ЕУ марта 2012. године, а затим и отпочињањем преговора о чланству јануара 2014. године.³⁸⁶ Ипак, још 2015. године, након отварања првих преговарачких поглавља, увелико почиње да се говори о замору од проширења међу државама чланицама,³⁸⁷ а чињеница да ниједна држава од тада па до данас, иако је прошло скоро десет година, још увек није примљена у чланство говори у прилог тези да се овај замор може даље пренети и на земље кандидате. То потврђује и закључак да би Европска унија требало да буде проактивнија уколико жели и даље да има исти утицај на Западни Балкан.³⁸⁸ Ипак, истраживања јавног мњења у Србији ипак иду у прилог подршци наставка процеса европских интеграција, што је „показатељ разумевања да је важан процес измена нашег окружења, а не сам циљ, чланство у Унији.”³⁸⁹

Можда и најбитнија ставка за предметно истраживање јесте то што чланство у Европској унији захтева и постепено усклађивање безбедносне и спољне политике земље кандидата за чланство са политиком Европске уније, што у случају Републике Србије може наићи на спорна питања. Примера ради, када је реч о безбедносној политици, прокламована војна неутралност на примеру Србије свакако је у колизији са

³⁷⁹ Тања Мишчевић, *Савремени односи Србије и Европске уније*, оп. цит., стр. 16.

³⁸⁰ Драган Ђукановић, *Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима*, оп. цит., стр. 91.

³⁸¹ Ibidem.

³⁸² Ibidem.

³⁸³ Ibidem.

³⁸⁴ Тања Мишчевић, *Савремени односи Србије и Европске уније*, оп. цит., стр.16.

³⁸⁵ Видети: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 221-222.

³⁸⁶ О политичком дијалогу између Београда и Приштине до 2013. године видети више у: Драган Ђукановић, *Односи Београда и Приштине: од техничког до политичког дијалога*, оп.цит., стр. 367-377. Наведено према: Ibidem, стр. 222.

³⁸⁷ Тања Мишчевић, *Савремени односи Србије и Европске уније*, оп. цит., стр. 19.

³⁸⁸ Ibidem, стр. 19-20.

³⁸⁹ Ibidem, стр. 20.

њеним главним стратешким приоритетом, што се може закључити и из одредаба Лисабонског уговора.³⁹⁰ Као држава која је у статусу кандидата за чланство, Србија је у обавези да прихвати одбрамбене и безбедносне одредбе овог уговора и постепено усаглашава своју политику у овој области са политиком Уније. У случају да настави тим путем, „од њене прокламоване војне неутралности неће остати готово ништа.”³⁹¹ Слична је ситуација и када је реч о појединачној спољној политици, Србија је у обавези да до приступања постепено хармонизује своје спољнополитичко иступање са оним које практикује Унија. Како истиче Теокаревић: „Европска унија не очекује потпуно усаглашавање пре чланства, али ће изостанак усаглашавања сасвим сигурно утицати на смањење могућности да Србија брзо добијање статуса пуноправне чланице ЕУ.”³⁹² Према томе, а имајући у виду нарушене односе између Европске уније и Руске Федерације, нарочито након руске анексије Крима 2014. године и последичних санкција које је ЕУ увела Русији, од Србије се очекује да и она поступи на исти начин. Из тог разлога званичници из Брисела константно врше притисак на Србију у вези са даљом хармонизацијом ове политике и ревидирањем њених односа са руским партнерима.

Када је реч о конкретним европским интеграцијама не само на примеру Србије већ и других држава и ентитета Западног Балкана, упркос континуираној тежњи ка испуњењу овог циља, амбиција и обим деловања спољне политике „условљени су пре свега, местом у међународном систему и релативном расподелом моћи.”³⁹³ Глен Снајдер то назива „структуралним модификаторима јер долазе споља, са системског нивоа анализе, а при томе утичу на све јединице на сличан начин, али су различити од броја јединица и расподеле способности које Волц дефинише као структуру.”³⁹⁴ У складу са тим, евентуални пријем Западног Балкана у Европску унију требало би да усмери његове државе „из позиције изразите европске периферије ка статусу њене полупериферије.”³⁹⁵ Другим речима, „актуелна криза ЕУ и неизвесни одговори на питање њеног будућег проширења”³⁹⁶ не уливају много наде да ће Европска унија желети да „интегрише Западни Балкан сматрајући га перманентно проблематичним, али и у извесној мери геостратешки мање битним.”³⁹⁷

³⁹⁰ „Уговор из Лисабона о измени Уговора о Европској унији и Уговора о оснивању Европске заједнице”, 17/12/2007., *Европски парламент*, доступно на: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/5/ugovor-iz-lisabona>, приступљено: 01/06/2024.

³⁹¹ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 108.

³⁹² Ibidem.

³⁹³ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit., p. 145.

³⁹⁴ Glenn Snyder, “Process Variables in Neorealist Theory”, p. 169-170. Наведено према: Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 40.

³⁹⁵ Драган Ђукановић, „Западни Балкан - стални усуд европске периферије”, *Међународни проблеми*, LXVII, бр. 4, Београд, 2015, стр. 349-364. Наведено према: Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскршћу (1989-2020)*, оп. цит., стр. 82.

³⁹⁶ Ibidem, стр. 78.

³⁹⁷ Драган Ђукановић, „Виђења Балкана у савременом европском геополитичком окружењу”, у: Драгана Коларић (ур.) *Супротстављање савременим облицима криминалитета- анализе стања, европски стандарди и мере за унапређења*, оп. цит., стр. 245-255. Наведено према: Ibidem, стр. 78.

3.3. Национална политика као терет економским интересима и евроинтеграцијама Србије

Као што је раније истакнуто, од октобра 2000. године, па све до данас пуноправно чланство у Европској унији и одбрана суверенитета и територијалног интегритета два су најбитнија задатка која оптерећују стратешко планирање и реализовање спољне политике Републике Србије. Поред тога што су и један и други од приоритетне важности за српске власти, подједнако су спори у својој реализацији, првенствено јер је много ситуација и прилика у којима лако може доћи до изражаја њихова међусобна испреплетаност, али и супротстављеност. Како тврди професор Вукадиновић, унутрашња и спољна политика се не могу посматрати одвојено,³⁹⁸ јер се из анализе унутрашње политике могу утврдити „критерији за одређивање генералне линије вањске политике”,³⁹⁹ чиме указује на узрочно-последични однос у ком унутрашња политика има предност. Стога је решавању испреплетаних стратешких циљева, као што су очување Косова у саставу Србије и пуноправно чланство у ЕУ, веома тешко приступити одвојено или пак дати примат неком од њих. Да се ради о „спољнополитичким приоритетима са блажим варијететима”,⁴⁰⁰ потврђује и теза да су и један и други стратешки приоритетни циљеви, како од унутрашњег, тако и од спољашњег значаја за Републику Србију.

Процес европских интеграција захтева значајне политичке, институционалне и економске реформе како би се ускладили домаће законодавство и пракса са стандардима и захтевима Европске уније. Међутим, политичка воља и спремност за спровођење ових реформи могу бити у великом делу ограничене националном политиком, па тако и сама национална политика може бити оптерећена амбицијама Србије у погледу европских интеграција. Иако примарно представља спољно питање за државу Србију, интеграција у ЕУ има и своју важну унутрашњу димензију.⁴⁰¹ На првом месту, разлог томе је што приступању Европској унији претходе дубоке промене унутар државе и друштва. Побољшање квалитета и стандарда живота, економског развоја, заштите људских права и демократских вредности, као и привлачење инвестиција циљеви су који захтевају снажан унутрашњи процес промена и модернизације.⁴⁰² Истовремено, територијални спор у вези са статусом јужне српске покрајине Косова и Метохије, која је противправно отцепљена од Србије 17. фебруара 2008. године, једностраним актом, проглашењем такозване Републике Косово, дубоко утиче на унутрашњу политичку динамику у Србији. Ова ситуација не само да угрожава територијални интегритет и суверенитет наше државе већ омета остваривање њених кључних спољнополитичких циљева, укључујући прогрес у процесу приступања Европској унији.

Непосредно након демократских промена које су се догодиле 5. октобра 2000. године Србија је стајала пред великим изазовима у обнови спољнополитичког имиџа и изласка из међународне изолације. Од кључног значаја за то био је експозе тадашњег министра спољних послова Горана Свилановића,⁴⁰³ који је најавио потпуно нову

³⁹⁸ Radovan Vukadinović, *Teorije vanjske politike*, op. cit. str. 19.

³⁹⁹ Ibidem.

⁴⁰⁰ Драган Ђукановић, *Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима*, оп. цит., стр. 93.

⁴⁰¹ Милица Делевић, *Србија и Европска унија*, оп. цит., стр. 52.

⁴⁰² Ibidem.

⁴⁰³ *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит., стр. 284.

стратегију и циљеве Србије у спољној политици. Прокламовани приоритети базирали су се на процесу дестигматизације⁴⁰⁴ и промене међународног положаја земље.⁴⁰⁵ Кључни део ове стратегије било је обновљено партнерство са водећим силама света, укључујући Сједињене Америчке Државе и Европску унију, и активно учешће у међународним организацијама. Овако постављена спољнополитичка стратешка концепција обележила је преломни моменат у спољнополитичким односима Србије и омогућила земљи да поново стане на међународну сцену са новим, мирољубивим приступом.

Ипак, не треба заборавити да Србија све до данас никада није у писаном документу усвојила званичну стратегију свог спољнополитичког деловања.⁴⁰⁶ Ово је пре свега важно због конзистентности у приступу, али и у развоју стварних стратешких намера и унапређивању тактика које би довеле до очекиваних резултата, односно оних резултата који би у највећој мери задовољили критеријум оптималности и представљали најпожељнији исход по државне и националне интересе. То се може јасно сагледати и на примеру неуспеле интеграције Србије у НАТО. Иако су прокламоване заједно са „европским” интеграцијама у експозеу српског министра спољних послова из 2001. године,⁴⁰⁷ атлантске интеграције су се врло брзо нашле у недовршеном и замагљеном статусу. Не урадивши ништа по овом питању, Влада Србије је дочекала иницијативу западних земаља, предвођеним Сједињеним Америчким Државама, поводом решавања питања статуса КиМ, кроз укључивање у преговоре специјалног саветника Генералног секретара Уједињених нација, Мартија Ахтисарија и Контакт групе. Како су изнети предлози били неповољни по српске интересе, то је изазвало бројне контроверзе и дивергентне ставове међу политичким странкама у Србији, те су се неке од партија, попут Демократске странке Србије (ДСС), која је тада била мањински коалициони партнер у Влади Србије, почеле залагати за прекид наставка процеса не само атлантских него и европских интеграција.⁴⁰⁸ Да је поменута странка своје политичке ставове недвосмислено заснивала на негативном односу не само према европејству већ и према прозападном спољнополитичком курсу Србије генерално, могло се приметити у више наврата. Ова политичка странка прво је усвојила Декларацију о војној неутралности Србије⁴⁰⁹ у оквиру своје партије, а два месеца касније иницирала је и издејствовала усвајање Резолуције о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије у Народној скупштини Републике Србије, којом се заговарала војна неутралност Србије.⁴¹⁰ Изгласавање поменуте резолуције, 25. децембра 2007. године у Народној скупштини Србије, изазвало је бројне полемике међу домаћим стручњацима, али је овим потезом чланство Србије у Северноатлантском савезу де факто обустављено. Тачком 6 ове

⁴⁰⁴ Видети: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит.

⁴⁰⁵ Ibidem.

⁴⁰⁶ Видети више у: Драгојловић, Наташа, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010.

⁴⁰⁷ *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит., стр. 284.

⁴⁰⁸ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 348.

⁴⁰⁹ Видети: Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 100-101.

⁴¹⁰ Видети: „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”, 26. децембар 2007. године доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, приступљено: 01/06/2024. Видети и: Драган Ђукановић, „Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, оп. цит., стр. 94.

резолуције прокламована је војна неутралност земље и тиме је одбачена идеја о чланству Србије у војним савезима. Неодређеност ове спољнополитичке одлуке може се сагледати у томе што се прокламована војна неутралност спомиње тек у једној реченици Резолуције⁴¹¹ и у томе што се касније спорадично спомиње у изјавама наших званичника. У прилог томе да је све заправо више личило на „протестну ноту“ Србије изазвану претходним поступцима Запада говори и теза да од овог чина креће усмеравање спољнополитичког кормила Републике Србије ка Истоку. Нарушене везе са Западом Србија је покушала да надомести кроз руску подршку у Савету безбедности Уједињених нација.

Међутим, да је „колебљивост њене спољне политике“⁴¹² потенцијално коштала Србију дела територије, може се наслутити из наредног следа догађаја. Самопроглашењем независности и формирањем такозване републике Косово, 17. фебруара 2008. године, нарушен је статус јужне српске покрајине установљен Резолуцијом 1244 Савета безбедност УН.⁴¹³ Уместо подршке западних партнера и њиховог разумевања за Србију, осуђивање грубог кршења међународног права и сецесију Косова подржале су најпре Сједињене Америчке Државе и већина земаља чланица Европске уније. Узевши у разматрање чињеницу да чланство у НАТО-у на неки начин ‘гарантује’ државне границе, Србија након овог чина више није имала шансе за то. Без обзира на то што се раније 2006. године придружила Партнерству за мир и тиме покушала да оправда своје претходно изречене атлантске аспирације, отварање територијалног спора значило је и затварање приче о могућим интеграцијама у НАТО.

Упркос чињеници што је, ако сагледамо претходну историју односа са овом војном алијансом, питање чланства у Северноатлантском савезу комплексно, а пре свега осетљиво за српске власти и народ, од Србије је, са реалистичког становишта, било очекивано да шире сагледа ситуацију.⁴¹⁴ То је првенствено било важно због чињенице да се већина земаља у њеном окружењу налазила у НАТО или пак имала претензије да приступи том војном пакту.⁴¹⁵ Бенефити од уласка у овај савез за Србију би преваходно били осигуравање територијалне целовитости и неповредивости њених међународно признатих граница, регионална стабилност и добри односи са суседима, али и постизање вишег степена безбедности и заштите од спољних претњи, под окриљем још увек најмоћнијег војног савеза данашњице. Тиме не само да би се омогућило Србији да модернизује своју војску кроз приступ савременој технологији и војној опреми већ би се потенцијално ојачао њен политички утицај у међународним односима и омогућило јој се да учествује у доношењу важних одлука у оквиру алијансе. Такође, чланством у овом савезу Србија би требало да добије и одређене економске користи, јер би овај потез потенцијално довео до прилива страних директних инвестиција, пошто би се Србија сматрала стабилнијом дестинацијом за стране инвеститоре и сигурнијом земљом за пословање.

Наравно, треба имати у виду и неке недостатке који прате овај избор и потенцијалне изазове и контроверзе које би могле проистећи из овакве одлуке, као што су односи са Русијом, историјски контекст и унутрашње политичке поделе.

⁴¹¹ Тачку 6 резолуције видети: *Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*, оп. цит.

⁴¹² Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскршћу (1989-2020)*, оп.цит., стр. 127.

⁴¹³ Душко Димитријевић, „Међународноправна заштита стечених права на Косову и Метохији”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 175.

⁴¹⁴ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 350.

⁴¹⁵ *Ibidem*, стр. 351.

Примера ради, један од аутора у свом раду на ову тему износи интересантан закључак, садржан у реченици да је „евроатлантским интеграционим тежњама дела политичке класе у Србији претходила, такође, евроатлантска дезинтеграција српске државе.”⁴¹⁶ Он овим сугерише индиректну одговорност западних земаља и НАТО-а за нарушавање територијалне целовитости Србије као државе, а одлуку српског политичког руководства опредељењем на евроатлантске интеграције сматра погрешном. Такође, треба имати и у виду да изостанак Србије из НАТО не значи нужно лоше односе са САД, као ни изолацију Србије из међународних токова, што показују примери неких европских земаља које су се определиле за сталну неутралност, али блиско сарађују са НАТО путем програма Партнерства за мир.⁴¹⁷

Међутим, ако бисмо се водили тврдњом професора Радована Вукадиновића да „нема погрешније и штетније идеје”⁴¹⁸ од изолованог приступа анализи унутрашње и спољне политике и узели у разматрање њихов узрочно-последични однос, вероватно бисмо дошли до закључка да би се приликом конципирања спољнополитичке одлуке на овом конкретном примеру косовски проблем могао перципирати као узрок, а чланство Србије у Северноатлантском савезу као један од исхода потенцијалне спољнополитичке одлуке. Хипотетички говорећи, да се Србија придружила НАТО убрзо након што је експозеом из 2001. године то експлицитно постављено за један од стратешких спољнополитичких циљева, врло је вероватно да касније не би имала отворено територијално питање Косова, а потенцијално би остала и у државној заједници са Црном Гором.⁴¹⁹ Овако, Србија је изабрала да иде тежим путем. Исто тако, како се даља судбина Косова преламала за време америчке хегемоније, сврставање уз јачег пратио би логичан след околности. Међутим, како тврде неокласични реалисти, „способност политичких одлучилаца да спознају стварност међународних односа онаквом каква заиста јесте умногоме је ограничена.”⁴²⁰ Из визуре неокласичног реализма треће врсте, субјективни приступ и улогу лидера не треба никако занемарити,⁴²¹ јер њихови појединачни потези и одлуке у погледу одабира одређених средстава спољне политике⁴²² чине специфичним и њихове спољнополитичке концепције. Тако, уместо да повуку очекиване потезе, чини се да су се владајуће структуре у Србији водиле превасходно популистичким мотивима, односно да су зарад опстанка на власти у разматрање више узимале преовлађујући став јавног мњења, а не суштинске рационалне интересе српске државе.

Иако се покушај чланства у НАТО завршио неславно, стремљење српске државе ка чланству у ЕУ пратила је другачија судбина. Као што је у претходном делу рада напоменуто, овај циљ се, од успостављања својеврсног демократског стратешког мишљења о спољној политици Републике Србије, позиционирао као стратешки приоритет. Та пракса остала је на снази до дан-данас, премда циљ још увек није остварен. Међутим, критичари европских интеграција Србије сложили би се да је пут

⁴¹⁶ Милош Кнежевић, *Дилеме спољне политике о „безалтернативној” евроинтеграцији Србије*, оп. цит., стр. 195. Наведено према: Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 188.

⁴¹⁷ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 97-98.

⁴¹⁸ Radovan Vukadinović, *Teorije vanjske politike*, op. cit., p. 29.

⁴¹⁹ Видети више: Иво Висковић, *Између жеља (грађана) и реалности (политике)*, оп.цит., стр. 6.

⁴²⁰ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 102.

⁴²¹ Чарлс В. Кегли, Јуџин Р. Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, друго издање, оп. цит., стр. 156. Наведено према: Ibidem.

⁴²² Иво Висковић, *Детерминанте спољне политике: теоријски модел и његова примена*, op. cit., стр. 7. Наведено према: Ibidem.

Србије ка Европи реметилачки чинилац за националне интересе државе.⁴²³ Примена дипломатије „штапа и шаргарепе” према Србији одражава се на динамичан процес прилагођавања захтевима и ситуацијама на терену. Европска унија користи различите инструменте како би постигла своје циљеве, укључујући финансијску подршку, политички дијалог, услове за приступање и притисак путем међународних институција. Кроз ове механизме она настоји да мотивише Србију на спровођење реформи, унапређење владавине права, борбу против корупције и унапређење регионалне сарадње, истовремено пружајући подстицаје и подршку како би олакшала процес приступања. Овај приступ је део шире стратегије ЕУ за стабилизацију и интеграцију Западног Балкана, с циљем јачања стабилности, демократије и просперитета у региону. Међутим, како су се специфични услови временом мењали⁴²⁴ политика Европске уније према Србији попримила је елементе условљавања. Поред унапред јасно утврђених и прописаних копенхашких критеријума, на страни Европске уније појављују се с времена на време својеврсни политички услови, који су промењива категорија и зависе од тренутног сплета околности. Предмет западних критика који је Србију једно време оптерећивао примарно се тицао непотпуне сарадње са Међународним кривичним трибуналом за ратне злочине почињене на тлу бивше Југославије из Хага.⁴²⁵ Примера ради, месец дана након хапшења генерала Ратка Младића, које је спроведено 13. септембра 2011. године, главни тужилац Међународног суда у Хагу изјавио је да „очекује извештај о местима скривања генерала Младића и његових јатака.”⁴²⁶

Следећа замерка Србији била је на рачун развоја регионалне сарадње.⁴²⁷ Из перспективе званичног Брисела, развијање добросуседских односа игра кључну улогу у процесу приступања ЕУ. Међутим, развојни пут ових веза има два колосека, економски и политички. Односи између Србије, Хрватске и Босне и Херцеговине су осетљиви још од 90-их година прошлог века, након распада социјалистичке Југославије. Док је област економских односа постигла значајан напредак, дипломатске везе су се суочиле са бројним изазовима и препрекама. Међутим, земље региона показале су добру вољу у узајамним односима, мотивисане пре свега прагматичним економским интересима или присуством националних мањина. Иако комплексан процес изградње односа траје већ више од 20 година, његова крхкост још увек често излази на видело, нарочито имајући у виду позицију Србије, која је произишла из сукоба 90-их са тешким бременом које је у великој мери одредило њене унутрашње послове и спољну политику.⁴²⁸

Због своје геополитичке позиције, Србија је постала важан играч у регионалној политици, а неки аутори је још називају и „регионалним хегемоном.”⁴²⁹ Мада се „испоставља да је постојање неоспорног предводника неопходно”,⁴³⁰ Србија је, због стигме 90-их година и политичког режима који ју је до 2000. године изоловао на

⁴²³ Видети на пример: Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит.

⁴²⁴ Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 186.

⁴²⁵ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 350.

⁴²⁶ Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 190.

⁴²⁷ Милица Делевић, *Србија и Европска унија*, оп. цит., стр. 52.

⁴²⁸ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit.

⁴²⁹ Видети: Allan Little and Laura Silber, *Yugoslavia: The Death of Nation*, TV Books, New York, 1996, pp. 31–373; Dragan Đukanović, Dejan Gajić, “Determining the Status of Kosovo within the Post-Yugoslav Context”, *Review of International Affairs*, Vol. LVII, No. 1127–1128, Belgrade, July–December 2007, pp. 21–25; Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 344.

⁴³⁰ Јелица Стефановић Штамбук, „Региони у ‘старом’ и ‘новом’ међународном регионализму: успостављање новог ‘нивоа анализе’ светске политике”, *Српска политичка мисао*, 2009, стр. 125.

међународној сцени, започела изградњу своје позиције у региону тек на почетку 21. века. Од 2000. године Србија је активно учествовала у различитим регионалним иницијативама за јачање сарадње и стабилности. Од тог периода придружила се Процесу сарадње југоисточне Европе (СЕЕЦП), који има за циљ јачање регионалне сарадње, и Централноевропској иницијативи (ЦЕИ), основаној ради финансирања регионалних пројеката из ресурса њених чланица, међу којима су биле 10 земаља ЕУ, земље Западног Балкана и такозвани европски суседи (Белорусија, Украјина и Молдавија), затим Иницијативи Јадранског и Јонског региона и другим иницијативама.⁴³¹ Такође је потписала Оквирни споразум за слив реке Саве (ОССРС) и учествовала у Стратегији ЕУ за регион Дунава (2011), што је довело до знатног напретка у областима транспорта, заштите животне средине и економског развоја.⁴³²

Додатно оптерећење унела је политика условљавања, коју је ЕУ поставила пред Србију у вези са решавањем односа са Косовом путем билатералног дијалога кроз посредовање Брисела. Иако се овај услов првобитно схватао као позив на стабилизацију, временом је постало јасно да се захтева признање аутономије Косова. То је постало очигледно кроз изјаве неких европских политичара, а потврђено је и током посете делегације из Бундестага Београду 2011. године, када је решавањем питања Косова условљено приступање Србије Европској унији.⁴³³ Овај дијалог је започет почетком 2011. године, с фокусом на хитна питања за становнике Косова. Осим тога, потписани су споразуми о оснивању заједничких институција које ће бити активне на територији обеју земаља, док је питање о активностима оснивања Заједнице српских општина постало кључно за српску страну, али истовремено спорно за албанску, која је овај предлог одбила, из страха од стварања српске аутономије и могућности сецесије српских делова територије.⁴³⁴ Поједини стручњаци за Балкан тврде да је Бриселски споразум донео компромис који је од свих потеза из 21. века највише утицао на пораст имица Републике Србије.⁴³⁵

Ипак, да је решавање и данас отвореног питања у вези са Косовом и Метохијом 'камен спотицања' и за остваривање главног спољнополитичког задатка за све владе Србије у континуитету почев од 2000. године, потврђује и његову важност за креаторе спољних политика у Србији. Иако је немогуће изоловати приступ у остваривању ова два спољнополитичка задатка,⁴³⁶ од суштинске је важности да се пронађе „начин на који се Србија неће слагати са једностраним проглашењем Косова, а да то не угрози ЕУ оријентацију.”⁴³⁷ Нарочито током спољнополитичког деловања Србије после 2008. године често се могло уочити преклапање између главних спољнополитичких циљева. Не тако лаки изазови за Владу Србије, махом због узајамне противречности и немогућности успостављања изолованог приступа,⁴³⁸ довели су до потпуне конфузије и

⁴³¹ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit.

⁴³² Ibidem.

⁴³³ Ibidem.

⁴³⁴ Ibidem.

⁴³⁵ „Компромисне стратегије дале су приличне резултате. У интервјуу који је за потребе једног ранијег рада аутору ове дисертације дао Џејмс Кер-Линдзи, британски експерт за Балкан са Лондонске школе економије и политичких наука, истакао је да је компромис око Бриселског споразума утицао на поправљање имица Србије више него било који други потез у 21.веку.” Наведено према: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит., стр. 256.

⁴³⁶ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 217.

⁴³⁷ Милица Делевић, *Србија и Европска унија*, оп. цит., стр. 52.

⁴³⁸ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит.

реактивног приступа ка решавању овог проблема. Такву политику обележили су бројни негативни коментари и оцене, а својевремено су „пропали и напори да се статус Косова 'замрзне' или да се очува дотадашњи *status quo*.”⁴³⁹ Иако је са потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању учињен први конкретан искорак ка ЕУ, то је наишло на амбивалентне политичке ставове и додатно распирило контроверзе и јавну расправу.⁴⁴⁰ Поједине владајуће структуре су покушале да умање скепсу и дефетизам, проузрокован дивергентношћу у ставовима политичких елита у Србији тог времена,⁴⁴¹ на основу аргумената да „споразум са ЕУ не предодређује статус Косова”,⁴⁴² као и да су чврсто опредељени за опцију која подразумева испуњење оба циља, „и Косова и Европе.”⁴⁴³ Упркос растућем евроскептицизму и непостојању сагласности у српском друштву у вези са овим питањем,⁴⁴⁴ од ступања на дужност 2008. године нова влада не само да је реafirмисала овај спољнополитички циљ већ га је и потврдила кроз поставку за један од четири спољнополитичка стуба.

Међутим, тиме се „безалтернативни пут Србије у ЕУ” нашао у директној супротности са политиком заснованом на четири различите алтернативе. То се може објаснити тумачењем синтагме „политика четири стуба” као политичким термином под којим се подразумева одржавање еквилибранса са четири кључна актера на међународној сцени. На тај начин интерпретирана, четворостубна политика значила је ништа друго до одржавање једнако добрих веза са четири доминантна центра моћи у свету, од којих су два на Западу, а друга два на Истоку. С обзиром на то да је међу њима често владала нетрпељивост услед супротстављених интереса и ставова о многим важним питањима, сврставањем на било коју од страна није могуће успешно одржати подједнако добре везе и избалансирати односе са сва четири стуба. Значај оваквог модалитета вођења спољне политике огледао се у томе што је земља каква је Србија, у транзицији са огромним унутрашњим проблемима и отвореним територијалним спором, кроз диверсификацију својих савезништава покушала да пронађе решење и подршку за оба приоритета своје спољне политике. Стратешким окретањем ка Русији и Кини Србија је практиковала приступ заснован на стратегији потраге за заштитником, која се најчешће користи од стране малих земаља као што је Србија, како би се обезбедила заштита или подршка моћнијих или утицајнијих земаља.⁴⁴⁵

С обзиром на то да је питање Косова интернационализовано и да је у његово решавање укључено много различитих актера, и приштинска страна је била активна у проналажењу својих савезника у Савету безбедности УН, што је довело до успостављања пат-позиције. Ако бисмо прихватили претпоставку о Косову као суи генерис случају, ово можемо да тумачимо као сукоб двеју страна које имају обрнуте перспективе о свом виђењу проблема, те је изнајмавање компромисне ситуације отежано. Ипак, имајући у виду да је овде „дошло до једностраног проглашења

⁴³⁹ Драган Ђукановић, *Спољнополитичко позиционирање Србије (СРЈ/СЦГ) од 1992. до 2015. године*, оп.цит., стр. 119. Наведено према: *Ibidem*, стр. 198.

⁴⁴⁰ *Ibidem*.

⁴⁴¹ Драган Ђукановић, *Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима*, оп. цит., стр. 91.

⁴⁴² Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 198.

⁴⁴³ „Србија никада неће признати независност Косова”, *Влада Републике Србије*, 27/03/2008, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/85522/srbija-nikada-nece-priznati-nezavisnost-kosova.php> приступљено: 01/06/2024.

⁴⁴⁴ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 349.

⁴⁴⁵ Видети више: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп.цит.

независности Републике Косово на територији међународно признате Републике Србије”,⁴⁴⁶ као и да је реч „о сукобу суверености и сецесије”,⁴⁴⁷ реч је о два актера потпуно неравноправна пред међународним правом. Стога је, осим на стратегији потраге за заштитником, Република Србија своје спољнополитичко деловање при решавању питања Косова градила и на стратегији преговарања.⁴⁴⁸ Како би се непоколебљива посвећеност ка постизању оба зацртана спољнополитичка приоритета Србије учинила одрживом, учињени су додатни напори за спречавање признања независности Косова и одржавање међународне подршке територијалном интегритету Србије, у виду дипломатске мисије зарад „спречавања међународноправног легитимитета независности Косова.”⁴⁴⁹

Способност Србије да изгради коалиције у Уједињеним нацијама, чиме је постигла резултате који су изгледали безнадежно у фебруару 2008, јасно указује на напредак остварен применом стратегије преговарања. Ова способност је од суштинског значаја за Србију у постизању жељених резултата у спољној политици и потврђује ефикасност наведене стратегије у променљивим међународним околностима, што је био случај и у спречавању пријема Косова у Интерпол. У временском интервалу између 2016. и 2018. године било је забележено значајно повећање перцепције безбедносне претње у вези са ситуацијом на Косовом. Ово се може приписати разним факторима, укључујући притиске око пријема тзв. Косова у међународне организације, нарушавање безбедности за Србе на Косову, конфликте око имовине и економске претње, али и најаве трансформације безбедносних снага. Постојала је и забринутост у вези са могућношћу уједињења Косова и Албаније, што је властима у Србији представљало директну претњу по територијални интегритет.

3.4. Србија између Истока и Запада

Увидом у један од најчешће референцираних експозеа⁴⁵⁰ стиче се утисак да је тадашња СР Југославија покушала да направи отклон од времена које је обележила последња декада прошлог века и поправи статус изгнанника из међународних односа „очајнички трагајући за савезницима.”⁴⁵¹ Иако је експозе из 2001. године обухватао шири опсег земаља са којима је требало развијати даље односе сарадње, српске власти су јасно најавиле будуће стратешко опредељење према „евроатлантским интеграцијама.”⁴⁵² Почетни опсег деловања нове владе с краја 2000. године, у складу с поменути експозеом министра Свилановића, био је, стога, јасно усмерен на Запад.

⁴⁴⁶ Душко Димитријевић, *Међународноправна заштита стечених права на Косову и Метохији*, оп. цит., стр. 175.

⁴⁴⁷ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 224.

⁴⁴⁸ Ibidem.

⁴⁴⁹ „Циљ дипломатије Србије да независност Космета не добије међународноправни легитимитет”, *Влада Републике Србије*, 26/02/2008, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/83723/cilj-diplomatije-srbije-da-nezavisnost-kosmeta-ne-dobije-medjunarodnopravni-legitimitet.php>, приступљено: 01/06/2024. Наведено према: Ibidem, стр. 199.

⁴⁵⁰ Видети: *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит.

⁴⁵¹ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 310.

⁴⁵² *Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит., стр. 284.

Овако конципирана спољнополитичка стратегија имала је за циљ обнову субјективитета тадашње Савезне Републике Југославије и враћање у колосек међународних кретања.

Процес европских интеграција од октобра 2000. године и пада Милошевићевог режима, па све до данас представља главни стратешки приоритет српске спољне политике. Кроз политику условљавања Европска унија поставља конкретне захтеве Србији и очекивања према њој у процесу придруживања. То подразумева усклађивање са законодавством ЕУ у секторима као што су реформа правосуђа, јачање институција, борба против организованог криминала и корупције, заштита мањина, слобода медија и унапређење економске стабилности. Овакавим приступом Европска унија омогућава постепено приближавање Србије европским вредностима и стандардима, што истовремено подстиче унутрашње реформе и модернизацију друштва. Иако на српској страни постоји значајна воља за трансформацијом и интеграцијом, национална политика може бити препрека на путу ка остварењу европских амбиција. Испуњење овог стратешког приоритета, поред бројних захтева на пољу реформи и услова, који су неретко политичке природе, додатно подрива и питање Косова и Метохије. У контексту сложених регионалних и међународних односа, комплексан проблем статуса јужне српске покрајине несумњиво чини велики изазов за креаторе спољне политике Србије да очувају њен територијални интегритет и суверенитет, а да истовремено уведу Србију у Европску унију. Ова два циља су често супротстављена и захтевају изузетно пажљиво балансирање, што је често разлог због којег интегрисање Србије у Европску унију прати извесна доза тромости у реализацији, која прети да доведе до замора.

Када је реч о савременим односима Србије и САД, како истиче Иван Вујачић, они су се одвијали у неколико фаза.⁴⁵³ Премда су, ако приступимо подробнијој анализи спољне политике Србије с почетка 21. века, на основу изјава српских званичника, амбиције владајућих структура у Србији биле усмерене не само на обнову односа са САД већ и на успостављање српско-америчког партнерства,⁴⁵⁴ овакве тежње нису наишле на успех. Разлози за то се вероватно налазе у сплету погрешних стратегија и тактика у односу Србије са овом државом, проузрокованих корелацијом између унутрашњих варијабли, као што су „слике и перцепције државних лидера, стратешка култура, односи државе и друштва и домаћи институционални аранжмани”,⁴⁵⁵ наспрам околности из међународног окружења. Како Вујачић напомиње, „наслеђени проблеми стварају ограничења која се тешко превазилазе, чак и онда када се са обе стране јавља жеља за побољшањем и јачањем односа између две земље.”⁴⁵⁶ Након успешне ревитализације њихових односа с краја 20. и почетком 21. века, САД су биле политичка и економска подршка држави тек обновљеног субјективитета каква је тада била Србија.

⁴⁵³ Видети: Иван Вујачић, *Србија и САД - односи током две деценије од демократских промена*, оп. цит., стр. 151. Према Ивану Вујачићу односи између Србије и САД су у временском раздобљу дугом две деценије, односно од 2000. до 2020. године. могу поделити у пет фаза: фаза успона и сарадње узајамних односа (2000-2004), фаза сарадње и истовременог заостравања односа (2005-2008), фаза захлађења и тихе конфронтације (2008-2010), фаза благог опоравка, рутинизације и благог дистанцирања САД од региона (2010-2017) и фаза покушаја САД да врате доминантну улогу у дијалогу Београд-Приштина (2017-2020).

⁴⁵⁴ Поред прокламованих евроатланских интеграција у експозеу из 2001. године, Зоран Живковић, бивши премијер Владе Србије изјавио је у интервјуу који је дао Александри Јоксимовић да „*ми треба да постанемо најбољи амерички савезници на Балкану*”, о томе видети више на: Марко Дашић, Стеван Недељковић, Драган Живојиновић, „Употреба историјских аналогија у процесу доношења спољнополитичких одлука на примеру односа Србије и Сједињених Америчких Држава после 2000. године”, *Српска политичка мисао*, вол. 62, бр. 4, 2018, стр. 128-129.

⁴⁵⁵ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 58.

⁴⁵⁶ Иван Вујачић, *Србија и САД - односи током две деценије од демократских промена*, оп. цит., стр. 164.

Поред подршке у међународним организацијама, „највећи страни инвеститори у Србији у том периоду били су америчког порекла.“⁴⁵⁷

Ипак, марта 2004. године, након избијања нереда на Косову и Метохији, „створено је неповерење у погледу ваљаности приступа међународне заједнице на терену.“⁴⁵⁸ Од тада је америчка страна активирала политику притисака да се приступи решавању питања јужне српске покрајине, те се од фазе сарадње постепено прилазило ка фази заостравања односа.⁴⁵⁹ Иако је Србија приступила Партнерству за мир 2006. године, било је евидентно да преговори око Косова воде ка једностраној сецесији и да за то имају подршку САД, што је довело до постепеног погоршања односа између Србије и САД. Ситуација је кулминирала најпре изгласавањем Резолуције о војној неутралности у скупштини Србије децембра 2007. године, којом се Србија декларисала на војну неутралност и несврставање у војне савезе (НАТО), као и на добре везе са Руском Федерацијом, а затим и једностраним проглашењем независности КиМ само два месеца касније. Мада је било очекивано да ће Србија у односу са највећом силом тог времена прибећи стратегији сврставања уз јачег и развити односе са САД на нивоу „поузданог“ савезника, Србија се само трудила да постане кредибилан партнер.⁴⁶⁰

Комплексност позиције у којој се Србија нашла већ на почетку нове епохе њене спољне политике, због растрзаности између циљева као што су очување дела територије са једне стране и економски просперитет и владавина права са друге, навела је српску владу да своје даље спољнополитичко одлучивање настави да гради кроз приступ заснован на балансирању и ангажовању на више фроната. Услед својеврсне безбедносне дилеме⁴⁶¹ и других објективних, а свакако и субјективних разлога,⁴⁶² уместо даљег развијања и продубљивања односа са САД, Србија се одрекла интеграција у Саверноатлантски савез и направила стратешки заокрет ка Москви.

Као што је претходно напоменуто, диверсификованији приступ Србије у спољнополитичном иступању започео је најпре усвајањем скупштинске резолуције о војној неутралности, којој је претходила иницијатива Демократске странке Србије (ДСС), мањинског коалиционог партнера у Влади, коју је у то време предводио Војислав Коштуница, уједно и лидер те странке. Под мантром да је „Србија Исток Западу и Запад Истоку“,⁴⁶³ ДСС је на седници свог главног одбора усвојио Декларацију о војној неутралности Србије, да би два месеца потом покренули расправу и у Народној скупштини.⁴⁶⁴ Проналажењем компромиса око подељености у ставовима између владајућих партија, прозападно оријентисане Демократске странке (ДС), чији је председник странке у то време био и председник државе, и евроскептичне Демократске странке Србије (ДСС), из чијих је редова долазио премијер, усвојена је и Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка

⁴⁵⁷ Ibidem, стр. 153.

⁴⁵⁸ Ibidem, стр. 154.

⁴⁵⁹ Ibidem, стр. 154 -156.

⁴⁶⁰ О спољнополитичким стратегијама које је Република Србија користила у периоду између 2000. и 2018. године видети више у: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит.

⁴⁶¹ О “безбедносној дилеми” и (не)сврставању у међународним односима видети више у: Glenn H. Snyder, “The Security Dilemma in Alliance Politics”, *World Politics*, vol. 36, no. 4, 1984, pp. 461 –495;

⁴⁶² Видети: Dragan Živojinović, “US-Yugoslav Relations During Cold War: Inadequate Model for Contemporary Relations”, in: Ljubinka Trgovčević, Ed., *125 Years of Diplomatic Relations between the USA and Serbia*, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, 2008, p. 165-171. Наведено према: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 299.

⁴⁶³ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 101.

⁴⁶⁴ Ibidem, стр. 100-101.

Републике Србије.⁴⁶⁵ Избор несврставања у спољној политици, из угла неокласичног реализма, значио је опрезан и прагматичан приступ, којим се „обезбеђује слобода и независност, а мале земље држе подаље од сукоба и спречавају савезе да им отежавају решавање локалних проблема, избегавају војне трошкове и обезбеђују добијање помоћи из различитих међународних извора.”⁴⁶⁶ Како је тачком 6 поменуте резолуције прокламована неутралност Србије у контексту припадања неком војном савезу, то је одбацило идеју о претходно пропагираном чланству у НАТО, те је овај потез протумачен као почетак стратешког преусмеравања од Вашингтона ка Москви. Једнострано проглашење независности јужне српске покрајине, међународно подржано од стране Сједињених Америчких Држава и великог дела држава чланица Европске уније, тог тренутка је нарушило узлазну путању у развоју односа Србије са Западом и навело владајуће структуре у Србији да поново преиспитају свој приступ у вођењу спољне политике.

Са растом мултиполарности у свету, Сједињене Америчке Државе у Руској Федерацији и Народној Републици Кини добијају својеврсну противтежу на Истоку. На примеру америчког уравнотежавања ових сила,⁴⁶⁷ подривањем њихових интереса у Јужном кинеском мору и на Истоку Европе, може се запазити одмеравање снага и добити потврда да САД тренд раста моћи ових двеју земаља на почетку 21. века виде као својеврсну претњу по сопствене интересе.⁴⁶⁸ Са друге стране, иако прозападно оријентисана, Србија с почетка новог миленијума⁴⁶⁹ прави стратешки заокрет ка Азији, услед неразумевања Европске уније, а пре свега Сједињених Америчких Држава за њену позицију при решавању косовско-метохијске кризе.⁴⁷⁰

Поред тога, ово временско раздобље обележила је диверсификација спољнополитичког приступа Србије увођењем стубова спољне политике. Дакле, од 2009. године четири спољнополитичка стуба Републике Србије сачињавале су Сједињене Америчке Државе, Европска унија, Руска Федерација и Народна Република Кина. На тај начин, Србија је покушала да пронађе савезнике и на Западу и на Истоку. Опредељење српских власти да своју спољнополитичку стратегију базирају на четири спољнополитичка стуба указивало је на сложеност српских спољнополитичких изазова и на потребу за прагматичнијим приступом у односима са различитим актерима на међународној сцени. Тако је Демократска странка (ДС), некада позната као присталица Запада и заговорник интеграција Србије у НАТО, склапала важне послове са Русијом, попут продаје „Нафтне индустрије Србије” (НИС) „Гаспрому”, али и са неким земљама ЕУ (продаја „Заставе” италијанском „Фијату”). Овакво понашање, које се разликује од очекиваног, показује променљивост у спољнополитичким приоритетима Србије и покушај српских власти да одрже баланс између Истока и Запада.

⁴⁶⁵ Видети: „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”, 26. децембар 2007. године доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, приступљено: 01/06/2024.

⁴⁶⁶ Robert L. Rothstein, *Alignment, Nonalignment, and Small Powers: 1945-1965*, op. cit., p. 406.

⁴⁶⁷ О стратегији уравнотежавања у међународним односима видети више у : Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, оп. цит.

⁴⁶⁸ О теорији равнотеже претњи видети више у: Stephen M. Walt, “*Alliances in a Unipolar World*”, *World Politics* 61, no. 1, January 2009.

⁴⁶⁹ Видети више: Parag Khana, *Second World - Empires and Influence in the New Global Order*, op. cit.

⁴⁷⁰ Видети: Драгана Митровић, „Модели продубљивања сарадње са НР Кином и земљама Централне и Источне Азије”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 25-28.

Како није наишла на разумевање својих западних партнера, САД и ЕУ, за своје приоритетно територијално питање Србија је ослонац потражила на Истоку. Стога је најпре нашла уточиште у Руској Федерацији. Дивергентни ставови политичких одлучилаца у погледу односа са Западом, конкретније, око сарадње са Северноатлантским савезом,⁴⁷¹ у симбиози са новонасталим околностима и притисцима око решавања статуса јужне српске покрајине резултирали су променом спољнополитичке стратегије Србије, покушајем уравнотежавања односа са великим силама и проглашењем војне неутралности у децембру 2007. године. Под притиском од дезинтеграције дела територије, Република Србија је била приморана да потражи заштитника у држави која је стална чланица Савета безбедности Уједињених нација, а истовремено вољна да подржи српске интересе. Ипак, добри односи са Русијом нису значили прекид европских интеграција Србије, те је ово балансирање између двеју опција даље представљало велики изазов за владајуће структуре у Србији. Док су наглашавали важност односа са Русијом, истичући њену подршку по питању Косова, српски званичници су истовремено наглашавали континуитет ка чланству у ЕУ.⁴⁷²

У политичком дискурсу Србије након 2008. године све су се више надметали избори између Истока и Запада, односно између проруских националистичких елемената и Европске уније.⁴⁷³ На председничким и парламентарним изборима 2008. године новооснована Српска напредна странка (СНС) добија значајну подршку, будући да су је подржали бивши активисти Српске радикалне странке (СРС), што је ослабило политичку базу СРС-а и поставило СНС на водеће место у опозиционим редовима српског парламента. Иако је на почетку деловало као да је Србија „изабрала Европу”,⁴⁷⁴ избором нове владе са Демократском странком (ДС) на челу убрзо је постало јасно да су и односи са њеним главним источним партнером важан фактор у спољној политици Србије. Како је Српска напредна странка нудила готово идентичну реторику спољне политике као Демократска странка, доминантан став у скупштини Србије био је истовремено успостављање блиских веза и са Истоком и са Западом, односно промоција чланства у ЕУ уз чврсто партнерство са Русијом. Иако су у то време били мањина у политичком спектру Србије, два главна актера на политичкој сцени који су се сматрали чвршће западним и источним опцијама били су Либерално-демократска партија (ЛДП) и Српска радикална странка (СРС).⁴⁷⁵ Док су лидери СРС-а оптуживали ЕУ за продају интереса и подржавали блиске везе с Русијом, ЛДП је критиковао споразум са „Гаспромом” као корак ка колонизацији од стране Русије и трговину економским интересима зарад помоћи у решавању питања Косова.

Управо ови економски интереси не само да су проузроковали дисонантне тонове и трвење међу политичким елитама у Србији већ су довели и до преко потребне расправе међу стручњацима за међународне односе који се баве српско-руским односима. Амбивалентност традиционалног пријатељства између Русије и Србије може се сагледати и кроз призму економских интереса, као што смо већ нагласили, али свакако и из перспективе питања о Косову.⁴⁷⁶ Њихов прожимајући однос потврђује тезу

⁴⁷¹ Видети: Драган Ђукановић, *Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима*, оп. цит., стр. 94.

⁴⁷² „Србија никада неће признати независност Косова”, *Влада Републике Србије*, 27/03/2008, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/85522/srbija-nikada-nece-priznati-nezavisnost-kosova.php>, приступљено: 21/06/2024.

⁴⁷³ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, оп. cit., p. 103.

⁴⁷⁴ Ibidem, p. 104.

⁴⁷⁵ Miroslav Jovanović, “Two Russias: On the Two Dominant Discourses of Russia in the Serbian Public”, *Third Report of the Russian-Serbian Relations Project*, ISAC. Наведено према: Ibidem, p. 106.

⁴⁷⁶ Ibidem.

да је пријатељство између држава релативна категорија у међународним односима, као и да се на то не треба ослањати превише. Како савремене везе између Србије и Русије почивају на српској зависности од руских енергената и руској одбрани Косова и Метохије у Савету безбедности Уједињених нација, на први поглед се јасно може видети да је овде реч о узајамно корисном односу.

О томе сведочи и продаја „Нафтне индустрије Србије” руском „Гасрому” и потписивању енергетских уговора одмах након руског вета у Савету безбедности УН на Ахтисаријев план и преговоре из Беча о решењу статуса КиМ.⁴⁷⁷ Такође, преливање ефеката кризе на Космету и на Јужну Осетију и Абхазију, једностраним проглашењем независности Јужне Осетије и Абхазије, и руске реакције по овом питању само су потврдиле претходну тезу.⁴⁷⁸ Након ових догађаја пољуљано је и поверење у руску заштиту Косова као ‘стуба’ српско-руских односа, јер „садржи елементе који доводе у сумњу дугорочну поузданост наводног територијалног гаранта Србије.”⁴⁷⁹ Домино-ефекат Косова прелио се касније и на Украјину, а кулминирао је руском анексијом Крима 2014. године. То је изазвало увођење санкција од стране Европске уније и САД према Русији, а последично и додатан притисак на Србију да усагласи свој приступ новонасталој ситуацији.

Иако се прагматичан приступ Србије чини оптималном стратегијом наспрам искључивог сврставања на једну или на другу страну, у односу на текуће регионалне и глобалне изазове, то решење дугорочно није одрживо. Ову тезу потврђују и односи са Русијом, којима све више недостаје почетног ентузијазма и поверења, али и спор и неизван процес интеграција Србије у Европску унију. С обзиром на то да се Србија није одрекла свог европског пута, самим тим није ни изводљиво да на дужи рок остане веран и поуздан савезник руске државе, јер ће када постане пуноправна чланица ЕУ у потпуности морати да хармонизује своју спољну и безбедносну политику са политиком Уније, а блиске везе са Русијом и било којим другим актером у међународним односима мора бити усаглашен са тренутном политиком. Штавише, уколико се наговести расплет у вези са питањем Косова, то потенцијално може да означи и крај руског утицаја у овом делу света.⁴⁸⁰

Свог другог најбитнијег партнера на Истоку Србија проналази мало касније. Према су бројни домаћи стручњаци из области међународних односа указивали на то да Народна Република Кина треба бити садржана у новој спољнополитичкој концепцији Србије,⁴⁸¹ интензивнија сарадња са овом државом десила се у право време. Наиме, августа 2009. године, приликом званичне посете тадашњег председника Републике Србије Бориса Тадића Пекингу, договорено је стратешко партнерство са том

⁴⁷⁷ Тадашњи министар спољних послова Републике Србије Вук Јеремић демантује спекулације о повезаности подршке Руске Федерације “дипломатској борби Србије за одбрану уставног поретка и очување територијалног интегритета.... са гасним аранжманом”. Више о томе на: „Приоритети Србије очување територијалног интегритета и европске интеграције”, *Влада Републике Србије*, 17/01/2009, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/101798/prioriteti-srbije-ocuvanje-teritorijalnog-integriteta-i-evropske-integracije.php>, приступљено: 01/06/2024.

⁴⁷⁸ Путин сматра да је поређење Косова са Јужном Осетијом и Абхазијом оправдано, више о томе на: “Putin ubezhden, shto sravnenie Kosovo s Juzhnoi Osetiei i Abkhaziei obosnovanno”, *Вести.ру*, 26/08/2009, доступно на: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=312289&tid=60713&date=03.09.2008>, приступљено: 01/06/2024. Наведено према: Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit., p. 115.

⁴⁷⁹ Ibidem, p. 124.

⁴⁸⁰ Ibidem.

⁴⁸¹ Видети више: Драгана Митровић, *Модели продубљивања сарадње са НР Кином и земљама Централне и Источне Азије*, оп. цит; Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит; Elena Jovicic, *Serbia-China Bilateral Trade Relations: Major Challenges and Opportunities*, op. cit.

земљом⁴⁸² и успостављена четворостубна спољнополитичка стратегија Србије.⁴⁸³ Овим потезом српске власти су отпочеле еру формирања мреже стратешких партнерстава. То се десило управо са Кином не само зато што су дипломатски и политички односи са овом земљом били „традиционално добри и стабилни“⁴⁸⁴ већ је и препознат потенцијал у њеној брзорастућој економији и успону. Чињеница да Кина још увек није имала ниједног стратешког партнера у Централној и Источној Европи била је јединствена прилика за Србију да се позиционира као важан партнер, а тиме повећа и присуство Кине у овом делу света. Креатори спољне политике Србије су, пратећи глобалне трендове, закључили да Народна Република Кина постаје све битнији фактор у међународним односима,⁴⁸⁵ те су одлучили да искористе повољан тренутак да „три стуба“⁴⁸⁶ своје спољнополитичке стратегије подупру давањем даљим односима са Кином на значају. Растући утицај Кине испољава се тек на крају прве деценије 21. столећа, кроз одговор на светску економску кризу и касније шире ангажовање у мултилатералним оквирима сарадње, као што је формат БРИКС (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република), а касније кроз покретање економског пројекта „Појас и пут“. То објашњава зашто у претходно успостављеној тростубној архитектури Србије није раније било места за званични Пекинг.

Да је за све требало сачекати ‘прави тренутак’, објашњава и Милан Крстић у својој докторској дисертацији на тему „Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. Године.“⁴⁸⁷ Иако су садашњи односи између Народне Републике Кине и Републике Србије рефлексија и наставак традиционално добрих односа које су и раније остваривале социјалистичка Југославија и комунистичка Кина, везе између ова два субјекта међународног права раније нису биле нарочито присне. Како Крстић наглашава, иако је, поред Русије, била једина значајна држава тада која је имала утицај на процес дестигматизације СР Југославије, због уздржаног става и држања по страни, Кина није искористила право вета да то спречи.⁴⁸⁸ Зближавање Кине и Србије

⁴⁸² „Заједничка изјава Републике Србије и Народне Републике Кине о успостављању стратешког партнерства“, 15/09/11 доступно на: <https://www.predsednik.rs/pres-centar/saopstenja/zajednicka-izjava-republike-srbije-i-narodne-republike-kine-o-uspostavljanju>, приступљено: 05/02/2021; Видети и: Duško Dimitrijević, “Serbia-China comprehensive strategic partnership - the foreign policy paradigm of the 'New Silk Road' ”; Dragan Pavličević, “The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context”, 2011.; Feng Zhongping, Huang Jing, “China's Strategic Partnership Diplomacy”, *ESPO Working Paper No. 8*, 2014.

⁴⁸³ О спољној политици Србије заснованој на “четири стуба” видети више: Драган Петровић, Драган Ђукановић, „*Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина*“, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012, стр. 187-193; Александар Гајић, Слободан Јанковић, „Четири стуба српске спољне политике“, у: *Спољна политика Србије и заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ : зборник радова са међународне научне конференције Усклађивање спољне политике Србије са заједничком спољном и безбедносном политиком Европске уније*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011, стр. 175-198; Центар за међународне и безбедносне послове, „Од четири стуба спољне политике до европских интеграција: постоји ли воља за стратешко усмерење спољне политике Србије?“, 2013. година, доступно на: https://www.isac-fund.org/download/Od_cetiri_stuba_spoljne_politike_do_evropskih_integracija.pdf, приступљено: 01/06/2024.

⁴⁸⁴ Драгана Митровић, „Уклањање предрасуда“, у: *Србија и свет: зборник радова*, Европски покрет у Србији и Friedrich Ebert Stiftung, Београд, 2010, стр. 39.

⁴⁸⁵ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 355.

⁴⁸⁶ *Излагање Вука Јерemiћа, министра спољних послова Републике Србије, на Првој конференцији амбасадора Републике Србије, Београд, 16. децембар, 2007.*, оп. цит., стр. 313-319.

⁴⁸⁷ Видети више у: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит.

⁴⁸⁸ Ibidem, стр. 84.

отпочиње тек крајем двадесетог века, прецизније за време НАТО бомбардовања амбасаде Народне Републике Кине у Београду, 7. маја 1999. године.⁴⁸⁹ Иако су амерички званичници тај потез покушали оправдати као „ненамеран чин изазван грешком техничке природе”,⁴⁹⁰ то је, паралелно са учвршћивањем кинеско-српских веза заснованим на дељеној трагедији, довело и до захлађења у односима између САД и НР Кине. Такође, како се безбедносна концепција савремене Кине заснива на принципима „међусобног поштовања суверености држава”,⁴⁹¹ није изостало ни разумевање Кине за ставове Србије по питању отвореног територијалног спора око Косова.

Заправо, подршка западних земаља једнострано проглашеној независности јужне српске покрајине проузроковала је активније учешће Кине у дестигматизацији Србије.⁴⁹² Да ће тај потез приближити Пекинг Београду, сведочи и чињеница да Кина није демократска држава по уређењу, као и да неки делови њене територије потенцијално могу имати сецесионистичке аспирације.⁴⁹³ Да се промена у перцепцији Кине догодила крајем прве деценије 21. века, када је њен утицај постао неоспорно већи, можемо се уверити кроз континуиран раст кинеске економије и завидне резултате по питању већине макроекономских показатеља, али такође и кроз њен мегаломански глобални економски пројекат, иницијативу „Појас и пут”, којим је већ до 2019. године обухваћено преко 120 земаља и близу 30 међународних организација.⁴⁹⁴ Хармоничан раст „дива са Истока” огледа се превасходно у третману Кине према другим земљама. Кина све земље „третира равноправно и залаже се за сарадњу по принципу једнакости, обостране користи и немешања у унутрашње послове других држава.”⁴⁹⁵ После смене власти 2012. године Србија је наставила да негује близак однос са Народном Републиком Кином, нарочито на економском плану. Продубљивање економске инвестиционе и тровинске сарадње нарочито је истакнуто прављењем простора за већи кинески економски утицај кроз приватизацију домаћих компанија као што су Железара „Смедерево” и РТБ „Бор”, при чему су направљени значајни уступци у прилагођавању стандарда заштите животне средине за кинеске инвеститоре. Приступањем иницијативи „Један појас, један пут”, Србија се активно укључила у важне економске пројекте, што је допринело не само ширем економском повезивању већ и позиционирању Србије као чворишта за даље повезивање Кине са Европом. Формат сарадње познат као „17+1” демонстрирао је кинески интерес за регион Централне и Источне Европе, а продуктивна сарадња са Кином у тим оквирима Србији је обезбедила статус кључног партнера. Како у овој платформи учествују и неке државе чланице Европске уније, то је омогућило Србији да представи своје капацитете и пред својим западним партнерима, који јој учешће на овом пројекту нису замерали као у случају сарадње са Русијом.

⁴⁸⁹“The night the US bombed a Chinese embassy”, BBC, 07/05/2019, available from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-48134881>, accessed: 01/06/2024.

⁴⁹⁰“Regarding the Accidental Bombing of The P.R.C. Embassy in Belgrade”, U.S. Department of State, 17/06/1999, available from: https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1999/990617_pickering_emb.html, accessed: 01/06/2024.

⁴⁹¹ Драгана Митровић, *Моделу продубљивања сарадње са НР Кином и земљама Централне и Источне Азије*, оп. цит., стр. 26.

⁴⁹² Видети више: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит. стр. 297.

⁴⁹³ Ibidem, стр. 84.

⁴⁹⁴ Видети више у: Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскршћу (1989-2020)*, Институт за међународну политику и привреду, Службени гласник, Београд, 2020, стр. 51-53.

⁴⁹⁵ Драгана Митровић, *Моделу продубљивања сарадње са НР Кином и земљама Централне и Источне Азије*, оп. цит., стр. 25-28.

Подизањем односа са Кином високо на лествици спољнополитичких циљева Србија не само да поспешује своје шансе за повећање обима економске сарадње са овом земљом већ и диверсификује приступ у проналажењу решења косовско-метохијског проблема. Узевши у разматрање чињеницу да је Народна Република Кина, као и Руска Федерација, стални члан Савета безбедности Уједињених нација, оваква тактика може да има огроман стратешки значај за Републику Србију. Кинеским опонирањем независности Косова и инсистирању на поштовању Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација, она постаје још један 'територијални гарант' Републике Србије, уз Русију, са којом Србија има мало дужу традицију блиских веза. Међутим, упркос томе, чини се да Кина има принципијелнији и одговорнији став према поштовању суверености и у међународном праву уопште у односу на другог најбитнијег партнера Србије на Истоку. Поред тога, треба имати у виду и тезу да Руска Федерација испољава претензије ка ширењу своје територије, што се могло видети на примеру Молдавије, Грузије и Украјине, а Кина, са друге стране, испољава тежње да спречи дезинтеграцију своје државе, што можемо приметити на примеру покрајина са сепаратистичким тежњама као што су Син Ђанг и Тибет, острва Тајван и градова Хонг Конг и Макао. Ове околности указују на обрнуте аспирације Русије и Кине, док руским интересима одговара селективно поштовање међународног права у погледу поштовања принципа територијалног интегритета и суверенитета, тежњама Кине да сачува своју територијалну целовитост више одговара да има принципијелан став по овом питању. Стога се намеће закључак да Србија може да рачуна на Кину као на 'територијалног гаранта', док се у случају Руске Федерације мора ослонити на дипломатију и балансирање.

Имајући у виду све наведено, са аспекта очувања територијалног интегритета и суверенитета наше земље веома важним сматрамо то што је Србија посегла за диверсификовањем својих савезништава, не само у погледу поделе ризика на партнере са Истока и Запада већ и кроз додатно смањење ризика ангажовањем више актера, имајући у виду често амбивалентан споп интереса у глобалним међународним односима. Политика 'седења на две столице' и одржавање паралелних веза Србије са партнерима са Запада и Истока нису од Србије направили поузданог савезника. Напротив, услед заокрета међународног система са униполарног на мултиполарни светски поредак,⁴⁹⁶ истовремено неговање добрих односа између земаља које су неретко имале опречне ставове о многим питањима није било најпапетнија тактика. Исто тако, такво понашање у спољнополитичком деловању Србије није било у складу са њеном прокламованом војном неутралношћу,⁴⁹⁷ као ни са опредељењем за европске интеграције, што је резултирало додатном конфузијом, дезоријентисаношћу и лутањем креатора спољних политика Републике Србије. Последично, од два дугорочна стратешка приоритета Србије ниједан још увек није испуњен, ни након више од двадесет и четири године.

Како би поспешила шансе за испуњење циљева попут чланства у Европској унији, очувања и заштите територијалног интегритета и суверенитета, као и друге економске и развојне циљеве, Србија је прибегла додатној диверсификацији својих савезништава и кроз успостављање мреже стратешких партнерстава. Даљи развој ове стратегије можемо запазити у контексту склапања стратешких партнерстава са другим земљама, чиме Србија покушава да придобије још савезника за своје територијално питање, али и за друге економске интересе и тежње. Политичко руководство Србије се већ дуже време суочава са сложеним задацима очувања територијалних граница,

⁴⁹⁶ Уговор из Лисабона о измени Уговора о Европској унији и Уговора о оснивању Европске заједнице, оп.цит.

⁴⁹⁷ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 109-110.

привлачења страних директних инвестиција, побољшања трговинских односа и управљања међународним односима. Постојећи аранжман интересних сфера омогућава политичким актерима да истовремено спроводе политике усмерене и ка Истоку и ка Западу, али одлуке о учлањењу у Европску унију или војни савез НАТО могу оснажити политичке аспекте који би могли приморати будуће владе да дају предност једном партнеру над другим, односно да се сврстају на источну или на западну страну.

4. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ КИНЕ

4.1. Јачање политичких, економских и културних веза између званичног Београда и Пекинга на принципима узајамне користи и равноправности

Дипломатски односи Кине и Србије датирају још од средине 20. века.⁴⁹⁸ Формално су успостављени 2. јануара 1955. године и могу се окарактерисати као комплексни и еволуирајући.⁴⁹⁹ Партнерство две земље прошло је кроз разне фазе, обликоване идеолошким разликама, геополитичким променама и специфичним стратешким интересима. Разумевање политичких димензија кинеско-српских односа захтева дубоко проучавање историјских догађаја и значајних политичких маневара који су пратили њихове билатералне интеракције.⁵⁰⁰

Политичка димензија кинеско-српских односа представља сложен и динамичан аспект међусобног партнерства. Кроз историјске турбуленције, идеолошке промене и стратешке одлуке, Кина и Србија су изградиле снажне политичке везе које настављају да играју кључну улогу у њиховим спољнополитичким стратегијама.⁵⁰¹ Ово партнерство, засновано на међусобном поштовању и заједничким интересима, наставља да се развија, прилагођавајући се новим глобалним и регионалним контекстима. Историјски догађаји, као што су распад Совјетског Савеза, ратови на Балкану и економски успон Кине, значајно су утицали на еволуцију кинеско-српских односа. Током Хладног рата њихове билатералне везе биле су обликоване глобалним идеолошким сукобима и поделама. Кина и Србија, која је тада била део социјалистичке Југославије, развиле су специфичан однос који је одражавао њихову жељу за независношћу од доминантних сила тог периода. Након распада Југославије и краја Хладног рата, односи између Кине и Србије ушли су у нову фазу, обележену интензивнијом сарадњом и јачањем политичких веза што је за последицу имало потписивање споразума о стратешком партнерству 20. августа 2009. године.⁵⁰² Споразум се састојао од десет чланова који наглашавају традиционално пријатељство и међусобно поштовање Србије и Кине, без обзира на различита историјска наслеђа и друштвене системе.⁵⁰³ Кроз споразум Србија је потврдила своју подршку политици једне Кине, док је Кина изразила подршку територијалном интегритету и суверенитету Србије, укључујући решење питања Косова путем дијалога и у складу са поштовањем међународног права. Споразумом је договорено и јачање економске и трговинске

⁴⁹⁸ Јован Чавошки, „Забрављена епизода: југословенско-кинески односи 1947. године”, *Токови историје*, бр. 4/2006., стр. 184.

⁴⁹⁹ Сања Арежина, *Однос НР Кине са Југославијом и Србијом од 1977. до 2009. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2013, стр. 10.

⁵⁰⁰ Душко Димитријевић, „Односи Србије и Кине на почетку 21. века”, *Међународни проблеми*, 2018, број 70, стр. 49.

⁵⁰¹ „65 година од успостављања дипломатских односа Србије и Кине”, *Нови трећи пут*, 02/01/2020, доступно на: <https://novitreciput.org/65-godina-od-uspostavljanja-diplomatskih-odnosa-srbije-i-kine/>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁰² „Кина и Србија успостављају стратешке односе партнерства”, *Амбасада Народне Републике Кине*, 20/08/2009, доступно на: http://rs.china-embassy.gov.cn/srp/xwdt/200908/t20090827_3354312.htm, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁰³ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка Партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 306.

сарадње, нарочито у областима инфраструктуре и високих технологија, као и унапређење културне, научне и војне сарадње. Обе стране су у Споразуму истакле значај јачања улоге Уједињених нација и заједничког одговора на глобалне изазове попут финансијске кризе из 2008. године.⁵⁰⁴

Даља идеолошка усклађивања и прагматична дипломатија обликовали су однос који је данас обиман и вишеслојан. Кина је, пружајући Србији подршку у областима инфраструктуре, економије и технологије, постала један од њених главних међународних партнера. Са друге стране, Србија пружа подршку Кини у међународним форумима, посебно у вези са питањем њеног суверенитета и територијалног интегритета.⁵⁰⁵ Континуирани нагласак на партијској дипломатији и стратешкој сарадњи истиче важност коју обе нације придају овом партнерству, постављајући га као камен темељац њихових спољнополитичких активности. Улога политичких странака, посебно Комунистичке партије Кине и водећих политичких странака у Србији, кључна је у одржавању и јачању овог односа. Стратешки дијалог на високом нивоу, размена посета званичника и континуирана политичка координација одражавају посвећеност обе стране продубљивању својих односа.⁵⁰⁶ Еволуција ових односа наглашава стратешке планове и политичке маневре који су одржали кинеско-српске везе кроз деценије глобалних и регионалних трансформација. Док свет пролази кроз динамичне промене и изазове, кинеско-српски односи остају пријатељски, стабилни и усмерени ка заједничким интересима. Ова стабилност омогућава обема земљама да ефикасно одговоре на нове геополитичке изазове и да заједно раде на остваривању својих дугорочних циљева.⁵⁰⁷

Иако су дипломатски односи између Кине и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) званично започети 1955. године, корени њихових интеракција сежу и пре признања Народне Републике Кине од стране Југославије 1949. године.⁵⁰⁸ Сам почетак њихових односа обележила су идеолошка неслагања и геополитичко маневрисање у ширем контексту Хладног рата. У то време геополитичка ситуација је била напета због разлаза Југославије са Стаљиновим Совјетским Савезом 1948. године, али је Кина била и даље чврсто везана за СССР. Оваква политичка оријентација сврстала је Кину на супротну страну у односу на Југославију, што је суделовало иницијалним потешкоћама у сарадњи.⁵⁰⁹ Идеолошка крутост Кине сударала се с флексибилнијим приступом социјализму Југославије и њеном водећом улогом у Покрету несврстаних.⁵¹⁰ Током раних година Хладног рата, спољна политика Југославије, тадашњег председника Јосипа Броза Тита, била је посвећена одржавању независности од оба блока – западног и совјетског. Ова несврстана позиција довела је до затегнутих односа и са Кином, посебно током периода јединства између Кине и Совјетског Савеза.

Идеолошки раскол је био очигледан, јер су обе земље оптуживале једна другу за одступање од марксистичко-лењинистичких принципа. Кина је, у складу са својом

⁵⁰⁴ „Заједничка изјава Републике Србије и Народне Републике Кине о успостављању стратегијског партнерства”, *Председник Републике Србије*, 15/09/11, доступно на: [https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/saopstenja/zajednicka-izjava-predsednika-republike-srbije-i-predsednika-narodne-republike-kine](https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/saopštenja/zajednicka-izjava-predsednika-republike-srbije-i-predsednika-narodne-republike-kine), приступљено: 01/06/2024.

⁵⁰⁵ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, Institute for Asian Studies, Belgrade, 2019, p. 264.

⁵⁰⁶ Ibidem, p. 258.

⁵⁰⁷ Ibidem, p. 265.

⁵⁰⁸ Јован Чавошки, *Заборављена епизода: југословенско-кинески односи 1947. године*, оп. цит., стр 184.

⁵⁰⁹ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, оп. cit., p. 247.

⁵¹⁰ Владимир Милић, *65 година од успостављања дипломатских односа Србије и Кине*, оп. цит.

оријентацијом према Совјетском Савезу, посматрала Титов разлаз са Стаљином са подозрењем, што је додатно компликовало њихове билатералне односе. Ове разлике су постале јасне 1958. године када је Кина оптужила Југославију за ревизионизам,⁵¹¹ што је последично довело до замрзавања дипломатских односа. У том периоду обим сарадње није био велики, јер су њихове позиције биле обојене различитим социјалистичким идеологијама и геополитичким савезима.

Југословенска спољна политика, у оквиру које је Тито наглашавао важност несврстаности, настојала је да успостави равнотежу између суперсила. Ово је укључивало и критички став према обе стране у Хладном рату, што је неретко доводило и до трвења са Кином, која је тада била блиско повезана са Совјетским Савезом. Идеолошки конфликт је кулминирао 1960-их, током Културне револуције, када су радикалне политике у Кини и оштра реторика према другим социјалистичким државама, укључујући Југославију, довеле до знатног погоршања односа. Антијугословенска осећања била су евидентна, посебно истакнута протестима кинеских грађана испред југословенске амбасаде 1967. године⁵¹² што је био директан одраз дубоких идеолошких и политичких подела и несугласица. Овај период био је обележен екстремном изолацијом Кине, која је током ере Мао Цедунга настојала да спроведе радикалне социјалистичке реформе, одбацујући све друге моделе социјализма. Маова политика довела је до повећаног изолационизма и критика других социјалистичких држава, попут Совјетског Савеза, али и Југославије.

Крајем 1960-их година, дошло је до заокрета у кинеској спољној политици, када је Кина почела да се отвара према Западу, настојећи да уравни тежице совјетски утицај. Овај геополитички помак омогућио је постепену нормализацију односа и са Југославијом. Нормализација односа је била омогућена променом кинеске стратегије, која је сада укључивала прагматичнији приступ међународним односима и признање важности сарадње са другим социјалистичким државама, упркос ранијим идеолошким разликама. Процес нормализације је означио почетак нове ере у билатералним односима, где су прагматични интереси и заједнички геополитички циљеви постали важнији од идеолошких разлика.

Без обзира на то што су се сукоби идеологија и политичких интереса током Хладног рата одразили и на међудржавне везе, поједине дипломатске и културне иницијативе указивале су на потенцијал за побољшање. Односи су почели да се поправљају крајем 1970-их година, када су обе земље, подстакнуте ширим геополитичким променама на глобалном нивоу, иницирале потрагу за новим могућностима сарадње која би довела и до знатних унапређења у нормализацији кинеско-југословенских односа. Како је Народна Република Кина почела да тежи побољшању односа са Западом и дистанцирању од Совјетског Савеза, дошло је до слабљења идеолошке критике према Југославији. Кина је желела да побољша свој међународни статус, док је Југославија играла водећу улогу у Покрету несврстаних, што је пружио заједничку основу за сарадњу.⁵¹³ Ова промена омогућила је најпре

⁵¹¹ Enrico Fardella, Christian F. Ostermann and Charles Kraus, *Sino-European Relations During The Cold War And The Rise Of A Multipolar World*, Wilson Center, Washington, 2015, Available from <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Sino-European-Relations-during-Cold-War-Rise-of-Multipolar-World-%282015%29.pdf>, accessed: 01/06/2024, p. 24.

⁵¹² *Daily Report, Foreign Radio Broadcasts*, Central Intelligence Agency, United States, 1967, issues 21-25 available from: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/da/Daily_Report_Foreign_Radio_Broadcasts_1965_Volumes_65_to_70.pdf, accessed on 01/06/2024.

⁵¹³ Сања Арежина, *Однос НР Кине са Југославијом и Србијом од 1977. до 2009. године*, оп.цит., стр.32.

обнављање трговинских веза, а дипломатско-конзуларна представништва су поново успостављена 1970. године, што је обележило и нову фазу у дипломатским односима.⁵¹⁴

Југославија је одиграла кључну улогу у интеграцији Кине у глобалну дипломатску заједницу кроз подршку приликом њене кандидатуре за чланство у Уједињеним нацијама 1971. године, што је био значајан гест политичке солидарности. Ова подршка је узвраћена кинеским уважавањем и признањем југословенске независне спољне политике. Усвајање Резолуције 2758,⁵¹⁵ представљало је значајну дипломатску победу за Пекинг јер је тиме Народна Република Кина призната као легитимна држава у ОУН. Југословенска подршка у овом процесу не само да је ојачала билатералне односе већ је и потврдила стратешку важност Југославије у међународним односима тог периода. Седамдесете године прошлог века су, такође, прошле у знаку узајамних посета на високом нивоу које су симболизовале нормализацију односа и продубљивање стратешке сарадње.⁵¹⁶ Посета југословенског председника Јосипа Броза Тита Кини 1977. године и узвратна посета кинеског премијера Хуа Гуофенга Југославији 1978. године нагласиле су обострани интерес ка јачању билатералних веза и забележиле битан моменат којим је отпочело ново поглавље у билатералним односима.⁵¹⁷ Ове посете су представљале више од симболичких гестова, истакле су међусобно поштовање и спремност за ангажман упркос прошлим разликама и биле знак стварног стратешког преусмеравања и нове фазе сарадње између две земље. За Кину, сарадња са Југославијом била је део шире стратегије за излазак из изолације и изградњу мреже савезништава која би могла да уравни теже Совјетски Савез. За Југославију, јачање веза са Кином било је средство за потврђивање њене независне спољне политике и јачање позиције у Покрету несврстаних, који је имао важну улогу у међународним односима током Хладног рата.

Осамдесете године прошлог века биле су обележене периодом стабилности у кинеско-југословенским односима. Смрт Мао Цедунга и успон Денг Сјаопинга донели су значајне промене у унутрашњој и спољној политици Кине. Денгова политика отворених врата и економске реформе били су у супротности са Маовим изолационизмом, што је довело до повећаног ангажмана у међународној заједници.⁵¹⁸ Иако у овој декади није било значајних дипломатских прекретница, стабилан однос између две земље пружио је основу за будућу сарадњу. Прагматични приступ спољној политици Денг Сјаопинга омогућио је флексибилније и стабилније партнерство са Југославијом. Овај период је обележило међусобно разумевање политичких и економских трансформација кроз које су обе земље пролазиле. Стабилни односи током 1980-их година поставили су темеље за још ближу сарадњу у постхладноратовској ери. Обе нације су пролазиле кроз значајне унутрашње трансформације, а промене су прошириле могућности за билатерални ангажман и сарадњу. Током овог периода, Кина је наставила са својом прагматичном и флексибилном спољном политиком, што је омогућило стабилно и континуирано партнерство са Југославијом.⁵¹⁹ Кина је прихватила реформе усмерене ка тржишту, а Југославија се тада суочавала са

⁵¹⁴ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, op. cit., p. 251.

⁵¹⁵ *General Assembly, 26th session: 1976th plenary meeting*, United Nations General Assembly, New York, 1971, available from: <https://digitallibrary.un.org/record/735611?v=pdf>, accessed: 01/06/2024.

⁵¹⁶ Сања Арежина, *Кинеско српски односи у 21. веку*, Центар за примењене европске студије, Београд, доступно на: <https://media.cpes.org.rs/2019/09/Kinesko-srpski-odnosi-u-21.-veku.pdf>, приступљено: 01/06/2024.

⁵¹⁷ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, op. cit., p. 251.

⁵¹⁸ Владимир Милић, *65 година од успостављања дипломатских односа Србије и Кине*, оп. цит.

⁵¹⁹ Сања Арежина, „Сино-Југословенски односи у периоду 1949–1977. године”, *Зборник радова Филозофског Факултета у Приштини*, бр. 2, 2020, стр. 145–163.

сложеностима свог федералног устројства, а није изостало ни њихово међусобно уважавање и подршка у различитим областима, од политике до економије и културе. Стабилни односи током овог периода омогућили су и Кини и Србији да боље одговоре на изазове који су их чекали у постхладноратовској ери.

Распад Југославије и ратна дешавања која су обележила деведесете године прошлог века створиле су нове изазове и могућности за кинеско-српске односе. Кина није подржавала дезинтеграцију југословенске државе и доследно је пружала подршку територијалном интегритету Савезне Републике Југославије (СРЈ), коју су касније сачињавале Србија и Црна Гора.⁵²⁰ Овај став је био у складу са кинеским територијалним проблемима у вези са сецесионистичким покретима унутар њених граница, а истовремено је одражавао и њене шире спољнополитичке принципе и однос према међународном праву. Упркос доследној подршци СР Југославији, Кина је све време пажљиво прилагођавала своје потезе како не би угрозила развој односа са западним силама. Овај прагматични приступ био је видљив у понашању Кине у Савету безбедности Уједињених нација, где се често уздржавала од коришћења свог права на вето против резолуција које су се односиле на Савезну Републику Југославију. Кинеско одсуство реакције и невољност да се директно суочи са Западом у вези са југословенским конфликтом истицала је њено пажљиво дипломатско маневрисање у том периоду. Ова стратегија је осигурала да Кина одржи своје стратешке интересе без нарушавања шире равнотеже у међународним односима.

Један од значајнијих догађаја, у контексту билатералних односа између две земље током 1990-их година, била је посета Слободана Милошевића Кини 1997. године.⁵²¹ Ова посета је резултирала потписивањем Декларације о пријатељству и сарадњи, споразума који је обухватао свеобухватну сарадњу између две државе и јачање концепта традиционалног пријатељства између две нације. Декларацијом је истакнута и међусобна подршка територијалном интегритету и стратешким интересима обе земље. У контексту Кине то се односило на званичну политику једне Кине, која тврди да је Тајван њен неотуђиви део.⁵²² Противправно бомбардовање Савезне Републике Југославије (СРЈ) 1999. године од стране НАТО, када је бомбардована и кинеска амбасада у Београду, означило је прекретницу у кинеско-српским односима.⁵²³ Том приликом страдало је троје кинеских новинара,⁵²⁴ што је изазвало снажну осуду кинеске државе и подстакло антиамеричке сентименте,⁵²⁵ а временом постало снажан симбол кинеско-српске солидарности. Овај догађај ојачао је подршку Кине Србији и продубио политичке везе између две земље. Кинеска влада је користила овај инцидент да нагласи своје противљење НАТО интервенцији у Југославији, представљајући га као пример претеране, неоправдане интервенције Запада и кршења

⁵²⁰ Душко Димитријевић, *Односи Србије и Кине на почетку 21. века*, оп. цит., стр. 55.

⁵²¹ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, оп. cit., p. 254.

⁵²² Jens Bastian, *China Reconnects with The Balkans*, *Reconnecting Asia*, 22/02/2018, available from: <https://reconasia.csis.org/china-reconnects-balkans/>, accessed: 01/06/2024.

⁵²³ Ivona Lađevac, „The Republic Of Serbia And The Belt And Road Initiative”, *Security challenges and the place of the Balkans and Serbia in a changing world*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2020, pp. 273-283.

⁵²⁴ „Обележена 24. годишњица бомбардовања кинеске амбасаде током НАТО агресије”, *Кинески Радио Интернационал*, 07/05/2023, доступно на: <https://serbian.cri.cn/2023/05/07/ARTIpZfTTmMGZmfFQufViLUh230507.shtml>, приступљено: 01/06/2024.

⁵²⁵ “Bombs Over Belgrade: an Underrated Sino-American Anniversary”, *War on the Rocks*, 07/05/2019, available from: <https://warontherocks.com/2019/05/bombs-over-belgrade-an-underrated-sino-american-anniversary/>, accessed: 01/06/2024.

националног суверенитета једне независне државе.⁵²⁶ У периоду непосредно након бомбардовања амбасаде, широм Кине одржани су велики антиамерички протести.⁵²⁷ Ове демонстрације нису биле само спонтани изливи јавног гнева, већ су биле и 'оркестриране' од стране Владе како би послале јасну дипломатску поруку Сједињеним Државама и њиховим НАТО савезницима.⁵²⁸ Протести, који су укључивали стотине хиљада људи широм главних кинеских градова, нагласили су снагу кинеског негодовања и солидарности са Србијом. Овај период појачаних тензија између Кине и Запада пратило је ширење кинеских стратешких интереса у Југоисточној Европи, а Србија се појавила као кључни савезник у овом геополитичком пејзажу. Инцидент са бомбардовањем амбасаде није само симболизовао агресију с којом се Србија суочавала, већ је истакао степен кинеске спремности да стане уз своје савезнике у време кризе. Оштра осуда бомбардовања и велике демонстрације послале су јасну поруку о непоколебљивој подршци Србији. То је додатно истакнуто и приликом званичне посете председника Кине Си Ђинпинга Србији 2016. године када је председник Си посетио место на коме се налазила амбасада Кине како би одао почаст жртвама.⁵²⁹ Посета Си Ђинпинга била је високо симболичан чин који је потврдио снажне везе између две нације и заједничко сећање на НАТО бомбардовање.

У годинама након овог инцидента, долази до повећања интензитета дипломатске и економске сарадње између Кине и Србије. Кина је значајно инвестирала у српску инфраструктуру, укључујући велике пројекте у оквиру иницијативе „Појас и Пут” (БРИ).⁵³⁰ Ове инвестиције су додатно ојачале везе између две земље, трансформишући симболичну солидарност у опипљиву економску и политичку сарадњу. Заједничко сећање на бомбардовање амбасаде постало је основ растућег кинеско-српског партнерства, илуструјући како историјски догађаји могу обликовати и дефинисати међународне односе током деценија.

Пад режима Слободана Милошевића 2000. године и накнадна демократска транзиција у Србији отворили су ново, изузетно важно поглавље у односима између Кине и Србије.⁵³¹ Нова српска Влада председника Војислава Коштунице, поново је потврдила своју посвећеност одржавању снажних веза са Кином. Одмах по ступању на дужност нове Владе потписана је заједничка изјава 2000. године, којом је Србија поновила своју подршку политици једне Кине и истакла кинеску подршку територијалном интегритету Србије, посебно у вези са питањем Косова.⁵³² Овај период је, такође, обележен високим степеном разумевања кинеске стране према стратешким

⁵²⁶ „Кинески амбасадор у Србији Ли Манчанг: Кина не мења став о Косову”, *Нова српска политичка мисао*, 05/09/2014, доступно на: <http://www.nspm.rs/hronika/kineski-ambasador-u-srbiji-li-mancang-kina-ne-menja-stav-o-kosovu.html?alphabet=l>, приступљено: 01/06/2024.

⁵²⁷ „Протести због амбасаде одражавају дубље политичке токове”, *International Committee of the Fourth International*, 11/05/1999, доступно на: <https://web.archive.org/web/20080616040535/http://www.wsws.org/sh/1999/maj1999/amb-m11.shtml>, приступљено: 01/06/2024.

⁵²⁸ “China gives green light to embassy protests, but warns against violence”, *CNN*, 09/05/1999, available from: <http://edition.cnn.com/WORLD/asiapcf/9905/09/china.protests.02/>, accessed: 01/06/2024.

⁵²⁹ „Званична посета председника НР Кине Сиђинга”, *Председник Републике Србије*, 13/06/2016, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/saopstenja/zvanicna-poseta-predsednika-nr-kine-si-djinpinga>, приступљено: 01/06/2024.

⁵³⁰ Kong Tianping, “Obor: Origin, Characteristics And Its Implication For 16+1 Cooperation”, *Danube and a New Silk Road*, Duško Dimitrijević, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2016, pp. 29-44.

⁵³¹ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, op. cit., p. 255.

⁵³² “Joint Communiqué between the People’s Republic of China and the Federal Republic of Yugoslavia”, *Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China*, 04/12/2000, available from: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/3265_665445/3260_664742/3261_664744/200012/t20001204_578760.html, accessed: 01/06/2024.

циљевима Србије, укључујући и њене тежње ка приступању Европској унији. Упркос српским амбицијама ка чланству у ЕУ, односи са Кином наставили су да јачају, обликовани међусобним поштовањем суверенитета и немешањем у унутрашње послове. Кинеска влада је признала значај који Србија придаје свом европском путу, што је рефлектовало прагматичан приступ заступљен у њиховој спољној политици. Заједничка изјава из 2000. није била само наставак претходних декларација, већ је наговестила ново поглавље у односима, усклађено са савременим геополитичким реалностима. Обе државе су препознале важност међусобне подршке територијалном интегритету, посебно у вези са осетљивим питањима као што су Косово и Тајван.

Од 2009. године, односи између Кине и Србије ушли су у нову, динамичнију фазу. Ово временско раздобље пратио је пораст званичних посета на високом нивоу, стратешких споразума и унапређења сарадње у различитим секторима.⁵³³ Потписивањем споразума о стратешком партнерству између Републике Србије и Народне Републике Кине током посете Пекингу тадашњег председника Бориса Тадића 2009. године,⁵³⁴ односи двеју земаља подигнути су на виши ниво. Овим потезом Србија је отпочела формирање мреже стратешких партнерстава са другим државама, а Кина тада постаје и званично један од приоритета и стубова спољнополитичке стратегије Републике Србије.⁵³⁵

Основа за изградњу добрих односа међу два земљама подиже се на још виши ниво 2013. године кроз Заједничку изјаву о продубљивању стратешког партнерства,⁵³⁶ а затим и 2016. године потписивањем споразума о свеобухватном стратешком партнерству.⁵³⁷ Ове интеракције нису само симболичне, већ одражавају стратешко усклађивање које има опипљиве користи за обе земље. Кинеска иницијатива „Појас и пут” (БРИ) и механизам сарадње „17+1” пружили су оквире за продубљивање економске и инфраструктурне сарадње са Србијом која игра кључну улогу у кинеској регионалној стратегији. Учествовање Србије у иницијативи „Појас и пут” и механизму сарадње „17+1” представља пример стратешке конвергенције њихових интереса. Ове иницијативе су омогућиле значајне инвестиције у инфраструктуру, енергетику и транспорт, унапређујући економски потенцијал Србије. За Кину, Србија представља својеврсну ‘капију’ за улазак у Европу.⁵³⁸ Још један аспект савремених односа између Кине и Србије чини партијска дипломатија. Комунистичка партија Кине (КПК) развијала је блиске везе са владајућим партијама у Србији,⁵³⁹ пре свега са Демократском

⁵³³ “China-Serbia Bilateral Relations: Trade and Investment Outlook”, *China Briefing*, 08/05/2024, available from:

<https://www.china-briefing.com/news/china-and-serbia-sign-free-trade-agreement-bilateral-trade-and-investment-outlook/>, accessed: 01/06/2024.

⁵³⁴ “Joint Communiqué between the People’s Republic of China and the Federal Republic of Yugoslavia”, *Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China*, 20/08/2009, available from:

https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/3265_665445/3260_664742/3261_664744/200908/t20090828_578761.html, accessed: 01/06/2024.

⁵³⁵ „Тадић: Кина један од четири стуба спољне политике Србије”, *Блиц*, 07/09/2009, доступно на:

<https://www.blic.rs/vesti/politika/tadic-kina-jedan-od-cetiri-stuba-spoljne-politike-srbije/4mijdrb>, приступљено: 01/06/2024.

⁵³⁶ „Посета председника Републике Србије Томислава Николића Народној Републици Кине, 25-29. августа 2013. године”, 05/09/2013, доступно на:

<http://www.beijing.mfa.gov.rs/odravanje/stampa.php?id=1378350995&archive=>, приступљено: 01/06/2024.

⁵³⁷ „Потписивањем Заједничке изјаве Републике Србије и НР Кине о успостављању свеобухватног стратешког партнерства, створена је основа на бази које се данас наши односи снажно развијају”, *Канцеларија Националног савета за координацију сарадње са Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином*, 23/08/2018, доступно на: <https://www.knsrk.gov.rs/lat/a0090.php>, приступљено: 01/06/2024.

⁵³⁸ Душко Димитријевић, *Односи Србије и Кине на почетку 21. века*, оп. цит., стр. 57.

⁵³⁹ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, оп. cit., p. 258.

странком, Социјалистичком партијом Србије,⁵⁴⁰ а касније и Српском напредном странком.⁵⁴¹ Партијска дипломатија постала је камен темељац односа између Кине и Србије, при чему обе државе користе јаке везе владајућих партија како би олакшале широку билатералну сарадњу. Чести контакти и састанци на високом нивоу између највиших представника странака истичу стратешки значај ових односа, док су редовне размене и студијске посете између чланова партија додатно продубиле ове везе. Овакав приступ, у складу са глобалном стратегијом Кине неговања јаких веза са владајућим странкама других земаља, обезбеђује дугорочни партнерство, али пре свега и утицај.

Билатерални односи између Србије и Кине знатно су се развили током последњих неколико деценија, превасходно у економским и дипломатским сферама, али подједнако је важна и сарадња ове две земље у домену одбране. Укључивање Кине у теме које се тичу одбрамбеног сектора Србије интензивирани су почетком 2000-их година док први битан догађај из овог домена датира из 2008. године када је Кина упутила донацију војне опреме вредне око 500.000 евра Министарству одбране (Мод) Србије.⁵⁴² Овај иницијални корак означио је почетак серије донација и поставио темеље за развој одбрамбене сарадње између две земље. Билатерални односи су подигнути на виши ниво 2009. године потписивањем споразума о стратешком партнерству који је укључивао и одредбе о проширеној војној сарадњи, одражавајући заједнички интерес за јачање одбрамбених веза. У наредној години, Кина је наставила своју подршку кроз још једну донацију од 500.000 евра,⁵⁴³ што је указивало на константну подршку одбрамбеној инфраструктури Србије.

Политичке прилике у Србији доживеле су значајне промене 2012. године када је дошло и до привременог прекида кинеских донација. Међутим, ситуација се брзо вратила на старо потписивањем Заједничке изјаве Републике Србије и Народне Републике Кине о продубљивању стратешког партнерства 2013. године. Овај споразум је потврдио посвећеност Кине проширењу одбрамбене сарадње, а 2014. године, када је Србија била суочена са разарајућим поплавама, Кина је одговорила са донацијом до 3 милиона јуана.⁵⁴⁴ И наредне године се наставила подршка, са донацијама Министарству одбране у износу до приближно 7 милиона јуана.⁵⁴⁵ Потписивање Заједничке изјаве Републике Србије и Народне Републике Кине о успостављању свеобухватног стратешког партнерства 2016. године довело је до највеће кинеске донације Министарству одбране Србије у износу до 30 милиона јуана. Ово знатно повећање финансијске подршке је указивало на дубину билатералних односа и узајамно поверење две државе и допринело унапређењу војних способности Србије, нарочито у погледу опреме и технологије.

Између 2009. и 2019. године, Кина је укупно донирала више од 11 милиона евра помоћи одбрамбеном сектору Србије, а донације су укључивале широк спектар опреме

⁵⁴⁰ „Дачић: Добра сарадња СПС-а и Комунистичке партије Кине”, *Бета*, 13/04/2017, доступно на: <https://n1info.rs/vesti/a241853-dacic-dobra-saradnja-sps-a-i-konumisticke-partije-kine/>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁴¹ „СНС угостио високу делегацију КП Кине”, *РТС*, 23/03/2014, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/politika/1555655/sns-ugostio-visoku-delegaciju-kp-kine.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁴² Страхиња Суботић, Анеса Омерагић, *Кинеске донације Министарству одбране Србије*, Центар за европске политике, 12/11/2020, доступно на: <https://cep.org.rs/publikacije/kineske-donacije-ministarstvu-odbrane-srbije/>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁴³ Драган Траиловић, „Војна и безбедносна сарадња Кине и Србије: показатељ нове улоге Кине у Европи”, *Политика Националне Безбедности*, вол. 18, број 1/2020., стр. 125-145.

⁵⁴⁴ Ibidem.

⁵⁴⁵ Ibidem.

попут санитарних возила, гумених чамаца, моторних санки, информатичке опреме, уређаја за детекцију експлозива и наркотика, опреме за реаговање у случају катастрофа. Оваква значајна подршка позиционирала је Кину као другог по величини донатора Министарству одбране Србије, након Сједињених Америчких Држава, и указала на растући стратешки значај Србије за Кину.⁵⁴⁶ Поред финансијске помоћи одбрамбена сарадња између Србије и Кине укључује и практичну компоненту. Најпре 2017. године,⁵⁴⁷ а касније и 2019. године,⁵⁴⁸ делегације Централне војне комисије Народноослободилачке војске Кине посетиле су Министарство одбране Србије. Са друге стране, било је посета на високом нивоу и од стране званичника Србије, попут посете тадашњег министра одбране, Александра Вулина, Пекингу 2018. године.⁵⁴⁹ Ове посете имале су за циљ размену искустава и дискусију о различитим облицима сарадње, постављајући темеље за будућу кооперацију што је резултирало 2018. године и потписивањем плана за билатералну војну сарадњу између министарстава одбране Кине и Србије.⁵⁵⁰ Разговори током посете 2019. године укључивали су и планове за прве заједничке војне вежбе између Србије и Кине,⁵⁵¹ сигнализирајући потенцијалну промену у регионалној војној динамици. Ова посета означила је нову фазу у билатералним одбрамбеним везама, окарактерисану повећаним поверењем и заједничким планирањем.

Поред војне, сарадња између Кине и Србије у домену унутрашњих послова је, такође, унапређена. Основ за ову сарадњу постављен је у стратешком партнерству из 2009. године и заједничкој изјави из 2013. године. Ови споразуми кулминирали су специфичним резултатима у виду заједничких вежби у којима су учествовали полицијски службеници обе земље. Током 2019. године, формиране су и заједничке патроле кинеских и српских полицијских службеника у Београду,⁵⁵² Новом Саду и Смедереву. Ове заједничке патроле имале су за циљ унапређење безбедности кинеских грађана у Србији, и биле су део шире иницијативе за подизање полицијске сарадње на виши ниво, представљајући тако значајан корак у побољшању комуникације и сарадње између кинеских и српских полицијских службеника.

Временско раздобље између 2009. до 2019. године донело је знатно унапређење у областима културне размене, отварања културних институција, промоције учења језика и туристичких потенцијала. Културне везе између Кине и Србије имају историјске корене који се протежу уназад до времена социјалистичке Југославије.⁵⁵³ Популарност југословенских филмова у Кини, као што су „Валтер брани Сарајево”

⁵⁴⁶ „Информатор о раду Министарства Одбране”, *Министарство одбране Републике Србије*, Београд, 2019.

⁵⁴⁷ “Visit of the delegation of the Chinese People’s Liberation Army”, *Ministry of defence Republic of Serbia*, 27/11/2017, available from: <https://www.mod.gov.rs/eng/11883/poseta-delegacije-narodnooslobodilacke-armije-kine-11883>, accessed: 01/06/2024.

⁵⁴⁸ „Вучић и Вулин у Београду са делегацијом Централне војне комисије Кине”, *Радио Слободна Европа*, 06/09/2019, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30150588.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁴⁹ „Министар одбране Кине Вei Фенгхе: Србија има величанствену војску и народ”, *Министарство одбране Републике Србије*, 25/07/2018, доступно на: <https://www.mod.gov.rs/cir/12844/ministar-odbrane-kine-vei-fenghe-srbija-ima-velicanstvenu-vojsku-i-narod-12844>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁵⁰ „Потписан План билатералне војне сарадње са Кином”, *Министарство одбране Републике Србије*, 24/05/2018, доступно на: <https://www.mod.gov.rs/cir/12615/potpisan-plan-bilateralne-vojne-saradnje-sa-kinom-12615>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁵¹ „Прве билатералне војне вежбе с Белорусијом и Кином”, *Политика*, 25/07/2018, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/446429/Prve-bilateralne-vojne-vezbe-s-Belorusijom-i-Kinom>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁵² Драган Траиловић, *Војна и безбедносна сарадња Кине и Србије: показатељ нове улоге Кине у Европи*, оп.цит., стр. 137.

⁵⁵³ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, op. cit., p. 262.

(1972.) и „Мост” (1969.), поставила је темеље за културну блискост и узајамно поштовање.⁵⁵⁴ Ови филмови су били веома гледани у Кини⁵⁵⁵ и још увек се помињу као симболи дугогодишњих пријатељских односа између ове две земље. Главни протагониста ових филмова, Велимир Бата Живојиновић, уживао је статус филмске звезде у Кини, и увек радо посећивао кинеску престоницу, на одушевљење великог броја његових обожаваатеља.⁵⁵⁶

Почетком 21. века дошло је до обновљеног интересовања за јачање ових историјских веза, нарочито након распада Југославије и формирања нових геополитичких динамика. Културно наслеђе бивше Југославије пружио је основу на којој модерна Србија може да изгради своје међународне односе, укључујући и оне са Кином. Формализација стратешког партнерства између Кине и Србије 2009. године представљала је значајан помак у дипломатском пејзажу њихових односа, наглашавајући не само економске и политичке, већ и културне и образовне везе, а уједно је означила и преломни тренутак када је постављен темељ за обимнију културну сарадњу.⁵⁵⁷ Споразум о партнерству из 2009. године додатно је ојачан Заједничком изјавом о продубљивању стратешког партнерства из 2013. године, чиме је истакнут значај културне размене као један од најважнијих стубова њихових билатералних односа. Ова свеобухватна стратегија имала је за циљ да подстакне континуитет у међусобном разумевању и створи чврсту основу за дугорочну сарадњу.

Значајан корак ка унапређењу развоја у области културне сарадње било је оснивање Института „Конфуције” у Србији. Први Институт „Конфуције” на Западном Балкану отворен је у Београду 2006. године,⁵⁵⁸ а други у Новом Саду 2014. године.⁵⁵⁹ Ови институти су били кључни у промовисању кинеског језика и културе кроз различите образовне и културне програме.

Програм о сарадњи у области образовања,⁵⁶⁰ који је омогућио увођење кинеског језика у српске основне и средње школе, потписан је 2009. године, што је имало за последицу да је десет година касније око 2.000 ученика у 34 основне и 24 средње школе учило кинески језик.⁵⁶¹ То је указало на растуће интересовање и институционалну подршку за образовање на кинеском језику. Битну улогу одиграо је Институт „Конфуције” давањем подршке у изради и реализацији наставног плана и програма за учење кинеског језика кроз организовање разноврсних активности попут часова

⁵⁵⁴ Yanxi Wu, *The Influence of Yugoslav Films on China in the 20th Century*, 2018, available from: https://www.researchgate.net/publication/327885417_The_Influence_of_Yugoslav_Films_on_China_in_the_20th_Century, accessed: 01/06/2024, p.3.

⁵⁵⁵ „Das ist Walter” - како се Кина заљубила у Валтера”, *РТС*, 08/05/2024, доступно на: <https://www.rts.rs/magazin/film-i-tv/5434393/valter-kina-bata-zivojinovic.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁵⁶ Ibidem.

⁵⁵⁷ „Joint Statement between the People’s Republic of China and the Republic of Serbia on Establishing Strategic Partnership”, *Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China*, 20/08/2009, available from: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/3265_665445/3260_664742/3261_664744/200908/t2009082_8_578761.html, accessed: 01/06/2024.

⁵⁵⁸ Dragan Pavličević, *The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context*, *op.cit.*, p. 8.

⁵⁵⁹ „О нама”, *Конфуцијев Институт Универзитета у Новом Саду*, 27/05/2014, доступно на: <http://konfucije.ff.uns.ac.rs/o-nama/>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶⁰ „Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине о научној и технолошкој сарадњи”, *Службени Гласник Републике Србије*, Београд, 2009, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2009_12/t12_0291.htm, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶¹ „Од септембра кинески језик у гимназијама”, *Политика*, , 11/05/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/429267/Drustvo/Od-septembra-kineski-jezik-u-gimnazijama#!>, приступљено: 01/06/2024.

кинеске калиграфије, радионице традиционалне кинеске медицине и културних фестивала који укључују традиционалну кинеску музику, плес и кухињу, нудећи богато културно искуство и обогаћујући културни пејзаж Србије. Ове активности омогућиле су српским ученицима и широј јавности да боље разумеју кинеску културу подстичући тиме међусобно поштовање и уважавање. Још једна битна улога Института „Конфуције” јесте подстицање размена у сектору образовања,⁵⁶² те је тако путем стипендија и академских програма омогућено српским студентима да студирају у Кини, и на тај начин имају прилику да непосредно упознају кинеско друштво и културу те тако додатно ојачају везе између две земље.

Поред оснивања Института „Конфуције”, отварање културних центара представљало је прекретницу у културној сарадњи између Кине и Србије. Кинески културни центар у Београду, један од највећих у Европи, смештен је на месту бивше кинеске амбасаде и садржи салу за пројекције, позориште, библиотеку и разне образовне садржаје, симболизујући дубину пријатељства између две земље служи као центар за културну размену.⁵⁶³ Србија је 2018. године отворила и Културни центар „Иво Андрић” у Пекингу.⁵⁶⁴ Овај центар промовише српску културу у Кини, има за циљ унапређење културне, академске и економске сарадње и служи као платформа за приказивање српске уметности, литературе и филма, подстичући дубље разумевање српске културе у кинеској јавности.

Културни центри постали су важна места за одржавање догађаја који славе културно наслеђе обе нације, попут пројекција филмова, уметничких изложби, књижевних вечери и музичких приредби, пружајући простор за културно изражавање и размену. Ови догађаји привлаче разноврсну публику, укључујући студенте, академике, уметнике и широку јавност, чиме се проширује домет културне дипломатије. Поред тога што служе као културни центри, они су и опште образовни ресурси јер нуде курсеве језика, радионице о традиционалним занатима и предавања о историји, чиме доприносе идеји о доживотном учењу и културној писмености шире јавности. Културни центри, такође, дају подршку креативним индустријама кроз организовање радионица и семинара на теме попут продукције филмова, анимације и дигиталне уметности, пружајући могућности српским и кинеским уметницима да сарађују и уче једни од других.

Уз све наведено културни центри служе и као платформе за јавну дипломатију јер кроз сарадњу са локалним заједницама и промовисањем културног дијалога подстичу веће разумевање и међусобно поштовање између народа Кине и Србије. Тако на пример, братимљење градова и провинција показало се као ефикасан механизам за културну сарадњу. Братимљење Београда и Пекинга успостављено 1980. године била је пионирска иницијатива,⁵⁶⁵ након чега је уследило братимљење Новог Сада и

⁵⁶² „О нама”, *Институт Конфуције у Београду*, 27/05/2014, доступно на:

<https://konfucije.fil.bg.ac.rs/o-nama/>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶³ „Симбол Кине изграђен на месту амбасаде бомбардоване од НАТО-а”, *Радио Слободна Европа*, 05/10/2022, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kina-srbija-kulturni-centar/32065331.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶⁴ „Отворен Културни центар Србије у Пекингу”, *Политика*, 29/11/2018, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/416882/otvoren-Kulturni-centar-srbije-u-pekingu>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶⁵ „Потписани споразуми о сарадњи Београда и Пекинга”, *РТС*, 16/09/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/2872230/potpisani-sporazumi-o-saradnji-beograda-i-pekinga.html>, приступљено: 01/06/2024.

Чангчуна,⁵⁶⁶ што је довело до значајног унапређења сарадње у области културе, образовања и јавне управе. Покрајинска партнерства су, такође, била у фокусу, те је тако Војводина, аутономна покрајина у Србији, успоставила споразуме са неколико кинеских провинција, укључујући Ђилин⁵⁶⁷, Хунан⁵⁶⁸ и Хајнан⁵⁶⁹, промовишући сарадњу у различитим областима, попут индустрије, пољопривреде, трговине, науке, технологије и културе. Иницијативе блиског повезивање градова и покрајина довеле су до конкретних резултата, као што су програми размене студената, заједнички истраживачки пројекти и узајамне посете културних делегација. Ови програми пружају прилике студентима и професионалцима из обе земље да се стручно усавршавају, уче једни од других, размене најбоље праксе и граде дуготрајне односе. Надаље, иницијативе братимљења подржале су културни туризам и економски развој. Заједничке промотивне кампање истакле су културне и историјске атракције повезаних градова, привлачећи туристе из обе земље и подстичући локалне економије. Такође, олакшавајући пословну повезаност и сарадњу, ова партнерства створила су нове могућности за инвестиције и трговину, доприносећи економском расту братимљених градова и покрајина. Ови програми подстакли су и социјалну кохезију и развој заједнице. Ангажовањем локалних заједница у активностима културне размене, ове иницијативе промовисале су социјалну укљученост и јачање веза у заједници, што може позитивно утицати на стварање кохезивнијег и отпорнијег друштва, способног да одговори на социјалне и економске изазове.

Још једна од функција културних центара је да олакшају академску и истраживачку сарадњу пружајући платформу за академске размене и заједничке истраживачке пројекте. На тај начин они доприносе напретку знања и развоју нових технологија. Ниво академске сарадње између српских и кинеских универзитета обухвата широк спектар дисциплина, укључујући науку и технологију.⁵⁷⁰ Заједнички истраживачки пројекти, размене професора и стручне конференције олакшале су размену знања и изградњу блиских односа. Размена људи представља значајан аспект иницијативе „Појас и пут“⁵⁷¹ и игра важну улогу у односима између Кине и Србије. Ове размене имају циљ да подстакну међусобно разумевање и пријатељство између народа обе земље, те су тако разне иницијативе, укључујући размене младих, културне делегације и поменуте видове академске сарадње, спроведене како би се ојачале ове везе.

⁵⁶⁶„Тема ‘Дневника’, Пријатељства градова не мере се удаљеношћу: Нови Сад и његових 11 побратима”, *Дневник*, 27/07/2019, доступно на: <https://www.dnevnik.rs/novi-sad/tema-dnevnika-prijateljstva-gradova-ne-mere-se-udalenoscu-novi-sad-i-negovih-11-pobratima>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶⁷„Сарадња Војводине и провинције Ђилин”, *Политика*, 30/05/2010, доступно на: <https://www.politika.rs/sc/clanak/136688/Saradnja-Vojvodine-i-provincije-Dilin>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶⁸„Оквирни споразум о успостављању и развоју пријатељских односа и сарадње између провинције Хунан народне Републике Кине и Аутономне Покрајине Војводине Републике Србије Савезне Републике Југославије”, *Покрајински секретаријат за регионални развој, међурегионалну сарадњу и локалну самоуправу*, 30/05/2010, доступно на: https://region.vojvodina.gov.rs/wpcontent/uploads/2020/05/Okvirni_sporazum_kineska_provincija_Hunan_24_91.pdf, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁶⁹„Потписан Споразум о развијању сарадње између АП Војводине и кинеске провинције Хајнан”, *Покрајински секретаријат за регионални развој, међурегионалну сарадњу и локалну самоуправу*, 30/05/2010, доступно на: <https://region.vojvodina.gov.rs/potpisan-sporazumo-saradnji-sa-hainanom/?lang=rs>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁷⁰ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, op.cit., p. 263.

⁵⁷¹ “The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of Shared Future”, *The Third Belt and Road Forum for International Cooperation*, 30/10/2023, available from: <http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1010/c124-895.html>, accessed: 01/06/2024.

Један од значајних програма размене људи је програм стипендирања студената из Србије. Кинеска влада је обезбедила стипендије за српске студенте за похађање основних и постдипломских студија на универзитетима у Кини⁵⁷² и на тај начин не само пружио нове могућности за образовање већ и подстакла стварање дугорочних веза између будућих пословних, уметничких, политичких лидера обе земље. Ове размене, такође, укључују и програме стажирања и професионалног развоја, дајући младим професионалцима из обе земље шансу да стекну међународно искуство, унапреде своје вештине и изграде мреже познанстава које им могу помоћи у развоју њихових каријера. Размена људи и искустава обухвата и културне делегације из обе земље које учествују у разним културно-уметничким и образовним програмима.⁵⁷³ Ове делегације укључују уметнике, музичаре, писце и научнике који учествују у културним дијалозима и заједничким пројектима обогаћују на тај начин културни пејзаж обе нације и подстичући међукултурно разумевање. Заједнички наступи, изложбе и радионице пружају прилике уметницима из обе земље да покажу свој таленат и уче једни од других што може подстакнути већу креативност и иновације, доприносећи културном богаћењу обе нације.

Културни фестивали и догађаји додатно доприносе јачању културних веза између земаља, па је тако и споразум о стратешком партнерству из 2009. године предвидео организацију Фестивала кинеске културе у Србији, догађаја који обухвата широк спектар културно-уметничких активности попут изложби, концерата и представа, приказујући богато наслеђе и савремену културу Кине.⁵⁷⁴ Поред Фестивала кинеске културе држављани Србије имају могућност да боље упознају кинеску културу и на Данима Пекинга који су први пут одржани у септембру 2017. године или Фестивалу светлости којим се прославља кинеска Нова година у Србији, а који датира од фебруара 2019. године.⁵⁷⁵ Ови фестивали не промовишу само кинеску културу већ олакшавају културну размену приближавањем српске културе кинеској публици. Тако су на пример, српске фолклорне групе наступале у Кини, а кинески уметници одржавали изложбе у Србији. Размене попут оваквих унапређују културно разумевање и јачају везе између две нације. Оне служе, такође, као платформе за дијалог о културним политикама и праксама. Експерти и доносиоци одлука из обе земље учествују на панел-дискусијама и радионицама, делећи увиде и најбоље праксе у области очувања, промоције и иновација у домену културе како би кроз те дијалоге допринели развоју ефикаснијих културних политика у обе земље. Културни фестивали подижу и свест у јавности о важности очувања традиције и културног наслеђа. Приказујући традиционалну уметност и занате, ови догађаји истичу богато културно наслеђе обе земље и подстичу осећај поноса и идентитета међу учесницима.

Кроз сектор туризма се у великој мери подстиче културна размена између земаља. Као последица блиске сарадње између Србије и Кине свеобухватно стратешко партнерство из 2016. године омогућило је визну либерализацију, дозвољавајући боравак без визе до 30 дана за грађане обе земље. Након што је Споразум о визној

⁵⁷² „Сарадња Кине и Србије у области просвете”, *PTC*, 29/12/2009, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/402171/saradnja-kine-i-srbije-u-oblasti-prosvete.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁷³ „Кинеска културна делегација у Новом Саду”, *PTB*, 22/05/2017, доступно на: <https://rtv.rs/hu/vojvodina/novi-sad/kineska-kulturna-delegacija-u-novom-sadu-826666.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁷⁴ Dragan Pavličević, *The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context*, op.cit., p. 8.

⁵⁷⁵ „Чаробни ‘Кинески фестивал светла’ на Калемегдану”, *PTC*, 02/02/2019, доступно на: <https://rtv.rs/hu/vojvodina/novi-sad/kineska-kulturna-delegacija-u-novom-sadu-826666.html>, приступљено: 01/06/2024.

либерализацији⁵⁷⁶ ступио на снагу, 2017. године приметно је драстично повећање броја кинеских туриста који посећују Србију, па су тако у 2019. години, кинески туристи били највећа група страних посетилаца у Србији, са 145.000 долазака и 268.000 ноћења.⁵⁷⁷ Пораст броја кинеских туриста имао је позитиван економски утицај на Србију, а нарочито на секторе угоститељства, малопродаје и културе. Кинески туристи показали су велико интересовање за историјске локације Србије, природне лепоте и културне догађаје. Ово интересовање подстакло је српске туристичке раднике да развију прилагођене туристичке пакете и унапређују инфраструктуру како би задовољили потребе кинеских посетилаца. Настали су заједнички подухвати кинеских и српских компанија, усмерени на унапређење услуга и садржаја за кинеске туристе, укључујући отварање хотела и ресторана специјално прилагођених потребама кинеских туриста. Поред тога, повећање броја туриста довело је до веће културне размене. Кинески посетиоци су имали прилику да из прве руке искусе српску културу, док су Срби стекли увид у кинеске обичаје и традиције кроз интеракцију са туристима. Градови широм Србије организовали су посебне културне фестивале и изложбе како би привукли кинеске туристе, приказујући српску културу и наслеђе. Овакве иницијативе допринеле су обogaћивању културног пејзажа и комплетне туристичке понуде Србије и пружиле нове могућности за културну размену подстичући већи степен толеранције, дубље разумевање и уважавање између две културе. Бенефите повећаног броја туриста, такође, осетиле су и локалне заједнице. Прилив туриста створио је нова радна места и пословне могућности, подстичући локалну економију и побољшавајући квалитет живота становника.⁵⁷⁸ Ово је додатно ојачало везе између Кине и Србије, јер су локалне заједнице директно имале користи од културне размене.

Културна дипломатија била је својеврсан стратешки алат за Кину у њеним односима са Србијом. Кроз поменуте иницијативе као што су Институт „Конфуције”, културни центри и фестивали, Кина је настојала да ојача своју меку моћ⁵⁷⁹ у Србији. Јавна истраживања показују раст позитивних перцепција о Кини међу српским становништвом,⁵⁸⁰ при чему се на Кину гледа са већим симпатијама него на ЕУ и САД.⁵⁸¹ Поред бројних активности из домена културне дипломатије, претежно повољан став јавног мњења о Кини делом је резултат и кинеске подршке Србији по питању осетљивих тема као што је Косово. Такође, не може се занемарити ни улога медија у обликовању јавне перцепције Кине у Србији. Истраживања указују да су објаве у српским медијима које се односе на Кину, углавном позитивне или неутралне,⁵⁸² те да ова позитивна медијска презентација доприноси позитивној јавној перцепцији Кине и јача везе између две нације.

⁵⁷⁶ „Србија и Кина потписале споразум о укидању виза”, *Б92*, 05/11/2016, доступно на: https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=1196221, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁷⁷ „Доласци и ноћења страних туриста по земљама из којих долазе - годишњи подаци”, *Републички завод за статистику*, 27/11/2023, доступно на: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/220206?languageCode=sr-Latn>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁷⁸ Наташа Ђорђевић, *Утицаји развоја туризма на квалитет живота локалног становништва: студија случаја Врњачке Бање*, докторска дисертација, Универзитет у Крагујевцу Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој бањи, 2023, стр. 185.

⁵⁷⁹ Joseph Nye, “Public Diplomacy and Soft Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Public Diplomacy in a Changing World*, Vol. 616, pp. 94-109.

⁵⁸⁰ “How the CEE Citizens View China’s Developments”, *China-CEE Institute*, 2018, available from: <https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/07/SURVEY2017.pdf>, accessed: 01/06/2024.

⁵⁸¹ “Public perception of Serbia’s Foreign Policy”, *BCBP*, 2017, available from: https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/07/public_perception_of_serbias_foreign_policy.pdf, accessed: 01/06/2024.

⁵⁸² “Coronavirus Has Changed the Course of Foreign Policy”, *Istinomer*, 2020, available from: <https://english.istinomer.rs/analyses/coronavirus-has-changed-the-course-of-foreign-policy/>, accessed: 01/06/2024.

Кинески медијски канали сарађују са српским партнерима на продукцији и емитовању садржаја који истиче предности кинеско-српске сарадње. Заједнички медијски пројекти, као што су документарни филмови и вести, пружају уравнотежен поглед на односе и промовишу међусобно разумевање. Заједнички медијски пројекти, такође, укључују и образовне телевизијске програме и онлајн садржаје који се фокусирају на кинеску културу, историју и савремено друштво. Штавише, медијска сарадња проширила се и на друштвене мреже путем којих кинески и српски медијски канали успевају да досегну до шире публике и укључе млађе генерације. Поред тога, приказивање Кине у српским медијима често је под утицајем политичког и економског контекста где позитивно извештавање о кинеским инвестицијама, инфраструктурним пројектима и посетама државних званичника јача перцепцију Кине као једног од најбитнијих партнера за Србију. Позитивну медијску презентацију подржавају и напори у домену јавне дипломатије из разлога што кинеске дипломате и културни амбасадори активно сарађују са српским медијима, дају интервјуе, учествују на разним форумима и конференцијама, делећи кинеску перспективу о различитим питањима.

Активна улога културне дипломатије у јачању кинеске меке моћи видљива је у позитивном пријему кинеских културних иницијатива у Србији. Кинески културни догађаји, као што су традиционални музички и плесни перформанси, уметничке изложбе и филмски фестивали, добро су посећени и лепо прихваћени од стране српске јавности.⁵⁸³ Ови догађаји пружају платформу за приказивање богатства и разноликости кинеске културе, чиме се подстиче позитивна слика о Кини. Кина је, такође, користила културну дипломатију и за адресирање уобичајених погрешних схватања и стереотипа. Образовни програми и културне размене дизајнирани су да пруже тачно и нијансирано разумевање кинеске културе и друштва и допринесу уравнотеженијој перцепцији Кине у Србији. На тај начин олакшана је и економска сарадња између Кине и Србије. Промовисањем културне размене и међусобног разумевања, створено је повољно окружење за пословну сарадњу и инвестиционе могућности што је помогло економски развој обе земље и додатно ојачало њихов билатерални однос. Штавише, културна дипломатија подржала је шире спољнополитичке циљеве Кине. Подстицањем културних веза и промовисањем међусобног разумевања, Кина је ојачала своје односе са најбитнијим међународним партнерима, укључујући и Србију. Овај приступ повећао је кинеску меку моћ и утицај и на глобалној сцени. Пример тога је и промоција одрживог развоја где путем подстицања културне свести и разумевања, Кина и Србија сарађују на иницијативама које адресирају глобалне изазове као што су климатске промене, сиромаштво и неједнакост.

Упркос бројним успесима, културна сарадња између Кине и Србије такође се суочава са изазовима и ограничењима. Један такав изазов је разлика у културним вредностима и праксама, што понекад може ометати дубље међусобно разумевање. Тако, на пример, истраживање Демостата из 2017. године показује да Кина није једна од приоритетних земаља које би грађани Србије изабрали за живот.⁵⁸⁴ Културне разлике, такође, могу представљати препреке у погледу начина и стилова комуникације. Неспоразуми могу настати због различитих културних норми и пракси, што захтева информисаност и прилагодљивост обе стране како би се ови изазови успешно

⁵⁸³ „Прва прослава кинеске Нове године у Србији”, *PTC*, 04/02/2019, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/magazin/Zanimljivosti/3409760/prva-proslava-kineske-nove-godine-u-srbiji.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁸⁴ “Which empire to lean on... Serbia between the East and the West”, *Demostat*, 05/09/2017, available from: <http://demostat.rs/en/vesti/istrazivanja/which-empire-to-lean-on-serbia-between-the-east-and-the-west/214>, accessed: 01/06/2024.

савладали. Поред тога, иако су економски и технолошки напредак Кине високо цењени, постоје забринутости у вези са људским правима и политичким слободама, што може утицати на јавну перцепцију и став српске јавности. Још један изазов је језичка баријера јер, иако су предузети напори за промоцију учења кинеског језика у Србији, број оних који течно говоре кинески остаје релативно низак.

Поред тога, постоје и логистички и административни изазови у спровођењу програма културне размене. Обезбеђивање финансирања, добијање боравишних и радних дозвола и пратеће процедуре могу бити сложени и дуготрајни процеси. Ови изазови захтевају ефикасну комуникацију и сарадњу између релевантних институција у обе земље. Надаље, одрживост иницијатива културне сарадње може бити угрожена променама у политичком и економском контексту. Флуктуације у финансирању, промене у приоритетима политика и геополитичке тензије могу утицати на континуитет и ефикасност програма културне размене, те је зато важно да обе земље развију отпорне и прилагодљиве оквире за културну сарадњу који могу да издрже такве изазове.

Будућност културне сарадње између Кине и Србије изгледа обећавајуће, уз неколико области за потенцијално проширење. Проширење сарадње у дигиталним и креативним индустријама, заједничке продукције културно-уметничких садржаја и унапређене академске размене могу додатно ојачати билатералне односе. Заједнички продуцирани филмски и телевизијски садржаји, ко-организовани културни фестивали и дигитални уметнички пројекти могу приказати јединствене културне перспективе обе земље. Ове иницијативе могу привући ширу публику и генерисати економске користи за обе нације. Поред тога, коришћење бенефита технолошког напретка са циљем стварања виртуелних културних размена може проширити досег и утицај ових иницијатива. Идући у корак са технолошким напретком, виртуелна и проширена стварност могу се користити за стварање импресивних културних искустава. Виртуелне туре кроз културна наслеђа, онлајн изложбе и виртуелни културни простори и фестивали могу досегнути до глобалне публике и олакшати културну размену.

Такође, академска сарадња може се проширити на више заједничких истраживачких пројеката и чешће размене наставног кадра. Интердисциплинарне истраживачке иницијативе могу адресирати глобалне изазове и допринети развоју иновативних решења док иницијативе попут двојних студијских програма и заједничких истраживачких центара, могу унапредити образовне и истраживачке капацитете обе земље. Затим, проширење размене људи како би обухватила више сектора и демографских група, такође, може ојачати културне везе. Програми усмерени на млађе генерације, уметнике и лидере заједница могу изградити широку базу подршке за кинеско-српску сарадњу и осигурати њену одрживост. Подизање културног туризма на виши ниво, такође, може бити област у фокусу за будућу сарадњу. Заједнички напори у промоцији културних наслеђа, развоју туристичке инфраструктуре и стварању прилагођених културно-туристичких аранжмана могу привући посетиоце из обе земље и подстаћи локалне економије. Како би се културна сарадња између Кине и Србије и у будућности развијала, мора постојати континуиран дијалог и координација на највишем институционалном нивоу. Редовне консултације, заједничко планирање и успостављање билатералних радних група могу осигурати да иницијативе културне сарадње буду добро координисане и ефикасно спроведене.

Временско раздобље од 2009. до 2019. године обележено је значајним прогресом у културној сарадњи између Кине и Србије.⁵⁸⁵ Кроз стратешко партнерство, размене људи, туризам и успостављање културних центара, обе нације су изградиле дубоке и вишеслојне културне односе. Ова сарадња не само да побољшава међусобно разумевање већ и доприноси ширим циљевима иницијативе „Појас и пут”. Како се културне везе настављају јачати, оне постављају чврсту основу за будућу сарадњу и заједнички просперитет. Трајни напори за промоцију културне дипломатије, подстицање размене људи и развој културне инфраструктуре створили су снажан оквир за кинеско-српску културну сарадњу. Како обе земље настављају да надограђују досадашња достигнућа, можемо очекивати будућност обогачену још вишим нивоом културне размене и продубљеним билатералним односима. Будућност културне сарадње између Кине и Србије биће обликована посвећеношћу обе нације да улажу у културне иницијативе, подстичу међусобно разумевање и прилагођавају се променљивој глобалној динамици. Градећи на успесима досадашње и истражујући нове могућности за сарадњу, Кина и Србија могу створити трајно и значајно културно партнерство.

Економски односи Кине и Србије пратили су узлазну путању развоја политичких веза две земље. Као прекретница за интензивирање економске сарадње и повећање сложености међусобних економских односа може се узети 2009. година и потписивање Споразума о економској и техничкој сарадњи у области инфраструктуре између Републике Србије и Народне Републике Кине. Поред изражавања обостране жеље за унапређењем билатералне сарадње, посебно у области инфраструктуре, овај споразум је дао оквир за први велики пројекат две стране – мост преко Дунава који повезује Земун и Борчу. У октобру 2009. године потписан је предуговор о изградњи овог моста између представника обе државе и том приликом је констатовано да је ово „највећи подухват у оквиру економске сарадње између Кине и Србије и да је то уједно и први кинески инфраструктурни пројекат у Европи.”⁵⁸⁶ С тим у вези, значај успешне имплементације овог пројекта је био значајан и ван граница Србије. После више од три године изграђен је мост и званично пуштен у употребу у децембру 2014. године. Вредност овог пројекта износила је 260 милиона америчких долара, углавном обезбеђених кроз кредит кинеске „Ексим” банке.⁵⁸⁷

Стратешка локација Србије на раскршћу Европе и Азије чини је важним партнером за Кину. Јачањем својих веза са Србијом, Кина добија упориште на Балкану, региону који је стратешки значајан и за Европу и за Азију. Географски положај Србије Кини отвара приступ ка европским тржиштима, што додатно повећава стратешки значај њихових билатералних односа, о чему ће бити више речи у наредној целини. Из тог разлога не треба да изненађује стратешка опредељеност Кине за сарадњу са Србијом кроз бројне пројекте које имају циљ да побољшају инфраструктурне капацитете у Србији, а све у оквиру иницијативе „Појас и пут” и мултилатералног механизма сарадње „17+1”. Иако инициран пре званичног објављивања иницијативе „Појас и пут”, мост преко Дунава се може сматрати својеврсном најавом и генералном

⁵⁸⁵ Жарко Обрадовић, „Мека моћ Кине и Балкан”, *Социолошки преглед*, вол. 56, стр. 1781.

⁵⁸⁶ „Потписивање предуговора о изградњи моста на Дунаву”, *Амбасада Народне Републике Кине*, 23/10/2009, доступно на: http://rs.chinaembassy.gov.cn/srp/zsgx/jmhz/200910/t20091029_3370606.htm, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁸⁷ “Premier Li forges new link in Serbian relations”, *The state council of the People's Republic of China*, 19/12/2014, available from: http://english.www.gov.cn/premier/news/2014/12/19/content_281475026335027.htm, accessed on: 01/06/2024.

пробом за свеобухватнију стратегију повезивања Кине и Европе кроз поменути иницијативу.

Међу најзначајнијим инфраструктурним пројектима који су даље уследили, свакако треба напоменути модернизацију брзе пруге Београд–Будимпешта, која треба знатно да скрати време путовања и унапреди логистичку повезаност са Европом. Први договори око изградње и реконструкције ове 350 километара дуге пруге отпочели су још током Самита Кине и 16 земаља Централне и Источне Европе у Букурешту 2013. године. После потписивања комерцијалног уговора о изградњи прве деонице ове пруге Београд–Стара Пазова, током Самита „16+1” у Риги 2016. године,⁵⁸⁸ и обезбеђивања кредита од кинеске „Ексим” (The Export-Import Bank of China) банке у износу од око 300 милиона америчких долара⁵⁸⁹ у мају 2017. године,⁵⁹⁰ радови су званично отворени у новембру 2017. године.⁵⁹¹ За трећу деоницу Нови Сад–Суботица⁵⁹² потписан је комерцијални уговор 2018. године, а финансијска конструкција у виду кредита од кинеске „Ексим” банке у висини од око милијарду америчких долара за ову руту од око 110 километара затворена је Уговором о зајму из маја 2019. године.⁵⁹³

Поред железничке, кинеске грађевинске компаније су ангажоване и у развоју друмске инфраструктуре у Србији. Најзначајније су активности које кинеске грађевинске фирме спроводе на изградњи делова 270 километра дугог ауто-пута који повезује Београд и границу са Црном Гором (Коридор 11). Активно учешће кинеске стране везано је за деонице Београд (Сурчин)–Обреновац (17 км), Обреновац–Уб (26 км), Лајковац–Љиг (24 км), Прељина–Пожега (31 км) и Пожега–Бољаре (107 км). До краја 2019. године били су завршени и радови на свим деоницама од Београда до Прељине са укупном вредношћу од око 575 милиона америчких долара, док су радови на деоници Прељина–Пожега у вредности од 450 милиона еура отпочели у мају 2019. године.⁵⁹⁴ За најдужу и технички најзахтевнију деоницу која би повезала Пожегу са црногорском границом је потписан Меморандум о разумевању 2018. године.⁵⁹⁵

Учешће кинеских компанија је забележено и приликом изградње обилазнице око Београда. Наиме, 2016. године потписан је комерцијални уговор за изградњу моста преко Саве код Остружнице и пута до Бубањ Потока, а радови на овом 207 милиона

⁵⁸⁸ „Рига, 5. и 6. новембар 2016.године: на самиту ‘Кина+16’ потписан комерцијални уговор за деоницу пруге Београд–Стара Пазова”, *Инфраструктура железнице Србије а.д.*, 07/11/2016, доступно на: <https://infrazs.rs/2016/11/riga-5-i-6-novembar-2016-godine-na-samitu-kina16-potpisan-komercijalni-ugovor-za-deonice-pruge-beograd-stara-pazova>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁸⁹ То је отприлике 85% од укупне вредности пројекта.

⁵⁹⁰ Закон о потврђивању Уговора о зајму за кредит за повлашћеног купца за пројекат модернизације и реконструкције мађарско-српске железничке везе на територији Републике Србије, за деоницу Београд Центар – Стара Пазова између Владе Републике Србије, коју представља Министарство финансија, као зајмопримца и кинеске Експорт-импорт банке, као зајмодавца (*Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 11 од 24. новембра 2017. год.).

⁵⁹¹ „Почели радови на модернизацији пруге Београд–Будимпешта: Колосек српско-кинеског пријатељства”, *Железнице Србије а.д.*, 28/11/, доступно на: <https://www.zeleznesicrsrbije.com/poceli-radovi-na-modernizaciji-pruge-beograd-budimpesta-kolosek-srpsko-kineskog-prijateljstva>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁹² За другу деоницу између Старе Пазове и Новог Сада је била ангажована руска фирма РЖД Интернешнал.

⁵⁹³ „Међународни уговори”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 6/2019, Београд, 2019.

⁵⁹⁴ „Почињу радови на деоници Прељина–Пожега”, *Политика*, 17/05/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/429778/Pocinju-radovi-na-deonici-Preljina-Pozega>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁹⁵ „Потписан меморандум о изградњи аутопута Пожега–Буљаре”, *Бета*, 29/03/2018, доступно на: <https://n1info.rs/biznis/a375474-memorandum-o-autoputu-pozega-boljare>, приступљено: 01/06/2024.

евра вредном пројекту су почели у јулу 2018. године.⁵⁹⁶ Незадуго после отпочињања радова на овом делу обилазнице око Београда стигла и је и најаву за још један велики пројекат, такозвани Фрушкогорски коридор, којим би требало да се брзом саобраћајницом повежу Нови Сад и Рума.⁵⁹⁷ Заинтересованост кинеске стране и жеља српских носилаца власти да наставе са изградњом инфраструктуре дају добру основу за предвиђање да ће се и овај пројекат довршити у блиској будућности.

Осим инфраструктурних пројеката, кинеске компаније су активно укључене и у енергетски сектор у Србији са активностима у модернизацији термоелектрана и са изградњом нових објеката за производњу енергије. Ова сарадња не само да доприноси енергетској стабилности Србије већ и повећава економску повезаност између две земље. Најбитнији пројекат у овој области јесте реконструкција и модернизација два блока и изградња трећег блока Термоелектране „Костолац“. Прва фаза која је укључивала обнову постојећа два блока Термоелектране „Костолац“ представљала је, уз мост Земун–Борча, прве знакове захуктавања сарадње између Кине и Србије. Финансирање ове фазе у износу од 293 милиона америчких долара обезбеђено је уговором о зајму са кинеском „Ексим“ банком крајем 2011. године.⁵⁹⁸ Након завршетка прве фазе у новембру 2017. године кренула је друга фаза која је подразумевала изградњу новог блока три и проширење Површинског копа угља „Дрмно“.⁵⁹⁹ Идентично првој фази, финансирање 85 посто пројекта је било обезбеђено од стране „Ексим“ банке, а за финансирање ове друге фазе је одобрено близу 610 милиона америчких долара.⁶⁰⁰

У домену страних директних инвестиција, три највећа аранжмана Кине и Србије везана су за смедеревску железару, Рударско-топионичарски комплекс „Бор“ и „Линглонг“ (Linglong), фабрику гума у Зрењанину. Након што је амерички „Ју-Ес стил“ (US Steel) 2012. године вратио власништво над смедеревском железаром држави Србији,⁶⁰¹ српски званичници су кренули у потрагу за новим купцем. После серије неуспешних продаја⁶⁰² и политичких састанака премијера Кине и Србије, током Самита „16+1“ у Суџоу 2015. године, дошло је до договора да се кинеска страна укључи у приватизацију. Формализација договора озваничена је у априлу 2016. године када је Влада Србије прихватила понуду кинеског „Хбиса“ (HBIS) од 46 милиона евра за преузимање овог смедеревског комплекса. Данас је ова инвестиција, која је спасла више

⁵⁹⁶ „Почели радови на обилазници око Београда“, *Бета*, 24/07/2018, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/poceli-radovi-na-obilaznici-oko-beograda>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁹⁷ „Михајловић најавила почетак изградње Фрушкогорског коридора“, *Танјуг*, 18/10/2018, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/mihajlovic-najavila-pocetak-izgradnje-fruskogorskog-koridora>, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁹⁸ „Закон о потрђивању уговора о зајму за кредит за повлашћеног купца за прву фазу пакет пројекта Костолац-В power plant projects између Владе Републике Србије као зајмопримца и кинеске експорт-импорт банке као зајмодавца“, *Гласник Републике Србије*, 26/12/2011, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2012_03/t03_0094.htm, приступљено: 01/06/2024.

⁵⁹⁹ „Гради се нови блок ТЕ „Костолац БЗ“, вредан 613 милиона долара“, *РТВ*, 26/12/2011, доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/grad-se-novi-blok-te-kostolac-b3-vredan-613-miliona-dolara-871524.html, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁰⁰ „Закон о потрђивању уговора о зајму за кредит за повлашћеног купца за другу фазу пакет пројекта Костолац-В power plant projects између Владе Републике Србије, коју представља Министарство финансија, као зајмопримца и кинеске експорт-импорт банке као зајмодавца“, *Гласник Републике Србије*, 17/12/2014, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2015_01/t01_0240.htm, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁰¹ Званична продајна цена је била 1 долар.

⁶⁰² „Губиташ од оснивања“, *Нова економија*, 27/02/2015, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-izdanja/gubitas-od-osnivanja>, приступљено: 01/06/2024

од 5.000 радних места у Смедереву, дуплирала месечну производњу и постала највећи српски извозник, а често се спомиње и као један од најуспешнијих примера интеграције кинеских активности у оквиру иницијативе „Појас и пут” и УН Агенде 2030 за одрживи развој.⁶⁰³

После успешно завршене приватизације смедеревске челичане, која је имала велики значај за оснаживање односа Кине и Србије, српске власти су кренуле сличним путем како би решиле проблем још једног великог комплекса коме је хитно било потребно инвестирање и ревитализација – Рударско-топионичарског басена „Бор” (РТБ). Поново су иницирани политички преговори око укључивање кинеске стране да би након спроведеног тендера 2018. године кинески „Зиђин”(Zijin) био изабран за стратешког партнера за РТБ. Кинеска компанија „Зиђин” је за 63 посто власништва овог комплекса понудила улагање од 1,26 милијарди америчких долара и отплату дугова од 200 милиона долара.⁶⁰⁴ Након преузимања и улагања у модернизацију производње, „Зиђин” бележи позитивне резултате и постаје све значајнији чинилац извоза Србије.⁶⁰⁵

Договор око изградње фабрике гума у Зрењанину је започет 2019. године оквирним споразумом Владе Србије и кинеског гиганта у области производње аутомобилских гума „Шандонг Линглонг”⁶⁰⁶ (Shandong Linglong). Изградња ове фабрике која је прва већа кинеска инвестиција у посао од нуле (*greenfield*) почела је у марту 2019. године и према најавама треба да упосли 1.200 радника за инвестицију вредну 800 милиона евра.⁶⁰⁷ Како је ово уједно и прва кинеска фабрика гума на територији Европе,⁶⁰⁸ ова инвестиција има шири значај за продубљивање присуства Кине у Европи, о чему ће више речи бити у наредној целини.

Интензивирање економских односа између Кине и Србије у периоду од 2009. до 2019. године може се анализирати и ако се посматра трговинска размена две земље у овом периоду. Како се може приметити у табели број 1, током овог периода забележен је раст извоза у Кину, али и, у већој мери, раст увоза из Кине. У извозу се посебно издваја сектор 6 по Стандардној међународној трговинској класификацији у коју спадају и обојени метали. Како се овај скок извоза десио у 2019. години, може се закључити да је то била последица повећања производње у РТБ под новом власничком структуром. У увозу се издваја сектор машина и транспортних уређаја који је из године у годину бележио већу вредност и издвајао се као најзначајнији сектор у увозу.

⁶⁰³ “Partnering for a brighter shared future”, *United Nations*, available from:

<https://eng.yidaiyilu.gov.cn/wcm.files/upload/CMSydylyw/202209/202209190500015.pdf///>, accessed: 01/06/2024, p. 41.

⁶⁰⁴ „Кинески гигант ‘Зиђин’ стратешки партнер РТБ Бор”, *Политика*, 31/08/2018, доступно на:

<https://www.politika.rs/scc/clanak/410325/Kineski-gigant-Zijin-strateski-partner-RTB-Bor>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁰⁵ „Зиђин најављује „зелене руднике” у Србији - инвестиција од 1,26 милијарди долара”, *Б92*, 27/06/2020, доступно на: <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/zijin-najavljuje-zelene-rudnike-u-srbiji-investicija-od-1-26-milijardi-dolara-1700811?version=amp>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁰⁶ „Потписан споразум са Кином вредан готово милијарду долара”, *РТС*, 17/09/2018, доступно на:

<https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/3260197/drugi-dan-posete-kini-potpisan-prvi-ugovor.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁰⁷ „У Зрењанину положен камен темељац за фабрику гума Шандонг Линглонг, посао за 1.200 људи”, *Бета*, 30/03/2019, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/2455049/u-zrenjaninu-polozen-kamen-temeljac-za-fabriku-guma-shandong-linglong-posao-za>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁰⁸ “Linglong Tire’s Factory in Serbia, the First European Factory of China Tire Industry”, *Linglong Tire*, 31/03/2019, available from: https://en.linglong.cn/content/details34_38475.html, accessed: 01/06/2024.

Табела 1: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Кине у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Извоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	74	733	604	408	1.337	4.969	3.092	5.551	8.467	6.046	10.502
	1 - Пића и дуван	60	120	150	9.319	37.974	59.824	54.210	51.670	25.252	8.452	3.619
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	93	1.131	332	918	2.685	6.827	8.503	11.490	25.733	31.393	24.466
	3 - Минерална горива, мазива и сродни производи	-	20	-	-	-	612	276	38	108	588	125
	4 - Животињска и биљна уља, мести и воскови	-	-	-	-	-	1	86	411	843	137	1.312
	5 - Хемиски и сл. производи, нигде непоменути	242	521	181	438	1.374	1.364	1.358	1.216	1.960	3.455	8.039
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	529	1.177	1.249	270	642	684	1.107	1.436	1.729	25.815	273.189
	7 - Машине и транспортни уређаји	1.070	2.581	2.160	5.181	4.756	7.869	8.705	9.570	29.457	25.833	22.135
	8 - Разни готови производи	9.209	3.750	12.695	3.695	5.433	2.868	6.549	3.736	5.707	9.672	5.307
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	15	15	22	19	13	16	2	17	20	17	8
	Укупан извоз у хиљадама УСД	11.293	10.056	17.392	20.248	54.215	85.034	83.889	85.137	99.276	111.406	348.702
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	13.338	14.603	20.662	17.829	18.092	11.870	8.642	9.046	7.919	10.352	11.688
	1 - Пића и дуван	-	1.724	1.226	496	745	70	224	292	13.743	33.075	22.527
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	9.388	10.884	12.212	12.688	11.741	16.606	10.207	9.108	11.364	10.282	10.787
	3 - Минерална горива, мазива и сродни производи	2.990	20.437	15.926	560	205	312	20.005	235	273	230	195
	4 - Животињска и биљна уља, мести и воскови	900	1.222	979	1.117	1.733	1.887	1.443	1.148	1.298	1.452	1.407
	5 - Хемиски и сл. производи, нигде непоменути	82.948	92.883	144.954	160.570	158.025	151.808	130.437	133.985	134.808	185.944	192.089
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	132.479	163.246	216.467	200.637	224.270	239.046	216.995	214.479	290.824	385.032	415.271
	7 - Машине и транспортни уређаји	445.331	511.211	669.229	614.083	701.730	664.846	706.119	689.396	818.751	975.305	1.168.170
	8 - Разни готови производи	304.128	317.219	376.045	328.587	330.865	309.730	276.409	306.293	330.338	365.188	404.154
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	160.610	102.573	89.821	97.223	120.780	148.567	154.479	234.539	255.465	351.623	428.322
	Укупан увоз у хиљадама УСД	1.152.111	1.236.001	1.547.523	1.433.792	1.568.187	1.544.742	1.524.959	1.598.520	1.864.783	2.318.482	2.654.609
	Трговински биланс	(1.140.818)	(1.225.946)	(1.530.131)	(1.413.544)	(1.513.972)	(1.459.708)	(1.441.070)	(1.513.384)	(1.765.507)	(2.207.076)	(2.305.908)

Извор: Републички завод за статистику Србије

4.2. Република Србија као важно чвориште на мапи економског продора Кине у Европу, односно иницијативе „Појас и пут”

Амбициозни инфраструктурни и економски развојни пројекат Кине, иницијатива „Појас и пут” (БРИ), одиграла је кључну улогу у обликовању кинеско-српских односа.⁶⁰⁹ Поменути иницијатива олакшала је повећање обима економске сарадње између две земље и створила повољно окружење и чврсту основу за продубљивање партнерства на стратешком нивоу. Ова иницијатива, првобитно названа иницијатива „Један појас један пут” (One Belt One Road), је глобална стратегија развоја коју је кинески председник Си Ђинпинг (Xí Jìnpíng) званично представио приликом посете Казахстану 2013. године. Чини се да, овом приликом, Казахстан није случајно изабран за промоцију ове идеје, јер као највећа држава света која нема излаз на море, са оним могућностима које БРИ нуди, може преко кинеске луке Лианунганг (Lianyungang) направити везу са обалом Пацифика и даље се укључити у међународне трговинске ланце.⁶¹⁰ На тај начин кинеске власти настојале су да предоче практичне користи земљама које се укључе у овај пројекат и ојачају становиште да БРИ има за циљ обостране користи и за Кину и земље које се придруже БРИ.

Како је БРИ од самог почетка представљен као грандиозна и свеобухватна иницијатива, до изражаја је дошла тежња модерног Пекинга да умногоме прошири

⁶⁰⁹ Жарко В. Обрадовић, *Мека моћ Кине и Балкан*, оп.цит., стр. 1782.

⁶¹⁰ “Kazakhstan gets sea access using Chinese logistics centres”, *The Astana Times*, 05/08/2017, available from: <https://astanatimes.com/2017/08/kazakhstan-gets-sea-access-using-chinese-logistics-centres>, accessed: 01/06/2024.

традиционални „Пут свиле“ трасиран пре 2.000 година за време династије Хан. Како би укључила не само копнену руту некадашњег „Пута свиле“ који је повезивао Азију и Европу, кроз ову иницијативу је иницирана и идеја за повезивање поморским путем. Тако је поред трансконтиненталне руте која има за циљ да „повеже НР Кину са Југоисточном Азијом, Јужном Азијом, Централном Азијом, Русијом и Европом копненим путем, придодат и поморски ‘Пут свиле’ 21. века, односно поморски пут који повезује приобалне регионе Кине са Југоисточном и Јужном Азијом, Јужним Пацификом, Блиским Истоком и Источном Африком, све до крајњег одредишта – Европе.”⁶¹¹

Иако овако осмишљен пројекат који има географски јасно постављене правце простирања, БРИ је у исто време представљен и као отворена платформа сарадње у којој су све земље, али и заинтересоване организације, добродошле да учествују. За првих шест година од званичног покретања овог пројекта, преко 120 земаља и близу 30 међународних организација узело своје учешће у изградњи „Новог пута свиле“ кроз различите облике споразума потписаних са Кином.⁶¹² Учешће више од половине земаља у свету потврђује и глобални значај овог пројекта, који и након 2019. године бележи значајне успехе и континуиран тренд раста.

У својој основи БРИ се заснива на пет стубова који се тичу координације политика, инфраструктурне повезаности, трговинских и инвестиционих токова, финансијске интеграције и ближих веза међу људима.⁶¹³ То доприноси тврдњи да је поред две најистакнутије тачке сарадње у оквиру БРИ, односно изградње и развоја инфраструктуре и промоције трговине у земљама укљученим у ову иницијативу, посебна пажња стављена и на хармонизацију економских политика и развој веза међу људима. Са ова два елемента која нису у директној вези са економским индикаторима, види се жеља кинеских власти да обезбеде присније везе са становништвом земаља учесника иницијативе „Појас и пут“, као и хармонизацију политика и интензиван дијалог са локалним званичницима како би циљеви БРИ-а били усклађени са националним стратегијама развоја. У том смислу се о БРИ може говорити као иницијативи која тежи дугорочнијем и ширем повезивању од простих економских аранжмана између Кине и других земаља. Из тога следи и да иницијатива БРИ, такође, има значајне геополитичке импликације. Она јача утицај Кине у земљама учесницама кроз инвестиције и учешће у развојним пројектима, уз истовремено грађења односа са локалним властима и становништвом, што потенцијално доприноси равнотежи снага и промени односа моћи у свету. Неки аутори тврде да права сврха БРИ није изградња инфраструктуре у земљама у развоју, већ да је то заправо довођење Кине на водећу позицију у новом светском поретку.⁶¹⁴ Иако овакво становиште представља један нови угао посматрања иницијативе „Појас и пут“, свакако не треба искључити ни геополитичку димензију ове иницијативе која можда није толико очигледна на први поглед.

У овој широкој мрежи географских рута, економских и политичких интереса промовисаних кроз БРИ нашла се и Србија. Историјски гледано односи Кине и Србије, после усаглашавања југословенске и совјетске перспективе комунизма, о чему је било

⁶¹¹ “What is the BRI”, *Belt and Road Portal*, 26/06/2023, available from: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/ON4P7CF0.html>, accessed: 01/06/2024.

⁶¹² “Spotlight: BRI participating countries reap benefits after 6 years’ joint construction”, *Xinhuanet*, 14/09/2019, available from: http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/14/c_138391095.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶¹³ “What is the BRI”, *Belt and Road Portal*, 26/06/2023, available from: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/ON4P7CF0.html>, accessed: 01/06/2024.

⁶¹⁴ “Mapping the footprint of Belt and Road influence operations”, *Sinopsis*, 12/08/2019, available from: <https://sinopsis.cz/en/rolland-bri-influence-operations/#fn1>, accessed: 01/06/2024.

речи раније у овом раду, нису носили бреме конфликта и неспоразума. У то време, услед релативног сиромаштва које је владало у Кини и велике географске удаљености, економски значај и последично сарадња између Србије и Кине била је ограничена. Али са порастом кинеске економије и добијањем озбиљније улоге у међународном систему, однос две земље у последње две деценије добија другачији облик и интензивнију динамику. Први јасни показатељи промена у њиховим односима били су видљиви већ 2009. године са потписивањем споразума о привредно-техничкој сарадњи, а интензивирање и продубљивање веза између Кине и Србије је потврђено заједничким изјавама из 2013. и 2016. године. Из тога се може извести закључак да је Србија постала значајан партнер Кине и пре успостављања БРИ, као и да се она прикључила поменутој иницијативи када је већ имала успостављене стабилне темеље стратешког партнерства са Кином. Ако се осврнемо на 2009. годину када је званично успостављена формална стратешка сарадња између Кине и Србије, можемо приметити да је Србија у то време била не само прва земља из региона Западни Балкан већ и прва држава из Југоисточне Европе,⁶¹⁵ а поред Русије, и једина земља из Европе која није чланица ЕУ, а која је имала успостављен овакав вид сарадње са Кином.⁶¹⁶

Мада вероватно нећемо успети да одгонетнемо све разлоге за давање оволиког значаја Србији од стране креатора спољнополитичке и економске политике Кине, постоји неколико очигледних мотива, попут упошљавања кинеских капацитета и расположивих финансијских деривата насталих кроз експоненцијални економски раст домаће привреде, преференцијални приступ ЕУ тржишту кроз инвестиције у производне капацитете у Србији и логистички олакшан приступ тржишту Европске уније за кинеску робу. И поред тога што Србија није велика земља по својој површини, у погледу броја становника, или апсорпционе могућности привреде, Кина је очигледно проценила користи од сарадње са њом. У том смислу се може и протумачити Споразум о економској и техничкој сарадњи у области инфраструктуре између Републике Србије и Народне Републике Кине из 2009. године као део кинеске стратегије економског раста отпочете 2000-их година, а нарочито интезивиране након 2008. године, која је била базирана на охрабривању домаћих компанија да траже пословне прилике широм света, да би касније била контекстуализована и у оквиру БРИ-а.⁶¹⁷ Са друге стране, после периода транзиције и недовољног улагања држава Југоисточне Европе у своју инфраструктуру, сарадња Кине са земљама овог региона била је усмерена пре свега у корист реализације инфраструктурних пројеката у односу на стране директне инвестиције које су биле основни облик сарадње са земљама Западне Европе.⁶¹⁸ И сам кинески премијер, Ли Кеђијанг (Lǐ Kèqíáng), у изјави приликом посете Београду ову тезу објаснио реченицом да су „девизне резерве Кине довољне и ту постоје снажни капацитети за производњу у Кини, а постоји и потреба за инфраструктурним развојем у земљама које припадају региону Централне и Источне Европе и то такође може помоћи да се створи повољно окружење за привредни раст и развој.”⁶¹⁹

⁶¹⁵ У овај регион не убрајамо Грчку која је још 2006. године успоставила стратешку сарадњу са Кином.

⁶¹⁶ “China’s strategic partnership diplomacy: engaging with a changing world”, *ESPO*, 08/06/2023, available from: <https://www.files.ethz.ch/isn/181324/China%E2%80%99s%20strategic%20partnership%20diplomacy%20engaging%20with%20a%20changing%20world%20.pdf>, accessed 01/06/2024, p. 18.

⁶¹⁷ Hong Yu, “Understanding China’s Belt and Road Initiative”, *Institute of Asian Studies*, 2024, p. 7.

⁶¹⁸ “China’s Infrastructure Push in Europe”, *China Observers*, 09/06/2020, available from: <https://chinaobservers.eu/chinas-infrastructure-push-in-europe>, accessed: 01/06/2024.

⁶¹⁹ „Кинески премијер Ли у Београду: Чека нас плодносно пролеће”, *Радио Слободна Европа*, 16/12/2014, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/samit-za-ucvrscivanje-kinesko-evropskih-odnosa/26746209.html>, приступљено: 01/06/2024.

Међу земљама региона Србија се истиче као земља која је највише укључена у ове пројекте.⁶²⁰ Штавише, изградња моста преко Дунава Земун–Борча од стране кинеских грађевинских компанија према изјави тадашњег кинеског премијера Ђабао-а представља својеврсну визиткарту кинеских предузећа за укључивање у још више пројеката у земљама Централне и Источне Европе.⁶²¹ Поред очигледног спајања капацитета са једне стране и потребе за изградњом инфраструктуре са друге стране, Србија се издваја као пример добре праксе за још веће продоре кинеских компанија у Европу. Изградња „Пељешког моста” у Хрватској, једног од највећих пројекта у ЕУ, показује успех кинеске стратегије.

Како је Србија после политичких промена 2000. године јасно одредила учлањење у ЕУ за кључни стратешки циљ у наредном периоду, уз отварање економије за страна улагања, било је приметно интересовање страних актера за узимање учешћа у приватизацији или директно улагање у српску привреду. Даље, уследило је и ослобађање царине и количинских ограничења на извоз индустријских и доброг дела пољопривредних производа из Србије у ЕУ,⁶²² што је одобрила Европска комисија у децембру 2000. године.⁶²³ Примена Прелазног трговинског споразума 2010. године са циљем стварања слободне трговинске зоне Србија–ЕУ и стварања преференцијалних услова и за увоз из ЕУ, и добијање статуса кандидата за чланство 2012. године, учинило је Србију перспективном земљом за страна улагања.

У том смислу не треба да изненађује ни заинтересованост актера, пре свега оних ван ЕУ да се укључе у привредну слику Србије зарад обезбеђивања преференцијалног приступа финансијски богатом тржишту од преко 400 милиона људи. Тако, на пример, трактори које кинески „ИТО” (УТО) склапа у Новом Саду од 2010. године већ налазе своје тржиште у ЕУ,⁶²⁴ а челик из приватизоване смедеревске железаре од стране кинеске „Хбис” групе, успева да се високо позиционира и на тржишту ЕУ. Тако је до 2019. године када је ЕУ почела да примењује заштитне квоте на увоз челика из земаља које нису чланице ЕУ, „Хбис” група, као највећи извозник из Србије, највећи део своје производње пласирала управо на ЕУ тржиште.⁶²⁵ После потписивања уговора о стратешком партнерству са кинеским „Зиђином” за Рударско-топионичарски басен „Бор” 2018. године, развој овог комплекса и вредност његовог извоза расте из године у годину. Последњи у низу јесте и пример компаније „Линглонг” која је 2019. године покренула изградњу фабрике гума у Зрењанину са визијом да јој ово постројење

⁶²⁰ „Србија ‘штрчи’ у сарадњи са Кином, кредити се представљају као инвестиције”, *Бета*, 18/11/2021, доступно на: <https://n1info.rs/biznis/srbija-strci-u-saradnji-sa-kinom-krediti-se-predstavljaju-kaoinvesticije>, приступљено: 01/06/2024.

⁶²¹ “Chronicles of Events of China-CEEC Cooperation”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 20/11/2013, available from: http://www.china-ceec.org/eng/msc_1/dsj/201610/t20161020_6828925.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶²² Шећер, вино, млада јунетина и одређени производи рибарства улазе у ЕУ под преференцијалним тарифним квотама.

⁶²³ “Regulation (EU) 2020/2172 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 amending Council Regulation (EC) No 1215/2009 introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union’s Stabilisation and Association process”, *EUR-Lex*, 25/03/2024, available from:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020R2172&qid=1608547452287>, accessed: 01/06/2024.

⁶²⁴ „Трактори из Новог Сада ускоро на тржишту ЕУ”, *Бизлајф*, 13/12/2011, доступно на: <https://bizlife.rs/30002-tractori-iz-novog-sada-uskoro-na-trzistu-eu>, приступљено: 01/06/2024.

⁶²⁵ „Железара Смедерево повећава извоз у ЕУ за 30 одсто: Нове квоте Европске комисије погодују компанији ХБИС”, *Танјуг*, 18/03/2022, доступно на: <https://www.euronews.rs/biznis/biznis-vesti/41447/zelezara-smederevo-povecava-izvoz-u-eu-za-30-odsto-nove-kvote-evropske-komisije-pogoduju-kompaniji-hbis/vest>, приступљено: 01/06/2024.

омогући развој европског тржишта кроз побољшање ефикасности снабдевања и квалитета услуга за европске фабрике аутомобила.⁶²⁶ Окренутост свих ових пословних потеза према тржишту ЕУ је недвосмислена.

На послетку, како је на географски значајном месту, а посебно након преузимања већинског власништва луке „Пиреј“ од стране кинеске бродарске компаније „Коско“ (COSCO) 2016. године, Србија се јавља и као логистички важна тачка за допремање кинеске робе у Европу. Идеја о изградњи пруге која ће повезивати Београд са Будимпештом, а у неком тренутку и Атину, представља важан део Европских транспортних коридора и експресне морско-копнене руте Кина-Европа и значајну могућност за скраћивање времена транспорта.⁶²⁷ Са тим у вези и Европски парламент наводи да Србија представља главни интерес Кине у овом региону због њене географске позиције као транспортног чворишта.⁶²⁸

Иако се у овом делу даје предност економским мотивима за сарадњу две земље, не треба заборавити да целокупан политички и друштвени ангажман две стране у контексту БРИ прави оквир и за развој политичког дела сарадње две земље. Питање међусобне подршке везане за статус Косова и Метохије, као и политике једне Кине, кинеско уважавање стратешког циља Србије да постане чланица Европске уније и генерално позитиван став јавности у Србији према Кини дају основу за предвиђање даљег продубљивања сарадње и раста значаја Србије као чворишта за даље повезивање Кине са Европом.

4.3. Свеобухватна сарадња Републике Србије и Народне Републике Кине у оквиру механизма „17+1”

Први знаци заинтересованости Кине за значајнији ниво сарадње са земљама Централне и Источне Европе (ЦЕЕ) били су видљиви већ 2011. године. Наиме, 25. јуна 2011. године званично је одржан први економско-трговински форум Народне Републике Кине и земаља Централне и Источне Европе.⁶²⁹ Том приликом је кинески премијер Ђабао (Wēn Jiā bǎo) истакао да с обзиром на то да Кина жели да диверсификује своја извозна тржишта и да охрабри своје компаније да се глобално шире,⁶³⁰ земље Централне и Источне Европе представљају један од стратешких приоритета за његову земљу.⁶³¹ У том смислу, овом посетом трасиран је пут пријатељства и сарадње у пет најзначајних области: повећање билатералне трговине, промоција двосмерног правца инвестирања, побољшање сарадње у области

⁶²⁶ “Linglong Tire’s Factory in Serbia, the First European Factory of China Tire Industry”, Linglong Tire, 31/03/2019, available from: https://en.linglong.cn/content/details34_38475.html, accessed: 01/06/2024.

⁶²⁷ “China’s strategic interests in the Balkans”, *European Parliament*, 20/06/2022, available from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI\(2022\)733558_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI(2022)733558_EN.pdf), accessed: 01/06/2024.

⁶²⁸ Ibidem, p. 4.

⁶²⁹ “Chronicles of Events of China-CEEC Cooperation”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 20/11/2013, available from: http://www.china-ceec.org/eng/msc_1/dsj/201610/t20161020_6828925.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶³⁰ Већ споменуто *Go Global* стратегија.

⁶³¹ “Full text of Chinese Premier’s speech at China-Central and Eastern European Countries Economic and Trade Forum”, *China Embassy in Czech Republic*, 29/06/2011, available from: http://cz.china-embassy.gov.cn/cze/xwdt/201106/t20110629_10037805.htm, accessed: 01/06/2024.

инфраструктурних пројеката, продубљивање фискалне и финансијске сарадње и проширење сарадње међу људима и културама.⁶³²

Како је интересовање обе стране за продубљивање сарадње наставило да осликава међусобне односе, 25. априла 2012. године одржан је други економско-трговински форум у Пољској. Да међудржавни односи иду узлазном путањом показало је и то да је дан након економског одржан и политички форум између лидера Кине и земаља које припадају региону Централне и Источне Европе, а већ у септембру исте године формиран је и Секретаријат за сарадњу земаља из ЦЕЕ региона и Кине чиме је институционализован механизам сарадње. С обзиром на то да је овај Секретаријат био успостављен као институционални део Министарства спољних послова Кине,⁶³³ то је био конкретан знак да Кина жели стратешки да ојача сарадњу са овим регионом.

Након овога, уследили су самити у Букурешту (2013. године), Београду (2014. године), Суджоу (2015. године), Риги (2016. године), Будимпешти (2017. године), Софији (2018. године) и Дубровнику (2019. године). С обзиром на то да је на овим форумима учествовало 16 земаља СЕЕ региона – Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Мађарска, Пољска, Румунија, Северна Македонија, Словачка, Словенија, Србија, Хрватска, Црна Гора и Чешка, овај форум сарадње је популарно добио назив „16+1”. Након тога, 2019. године у овај механизам сарадње прикључила се и Грчка, те је назив преименован у „17+1”.

За Србију је посебно био значајан самит одржан у Румунији 2013. године. Наиме, на овом самиту је између премијера три земље – Кине, Србије и Мађарске, договорена сарадња око модернизације брзе пруге Београд–Будимпешта.⁶³⁴ Овај пројекат је представљао први такве врсте, у смислу да укључује три државе, а спроводи се на територији земаља од којих су две државе чланице Европске уније, а трећа није. Ово још једном показује значај који Кина придаје сарадњи са Србијом и, са друге стране, важност Србије у ЦЕЕ региону. Овај самит је у исто време била прилика за српску страну да на највишем политичком нивоу промовише досадашњу сарадњу са Кином и лобира за неке нове заједничке пројекте и иницијативе у оквиру механизма „16+1”. Тако је тадашњи српски премијер Ивица Дачић представио кинеском премијеру Ли Кеђијанг-у два значајна пројекта за финансирање – изградњу новог блока Термоелектране „Костолац” и изградњу дела ауто-пута Обреновац–Љиг на Коридору 11.⁶³⁵ Истом приликом је и промовисана идеја да у оквиру овог механизма Србија постане седиште Секретаријата за транспорт и инфраструктуру.⁶³⁶

Да је Србија препозната за важну карику у функционисању механизма „17+1” потврђено је и одлуком да самит ових држава 2014. године буде одржан баш у Београду. За почетак самита, кинески и српски премијер су отворили новоизграђени мост Земун–Борча, који је на најсликовитији начин дочарао користи од сарадње са Кином. Овом приликом је и званично потписан уговор о сарадњи три земље везан за пругу Београд–

⁶³² Ibidem.

⁶³³ “About the Secretariat of Cooperation between China and Central and Eastern European Countries”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 20/11/2013, available from:

http://www.china-ceec.org/eng/msc_1/mscij/201610/t20161028_6828859.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶³⁴ „Постигнут договор о модернизацији пруге Будимпешта-Београд”, *Танјуг*, 26/11/2013, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/postignut-dogovor-o-modernizaciji-pruge-budimpesta-beograd>, приступљено: 01/06/2024.

⁶³⁵ „Кинеске инвестиције у бивши источни блок”, *Политика*, 25/11/2013, доступно на:

<https://www.politika.rs/sr/clanak/276754/Kineske-investicije-u-bivsi-istocni-blok>

приступљено:

01/06/2024.

⁶³⁶ Ibidem.

Будимпешта и поздрављен је напор Србије да предводи оснивање Асоцијације за транспорт и инфраструктурну сарадњу Кине и земаља ЦЕЕ.⁶³⁷ Када се узме у обзир да је ово и била посета једног кинеског премијера Србији након 28 година, осим економског, овај самит је имао и значајну политичку конотацију.⁶³⁸

Следећи самит у Суџоу у новембру 2015. године је поред потписивања још једног сета међувладиних уговора везаних за изградњу пруге Београд–Будимпешта, донео и договор о поједностављивању царинских процедура на рути експресно поморско-копненог пута Кина–Европа који осим кинеске укључује и грчке, северномакедонске, српске и мађарске царинске управе.⁶³⁹ Поред тога, било је и најаве са српске стране да ће се овом приликом причати и о могућностима укључења кинеских партнера у приватизацију смедеревске железаре.⁶⁴⁰ Већ неколико дана потом потписан је Меморандум о разумевању између Владе Србије и кинеског „Хбиса” о купопродаји Железаре „Смедерево”, као и о изградњи научног парка и две деонице ауто-пута на Коридору 11.⁶⁴¹ Присуство премијера Србије и Кине приликом потписивања ових докумената, који у суштини представљају само исказану намеру две стране по одређеном питању, даје још једну потврду политичке тежине ових комерцијалних аранжмана.

Фокус самита у Риги 2016. године је пре свега био на развоју веза између поморских лука Јадранског, Балтичког и Црног мора. Међутим, и у таквом оквиру било је места да се Србија истакне међу осталим чланицама ЦЕЕ и у економском и политичком делу сарадње са Кином. Наиме, овом приликом је потписан комерцијални уговор за модернизацију прве деонице пруге Београд–Будимпешта (Београд–Стара Пазова), као и комерцијални уговор о изградњи обилазнице око Београда и уговор о финансирању изградње деонице Сурчин–Обреновац на Коридору 11.⁶⁴² Поред ових инфраструктурних пројеката, међу највишим званичницима две земље било је приче и о могућностима стратешког партнерства везаних за Рударско-топионичарски комплекс „Бор”.⁶⁴³ У исто време, потписивање Споразума о узајамном укидању виза за грађане

⁶³⁷ “The Belgrade Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 31/10/2014, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhcgwj/202112/t20211222_10474157.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶³⁸ „Премијер Кине допутовао у Београд”, *РТВ*, 15/12/2014, доступно на: https://www.rtv.rs/sr/ci/politika/premijer-kine-doputovao-u-beograd_547859.html, приступљено: 01/06/2024.

⁶³⁹ “The Suzhou Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 01/11/2015, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhcgwj/202112/t20211222_10474159.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶⁴⁰ „Вучић за РТС: Самит велика прилика за Србију”, *РТС*, 24/11/2015, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/2115084/vucic-za-rt-samit-velika-prilika-za-srbiju.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁴¹ „Потписан Меморандум са кинеском компанијом ХБИС о Железари”, *Министарство привреде Републике Србије*, 26/11/2015, доступно на: <https://privreda.gov.rs/aktuelno/vesti-i-saopštenja/potpisan-memorandum-sa-kineskom-kompanijom-hbis-o-zelezari>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁴² „Уговори из Риге вредни 734 милиона евра”, *Танјуг*, 05/11/2016, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/2515770/ugovori-iz-rige-vredni-734-miliona-evra.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁴³ „Вучић са Ли Кећангом о РТБ Бор, потписана три споразума у Риги”, *РТС*, 05/11/2016, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/2515685/potpisana-tri-sporazuma-u-rigi.html>, приступљено: 01/06/2024.

Србије и Кине⁶⁴⁴ представљало је још један доказ продубљивања свеобухватне сарадње две земље.

Самит се затим 2017. године вратио у град одакле је све и потекло – Будимпешту. Поред нагласка на даљој сарадњи царинских управа зарад развоја транспортних коридора, овом приликом је потписано и неколико значајних пословних аранжмана између Кине и Србије.⁶⁴⁵ Уговор о пројектовању и извођењу радова на Коридору 11 деоници Прељина–Пожега,⁶⁴⁶ Споразум о спровођењу пројекта прераде и одлагања отпадних вода из Београда, Уговор о пројектовању изградње топловода Обреновац–Београд,⁶⁴⁷ и Протокол о извозу јунећег меса у Кину.⁶⁴⁸

Наредни самит одржан је 2018. године у Софији, у светлу оштрих трговинских односа Кине и САД. Иако географски далеко и од једних и од других, тектонска померања на глобалном нивоу су имала импликације и на регион обухваћен механизмом „16+1”. Због тога је и Самит у Софији послужио и као полигон за слање политичких порука да је Кина ту да подржи јединствену Европу и да жели обострану корист од међусобне сарадње, па да с тим у вези њено учешће у механизму „16+1” нема намеру да подели Европу.⁶⁴⁹ Оно што је било веома значајно за Србију на овом форуму јесте најава да би могла да се оснује Радна група за изградњу иновационих капацитета Кина-ЦЕЕ земље у Србији,⁶⁵⁰ а затим и потписивање три документа у области инфраструктуре. Закључивањем комерцијалног уговора за изградњу и модернизацију пруге на деоници Нови Сад–Суботица комплетирана је документација за изградњу целокупног српског дела пруге Београд–Будимпешта.⁶⁵¹ Поред овог документа, потписана су и два меморандума о разумевању, један везан за реконструкцију пруге Београд–Ниш и други везан за изградњу Индустријског парка за воће и поврће.⁶⁵² Најважнији моменат самита у Дубровнику 2019. године било је озваничење

⁶⁴⁴ „Закон о потрђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине о међусобном укидању виза за носиоце обичних пасоша”, *Службени Гласник Републике Србије*, 05/11/2016, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2016_12/t12_0518.htm, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁴⁵ “The Budapest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 31/10/2017, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhhcgwj/202112/t20211222_10474163.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶⁴⁶ „Потписан комерцијални уговор са ауто-пут Прељина-Пожега”, *Танјуг*, 31/10/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2952508/potpisan-komercijalni-ugovor-za-auto-put-preljinapozega.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁴⁷ „Кинези ће градити топлодалековод Обеновац-Нови Београд”, *Танјуг*, 27/11/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2952916/kinezi-ce-graditi-toplodalekovod-obrenovac-novi-beograd.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁴⁸ „Омогућен извоз говећег меса у Кини”, *Танјуг*, 27/11/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2952666/omogucen-izvoz-govedjeg-mesa-u-kinu.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁴⁹ „Самит 16+1 у Софији, Србија потписала три документа”, *РТС*, 07/07/2018, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/3193509/samit-161-u-sofiji-srbija-potpisala-tri-dokumenta.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁵⁰ “The Sofia Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 07/07/2018, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhhcgwj/202112/t20211222_10474165.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶⁵¹ „За завршетак пруге Београд-Будимпешта око 950 милиона евра”, *Танјуг*, 07/07/2018, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/3193518/za-zavrsetak-pruge-beograd-budimpesta-oko-950-milona-evra.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁵² Ibidem.

придруживања Грчке овом механизму који је тиме променио име у „17+1”.⁶⁵³ За Србију, међутим, овај Самит је донео само два договора и то у виду Меморандума о разумевању везаних за ауто-пут на Коридору 11, и то за пројекте на деоницама Нови Београд–Сурчин и Пожега–Бољаре (граница са Црном Гором).⁶⁵⁴ Може се закључити да је временом механизам „17+1” из економско-трговинског форума постајао све више политичка платформа која је, између осталог, служила и за договарање комерцијалних пројеката. Такође, може се увидети да је Србија предњачила у договорима и продубљивању сарадње са НР Кином у односу на друге земље ЦЕЕ региона кроз своје деловање у механизму „17+1”.

4.4. Узајамна подршка по питању одбране националних интереса и очувања територијалног интегритета између Републике Србије и Народне Републике Кине

Билатерални односи између Републике Србије и Народне Републике Кине значајно су еволуирали током последњих деценија. Њихов развој обележен је снажним системом узајамне подршке у одбрани националних интереса и очувања територијалног интегритета.⁶⁵⁵ Ова сарадња посебно је видљива у њиховим дипломатским наступима кроз фокус на стратешко усклађивање у међународним форумима, заједничке принципе у вези са суверенитетом и територијалним интегритетом и импликације на њихове шире спољнополитичке агенде.

Односи између Србије и Кине датирају из доба после Другог светског рата, али значајно добијају на замаху почетком 21. века. Првобитно су ти односи били засновани на заједничким социјалистичким идеологијама. Међутим, савремени однос је утемељен на стратешким и прагматичним ставовима. Након распада социјалистичке Југославије, Србија је „очајнички” тражила нова међународна партнерства⁶⁵⁶ како би ојачала своју политичку и економску стабилност, што је довело и до ближе сарадње са Кином. Обе земље су нашле заједнички језик у тежњама ка даљем економском развоју и политичкој стабилности, упркос географским удаљеностима и разликама у политичким системима. Ова историјска основа поставила је темеље за снажније и стратешки оријентисано партнерство у постхладноратовској ери. Како је Србија пролазила кроз политичке и економске транзиције, успон Кине као глобалне силе представљао је драгоцену потпору која је превазилазила пуке економске интересе, крчећи пут и за дубље политичке везе између ова два субјекта међународног права.

Став Кине према дијалогу Београда и Приштине илуструје њену подршку територијалном интегритету Србије. Премда је Кина иницијално била суздржана

⁶⁵³ “Greece proves appeal of ‘16+1 Cooperation’”, *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 16/04/2019, available from: http://www.china-ceec.org/eng/ldrhw_1/Dubrovnik2019/hdxw4/202112/t20211222_10474300.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶⁵⁴ „Самит премијера Кине и 16 европских земаља. Брнабић: Прави резултати нас тек очекују”, *Танјуг*, 12/04/2019, available from: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/u-dubrovniku-poseo-samit-premijera-kine-i-16-evropskih-zemalja_1008692.html, accessed: 01/06/2024.

⁶⁵⁵ “China supports settlement of Kosovo issue through dialogue: envoy”, *Xinhuanet*, 11/06/2019, available from http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/11/c_138132033.htm, accessed: 01/06/2024.

⁶⁵⁶ Видети: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 308.

приликом гласања о Резолуцији 1244 у Савету безбедности УН 1999. године, њена каснија подршка је постала доследна и континуирана. Овај преокрет осликава софистицирани приступ Кине међународној дипломатији, а истовремено и наглашава стратешко прилагођавање Кине захтевима Србије у вези са Косовом. Њена улога, иако мање исказивана од улоге Русије, постала је проактивнија последњих неколико година. Тако, на пример, 2018. године тадашњи амбасадор Кине у Србији, Ли Манчанг, повлачећи паралелу са историјским искуствима Кине са територијама Хонг Конга и Макао, истакао је потребу за стрпљењем при решавању питања Косова.⁶⁵⁷ Такве изјаве суптилно балансирају притиске Запада за брзим решењем, јачајући дипломатски став Србије. Такође, 2020. године Кина је позвала Приштину да се врати за преговарачки сто након пропасти почетних разговора, чиме је додатно показала своју активну подршку. Упркос томе што је углавном практиковала пасивну посматрачку улогу, повећано ангажовање Кине дочекано је са добродошлицом од стране српских власти, које Пекинг виде као поуздане партнере у овом осетљивом територијалном спору.

Подршка Кине Србији у дијалогу Београда и Приштине није само симболична. Наглашавањем принципа међународног права и одсуство интервенције, Кина пружа противтежу западним дипломатским притисцима, залажући се за компромисно решење које поштује територијалне захтеве Србије. Овај вид подршке је од кључне важности за Србију док се креће кроз сложену динамику међународне дипломатије. Исто тако, непоколебљива подршка Србије Кини у међународним организацијама сведочи о снажним билатералним везама. Упркос својим аспирацијама за чланство у ЕУ, Србија је често одбијала да се придружи декларацијама ЕУ које критикују Кину. Овај тренд, који је приметан од раних 2000-их, постао је израженији након проглашења независности Косова 2008. године. Стратешки партнерски споразум из 2009. године додатно је учврстио ову усклађеност, обавезујући обе државе на узајамну подршку у међународним форумима, те делује да та стратешка сарадња између Србије и Кине превазилази билатералне односе, обухватајући шири геополитички оквир. У међународним организацијама као што су Уједињене нације, Србија је доследно подржавала кинеске позиције по кључним питањима и учешћем у заједничким изјавама и резолуцијама нагласила свој проактиван приступ подршци кинеске позиције. За Кину је посебно било значајно што је Србија одбила да подржи декларацију ЕУ о питањима људских права у Кини, као што су третман Ујгура у Синђангу⁶⁵⁸ или ситуација у Хонг Конгу,⁶⁵⁹ што је довело до изражаја приоритизацију односа са НР Кином упркос стратешкој опредељености Србије за интеграцију у ЕУ. Ова узајамна подршка је укоренењена у заједничким принципима суверенитета и територијалног интегритета, јер се обе нације суочавају са изазовима у погледу својих националних граница и политичког ауторитета. Овакав став је повремено доводио Србију у конфликт са очекивањима ЕУ, али и нагласио дубину њеног стратешког партнерства са Кином.

⁶⁵⁷ „Амбасадор Кине о Космету: Ми смо чекали 100 година...”, *Танјуг*, 29/07/2018, доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=07&dd=29&nav_category=640&nav_id=1424427, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁵⁸ “Declaration by the Presidency on behalf of the European Union following developments in Xinjiang, China”, *Council of the European Union*, 09/07/2009, available from: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/109077.pdf accessed: 01/06/2024.

⁶⁵⁹ “Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on universal suffrage in Hong Kong”, *Council of the European Union*, 24/01/2008, available from: http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/CFSP_Statements/January/0124MZZhongkong.html, accessed: 01/06/2024.

Србија и Кина деле заједнички принцип немешања у унутрашња питања, који је основа међусобне подршке очувању територијалног интегритета.⁶⁶⁰ За Кину, подршка ставу Србије у вези са Косовом усклађена је са њеном политиком супротстављања сецесионистичким покретима и одражава њену забринутост због региона попут Тајвана, Тибета и Синђанга. Са друге стране, подршка Србије територијалним оквирима Кине, укључујући њене политике у Синђангу и Хонг Конгу, показује реципроцитет. Кроз овакву конзистентну и недвосмислену подршку која се огледа и у одбијању Србије да се придружи декларацијама ЕУ које критикују кинеске политике у овим регионима, Србија наглашава своју посвећену подршку територијалној целовитости Кине и јача билатералне односе са Пекигом, што у контексту међународне дипломатије служи као противтежа западном утицају и учвршћује посвећеност принципу територијалне неповредивости и суверенитета.

Са друге стране, подршка Кине територијалном интегритету Србије је очигледна у њеном дипломатском ставу према Косову. Залажући се за решење у оквиру Резолуције 1244 УН,⁶⁶¹ Кина ојачава преговарачку позицију Србије у вези са Косовом. Ова подршка није само реторичка. Напротив, дипломатске акције Кине, као што су позиви Приштини да се врати за преговарачки сто, показују конкретну посвећеност територијалном интегритету Србије. Улога Кине по косовском питању, такође, обухвата консултације на високом нивоу са српским лидерима, одражавајући стратешко усклађивање у њиховим спољнополитичким стратегијама.⁶⁶² Овакав вид ангажованости истиче улогу Кине као поузданог партнера за Србију у одбрани њених националних интереса, додатно учвршћујући њихове билатералне односе. Непоклебљива подршка Кине територијалном интегритету Србије је кључни аспект српско-кинеског стратешког партнерства. Подржавајући захтеве Србије у вези са Косовом, Кина за Србију представља моћног дипломатског савезника у међународним форумима. Ова подршка је кључна за Србију, која настоји да се снађе у сложеној динамици регионалне политике и афирмише свој суверенитет на глобалној сцени. Узајамна подршка између Србије и Кине у одбрани националних интереса и очувању територијалног интегритета има дубоке импликације на њихове спољне политике. За Србију, партнерство са Кином нуди својеврсну стратешку противтежу утицају ЕУ и САД. Оно пружа алтернативни извор политичке подршке и омогућава Србији да самоувереније потврђује свој суверенитет и територијални интегритет у међународним оквирима. Синхроно томе, Србија представља кључног савезника на Балкану, региону од стратешког значаја за НР Кину. Подршка Србије у међународним форумима помаже Кини да одговори на западне критике и ојача свој геополитички утицај. Поред тога, геостратешки положај Србије дуж иницијативе „Појас и пут” трасира и пут Кине у Европу, јачајући њене економске и стратешке интересе.⁶⁶³

Упркос снажним билатералним везама, односи између Србије и Кине суочавају се са неколико изазова и критика. Главни изазов за Србију је балансирање између аспирација за чланство у ЕУ и стратешког партнерства са Кином. ЕУ очекује од земаља

⁶⁶⁰ Dragan Pavličević, *The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context*, op.cit., p. 9.

⁶⁶¹ “Chinese envoy calls for resumption of talks for political settlement of Kosovo issue”, *CGTN*, 25/04/2020, available from <https://news.cgtn.com/news/2020-04-25/Beijing-calls-for-resumption-of-Pristina-Belgrade-talks-PYeDyhZ2yk/index.html>, accessed on: 01/06/2024.

⁶⁶² „Састанак са амбасадором Народне Републике Кине”, *Председник Републике Србије*, 04/12/2018, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/saopstenja/sastanak-sa-ambasadorom-narodne-republike-kine-3>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁶³ Душко Димитријевић, *Односи Србије и Кине на почетку 21. века*, оп.цит., стр. 52.

кандидата да се ускладе са њеним спољнополитичким деловањем,⁶⁶⁴ укључујући стандарде у области људских права и демократије.⁶⁶⁵ Честа одступања Србије од ових очекивања у корист подршке Кини изазивају забринутост у Бриселу.⁶⁶⁶ Балансирање између стратешког партнерства са Кином и циљева интеграције у ЕУ велики је изазов за сложену дипломатску и политичку динамику Србије. Поред тога, све веће присуство Кине на овим просторима, посебно кроз инфраструктурне пројекте и инвестиције, изазвало је дебате о дужничком односу зависности и економском суверенитету. Критичари тврде да, иако кинеске инвестиције доносе тренутне користи, оне могу довести до дугорочних проблема за Србију.⁶⁶⁷

Упркос овим изазовима узајамна подршка између Републике Србије и Народне Републике Кине у одбрани националних интереса и очувању територијалног интегритета остаје темељ њихове будуће сарадње,⁶⁶⁸ док односи између Србије и Кине настављају да еволуирају, одражавајући њихове заједничке принципе и стратешке циљеве. Конзистентном подршком територијалном интегритету и националном суверенитету, Србија и Кина су изградиле снажно и динамично партнерство, а та узајамна подршка не само да јача њихове билатералне односе, већ и побољшава њихове стратешке позиције на глобалној сцени. Како настављају да сарађују и међусобно подржавају своје националне интересе, партнерство између Србије и Кине ће вероватно остати кључни аспект њихових спољних политика у наредним годинама.

⁶⁶⁴ „ЕУ очекује од Владе Србије усклађивање са спољном политиком”, *РТВ*, 27/10/2022, доступно на: <https://rtv.rs/rsn/politika/eu-ocekuје-od-vlade-srbije-uskladјivanje-sa-spolјnom-politkom> 1385815.html, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁶⁵ „Брисел очекује да Београд са ЕУ усклади политику о питању Ујгура у Кини”, *Радио Слободна Европа*, 24/07/2020, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kina-deklaracija-ujguri-lјudska-prava/30745090.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁶⁶ Graham Hollinshead, "Chinese Overseas Foreign Direct Investment and the Sino-Serbian Strategic Partnership", *Work organisation, labour & globalisation*, vol. 8, no.1, p. 45.

⁶⁶⁷ „Односи Србије и Кине: Кредитна опасност, „челично пријатељство” и дипломатска игра речи”, *Глас Америке*, 08/05/2024, доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/srbija-kina-vucic-si-dјinping-diplomatija-ekonomija/7603184.html>, приступљено: 01/06/2024.

⁶⁶⁸ Dragana Mitrović, *From Socialist modernization to Chinese dream*, op.cit., p. 264.

5. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ИТАЛИЈЕ

5.1. Економски интереси и трговинске везе као део спољнополитичких стратегија Републике Србије и Републике Италије

Оквир за трговинску сарадњу Србије и Италије представљају Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) и Прелазни трговински споразум, који су потписани у Луксембургу 2009. године.⁶⁶⁹ Тиме је Србија отпочела са 'рашчишћавањем' свог европског колосека „постепеним усклађивањем законодавства са правним тековинама ЕУ, као и њихову доследну примену.”⁶⁷⁰ Међутим, пут Србије у Европску унију зацртан је још 2000. године, када су нове демократске власти, настојећи да отклоне стигму са Србије,⁶⁷¹ успоставиле нову фазу односа са Бриселом, а убрзо затим и поставиле европске интеграције за стратешки приоритет спољне политике Србије. Аспирације за приступање Европској унији испољене су само неколико дана након смене аутократског режима Слободана Милошевића, када је новоизабрани председник СР Југославије Војислав Коштуница боравио у Бијарицу.⁶⁷² Током његове посете Европском савету договорено је потписивање Оквирног споразума са Европском унијом, којим је СР Југославија месец дана касније укључена у Процес стабилизације и придруживања за Западни Балкан.⁶⁷³

Државе чланице ЕУ су тада укинуле царине и квоте на увоз индустријских и доброг дела пољопривредних производа из Србије, а она се обавезала да ће у периоду од шест година реципрочно одговорити на поступак ЕУ из 2000. године и на тај начин формирати слободну зону трговине између два партнера. Потез држава чланица ЕУ да укину царине за увоз робе из Србије може да се протумачи као знак политичке подршке новим властима у Београду и показатељ да ЕУ у Србији сада види партнера за ближу сарадњу у политичком и привредном смислу. Овакав развој ситуације позитивно је утицао и на укључивање италијанских предузећа у креирању економске слике у Србији. То потврђују и подаци Развојне агенције Србије, који показују да се у периоду од 2007. до 2019. године Италија налазила на врху листе земаља по параметру порекла инвестиција, и то и по вредности, и по укупном броју пројеката.⁶⁷⁴

У погледу сектора у којима су италијански инвеститори најприсутнији битно је истаћи три групе индустрија – аутомобилску индустрију, текстилну и обућарску индустрију и финансијске услуге. Три највеће инвестиције из Италије, које су заузеле место међу 20 највреднијих страних инвестиција у Србији у раздобљу од 2000. до 2010. године, биле су „Фијат” (Fiat) из Крагујевца, „Банка Интеза” (Banca Intesa) и „Фондиарија САИ” (Fondiarria SAI).⁶⁷⁵ Као трећа на листи, иза норвешког „Теленора” (Telenor) и руског „Гаспрома” (Газпром), инвестиција „Фијата” од 940 милиона евра у посрнули

⁶⁶⁹ Тања Мишчевић, *Савремени односи Србије и Европске уније*, оп. цит., стр. 15.

⁶⁷⁰ Ibidem.

⁶⁷¹ Видети више у: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит.

⁶⁷² Ивона Лађевац, *Основне карактеристике сарадње Србије и ЕУ 2000-2008. године*, оп. цит., стр. 56.

⁶⁷³ Ibidem.

⁶⁷⁴ „Италијанска предузећа у Србији- Прича о успеху”, *Амбасада Републике Италије у Београду*, 2020, доступно на: https://www.ccis.rs/images/downloads/LE_AZIENDE_ITALIANE_IN_SERBIA.pdf, стр.19, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁷⁵ „Инвестиције у Србији 2000-2020”, *Нова економија*, доступно на: https://novaekonomija.rs/wp-content/uploads/2022/08/Svet_U_Srbiji_2.pdf, стр.19, приступљено: 05/06/2024.

крагујевачки комплекс „Застава” 2009. године представљала је значајни подстицај за развој аутомобилске индустрије у Србији. Штавише, кластер компанија око овог сектора постао је најбројнији по питању привучених инвестиција у ову област.⁶⁷⁶ „Банка Интеза” је 2005. године дошла на српско тржиште куповином 75% власништва банке „Делта” за 270 милиона евра,⁶⁷⁷ док је италијанска осигуравајућа кућа „Фондиарија САИ” 2007. године преузела 83% ДДОР „Нови Сад” за 220 милиона евра.⁶⁷⁸ Поред ових, биле су значајне и инвестиције осигурања „Бенерали” (Generalli) и банке „Уникредит” (UniCredit) и „Финдоместик” (Findomestic) у финансијском сектору. У сектору производње текстила највише су се истакле „Помпеа” (Pompea), „Голден лејди” (Golden Lady), „Фулгар” (Fulgar) и „Калцедонија” (Calzedonia). На овај низ се надовезује куповина нишке фабрике текстила „Нитекс” 2011. године за три милиона евра од стране „Олимпијаса” (Olimpias), дела групације „Бенетон” (Benetton), што је била уједно једина значајнија инвестиција после 2009. године.⁶⁷⁹

Дакле, ентузијастичан раст инвестиција из прве деценије 20. века није се наставио и у наредној декади. У временском периоду од 2010. до 2020. године није забележена већа инвестиција из Италије, конкретније, ниједна инвестиција из ове земље није била међу првих 20 највећих страних инвестиционих пројеката у Србији,⁶⁸⁰ што може индиковати да је привредна сарадња Србије и Италије у последњој деценији у стагнацији. Овакав развој економских односа може се даље довести у везу са напредовањем, односно стагнацијом у процесу приступања Србије ЕУ, те да ће даљи развој трговинских и инвестиционих веза двеју земаља бити узрочно повезан са политичком стабилношћу Србије и спољнополитичким односима Србије и ЕУ у будућности.⁶⁸¹

Међутим, и поред стагнације инвестиционих веза, Италија и даље представља изузетно значајног спољнотрговинског партнера Србији. Према подацима Републичког завода за статистику, који су представљени у табели број 2, Италија је у 2019. години представљала другу најбитнију земљу за српски извоз и четврту на листи земаља увозница.⁶⁸² Такође, из табеле 2 може се приметити да је вредност извоза у ову земљу за период од 2009. до 2019. године повећан скоро два и по пута, а најпре из сектора 7 – машине и транспортни уређаји, што се лако може приписати инвестицији „Фијата” у Крагујевац. У увозу се може приметити тренд повећања, али смањеног интензитета у односу на извоз. Оно што је највреднија информација јесте да је у периоду од 2013. до 2017. године Србија остварила трговински суфицит са Италијом, што није тако чест случај у трговинском билансу Србије.

⁶⁷⁶ „Why invest in Serbia?”, *Development Agency of Serbia*, 2021, available from: [http://www.berlin.mfa.gov.rs/odrzavanje/uploads/RAS Invest in Serbia 2021 prezent .pdf](http://www.berlin.mfa.gov.rs/odrzavanje/uploads/RAS%20Invest%20in%20Serbia%202021%20prezent.pdf) стр. 8, accessed: 05/06/2024.

⁶⁷⁷ „Договорено - Банка Интеза купује 75% Делта банке”, *Новости*, 14/02/2005, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/2538/agreed-banca-intesa-to-buy-75-of-delta-banka>, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁷⁸ „Фондиарија преузима осталих 16,68% ДДОР Нови Сад”, *Економист магазин*, 03/10/2008, доступно на: <https://me.ekapija.com/sr/news/196475/start-up/real-estate/investments>, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁷⁹ „Бенетон купио Нитекс за три милиона евра”, *Бета*, 13/05/2011, доступно на: https://rtv.rs/sk/ekonomija/beneton-kupio-niteks-za-tri-miliona-evra_253605.html, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁸⁰ *Инвестиције у Србији 2000-2020*, оп. цит.

⁶⁸¹ Ивана Божих Миљковић, *Економски односи Републике Србије и Републике Италије*, оп. цит., стр. 30.

⁶⁸² „Спољнотрговинска робна размена Србије - коначни подаци за 2019.”, *Pluton Logistics*, 20/07/2020, <https://plutonlogistics.com/spedicija/spolnotrgovinska-robna-razmena-srbije-konacni-podaci-za-2019>, приступљено: 05/06/2024.

Табела 2: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Италије у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Извоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	71,633	85,298	116,290	115,064	122,233	138,393	81,467	126,303	125,162	159,345	176,633
	1 - Пића и дуван	712	1,747	1,881	377	7,431	5,164	646	3,129	2,861	4,577	6,238
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	20,737	30,850	48,952	29,695	49,899	43,716	49,974	45,552	52,554	49,090	41,745
	3 - Минерална горива, мазиња и сродни производи	457	1,612	2,245	4,878	1,977	2,169	592	653	220	296	151
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	12,143	16,504	18,487	7,000	20,509	9,811	15,645	14,304	4,120	15,504	9,700
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	37,841	73,734	95,458	39,618	85,267	61,158	71,485	87,185	100,443	109,642	103,331
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	302,071	473,381	561,652	293,400	330,890	418,126	452,531	376,093	455,006	634,136	541,371
	7 - Машине и транспортни уређаји	34,111	63,565	80,984	350,656	1,372,957	1,447,851	1,093,552	1,075,716	998,616	856,627	609,792
	8 - Разни готови производи	340,655	355,725	379,304	351,394	374,414	445,717	394,336	436,258	490,330	525,028	489,166
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	494	16,077	958	6,417	13,752	4,835	2,708	3,591	7,713	2,252	4,612
	Укупан извоз у хиљадама УСД	820,856	1,118,493	1,306,210	1,198,499	2,379,329	2,576,938	2,162,936	2,168,783	2,237,025	2,356,498	1,982,739
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	43,010	47,092	51,825	62,680	68,011	73,669	66,591	67,930	79,183	89,504	104,923
	1 - Пића и дуван	4,044	9,915	10,260	9,652	7,802	5,965	4,796	5,067	20,766	13,866	8,594
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	9,495	13,183	13,414	19,535	24,332	29,204	19,397	19,332	18,565	26,735	22,095
	3 - Минерална горива, мазиња и сродни производи	19,400	8,462	15,774	23,749	33,370	21,572	18,595	27,773	18,328	23,652	29,292
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	3,594	7,039	12,103	14,085	12,683	12,677	10,512	10,147	12,247	12,134	10,772
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	183,122	193,322	213,236	199,660	216,281	214,505	195,292	208,175	240,838	279,464	291,652
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	384,491	403,981	526,716	485,237	508,251	542,624	486,410	522,050	614,858	704,240	707,784
	7 - Машине и транспортни уређаји	332,671	409,301	488,078	546,389	1,090,746	988,296	751,358	707,937	752,455	769,864	675,937
	8 - Разни готови производи	219,793	189,572	213,815	203,815	244,691	250,717	172,971	178,904	197,588	232,705	239,042
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	332,898	107,686	226,222	261,034	151,392	135,868	164,964	209,984	252,696	270,465	232,502
	Укупан увоз у хиљадама УСД	1,532,516	1,389,553	1,771,444	1,825,835	2,357,557	2,275,396	1,890,886	1,957,298	2,207,523	2,422,627	2,322,593
	Трговински биланс	(711,660)	(271,060)	(465,234)	(627,336)	21,772	301,542	272,050	211,486	29,502	(66,129)	(339,854)

Извор: Републички завод за статистику Србије

5.2. Позиција Републике Италије у Европској унији и шансе за подршку пуноправном чланству Републике Србије

Имајући у виду чињеницу да је једна од шест земаља оснивача Европске економске заједнице, која је 1993. године прерасла у Европску унију,⁶⁸³ Италија има важну место и улогу у обликовању европске политике и односа са земљама кандидатима за чланство.⁶⁸⁴ Од самог почетка њен допринос је укључивао подршку јединственом тржишту, увођењу заједничке валуте⁶⁸⁵ и јачању институција ЕУ, уз промовисање идеје о пријему нових чланица ради јачања стабилности и просперитета на европском континенту.⁶⁸⁶ Италијански политичари често истичу тезу да проширење не само да јача безбедносну и економску стабилност региона већ доприноси и економском расту и развоју земаља кандидата за чланство.⁶⁸⁷ Овај став се огледа у њиховим дипломатским напорима да унапреде процес интеграције земаља Западног

⁶⁸³ „History of the European Union 1945-59”, *European Union*, available from: <https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59> en, accessed: 05/06/2024.

⁶⁸⁴ „Italy, one of Eurozone’s essential economies but a fragile one”, *Upply*, 11/04/2024, available from: <https://market-insights.upply.com/en/italy-one-of-eurozones-essential-economies-but-a-fragile-one>, accessed: 05/06/2024.

⁶⁸⁵ „Italy and the euro - mistake or a prerequisite for growth? ”, *Legaltera*, 29/05/2023, available from: <https://legaltera.com/en/italy-and-the-euro-a-mistake-or-a-prerequisite-for-growth/>, accessed: 05/06/2024.

⁶⁸⁶ „Italy pushes for Western Balkan EU integration, bolstering security”, *Decode39*, 24/01/2023, available from: <https://decode39.com/5613/italy-trieste-western-balkans-conference/>, посећено: 01/06/2024.

⁶⁸⁷ „Italy in EU”, Italian Government, accessed: <https://www.esteri.it/en/politica-estera-e-cooperazione-allo-sviluppo/politica-europea/italia-in-ue/>, приступљено: 05/06/2024.

Балкана, укључујући и Србију.⁶⁸⁸ Италија је у више наврата подржавала реформске подухвате и напоре у овом региону, истичући потребу пре свега за демократским и економским напретком као предусловом за приступање овој наднационалној унији.⁶⁸⁹

Билатерални односи између Србије и Италије одвијају се на високом нивоу⁶⁹⁰ и обухватају различите аспекте сарадње, укључујући економску, политичку и културну размену. Италија је један од водећих инвеститора у Србији,⁶⁹¹ са значајним присуством у секторима као што су енергетика, инфраструктура и пољопривреда, док италијанске компаније доприносе развоју локалне економије и запошљавању локалног становништва.⁶⁹² Тако је и једно од првих стратешких партнерстава Србије закључено управо са Италијом. Наиме, 13. новембра 2009. године Силвио Берлускони (Silvio Berlusconi) и Мирко Цветковић, тадашњи председници влада Републике Италије и Републике Србије, састали су се у Риму и том приликом потписали Декларацију о стратешком партнерству,⁶⁹³ којом је предвиђена подршка Италије убрзању учлањења Србије у Европску унију, као и размена стручњака и даље јачање економских односа двеју држава.⁶⁹⁴

О континуираној политичкој подршци Италије Србији у процесу приступања ЕУ, сведоче изјаве италијанских званичника, који су у више наврата истакли значај интеграционих процеса Србије у ЕУ за стабилност и безбедност целокупног региона. Поред економских и политичких аспеката, они истичу значај регионалне стабилности и интеграцију Србије у ЕУ виде као кључни фактор за јачање безбедности и мира у овом делу Европе. Током мандата Федерике Могерини (Federica Mogherini) на месту високе представнице Европске уније за спољну и безбедносну политику, Италија је играла кључну улогу у промовисању европских интеграција Западног Балкана. Ипак, без обзира на јасну декларативну подршку званичника Италије по питању даљег проширења ЕУ и интеграција Србије, постоји низ изазова који утичу на овај процес. Како је Могеринијева више пута нагласила, постоји потреба за подршком реформама у Србији, укључујући борбу против корупције, унапређење владавине права и испуњавање осталих критеријума за приступање ЕУ, попут наставка дијалога између Београда и Приштине.⁶⁹⁵ Такође, италијански политички лидери као што су Матео Ренци (Matteo Renzi) и Ђузепе Конте (Giuseppe Conte) активно су подржавали идеју о ширењу ЕУ на Западни Балкан. Њихова подршка није само декларативна већ има и

⁶⁸⁸ „Giuseppe Conte: Италија и даље подржава проширење ЕУ-а на Западном Балкану”, *Анадолу Ајанси*, доступно на:

<https://www.aa.com.tr/ba/svijet/giuseppe-conte-italija-i-dalje-podr%C5%BEava-pro%C5%A1irenje-eu-a-na-zapadnom-balkanu/1678585?amp=1>, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁸⁹ Frontini, A., Denti, D., “Italy and EU enlargement to the Western Balkans: The Europeanization of national interests?”, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol.17, no.4, pp. 571–589.

⁶⁹⁰ „Билатерални односи”, Генерални конзулат Републике Србије Трст-Република Италија, доступно на: <http://trieste.mfa.gov.rs/lat/us.php>, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁹¹ „Србија поуздан парнет италијанским компанијама”, *еКануја*, 30/10/2018, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/2297041/srbija-pouzdan-partner-italijanskim-kompanijama>, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁹² „Стране инвестиције обориле незапосленост”, *РТС*, 30/12/2019, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/3793995/strane-investicije-oborile-nezaposlenost.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁹³ Видети: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 308.

⁶⁹⁴ „Споразум о стратешком партнерству Србије и Италије”, *Радио Слободна Европа*, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/1877506.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁶⁹⁵ „Могерини: Веродостојна перспектива Србије и Црне Горе”, *Радио Слободна Европа*, 19/04/2018, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/mogerini-u-beogradu-sa-vucicem/29177393.html>, приступљено: 05/06/2024.

практични карактер и примену, кроз различите облике сарадње и подршке реформама у Србији.⁶⁹⁶

Подршка и помоћ Србији у процесу приступања ЕУ заснива се на заједничким интересима и вредностима, укључујући јачање демократије, владавине права и економског развоја. Иако постоје важни изазови, укључујући потребу за даљим реформама унутар Србије и решавање територијалног спора у вези са Косовом и Метохијом, подједнако су важне и потенцијалне користи од интеграције Србије у ЕУ. Италијански експерти и политичари истичу да би Србија, уколико постане чланица Уније, обезбедила значајне користи не само за своју државу већ и за читав регион. Јачање економске сарадње, као и побољшање безбедности и стабилности у региону Западног Балкана представљају не само моралну обавезу Европске уније већ и њен основни политички и економски интерес.⁶⁹⁷ Званичници ЕУ често истичу да је јачање европске перспективе за Србију и друге земље Западног Балкана од суштинског значаја за стабилизацију региона и спречавање нових конфликта.⁶⁹⁸ Поред тога, Италија је веома заинтересована за економске могућности које се отварају кроз интеграцију Србије у ЕУ. Поред директних инвестиција, италијанске компаније показују интересовање за реализацију инфраструктурних пројеката у Србији, као што су изградња путева, железничких мрежа и енергетских пројеката.⁶⁹⁹

Културна и образовна сарадња између Србије и Италије такође игра важну улогу у јачању односа и подршци процесу интеграције. Италијанске културне институције као што су Италијански институт за културу у Београду активно промовишу културну размену и сарадњу у области уметности, науке и образовања,⁷⁰⁰ док програми размене студената и професора, као и заједнички истраживачки пројекти доприносе унапређењу знања и међусобног разумевања двеју земаља. Италија активно учествује у подршци српским стручњацима и студентима кроз различите програме размене и стипендија,⁷⁰¹ јачајући људске капацитете и институционалну сарадњу двеју земаља. Ови односи су допринели бољој сарадњи у областима културе, образовања и науке, као и у борби против транснационалних претњи попут организованог криминала и тероризма.⁷⁰²

Узевши у обзир све поменуто можемо закључити да вишедимензионални односи између Италије и Србије, који обухватају политичке, економске и културне аспекте сарадње, пружају основу за оптимизам у погледу италијанске подршке будућем чланству Србије у ЕУ. У контексту политичких процеса у Европској унији, Италија

⁶⁹⁶ „Renzi: We have to open up to Balkans”, *EWB Archives*, 14/10/2015, available from: <https://europeanwesternbalkans.com/2015/10/14/matteo-renzi/>, accessed: 05/06/2024.

⁶⁹⁷ Matteo Bonomi, *From EU Enlargement Fatigue to Ambiguity*, 2020, op. cit., p. 9.

⁶⁹⁸ Miloš Petrović, “EU Integration process of Serbia: a vicious circle of high politics?”, *The preview of International Affairs*, Vol. LXX, No. 1175, July–September 2019, op. cit., p. 40.

⁶⁹⁹ „Велико интересовање италијанских компанија за инфраструктурне пројекте у Србији”, *ГМ бизнис*, 27/10/2017, доступно на: <https://gmbusiness.biz/veliko-interesovanje-italijanskih-kompanija-za-infrastrukturne-projekte-u-srbiji/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰⁰ „О нама”, *Влада Републике Италије*, доступно на: <https://iicbelgrado.esteri.it/sr/chi-siamo/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰¹ „Упознај Италију - програм културне размене”, *Центар за афирмацију и развој*, доступно на: <https://www.centarzaafirmacijuirazvoj.org/andiamo-in-italia-program-kulturne-razmjene/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰² „Тужилац Роберти у Београду на Другом регионалном састанак тужилаца за организовани криминал.Обележен крај пројекта ОЕБС-а”, *Влада Републике Италије*, 09/11/2016, доступно на: https://ambelgrado.esteri.it/sr/news/dall_ambasciata/2016/11/roberti-a-belgrado-alla-seconda-2/, приступљено: 05/06/2024.

наставља да буде важан глас у дебатама о будућности Европске уније и њеног проширења.

5.3. Став Републике Италије по питању Косова и Метохије

Као једна од држава оснивача Европске уније, Италија има важну улогу у обликовању заједничке спољне политике ЕУ. Питање Косова и Метохије једно је од најкомплекснијих и најосетљивијих отворених питања у региону Западног Балкана, а став Италије о томе има важну улогу у међународним оквирима. Италија је 2008. године признала једнострано проглашену независност Косова, у складу са општом политиком Европске уније и Сједињених Америчких Држава, што је, због специфичности и тежине ове теме, довело до незадовољства српске стране.⁷⁰³

Италија је једна од земаља које имају одличне билатералне односе са Србијом и снажно подржава њен европски пут,⁷⁰⁴ али истовремено не стоји на путу „праву“ Косова на самоопредељење.⁷⁰⁵ Овакав став одражава рефлексију у балансирању између различитих интереса и савезништава. Са једне стране, Италија одржава снажне политичке и економске везе са Србијом, док са друге стране настоји да буде конструктиван партнер у решавању проблема на Балкану, у складу са заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ. У својим изјавама и дипломатским активностима италијански званичници често наглашавају потребу за дијалогом између Београда и Приштине⁷⁰⁶ и свеобухватним и обострано прихватљивим споразумом, који би требало да буде постигнут кроз преговоре двеју страна. Италија подржава процес који се одвија под покровитељством Уније и активно учествује у мисијама КФОР-а (KFOR) и ЕУЛЕКС-а (EULEX) на Косову, што показује њену посвећеност стабилности и безбедности у региону.⁷⁰⁷ Као чланица ЕУ и НАТО-а, Италија игра важну улогу у подршци дијалогу и преговорима између Београда и Приштине, као и у одржавању стабилности и безбедности у региону. Италијанска политика према Косову и Метохији показује њену посвећеност мирном решавању конфликта и унапређењу односа са земљама Западног Балкана.

Ова држава има значајне економске интересе у Србији⁷⁰⁸ и управо они играју важну улогу у успостављању италијанске политике према Косову. Италијанске

⁷⁰³ „САД, Британија и Француска признале Косово”, *ББС*, 18/02/2008, доступно на:

https://www.bbc.com/serbian/news/2008/02/080218_kosovo_geaxx, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰⁴ „Дачић: „Захвалност Италији што константно и принципијелно подржава европски пут Србије””, *Министарство спољних послова Републике Србије*, 10/02/2020, доступно на:

<https://mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/dacic-zahvalnost-italiji-sto-konstantno-i-principijelno-podrzava-evropski-put>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰⁵ „D’Alema: Италија подржава независност Косова”. *Бета*, 25/05/2007, доступно на:

<https://www.blic.rs/vesti/politika/dalema-italija-podrzava-nezavisnost-kosova/62kmr1h>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰⁶ „Селаковић: Италија подржава отварање поглавља, ‘мини Шенген’ и дијалог Београда и Приштине”, *Косово онлајн*, доступно на:

<https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/selakovic-italija-podrzava-otvaranje-poglavlja-mini-sengen-i-dijalog-beograda-i>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰⁷ „Бонино: Италија би могла послати додатне трупе на Косово”, *Радио Слободна Европа*, 04/12/2013, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/25189566.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁰⁸ „Економски односи Србије и Италије пример успешне сарадње”, *Танјуг*, 04/02/2020, доступно на:

https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/ekonomski-odnosi-srbije-i-italije-primer-uspesne-saradnje_1090745.html, приступљено: 05/06/2024.

компаније су међу највећим страним инвеститорима у Србији, а трговинска размена између двеју земаља у сталном је порасту. Италија је исто тако присутна и на територији Косова, кроз многобројне економске и развојне пројекте, а италијанске компаније посматрају Косово као тржиште са потенцијалом за раст и улагање, посебно у секторима инфраструктуре, енергетике и малих и средњих предузећа.⁷⁰⁹

⁷⁰⁹„Prime Minister Kurti: Italy, a friend and ally of Kosovo”, *Prime Minister Office*, 01/06/2023, доступно на: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/blog/prime-minister-kurti-italy-a-friend-and-ally-of-kosovo/>, приступљено: 05/06/2024.

6. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ФРАНЦУСКЕ

6.1. Подизање на виши ниво традиционално добрих и блиских односа

Однос Србије и Француске има дубоке корене, који сежу неколико векова уназад, још до 1250. године и венчања српског краља Стефана Уроша Првог и француске племкиње Јелене Анжујске.⁷¹⁰ Модерни дипломатски односи успостављени су 1839. године, када је Француска отворила свој први конзулат у Србији,⁷¹¹ тачније у Крагујевцу. У то време Кнежевина Србија је била вазал Отоманског царства, те је Крагујевац био српска престоница.⁷¹² Дипломатски односи између ових двеју земаља значајно се интензивирају након Берлинског конгреса 1878. године, када Србија постаје међународно призната, независна држава. Сарадња се подиже на ниво опуномоћених министара и економски и културни утицај Француске на Србију постаје много значајнији.⁷¹³

Током Првог светског рата савезништво двеју земаља било је од кључне важности и огледало се најпре у француској помоћи приликом повлачења српске војске и избеглица преко Албаније и касније евакуације на острво Крф, али и у заједничким борбама српске и француске војске, које су резултирале пробојем Солунског фронта и ослобађањем српских територија од окупатора.⁷¹⁴ Важан догађај за српску историју десио се након Првог светског рата, када је основана Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, која је 1929. године променила назив у Краљевина Југославија. Главну улогу у оснивању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца имала је управо Француска, која је „пажљиво надгледала њене прве кораке и постала њен партнер, савезник и главни заштитник на међународној сцени.”⁷¹⁵ Француска је током Другог светског рата имала значајну улогу у подршци југословенском покрету отпора, што је додатно учврстило њихове везе. То је био период наставка пријатељских односа између Србије и Француске, и поред одређених изазова.⁷¹⁶ Након рата је успостављена Савезна Федеративна Република Југославија, која је наставила сарадњу са Француском на различитим нивоима.⁷¹⁷ Та сарадња је имала своје успоне и падове,⁷¹⁸ али политичке промене крајем 20. века и распад Југославије довели су до нових околности и прилика за јачање билатералних веза.⁷¹⁹

⁷¹⁰ „Српско-француски дипломатски односи: првих 180 година”, *ЦМЈП*, 01/10/2018, доступно на: <http://cmjp.rs/srpsko-francuski-diplomatski-odnosi-prvih-180-godina/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷¹¹ „Историја: Француско-српска сарадња за ослобођење Србије (мај-новембар 1918)”, *Амбасада Француске у Београду*, доступно на: <https://rs.ambafrance.org/Istorija-Fransusko-srpska-saradnja-za-oslobodenje-Srbije-maj-novembar-1918>, приступљено: 05/06/2024.

⁷¹² Станислав Сретеновић, *Француско-српски односи, историја и сећање – наслеђе првог светског рата*, оп. цит., стр. 9.

⁷¹³ *Ibidem*.

⁷¹⁴ Драган Петровић, *Француско-српски односи 1800-2010*, оп. цит., стр 80.

⁷¹⁵ Станислав Сретеновић, *Француско-српски односи, историја и сећање – наслеђе првог светског рата*, оп. цит., стр. 10.

⁷¹⁶ Драган Петровић, *Француско-српски односи 1800-2010*, оп. цит., стр 118.

⁷¹⁷ *Ibidem*, стр. 125.

⁷¹⁸ Видети више: Драган Петровић, „Француско-југословенски односи у време алжирског рата 1952-1964”, *Институт за међународну политику и привреду*, Београд, 2009.

⁷¹⁹ Станислав Сретеновић, *Француско-српски односи у XIX и XX веку*, МП 4, 2009, стр 555.

Политички односи између Србије и Француске значајно су унапређени након 2000. године. Француска је била кључни заговорник европских интеграција Србије, а билатерални сусрети на највишем нивоу постали су учестала појава.⁷²⁰ Председник Француске Емануел Макрон (Emmanuel Macron) посетио је Србију 2019. године, на 180. годишњицу успостављања дипломатских односа између двеју земаља,⁷²¹ што је била прва званична посета француског председника након скоро две деценије⁷²² и симболизовала је обнову и јачање политичких веза. Република Француска на разне начине испољава приврженост европским интеграцијама Западног Балкана, а њена подршка Србији огледа се у политичкој, техничкој и финансијској помоћи.⁷²³ Програми попут „Таиекса“ (TAIEX) и „Твининга“ (Twinning)⁷²⁴ имају за циљ јачање капацитета српских институција у складу са европским стандардима и битни су за спровођење реформи у областима владавине права, економије и јавне управе. Осим пружања техничке помоћи, Француска је и политички активна у промовисању Србије као будућег члана Европске уније, док француски званичници често наглашавају значај Србије за стабилност региона⁷²⁵ и подстичу бржу имплементацију реформи које су неопходне за чланство Србије у ЕУ.⁷²⁶ Француска и Србија деле заједнички интерес за очување стабилности и безбедности на Балкану, а Француска активно учествује и у мировним операцијама и мисијама у региону, као што су ЕУЛЕКС и КФОР на Косову и Метохији. Подршка дијалогу између Београда и Приштине такође је значајна компонента француске политике на Западном Балкану⁷²⁷ и Француска често игра посредничку улогу у дипломатским напорима за решавање конфликта и промовисање стабилности у региону.⁷²⁸ Осим тога, Француска је укључена у различите регионалне иницијативе које промовишу сарадњу међу земљама Западног Балкана.⁷²⁹ Те иницијативе укључују пројекте у вези са регионалном инфраструктуром, економском сарадњом и заједничким безбедносним изазовима. Кроз подршку овим иницијативама Француска показује своју посвећеност дугорочној стабилности и развоју Балкана.

⁷²⁰ „Француско-српски политички односи оличени у дијалогу на виском нивоу”, *Амбасада Француске у Београду*, доступно на: <https://rs.ambafrance.org/Politicki-odnosi-4126>, приступљено: 05/06/2024.

⁷²¹ „Обележено 180 година дипломатских односа између Француске и Србије у Националној скупштини”, *Амбасада Републике Србије у Француској*, доступно на: <http://paris.mfa.gov.rs/lat/archivenewstext.php?subaction=showfull&id=1576253324&ucat=131&template=DefaultLat&>, приступљено: 05/06/2024.

⁷²² „Званична посета председника Републике Француске”, *Председник Републике Србије*, 15/07/2019, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/zvanicna-poseta-predsednika-republike-francuske>, приступљено: 05/06/2024.

⁷²³ „Подршка Француске Србији на путу ка ЕУ”, *РТС*, 03/07/2014, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/politika/1639678/podrska-francuske-srbiji-na-putu-ka-eu.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁷²⁴ „TAIEX and Twinning”, *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations*, available from: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/taieux-twinning_en, accessed: 05/06/2024.

⁷²⁵ Aleksandra Varga-Kocsicska, “Serbia and France: the special relationship?”, *European Scientific Journal*, July 2022 edition Vol.18, No. 23, p. 9.

⁷²⁶ „Пријем Србије у ЕУ приоритетни циљ Француске”, *РТС*, 26/11/2014, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/Politika/1762461/Prijem+Srbije+u+EU+prioritetni+cilj+Francuske.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁷²⁷ „Мондолони: Подршка Србији и дијалогу Београда и Приштине”, *РТС*, 28/06/2018, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/3184615/mondoloni-podrska-srbiji-i-dijalogu-beograda-i-pristine.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁷²⁸ „Немачка и Француска позвале Приштину да укине таксе”, *Политика*, 10/06/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/431553/Nemacka-i-Francuska-pozvale-Pristinu-da-ukine-takse>, приступљено: 05/06/2024.

⁷²⁹ „Утисци о сусретима Француска/Балкан”, *Билтен бр.5 Француско-српских територијалних партнерстава*, 2018.

Економска сарадња између Србије и Француске може се оценити као добра, са простором за даље унапређење,⁷³⁰ а економски односи су постали кључни део стратешког партнерства, доприносећи расту и развоју српске економије. Француска је један од највећих инвеститора у Србији са више од 100 компанија, које запошљавају преко 12.000 људи, трговинска размена је у константном порасту, али је дефицит на српској страни и даље присутан.⁷³¹ Француска је међу десет највећих трговинских партнера Србије и, према најновијим подацима, трговинска размена између двеју земаља износила је преко милијарду евра, што укључује широк спектар производа, од машина до пољопривредних производа.⁷³² Француске компаније су значајно укључене и у инфраструктурне пројекте у Србији. Један од најважнијих пројеката је концесија за београдски аеродром „Никола Тесла“, коју је добила компанија „Ванси Ерпортс“ (Vinci Airports).⁷³³ Овај пројекат укључује модернизацију и проширење аеродрома, што је имало за циљ да допринесе повећању капацитета и квалитета услуга.⁷³⁴

Културна сарадња између Србије и Француске богата је и разноврсна. Као таква обухвата области као што су образовање, уметност, наука и спорт и углавном се реализује у оквиру активности културних центара двеју земаља.⁷³⁵ Француски културни центар у Београду организује бројне догађаје који промовишу француску културу и језик,⁷³⁶ укључују филмске пројекције, књижевне вечери и изложбе, које привлаче велики број посетилаца и доприносе јачању културних веза двеју земаља. Један од најзначајнијих догађаја јесте месец франкофоније,⁷³⁷ који се сваке године традиционално одржава у марту и окупља бројне уметнике и љубитеље француске културе. Културна сарадња такође укључује подршку уметницима и културним институцијама у Србији кроз различите програме и иницијативе. Француска амбасада у Београду редовно подржава културне пројекте који промовишу сарадњу између француских и српских уметника и институција.⁷³⁸

Образовна сарадња између земаља је успешна⁷³⁹ и интензивна, са бројним програмима размене студената и академског особља и подршком реформама образовног система у Србији.⁷⁴⁰ Француска нуди велики број стипендија српским

⁷³⁰ „Билатерални односи”, Министарство спољних послова Републике Србије, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/francuska>, приступљено: 05/06/2024.

⁷³¹ Ibidem.

⁷³² „Момировић: Србија привукла 80 одсто француских инвестиција у региону”, Министарство унутрашње и спољне трговине Републике Србије, 13/06/2024, доступно на: <https://must.gov.rs/vest/8439/momirovic-srbija-privukla-80-odsto-francuskih-investicija-u-regionu.php>, приступљено: 05/06/2024.

⁷³³ „Француски ‘Ванси’ данас званично преузима аеродром ‘Никола Тесла’”, Бизлајф, 21/12/2018, доступно на: <https://bizlife.rs/francuski-vansi-danas-zvanicno-preuzima-aerodrom-nikola-tesla/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷³⁴ „‘Ванси Аирпортс’ модернизује и унапређује квалитет услуге на београдском аеродрому”, Београдски аеродром, доступно на: <https://beg.aero/lat/node/493>, приступљено: 05/06/2024.

⁷³⁵ Драган Петровић, *Француско-српски односи 1800-2010*, оп. цит., стр 279.

⁷³⁶ „Културна сарадња”, Амбасада Француске у Београду, доступно на: <https://rs.ambafrance.org/Kulturna-saradnja>, приступљено: 05/06/2024.

⁷³⁷ „Месец франкофоније 2019 у Србији”, Дан у Београду, 05/03/2019, доступно на: <https://www.danubeogradu.rs/2019/03/mesec-frankofonije-2019-srbiji/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷³⁸ „Културна сарадња”, Амбасада Француске у Београду, доступно на: <https://rs.ambafrance.org/Kulturna-saradnja>, приступљено: 05/06/2024.

⁷³⁹ Драган Петровић, *Француско-српски односи 1800-2010*, оп. цит., стр 279.

⁷⁴⁰ „Подршка ЕУ реформи образовања Србије”, Министарство просвете Републике Србије, доступно на: <https://prosveta.gov.rs/vesti/podrska-eu-reformi-obrazovanja-srbije/>, приступљено: 05/06/2024.

студентима за студирање на престижним француским универзитетима,⁷⁴¹ док, са друге стране, француски студенти долазе у Србију кроз различите програме размене.⁷⁴² Универзитети и истраживачке институције из Србије и Француске активно сарађују на бројним научним пројектима. Ова сарадња обухвата области као што су биотехнологија, медицина, инжењеринг и друштвене науке, те тако у оквиру програма „Хорајзон 2020“ (Horizon 2020)⁷⁴³ српске и француске институције заједнички учествују у истраживачким пројектима финансираним од стране Европске уније.

Безбедносна сарадња између Србије и Француске обухвата заједничке напоре у борби против тероризма, организованог криминала и других безбедносних претњи. Сарадња укључује размену информација о терористичким претњама, заједничке обуке специјалних јединица и координацију активности у међународним антитерористичким операцијама.⁷⁴⁴ Организовани криминал представља озбиљну претњу по безбедност и стабилност у региону. Србија и Француска активно сарађују у борби против трговине дрогом, трговине људима и других облика организованог криминала.⁷⁴⁵ Ова сарадња укључује размену информација, заједничке операције и обуке за припаднике безбедносних служби. Две земље заједнички раде на унапређењу правног и институционалног оквира за борбу против организованог криминала, а француски експерти често помажу српским институцијама у јачању капацитета за спровођење закона и ефикасније сузбијање криминалних активности. Такође, француска подршка укључује донације опреме и технологије која олакшава рад српских безбедносних служби.

6.2. Република Француска као противтежа Савезној Републици Немачкој по питању евроинтеграција Србије

Европске интеграције Србије представљају кључни процес у контексту политичког и економског развоја земље, у којем две значајне силе унутар Европске уније, Република Француска и Савезна Република Немачка, играју важне, али често и другачије улоге. Историјски гледано, Француска и Немачка су имале различите приступе према Балкану и Србији. Док је Немачка била један од кључних актера у стигматизацији Србије током ратова 90-их година, Француска је често имала више разумевања за позицију Србије и њене интересе. Како наводи Крстић, Француска и Уједињено Краљевство су показивали одређени степен подозрења према немачким

⁷⁴¹„Школовање у Француској”, *Француски институт*, доступно на: <http://www.institutfrancais.rs/category/djaci-studenti/skolovanje-u-francuskoj/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁴²„Програм мобилности Ерасмус+”, *Француски институт*, доступно на: <http://www.institutfrancais.rs/info/erasmus-i-srbija/>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁴³„Програми Уније 2014-2020”, *Информациони систем за координацију развојне помоћи Републици Србији*, доступно на: http://www.evropa.gov.rs/Evropa/PublicSite/EUFundsCommunity2014_20.aspx#IHorizont, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁴⁴„Одлична сарадња полиције Србије и Француске”, *Политика*, 17/05/2018, дотупно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/403927/Odlicna-saradnja-policija-Srbije-i-Francuske>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁴⁵„Састанак Републичког јавног тужиоца, Загорке Доловац, са Амбасадором Републике Француске за организовани криминал, Мишел Рами”, *Врховно Јавно Тужилаштво Републике Србије*, 24/04/2015, доступно на: <http://www.vrhovnojt.gov.rs/sr/aktivnosti/sastanak-republi%C4%8Dkog-javnog-tu%C5%BEioca-zagorke-dolovac-sa-ambasadorom-republike-francuske-za-organizovani-kriminal-mi%C5%A1el-rami>, приступљено: 05/06/2024.

настојањима да се Србија означи као једини кривац за ратове у бившој Југославији и призна независност Хрватске и Словеније.⁷⁴⁶

Француска је била једна од првих земаља која је након смене власти у Србији 2000. године пружила подршку новим властима, те је и прва спољнополитичка посета новоизабраног председника СР Југославије Војислава Коштунице била управо посета Француској.⁷⁴⁷ Посета француског министра спољних послова Ибера Ведрина (Hubert Védrine) СР Југославији октобра 2000. године⁷⁴⁸ и каснија посета председника Жака Ширака (Jacques Chirac) Београду 2021. године⁷⁴⁹ представљале су значајан корак ка обнови односа и повратку Србије у европске токове. Овакве посете нису биле само симболичне, већ су имале и конкретне политичке и економске импликације, показујући тако спремност Француске да подржи Србију на њеном путу ка ЕУ.

Потписивање Споразума о стратешком партнерству и сарадњи између Србије и Француске 2011. године,⁷⁵⁰ као и низ других уговора који су уследили додатно су ојачали овај однос. Ови споразуми нису само формалност, већ представљају и техничку помоћ Француске Србији у процесу европских интеграција, показујући јасну намеру Париза да пружа активну подршку Србије. На пример, док је Немачка инсистирала на брзом решавању питања Косова као предуслова за напредак у евроинтеграцијама, Француска је показала више стрпљења и у неким случајевима била мање строга у својим захтевима.⁷⁵¹

За разлику од Француске, Немачка је често имала строжи и условљавајући однос према Србији. Немачка политика према Балкану, укључујући и Србију, била је обележена захтевима за суочавање са прошлошћу и испуњавање строгих критеријума пре било каквог значајног напретка у процесу европских интеграција. Овај приступ је био посебно изражен у захтевима за сарадњу са Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију и у решавању питања Косова.⁷⁵² Иако је Немачка имала симпатије за Србију након политичких промена 2000. године, њен приступ је остао чврсто условљен испуњавањем конкретних захтева и стандарда.⁷⁵³ Ово је понекад доводило до тензија у односима, нарочито у контексту сарадње са Хашким трибуналом и признавања самопроглашене независности Косова.

Економски утицај Немачке у Србији је значајан, што се огледа кроз бројне инвестиције и економску сарадњу. Немачка је један од највећих трговинских партнера Србије и њен утицај на економске реформе несумњиво је велики. Немачки привредници и компаније имају важну улогу у модернизацији српске привреде, што

⁷⁴⁶ Видети: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит.

⁷⁴⁷ Драган Петровић, *Политика Француске Републике у југословенској кризи 1990–2001.*, оп. цит., стр. 378.

⁷⁴⁸ "Yugoslavia: Vedrine pledges solidarity and assistance", *Radio Free Europe*, 10/10/2000, available from: https://www.rferl.org/a/1094913.htm_l, accessed: 05/06/2024.

⁷⁴⁹ Драган Петровић, *Политика Француске Републике у југословенској кризи 1990–2001.*, оп. цит., стр. 379.

⁷⁵⁰ „Споразум о стратешком партнерству и сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске”, *Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске о стратешком партнерству и сарадњи*, 01/08/2011, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2011_10/t10_0294.htm, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁵¹ „Леонети: Признање Косова није услов за евроинтеграције”, *РТВ*, 04/08/2011, доступно на: https://rtv.rs/rsn/politika/leoneti-priznanje-kosova-nije-uslov-za-evrointegracije_266603.html, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁵² „Да ли се Србија припрема за сарадњу с Хагом”, *Институт за рат и мир*, 21/02/2005, доступно на: <https://iwpr.net/sr/global-voices/da-li-se-srbija-priprema-za-saradnju-s-hagom>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁵³ „Немачка: поглед на Србију и ЕУ”, *Би-Би-Си*, 05/05/2010, доступно на: https://www.bbc.com/serbian/news/2010/05/100505_germanysrbia, приступљено: 05/06/2024.

доприноси укупном развоју земље. Француска, са друге стране, користи „меку моћ” кроз културну дипломатију и образовну сарадњу. Културни центар Србије у Паризу и активности Француског института у Србији примери су како Француска настоји да продуби културне везе и утиче на српско друштво. Овај приступ помаже у стварању позитивне слике о Француској у Србији и олакшава сарадњу на другим нивоима.

Политичке кризе унутар ЕУ, попут Брексита (Brexit) и мигрантске кризе, утицале су на процес проширења Уније. Француска је често заузимала позицију која балансира између подршке проширењу и потребе за унутрашњим реформама у ЕУ. Немачка, са друге стране, наставља да инсистира на строгим условима за приступање нових чланица, што понекад успорава процес евроинтеграција Србије.

6.3. Економска сарадња и француске инвестиције у Србији

Након политичког преврата 2000. године и генералног преокрета у начину вођења стратегије развоја домаће привреде, отвореност српске економије за стране инвеститоре значајно се повећала. Било кроз приватизацију предузећа у друштвеном и државном власништву или улагање у нове комплексе (*greenfield* инвестиције), сви страни инвеститори били су више него добродошли да свој капитал уложе у српску економију, која је започињала тежак пут реструктурирања и прилагођавања западном систему пословања. Француска, као једна од највећих економија у Европи, укључила се у први талас инвестирања у Србију. У том периоду француска компанија „Лафарж” (Lafarge) купује „Беочинску фабрику цемента”, „Мишелин група” (Michelin Group) и „Тигар” из Пирота формирају заједничко предузеће за производњу аутомобилских гума, „Таркет” (Tarkett) се укључује у власничку структуру фабрике подних облога „Синтелон” из Бачке Паланке, произвођач алуминијумских делова за аутомобиле „Л Белије” (Le Belier) преузима „Ливницу Кикинда”, а „Стрејт Нова” (Streit Nova) оснива фабрику за ауто-делове.⁷⁵⁴ Поред ових инвестиција, забележене су још и две инвестиције у прехранбени сектор српске привреде, приватизација „Сомболеда” од стране француске „Лакталис” (Lactalis) групе и „Млекопродукта” од стране „Бонгрена” (Bongrain). Такође, у том периоду се и француски финансијски сектор укључује кроз долазак „Креди Агрикол” (Credit Agricole) групе у банкарском и „Акса” (AXA) у осигуравајућем сектору на српско тржиште.

У периоду након 2009. године „Мишелин” (Michelin) постаје стопроцентни власник предузећа „Тигар гуме”,⁷⁵⁵ а наставак заинтересованости француских компанија за улагање у ауто-индустрију показао се и приликом отварања прве а затим и друге фабрике француског произвођача пластичних и гумених црева за аутомобиле „Хачисон” (Hutchinson), 2016. и 2017. године.⁷⁵⁶ Треба споменути и произвођача

⁷⁵⁴ „Топ 10 француских инвестиција у Србији”, *Нова економија*, 15/07/2019, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/top-10-francuskih-investicija-u-srbiji>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁵⁵ „Мишелин постаје власник 100 одсто Тигар гума”, *РТВ*, 17/11/2009, доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/miselin-postaje-vlasnik-100-odsto-tigar-guma_158843.html, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁵⁶ „Хачисон отворио други производни погон у Руми - До краја 2020. још две фабрике француске компаније у Србији”, *ЕКапија*, 23/03/2017, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/1707708/hutchinson-otvorio-drugi-proizvodni-pogon-u-rumi-do-kraja-2020-jos-dve>, приступљено: 05/06/2024.

софтвера „Шнајдер Електрик НС ДМС“ (Schneider Electric NS DMS), који је постао део „Шнајдер Електрик“ (Schneider Electric) групе 2012. године, након куповине предузећа „ДМС Груп“ (DMS Group) из Новог Сада.⁷⁵⁷ Иако не толико бременита бројем инвестиција из Француске, последња деценија је ипак донела и највећи пословни аранжман – концесију за Аеродром „Никола Тесла“ и најаву за велики заједнички пројекат – градњу београдског метроа. Након расписивања тендера за концесију, француски „Ванси“ је почетком 2018. године и званично проглашен за изабраног концесионара Аеродрома „Никола Тесла“ за наредних 25 година.⁷⁵⁸ На име концесионе накнаде „Ванси“ је одмах уплатио 501 милион евра, док ће близу милијарде бити распоређено пре свега за развој инфраструктуре, а мањи део исплаћиван у виду годишњих концесионих накнада.⁷⁵⁹

Када је реч о изградњи метроа у Београду, након најаве у медијима да су заинтересовани за овај пројекат⁷⁶⁰ и потписивања Меморандума о разумевању о изградњи метроа из 2014. године,⁷⁶¹ није се пуно напредовало по овом питању. Међутим, према последњим информацијама, постоје озбиљни изгледи да се француска страна укључи у овај пројекат, што би значило дефинитивни помак у сарадњи двеју земаља јер обим послова и сам облик сарадње постаје комплекснији.⁷⁶² Сам чин концесије у вези са аеродромом представља новину и сложенији вид економске сарадње, а евентуална изградња београдског метроа у оквиру српско-кинеско-француске сарадње представљала би подизање ове сарадње на још виши ниво, који превазилази локални карактер.

Када се узме у разматрање трговинска размена двеју земаља у посматраном периоду, као што се може уочити из табеле број 3 извоз из Србије у Француску више је него удвостручен у 2019 у односу на 2009. годину. Највећи допринос у овом повећању извоза био је у секторима 6, 7 и 8, у којима су производи вишег степена обраде (производи од каучука, обојени метали, производи од метала, погонске машине, намештај и друмска возила и компоненте). Када је реч о увозу из ове земље, такође се може приметити тренд раста, али по споријој стопи у односу на раст извоза. Прегледом робних категорија може се видети да је овај раст дошао махом кроз већи увоз сировог каучука, медицинских и фармацеутских производа и индустријских машина. Пошто ни у једној години посматраног периода није забележен већи извоз од увоза, Србија је бележила константан трговински дефицит са Француском, са изузетком периода од 2014. до 2017. године, када је овај дефицит био мањи од просека. Такође, ако се узму у обзир групе које су највише допринеле расту увоза и извоза у овом периоду, лако се може доћи закључка да су француске инвестиције у српску индустрију гума и ауто-делова умногоме заслужне за овакав развој трговинских односа двеју земаља.

⁷⁵⁷ „Шнајдер Електрик“, *Развојна агенција Србије*, доступно на: <https://ras.gov.rs/rs/schneider-electric-2>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁵⁸ „Француска фирма ‘Ванси’ преузела београдски аеродром на 25 година“, *РТВ*, 13/02/2019, доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/francuska-firma-vansi-preuzela-beogradski-aerodrom-na-25-godina_991476.html, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁵⁹ Ibidem.

⁷⁶⁰ „Французи би да граде метро у Београду“, *Политика*, 24/02/2010, односи се на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/125115/Francuzi-bi-da-grade-metro-u-Beogradu>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁶¹ „Билатерални односи са Републиком Француском“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/francuska>, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁶² „Французи и Кинези од данас заједнички партнери Србије на метроу“, *РТВ*, 22/01/2021, доступно на: https://rtv.rs/rom/ekonomija/francuzi-i-kinezi-od-danas-zajednicki-partneri-srbije-na-metrou_1200710.html, приступљено: 05/06/2024.

Табела 3: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Француске у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Извоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	60,227	59,979	64,297	58,532	71,036	86,007	86,100	86,983	78,269	80,215	83,176
	1 - Пића и дуван	467	543	386	515	735	722	567	732	1,017	3,307	3,879
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	1,038	958	1,818	1,285	3,364	2,392	2,199	3,839	13,848	5,034	6,251
	3 - Минерална горива, мазива и средњи производи	873	1,274	1,745	1,641	451	5	74	65	89	248	165
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	-	-	5	1	2	3	2	2	0	40	385
	5 - Хемјски и сл. производи, нигде непоменути	1,623	11,679	6,146	6,805	32,687	32,927	29,265	27,531	42,573	55,086	48,749
	6 - Израђени производи свртани по материјалу	108,472	129,007	133,552	97,879	117,760	145,459	141,234	119,165	148,929	173,580	176,775
	7 - Машине и транспортни уређаји	37,328	34,568	45,970	54,992	65,648	93,888	100,900	115,542	140,802	131,481	127,857
	8 - Разни готови производи	38,940	38,589	55,107	60,931	59,552	56,152	48,755	59,233	68,907	81,094	78,823
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	365	125	83	239	81	106	152	42	48	130	38
	Укупан извоз у хиљадама УСД	249,332	276,721	309,109	282,819	351,315	417,659	409,247	413,134	494,480	530,214	526,097
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	9,278	12,412	16,489	24,325	30,701	24,455	34,048	20,328	30,526	39,569	37,141
	1 - Пића и дуван	2,416	2,999	5,302	5,514	4,736	4,340	5,003	6,152	5,080	5,389	7,127
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	5,308	4,847	5,523	8,971	13,347	8,219	12,409	9,337	14,716	31,306	33,884
	3 - Минерална горива, мазива и средњи производи	2,375	2,247	16,200	3,086	3,554	4,382	2,246	1,967	2,193	2,349	2,413
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	120	126	157	208	337	131	113	114	150	56	103
	5 - Хемјски и сл. производи, нигде непоменути	122,157	147,887	186,704	200,800	229,148	189,262	165,336	177,341	192,561	207,967	221,424
	6 - Израђени производи свртани по материјалу	49,158	49,894	56,905	47,462	55,564	46,346	46,806	43,538	48,015	53,438	56,211
	7 - Машине и транспортни уређаји	205,462	165,058	191,167	167,174	200,346	179,737	184,034	213,517	204,629	247,668	289,589
	8 - Разни готови производи	35,661	65,650	35,559	31,024	32,478	31,467	26,058	29,960	36,793	31,404	36,878
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	86,010	25,857	23,033	27,467	34,625	46,746	34,507	67,389	91,267	102,302	100,069
	Укупан увоз у хиљадама УСД	517,944	476,977	537,040	516,031	604,835	535,086	510,559	569,642	625,930	721,448	784,840
	Трговински биланс	(268,612)	(200,256)	(227,931)	(233,212)	(253,520)	(117,426)	(101,312)	(156,508)	(131,450)	(191,235)	(258,743)

Извор: Републички завод за статистику Србије

6.4. Стратешки односи са Републиком Француском - шанса за подршку Србији у одбрани националних интереса

Споразум о стратешком партнерству и сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске, потписан у Паризу 8. априла 2011. године,⁷⁶³ представља важан документ, који поставља основе за јачање билатералних односа у различитим областима како би се Република Србија припремила за интеграције у ЕУ.⁷⁶⁴ Споразум обухвата сарадњу у области европских интеграција, економије, енергетике, животне средине, одбране, безбедности, културе, образовања и научних истраживања.⁷⁶⁵

Подршка Француске у процесу приступања Србије Европској Унији која је дефинисана овим споразумом укључује превасходно помоћ у усаглашавању националног законодавства Србије са европским законодавством, као и прилагођавање административних структура ради ефикаснијег функционисања у оквиру Европске уније. Договорени су и размена знања о примени европских стандарда и коришћење европских финансијских инструмената, као и техничка помоћ и обуке за српске државне службенике организоване од стране француских колега.⁷⁶⁶

⁷⁶³ „Стратешко партнерство са Француском”, Б92, 08/04/2011, доступно на:

https://www.b92.net/o/info/vesti/index?yyyy=2011&mm=04&dd=08&nav_id=504827,

приступљено:

05/06/2024. Видети и: Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр 308-309.

⁷⁶⁴ „Шта предвиђа споразум Србије и Француске”, *Танјуг*, 08/04/2011, доступно на:

https://www.b92.net/o/info/dokumenti/index?nav_id=504967&start=10, приступљено: 05/06/2024

⁷⁶⁵ Ђукановић, Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр 308.

⁷⁶⁶ „Шта предвиђа споразум Србије и Француске”, *Танјуг*, 08/04/2011, доступно на:

https://www.b92.net/o/info/dokumenti/index?nav_id=504967&start=10, приступљено: 05/06/2024.

У области економије Србија и Француска су се обавезале на охрабривање инвестиција и обезбеђивање повољне пословне климе. Ова сарадња подразумева развој јавно-приватних партнерстава и концесија, посебно у великим инфраструктурним пројектима као што су енергетика, нове технологије, саобраћај и животна средина. Посебно је истакнута сарадња на пројекту београдског метроа, на којем је Француска стратешки партнер Србије.⁷⁶⁷ Такође, са циљем повећања трговинске размене договорена је и размена између пословних заједница и сарадња привредних комора. Индустриска и техничка сарадња се подстиче кроз заједничку производњу, трансфер технологија и знања и заједничке активности у области геологије.

Сарадња у области енергетике је од стратешког значаја за Србију и обе стране су се обавезале на развој законодавног оквира који ће омогућити преузимање правних тековина Европске уније у области енергетике. Циљ је остварити стабилност у снабдевању енергијом, модернизацију инфраструктуре и промовисање одрживих извора енергије кроз иновативне технологије. Посебан акценат је стављен на обновљиве изворе енергије као што су сунчева светлост, ветар, биомаса, геотермална енергија и хидроенергија.⁷⁶⁸

У области заштите животне средине сарадња ће се односити на преузимање правних тековина Европске уније предвиђених Уговором о оснивању енергетске заједнице. Циљ сарадње у овој области јесте реализација пакета „енергија-клима“, усвојеног од стране Европског парламента и Савета Европске уније, који укључује научну и техничку сарадњу, трансфер иновативних технологија и узајамна улагања у индустријски развој обновљивих извора енергије и нуклеарне енергије за цивилне потребе.⁷⁶⁹

Србија и Француска су се обавезале и на унапређење партнерства у области одбране, са акцентом на јачању веза у домену безбедности. С обзиром на растуће безбедносне изазове, обе стране ће заједнички развијати своје капацитете за одговор на захтеве за спољним хуманитарним ангажовањем и ангажманом у очувању мира. Ова сарадња укључује заједничке активности када је реч о обуци кадрова, истраживању и вежбама, као и развој сарадње у области наоружања. У оквиру стратешког партнерства две земље су постигле договор да ће сарађивати и у борби против организованог криминала и да ће радити на олакшаном приступу Србије системима за размену информација. То ће укључивати и реформе у обуци запослених, сарадњу међу службама и професионализацију јединица за интервенције и заштиту личних података у складу са европским стандардима.

Део Споразума се односи и на заједничко деловање у области цивилне заштите и одговора на природне катастрофе и велике технолошке хаварије. Француска ће подржати развој капацитета геоинформатике, метеорологије и климатских услуга у Србији. Поред тога, обе стране ће заједнички радити на управљању миграцијом становништва и ефикаснијем функционисању процедура реадмисије у оквиру либерализације визног режима.

У оквиру културне, образовне и научне сарадње Србија и Француска ће охрабривати сарадњу универзитетских и научних заједница и институција. Ово

⁷⁶⁷ „Споразум о стратешком партнерству и сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске”, *Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске о стратешком партнерству и сарадњи*, 01/08/2011, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2011_10/t10_0294.htm, приступљено: 05/06/2024.

⁷⁶⁸ Ibidem.

⁷⁶⁹ Ibidem.

укључује размену студената, професора и истраживача, као и заједничко учешће у пројектима које финансирају европски програми. Француска ће подржати развој двојезичних одељења у Србији и успостављање педагошке обуке за предаваче француског језика. Стране ће сарађивати и на отварању француско-српске гимназије у Београду, чија ће мисија бити образовање ученика у области француског језика и културе.

Споразум о стратешком партнерству и сарадњи између Србије и Француске представља свеобухватни оквир за јачање билатералних односа у многим кључним областима. Овај споразум не само да подржава европске интеграције Србије већ и доприноси економском развоју, енергетској сигурности, заштити животне средине, унапређењу одбране и безбедности, као и развоју културне и научне сарадње. Овим споразумом обе земље показују своју посвећеност миру, стабилности и просперитету, како на регионалном, тако и на глобалном нивоу.⁷⁷⁰ Стратешко партнерство између Србије и Француске представља важан стуб билатералних односа и доприноси стабилности и просперитету у региону. Политички, економски, културни, безбедносни и научни аспекти овог партнерства су дубоко испреплетани и пружају солидну основу за даљи развој сарадње. Кроз континуирану подршку европским интеграцијама Србије, активно учешће у регионалним иницијативама и унапређење економске, културне, здравствене и техничке сарадње, Србија и Француска настављају да граде дугорочне и стабилне односе, који ће донети користи обема земљама и њиховим грађанима.

⁷⁷⁰ Ibidem.

7. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

7.1. Република Србија између стратешке опредељености ка чланству у Европској унији и блиских политичких веза званичне Москве и Београда

Позиционирана на геополитичком раскршћу Јужне и Источне Европе, Република Србија је приморана да пажљиво балансира између својих амбиција за чланство у Европској унији и историјски укорењених политичких и дипломатских односа са Руском Федерацијом. Овај дуализам са којим се сусрећу српски носиоци власти приликом вођења спољне политике осликава комплексност са којом се суочавају државе у савременим међународним односима, нарочито у ситуацијама када су растрзане између регионалних интеграција и традиционалних веза са другим политичко-економским партнерима.

Упркос промени спољнополитичког курса с почетка 21. века и значајним корацима према евроатлантским интеграцијама, свака српска влада је имала у виду значај одржавања и унапређење односа са Русијом. То је посебно било изражено када се 2004. и 2005. године распламсало питање решавања статуса Косова и Метохије, а касније и када су се надовезали различити споразуми о сарадњи у области енергетике.⁷⁷¹ Стога, без обзира на то које су политичке партије сачињавале владајућу већину, и неvezано за њихову генералну проевропску или евроскептичну политичку позицију, широки национални консензус око питања ближе сарадње са Русијом био је евидентан. Таква оријентација спољне политике не само да одражава јасно опредељење српске политичке елите према балансирању између двеју страна већ и показује претежно позитивна осећања према Русији, створена кроз важне историјске догађаје из прошлости двеју земаља, која преовладавају међу српским становништвом. О обе теме – ширем политичком консензусу за продубљивање односа са Русијом и генерално позитивном ставу народа у Републици Србији према Русији, биће више речи у наставку.

Питање које је вероватно у највећој мери допринело интензивирању односа између Републике Србије и Руске Федерације јесте спорна ситуација око статуса Косова и Метохије, где је руска подршка српској страни постала ослонац за продубљивање спољнополитичке сарадње двеју земаља. „Очајничка потрага за савезницима”⁷⁷² Србије, отпочета 2000. године, а интензивирана услед проактивног става западних земаља према изналажењу решења за питање статуса јужне српске покрајине, завршила се проналаском ’заштитника’ српских интереса у Савету безбедности ОУН у виду Руске Федерације. Ослањање на Русију по овом питању постало је очигледно већ 2004. године, када је Борис Тадић, тадашњи проевропски оријентисан председник Републике Србије, у свом инаугурационом говору јасно дефинисао визију спољне политике Србије на тежњи ка наставку европских интеграција, али и уједначавању односа са три кључне политичке силе тог времена: ЕУ, Русијом и САД.⁷⁷³

⁷⁷¹ Ана Лакићевић, „Најновији спољнополитички односи Републике Србије и Русије у контексту тражења решења за статус Косова”, у: Драган Ђукановић (прир.), *Савремени међународни изазови: глобална и регионална перспектива*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 209–227.

⁷⁷² Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 310.

⁷⁷³ Видети: „Говор Бориса Тадића након преузимања дужности Председника Републике Србије, Београд, 11. јул 2004.”, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић

Како је политичка ситуација са Косовом и Метохијом постајала све комплекснија, а подршка Републици Србији по том питању у међународној заједници све слабија, постојала је већа потреба за интензивирањем односа са Русијом, па чак и по цену удаљавања од чланства у ЕУ и НАТО-у.⁷⁷⁴ То се могло видети и на примеру прокламованог начела о војној неутралности из 2007. године. Усвајањем Резолуције Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије,⁷⁷⁵ Влада Србије се определила да буде војно неутрална држава и тиме потенцијално ставила тачку на претходно заговорано чланство у војном савезу НАТО. Међутим, како се скупштинска резолуција не сматра правно обавезујућим документом, овај потез је протумачен више као политички чин исказивања револта према Сједињеним Америчким Државама у њиховом покушају подривања интереса Србије по питању њене територијалне целовитости.⁷⁷⁶ Исто тако, узевши у обзир опречне ставове Руске Федерације по питању даљег ширења НАТО, српско играње на 'руску карту' може да се протумачи као понашање „поузданог” савезника карактеристично за стратегију потраге за заштитником у међународним односима.⁷⁷⁷

Овакав развој ситуације довео је до првог конкретног резултата – потписивања Енергетског споразума између Републике Србије и Руске Федерације 2008. године. Посета Москви најважнијих српских политичких лидера почетком 2008. године, као и потписивање енергетског споразума којим је руски „Гаспром” купио српску „Нафтну индустрију Србије” (НИС), означили су прекретницу у односима Србије и Русије. Поједини аутори сматрају да је поменути споразум „предао контролу над целокупном гасном и нафтном инфраструктуром Србије гигантском руском гасном монополу, означивши тако нову еру руске економске укључености.”⁷⁷⁸ Премда је економска сарадња између Србије и Русије порасла, постоји перцепција и у српској и у међународној јавности да Русија у домену економских активности не пружа најбољу алтернативу за ЕУ.⁷⁷⁹ Подаци показују да Србија задржава велики трговински дефицит са Русијом, чији је увоз претежно концентрисан у енергетском сектору, док је трговина са ЕУ и даље доминантна.⁷⁸⁰ Углавном, након потписивања поменутих енергетских споразума Русија је повећала свој утицај у енергетском сектору, али се и чвршће билатерално зближила са Србијом.⁷⁸¹ Уз то, фактори попут застоја у европским

(урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010, стр. 306-310.

⁷⁷⁴ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 545.

⁷⁷⁵ Видети: „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”, 26. децембар 2007. године доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, приступљено: 01/06/2024.

⁷⁷⁶ О овој тези видети више у: Јован Теокаревић, „Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?”, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живоиновић (урс), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?*, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 87-118; Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2012; Милош Јовановић, „Значења војне неутралности Србије” *Српска политичка мисао*, Београд, 2022, стр. 67-99.

⁷⁷⁷ О стратегијама које је Република Србија користила у својој спољној политици у временском раздобљу између 2000. и 2008. године видети више у: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит.

⁷⁷⁸ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West* op.cit., pp. 103-124, (p. 104).

⁷⁷⁹ Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 182.

⁷⁸⁰ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit., p. 109.

⁷⁸¹ Ана Лакићевић, *Најновији спољнополитички односи Републике Србије и Русије у контексту тражења решења за статус Косова*, оп. цит., стр. 212.

интеграцијама због косовске кризе и неуспеха у преговорима о стабилизацији и придруживању омогућили су Русији да истакне своје интересе у Србији.

Оно што овде треба напоменути, ствар случајности или не, ратификација овог споразума, као једног од корака према свеобухватнијем партнерству са Русијом, десила се на истој седници српског парламента на којој је потврђен и Споразум о стабилизацији и придруживању са Европском унијом (ССП).⁷⁸² Иако можда може да се тумачи као последица процедуралних питања, ово поклапање је дефинитивно био још један показатељ, и домаћој али и светској јавности, да ће српски носиоци власти наставити са балансирањем између двеју политичко-економских сила. Када у ову матрицу додамо и чињеницу да је за усвајање ССП-а гласало 140, а за потврђивање Споразума између Влада Србије и Русије о сарадњи у области нафтне и гасне привреде 214 посланика,⁷⁸³ може се уочити шири консензус политичких актера око изградње присније сарадње са Русијом.

Да ово приближавање Србије и Русије није остало неопажено од стране ЕУ, показује и чињеница да је Европска комисија у свом извештају о напретку Републике Србије ка чланству у ЕУ за 2008. годину јасно изнела став да приликом спровођења овог споразума Република Србија треба да обезбеди поштовање обавеза из Уговора о енергетској заједници.⁷⁸⁴ На тај начин је Европска унија јасно показала да ће Република Србија, уколико жели да настави да корача ка ЕУ, имплементацију договора са другим странама морати да подреди правилима која прописује сама Унија. Како је питање енергетске стабилности директан чинилац националне безбедности сваке земље, а испреплетани односи у овој сфери пружају маневарски простор за спровођење стратешких интереса разних страна, не треба да чуди хитра реакција институција ЕУ, које евидентно желе да реагују превентивно, са циљем одбране своје позиције, која је потенцијално била угрожена продубљивањем сарадње између Руске Федерације и српске стране.

Србија је везе са својим руским партнерима високо позиционирала на лествици циљева своје спољнополитичке агенде, што је било јасно и након успостављања нове концепције спољне политике, засноване на мантри од „четири спољнополитичка стуба.”⁷⁸⁵ Ослањањем на четири стуба, два на Западу и два на Истоку, Србија је решила да своје спољнополитичко деловање усмери на решавање и усклађивање своја два често конфронтирана спољнополитичка приоритета, налажењем потпоре у Сједињеним Америчким Државама, Европској унији, Руској Федерацији и Народној Републици Кини.

У наредним годинама уследило је јавно пропагирање идеје о свеобухватнијем продубљивању билатералних односа између Србије и Русије, као резултат стремљења обеју страна да се дотадашњи ниво сарадње подигне на још виши ниво и преточи у формални акт. Идеја о формализацији односа који су већ били на нивоу стратешког партнерства појавила се у јавности већ 2009. године.⁷⁸⁶ Након Тадићеве посете Москви

⁷⁸² „Скупштина Србије усвојила ССП са ЕУ и гасни споразум са Русијом”, *РТВ*, 09/09/2008, доступно на: https://rtv.rs/rsn/politika/skupstina-srbije-usvojila-ssp-sa-eu-i-gasni-sporazum-sa-rusijom_80318.html, приступљено: 01/06/2024.

⁷⁸³ Ibidem.

⁷⁸⁴ "Serbia 2008 progress report", Commission of the European Communities, 05/11/2008, p. 45, available from: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/ab876df4-0df6-4acf-b65c-d1cafaa42aff_en?filename=serbia_progress_report_en.pdf, accessed: 01/06/2024.

⁷⁸⁵ О спољнополитичкој концепцији заснованој на четири стуба видети више: Драган Петровић, Драган Ђукановић, *Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина*, оп. цит.

⁷⁸⁶ „Стратешко партнерство Русије и Србије”, 06/10/2009, доступно на:

уследила је и прва званична посета Дмитрија Медведева (Дмитрий Медвѣдев) Београду, поводом прославе годишњице од ослобађања Београда у Другом светском рату, која је отпочела еру интензивних узајамних посета на највишем нивоу, без обзира на касније политичке промене у Србији. Током ове посете је истакнуто да Руска Федерација види Србију као „кључног партнера у Југоисточној Европи”⁷⁸⁷ и наговештена је идеја о „стратешком партнерству” двеју земаља. Према изјавама српских званичника, документ је припремљен 2010. године и чекао се прави тренутак за његово потписивање.⁷⁸⁸ Овај најзначајнији међудржавни споразум у том периоду био је договорен приликом посете Владимира Путина (Владимир Пуџин) Београду марта 2011. године, а обухватио је кључне тачке у вези са енергетиком, суверенитетом, колективном безбедношћу, инфраструктурним развојем и антифашизмом.⁷⁸⁹

Међутим, упркос радикалним променама на политичкој сцени Републике Србије 2012. године, посвећеност јачању односа са Русијом одржала је континуитет. Ова одлучност потврђена је и сталним напорима у спољнополитичком иступању Републике Србије да одржава равнотежу између аспирација за чланство у Европској унији и неговања добрих веза са Русијом. Србија је наставила приближавање Москви, посебно кроз одустајање од усклађивања спољне политике са ЕУ у областима које не одговарају Русији. Ово показује намеру Србије да остане верни стратешки партнер Русије, што је додатно потврђено Декларацијом о стратешком партнерству из 2013. године.⁷⁹⁰ Такође, у ширем географском контексту овај споразум је Републику Србију истакао као поузданог партнера Руске Федерације, имајући у виду њену позицију једине земље Западног Балкана која је формализовала партнерство са Русијом на стратешком нивоу.

У наредним годинама позиција Европске уније према Русији није се знатно побољшала. Примедбе званичног Брисела односиле су се првенствено на руску улогу у региону Западног Балкана, где се Русији често приписивала улога ометајућег фактора. Сматрало се да је то чинила зарад очувања сопствене геополитичке позиције у овом региону и спровођења својих стратешких интереса у Републици Србији, али и осталим земљама које имају аспирације према ЕУ, у првом реду БиХ и Црној Гори. Замерке које су стизале из Европског парламента биле су углавном на рачун оданости и привржености српске државе Русији, и поред чињенице да Русија има много мање да понуди Србији у трговинском, инвестиционом или донаторском аспекту. Такође, чак ни убрзавање преговора са Европском унијом око чланства Србије у њој, ни деловање Русије по питању Крима, ни неуспех пројекта „Јужни ток”, који је обећавао многе користи за Републику Србију, нису успели да одговоре српске носиоце власти од све већег приближавања Русији.⁷⁹¹

<https://www.politika.rs/scc/clanak/106664/Stratesko-partnerstvo-Rusije-i-Srbije>,

приступљено: 01/06/2024.

⁷⁸⁷ „Medvedev calls Serbia Russia's key partner”, *Makfax*, 29/05/2009, Наведено према: Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 181.

⁷⁸⁸ „Стратешко партнерство Србије и Русије”, 15/10/2010, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/144737/stratesko-partnerstvo-srbije-i-rusije.php>,

приступљено: 01/06/2024.

⁷⁸⁹ Видети: Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 181; „Завршен споразум о стратешком партнерству Русије и Србије”, *Политика*, 15/10/2010, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/192585/Završen-sporazum-o-strateskom-partnerstvu-Rusije-i-Srbije> , приступљено: 01/06/2024.

⁷⁹⁰ „Текст Декларације о стратешком партнерству Србије и Русије”, *Амбасада Руске Федерације у Републици Србији*, 15/10/2013, доступно на:

http://ambasadarusije.rs/data/uploads/Deklaracija_1.pdf, приступљено: 01/06/2024.

⁷⁹¹ „Сарадња Србије са Кином, Европском унијом, Русијом и Сједињеним Америчким Државама”, *Европски парламент*, 01/09/2017, доступно на:

Поље на којем је најочигледније неслагање и протестовање ЕУ јесте питање усаглашавања Републике Србије са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ. Последњи извештај о напретку Републике Србије према чланству у ЕУ из 2019. године, а који Европска комисија саставља сваке године, наводи се да је у оквиру преговарачког поглавља 31 неопходно да Република Србија нарочито „унапреди усаглашавање са декларацијама ЕУ и одлукама Савета о заједничкој спољној и безбедносној политици.”⁷⁹² Такође, у истом тексту се констатује да Република Србија наставља своју претходно започету праксу да се не усаглашава са рестриктивним мерама ЕУ према Русији, иако је степен усаглашености већ 53% (Република Србија се усагласила са 46 од 87 релевантних декларација).⁷⁹³ У исто време се напомиње и да је Република Србија наставила пут подржавања територијалног интегритета и суверенитета Украјине.⁷⁹⁴ Овако сумиран преглед досадањих активности и одлука српских доносиоца власти даје праву слику комплексности односа Републике Србије са ЕУ са једне, а са Русијом са друге стране.

Као земља која је изразила намеру да постане део ЕУ, Република Србија је преузела обавезу да у току приступних преговора кроз своје активности на међународно-политичком плану прилагоди своје ставове и активности онима које су чланице ЕУ изгласале као заједничку спољну политичку позицију ове заједнице. Иако у току самих преговора, све до прикључења ЕУ, свака од земаља кандидата има одређену дозу слободе у вођењу сопствене спољне политике, ипак се од сваке од њих очекује да и током приступних преговора степен усаглашености њихових политика прати генерални курс ставова које заступа Брисел.

Пошто Република Србија и даље није званични члан ЕУ, маневарски простор, иако не толико издашан, даје јој прилику да спољну политику води пре свега ка остварењу националних политичких интереса како би и даље наставила са балансирањем између двеју сила. Како питања попут владавине права, демократије, слободе медија, дијалога са Приштином, као и суштинске реформе јавне управе и правосуђа у приличној мери оптерећују процес преговора Републике Србије и ЕУ, евентуално потпуно усклађивање спољне политике Републике Србије са званичном Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ не би донело значајне помаке у процесу приближавања. Из тог контекста се може посматрати одлучност Републике Србије да не прибегне увођењу санкција Русији и поред притисака и позива из Брисела на тај корак. Евентуално приклањање ЕУ по питању рестриктивних мера усмерених према Русији Републици Србији би донело више ризика за погоршање билатералних односа са Русијом и, последично, слабљење позиције у међународној заједници и могућу енергетску кризу.

Како Русија представља најгласнијег савезника Републике Србије у међународним дипломатским активностима које у средишту имају противљење признавању Косова и Метохије као независне државе и њеном учлањењу у међународне институције (на првом месту УН), евентуално предузимање корака ка приближавању Заједничкој спољној и безбедносној политици ЕУ могло би да доведе до

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603854/EXPO_STU\(2017\)603854_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603854/EXPO_STU(2017)603854_XL.pdf), приступљено: 01/06/2024.

⁷⁹² „Република Србија - Извештај за 2019. годину, који прати Саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона: Саопштење о политици проширења ЕУ за 2019. годину”, *Европска комисија*, 29/05/2019 доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf, приступљено: 01/06/2024.

⁷⁹³ Ibidem.

⁷⁹⁴ Ibidem.

пада подршке Русије по овом питању. Такође, након куповине два највећа предузећа у области прераде и продаје нафте и нафтних деривата („Беопетрол” и „Нафтна индустрија Србије”) и малих изгледа да се по питању доминације руског природног гаса у увозу Републике Србије нешто промени (о чему ће више речи бити у наредном одељу), утицај Русије на енергетску сигурност Републике Србије постао је значајан. У том смислу, затезање политичких односа двеју земаља лако би могло да се кроз сектор енергетике негативно преслика на српску индустрију, али и на живот становништва.

Поред међудржавних веза између Републике Србије и Русије, оно што индиректно утиче на однос Републике Србије према ЕУ јесте и мишљење њеног становништва о Русији, то јест однос јавног мњења према овим двама силама. Како је пут Републике Србије према ЕУ с годинама постајао спорији, списак отворених питања дужи, а коначан датум приступања све неодређенији, тако је и јавност у Републици Србији губила наду у овај процес. Истраживања Министарства за европске интеграције показују да подршка грађана на евентуалном референдуму о подршци чланству Републике Србије у ЕУ бележи благи, али константан пад, да би са близу 70%, колико је износила у 2009. години, та подршка пала на једва изнад 50% у 2019. години.⁷⁹⁵ Овај извештај открива још једну интересантну информацију – како грађани Републике Србије посматрају Русију у погледу донација. Наиме, према мишљењу грађана, највише бесповратне међународне помоћи од 2000. године наовамо донирала је ЕУ, за коју се определило 26% испитаника, нешто мање у односу на другопласирану Русију, коју је изабрало 23% анкетираних.⁷⁹⁶ Међутим, када се погледају подаци о реализацији бесповратне помоћи Републици Србији, ЕУ се издваја на убедљивом првом месту, док Русија није у првих девет земаља.⁷⁹⁷

Генералне симпатије српског народа према Русији потврђене су и истраживањем јавног мњења које је спровео Институт за европске послове. У њиховом истраживању из 2017. године наводи се да преко 90% испитаника подржава ближу сарадњу Републике Србије и Русије, а идентичан проценат анкетираних грађана се изјаснио да не би подржао увођење санкција Русији уколико би ЕУ то захтевала од Републике Србије.⁷⁹⁸ Истраживање спроведено у септембру 2019. године показало је да 87% испитаника у Србији сматра Русију пријатељем Републике Србије, док је четвртина испитаника сматрала да су Русија и Европска унија највећи донатори Србије.⁷⁹⁹ Овај податак указује на генерално позитиван став српске јавности према Русији, у контексту опадајуће подршке прикључењу Европској унији. На основу ових налаза, може се закључити да је позиција Русије у Србији повољна. Ипак, не сме се занемарити ни заинтересованост других међународних актера, пре свега Кине, да искористе прилику и придобију симпатије грађана Србије које Европска унија постепено губи.

⁷⁹⁵ „Европска оријентација грађана Србије”, *Министарство за европске интеграције*, 01/12/2019, стр. 5, доступно на:

https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/ijm_dec_19.pdf, приступљено: 01/06/2024.

⁷⁹⁶ Ibidem, p. 24.

⁷⁹⁷ Ibidem, p. 25.

⁷⁹⁸ „Став грађана Србије према Русији”, *Институт за европске послове*, 01/03/2017, доступно на: <https://iea.rs/wp-content/uploads/2017/07/Stav-gradjana-Srbije-prema-Rusiji-2017.pdf>, приступљено: 01/06/2024.

⁷⁹⁹ „Ставови грађана Србије према Русији”, *Институт за европске послове*, 01/09/2019, доступно на: <https://iea.rs/wp-content/uploads/2019/09/2019-Stav-gra%C4%91ana-Srbije-prema-Rusiji-mart-2019-final.pdf>, приступљено: 01/06/2024.

7.2. Енергетска зависност Републике Србије од Руске Федерације

Увидом у савремене економске односе између Републике Србије и Руске Федерације може се приметити да је сарадња двеју земаља најинтензивнија у домену енергетике. Како је Русија богата природним ресурсима, у првом реду нафтом и гасом, а Република Србија највећи део својих потреба за овим енергентима задовољава увозом, не чуди чињеница да сарадњу двеју земаља, поред историјских политичких веза, обликује и питање енергетике.

Иако се на потписивање Енергетског споразума између Србије и Русије 2008. године гледа као на почетак стратешког партнерства двеју земаља, грађење партнерства у енергетској сфери отпочело је нешто раније. Наиме, 2003. године је постигнут споразум између руског „Лукоила” и Агенције за приватизацију Републике Србије да руска компанија постане стратешки партнер „Беопетрола”, тадашње друге по величине нафтне компаније у државно-друштвеном власништву. За 210 милиона евра „Лукоил” је добио 100% државног и 70% друштвеног капитала, уз обавезу да од укупне суме 85 милиона евра уложи у даљи развој ове компаније, осам милиона потроши на социјални програм за запослене, а остатак од 117 милиона уплати у државну касу на име купопродајне цене.⁸⁰⁰

Упркос томе што је Савет за борбу против корупције 2013. године у свом Извештају о незаконитом спровођењу приватизације навео да постоји значајан број пропуста, пре свега око спровођења плана инвестиција у компанију и социјалног програма за раднике,⁸⁰¹ значај ове инвестиције је велики. У првом реду, „Лукоил” представља највећег руског произвођача нафте и нафтних деривата који је званично у приватном власништву, док у Републици Србији и даље држи позицију другог највећег играча на тржишту нафтних деривата.⁸⁰² Непосредно након куповине „Беопетрола” руска страна се заинтересовала и за највећег играча на тржишту нафте и нафтних деривата у Републике Србији – „Нафтне индустрије Србије” (НИС). Под окриљем унапређивања односа и достизања стратешког партнерства у сфери енергетике постигнут је горепоменути споразум, који је, поред НИС-а, требало да обухвати решавање још два питања важна за енергетску стабилност Републике Србије – изградњу гасовода „Јужни ток” и реконструкцију и проширење капацитета подземног складишта гаса „Банатски Двор”. Оно што је, међутим, потписано јесте Уговор о купопродаји већинског пакета акција НИС-а руском државном гиганту „Гаспрому” и Меморандум о разумевању и Протокол о сарадњи, који се односе на остале две теме – „Јужни ток” и „Банатски двор.”⁸⁰³ И поред тога што је кровни Споразум давао међудржавне гаранције за спровођење поменутих пројеката, једино је онај који се тиче

⁸⁰⁰ „Лукоил - Стратешки партнер Беопетрола за 210 милиона евра”, Агенција за приватизацију, 01/09/2019, доступно на: https://privatizacija.privreda.gov.rs/upload/document/saopstenje_beopetrol.pdf, приступљено: 01/06/2024.

⁸⁰¹ „Савет за борбу против корупције: Продајом Беопетрола држава оштећена за 100 милиона евра”, Савет за борбу против корупције, 16/10/2013, доступно на: <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/sr-Cyrl-CS/radio-televizija-i-stampa/cid1037-2386/savet-za-borbu-protiv-korupcije-prodajom-beopetrola-drzava-ostecena-za-100-miliona-evra///>, приступљено: 01/06/2024.

⁸⁰² „О компанији Лукоил”, Лукоил Србија д.о.о., 16/10/2013, доступно на: <https://lukoil.rs/sr/About/GeneralInformation>, приступљено: 01/06/2024.

⁸⁰³ „Србија и Русија потписале енергетски споразум”, Танјуг, 24/12/2008, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/100853/srbija-i-rusija-potpisale-energetski-sporazum.php///>, приступљено: 01/06/2024.

НИС-а имао конкретно и јасно упориште у договореном тексту.⁸⁰⁴ Договорена цена за 51% акција НИС-а од 400 милиона евра била је прилично далеко од процењене тржишне вредности овог предузећа од 2,2 милијарде евра,⁸⁰⁵ без обзира на то што је „Гаспром“ преузео и обавезу да инвестира додатних 500 милиона у реконструкцију застарелих постројења НИС-а. Како се у овом периоду бележе турбуленције на домаћој политичкој сцени, а можда још важније, питање статуса Косова и Метохије достиже усијање, није погрешно посматрати продају већинског дела НИС-а као део ширег политичког договора који се тицао руске подршке српским интересима у међународној заједници. Штавише, неки аналитичари су сматрали да је кроз продају НИС-а Република Србија на неки начин платила услугу подршке Русије у вези са питањем Косова.⁸⁰⁶

Ако даље посматрамо енергетску зависност Србије од Русије, треба узети у обзир и детаљ из уговора о купопродаји НИС-а о којем није било пуно речи у јавности. Наиме, поред имовине која је била део купопродајног договора, са НИС-ом је у пакету продато и власништво над свим нафтним и гасним налазиштима у Републици Србији, као и право експлоатације бушотина у Анголи.⁸⁰⁷ Иако резерве нафте и гаса у Републици Србији нису велике и ако узмемо за пример 2019. годину, када је домаћа производња задовољавала 25% домаћих потреба за нафтом, односно 15% за гасом,⁸⁰⁸ препуштањем управљања овим природним ресурсима другој страни једним делом се потчињава енергетска безбедност зарад краткорочног профита већинског власника. Када се узму у разматрање подаци Републичког завода за статистику,⁸⁰⁹ приказани у табели 4, може се уочити осетан раст производње нафте и гаса из домаћих бушотина од 2009. године наовамо. Штавише, ово повећање производње је у стопу пратило период високих цена сирове нафте на светском тржишту, што више иде у прилог краткорочним економским интересима него енергетској безбедности.

Табела 4: Количина произведене нафте и гаса из домаћих бушотина у периоду од 2009. до 2019. године

Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Нафта (т)	662,728	865,839	1,020,489	1,124,793	1,160,095	1,107,500	1,022,397	930,301	888,932	876,592	850,469
Гас (000 СтмЗ)	291,399	387,183	508,161	533,511	531,188	557,179	572,502	523,229	489,085	449,567	438,615

Извор: Републички завод за статистику Србије

⁸⁰⁴ „Споразум између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о сарадњи у области нафтне и гасне привреде”, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/prikaz/179483/???>, приступљено: 01/06/2024.

⁸⁰⁵ „Дилојт и Туш: НИС вреди 2,2 милијарде евра”, *Бета*, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/54864/Ekonomija/Dilojt-i-Tus-NIS-vredi-2-2-milijarde-evra>, 06/09/2008, приступљено: 01/06/2024.

⁸⁰⁶ Душан Рељић, *Русија и Западни Балкан*, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, доступно на: <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Rusija-i-zapadni-balkan.pdf>, приступљено 01/06/2024, стр. 29.

⁸⁰⁷ "Agreement for the sale and purchase of socially-owned and share fund capital of Beopetrol a.d. by public tender", *Agency for Privatisation*, 26/09/2003, available from: <https://privatizacija.privreda.gov.rs/upload/company/contract/2339749.PDF>, приступљено: 01/06/2024.

⁸⁰⁸ „Енергетски биланси, 2019.”, *Билтен Републичког завода за статистику*, 01/01/2021, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20215670.pdf>, приступљено: 01/06/2024.

⁸⁰⁹ „Енергетски биланси Републике Србије”, *Републички завод за статистику*, 01/01/2020, доступно на: <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/energetika>, приступљено: 01/06/2024.

Економски оправдан или не, овај договор о купопродаји НИС-а за Републику Србију је засигурно имао политичке импликације на приближавање односа двеју страна, као и даљи развој енергетске повезаности двеју земаља. Након довршавања трансакције у фебруару 2009. године „Гаспром“ је започео обећана улагања у модернизацију технолошких капацитета НИС-а, а увелико се причало и о завршетку преостала два пројекта поменути у кровном аранжману из 2008. године. Подземно складиште гаса „Банатски Двор“ је након реконструкције и модернизације било пуштено у рад крајем 2011. године, са власничком структуром идентичном оној из договора око НИС-а, „Гаспром“ 51%, а „Србијасгаз“, као представник Републике Србије, 49%.⁸¹⁰

Међутим, када је реч о пројекту „Јужни ток“, ствари се нису одвијале нимало повољно за Републику Србију. Иако договорен између „Гаспрома“ и италијанског ЕНИ-ја, као један од најважнијих коридора који ће спајати руски гас са јужном Италијом, до пуне реализације овог пројекта никад није дошло. Уплитање Сједињених Америчких Држава⁸¹¹ и процедуралне замерке које су дошле из Европске комисије о неусаглашености са регулативом ЕУ дефинитивно су ставиле тачку на даљи развој овог пројекта.⁸¹² Иако од српских власти најављен као пројекат који не само што ће обезбедити сигурност у снабдевању природног гаса већ ће бити и озбиљан извор прихода од наплате транзитних такси,⁸¹³ очигледно је да су у тренутку отварања сукоба у Украјини и припајања Крима Русији 2014. године трвећа светских сила на међународном нивоу имала озбиљне импликације и на Републику Србију. Када се из те визуре сагледа ситуација у вези са „Јужним током“, отвара се простор за даљу дискусију да ли формализација стратешког партнерства са Русијом може осигурати Републици Србији повољну позицију, с обзиром на различите геополитичке игре, које посредно утичу на њене стратешке интересе.

Даљим затезањем односа Москве и Кијева, званично везаних за таксе које руска страна треба да плаћа за транспорт гаса кроз Украјину, али суштински иницираних озбиљним политичким размирицама ова два субјекта међународног права, било је јасно да Русија неће одустати од даљих покушаја да на неки начин барем делимично заобиђе Украјину приликом транспорта гаса у Европу. Због тога се недуго после проглашења одустајања од „Јужног тока“ појавила идеја о „Турском току“. Наиме, Русија је овог пута успела да нађе новог савезника у виду Турске, па је 2016. године склопљен договор између двеју страна о изградњи деонице која ће преко Црног мора бити спона између двеју земаља и потенцијално донекле заменити неуспели „Јужни ток“.⁸¹⁴

Како је градња овог гасовода почела већ 2017. године, Република Србија је изразила интерес да буде укључена у овај пројекат и на тај начин обезбеди

⁸¹⁰ „Почело да ради подземно складиште гаса 'Банатски двор'“, *Танјуг*, 05/10/2014, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/163260/pocelo-da-radi-podzemno-skladiste-gasa-banatski-dvor.php/////>, приступљено: 01/06/2024.

⁸¹¹ „САД: Обуставити прљави посао 'Јужни ток'“, *РТС*, 21/11/2011, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1714624/sad-obustaviti-prljavi-posao-juzni-tok.html//>, приступљено: 01/06/2024.

⁸¹² „Русија неће наставити са реализацијом пројекта 'Јужни ток'“, *Енергетски портал*, 05/09/2016, доступно на: <https://energetskiportal.rs/rusija-nece-nastaviti-sa-realizacijom-projekta-juzni-tok>, приступљено: 01/06/2024.

⁸¹³ „Пола милијарде евра од Јужног тока“, *РТС*, 21/10/2009, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/242891/pola-milijarde-evra-od-juznog-toka.html?print=true>, приступљено: 01/06/2024.

⁸¹⁴ „Потписан уговор о изградњи гасовода 'Турски ток'“, *Енергетски портал*, 11/10/2016, доступно на: <https://energetskiportal.rs/potpisan-ugovor-o-izgradnji-gasovoda-turski-tok>, приступљено: 01/06/2024.

алтернативу једином правцу за увоз гаса, који преко Украјине и Мађарске долази до Републике Србије.⁸¹⁵ У намери да се на неки начин избегну процедуралне потешкоће које су омеле реализацију „Јужног тока“, овог пута су за изградњу гасне инфраструктуре биле задужене директно земље које су изразиле намеру да се прикључе на гасовод који ће по најави стићи на турску обалу почетком 2020. године. Након добијања одобрења Агенције за енергетику Републике Србије за изузеће од примене такозваног Трећег енергетског пакета прописа ЕУ,⁸¹⁶ у мају 2019. године кренула је изградња српског дела „Турског тока“, уз много мање помпе у односу на ситуацију са „Јужним током“.⁸¹⁷

Ипак, и поред тога што би изградња и функционисање овог гасовода донели диверсификацију извора снабдевања гасом, то би било привидно јер у тренутној поставци ствари „Гаспром“ (посредно већински власник гасовода у Републици Србији, који заједно са „Србијагасом“ формира предузеће „Гастрас“) јесте власник гаса и гасовода, па је конкуренција онемогућена.⁸¹⁸ У том смислу, кроз реализацију овог пројекта Република Србија ће имати мало шири простор за избор хоће ли увозити гас који стиже преко Мађарске или онај који долази преко Бугарске, али ће и даље у оба случаја бити у питању руски гас.

Поред инфраструктурних пројеката и директних улагања у енергетске капацитете, за процену зависности Републике Србије од стране Руске Федерације у енергетској сфери вреди анализирати и ниво трговинске повезаности двеју земаља по овом питању. Не треба уложити превише размишљања да би се претпоставило да у увозу из Русије доминирају нафта и гас. У посматраном периоду ове анализе, као што се може приметити у табели број 5, уочавају се благе осцилације у вредносном учешћу нафте и гаса у укупном увозу из Русије, пре свега као резултат смањења светске цене нафте у периоду након 2015. године, али без потенцијала да оспоре чињеницу да ова два енергента доминирају у вредности увоза.

Табела 5: Учешће нафте и гаса у укупном увозу из Русије у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Увоз, по одсецима СМТК, рев.4	33 - Нафта, нафтни деривати и сродни производи	894,246	963,125	1,156,678	841,455	703,056	1,122,603	710,046	458,429	425,548	750,614	719,762
	34 - Гас, природни и индустријски	652,033	711,527	885,225	636,682	551,149	639,100	549,587	339,035	453,849	588,917	650,546
	Укупан увоз из Русије	1,968,119	2,156,127	2,654,224	2,078,398	1,903,546	2,335,187	1,746,220	1,503,446	1,586,247	2,037,087	2,583,950
	Учешће нафте у укупном увозу	45%	45%	44%	40%	37%	48%	41%	30%	27%	37%	28%
	Учешће гаса у укупном увозу	33%	33%	33%	31%	29%	27%	31%	23%	29%	29%	25%
	Учешће нафте и гаса у укупном увозу	78%	78%	77%	71%	66%	75%	72%	53%	56%	66%	53%

Извор: Републички завод за статистику Србије

⁸¹⁵ „Антић: Пажљиво пратимо градњу гасовода Турски ток“, *Министарство рударства и енергетике, Република Србија*, 08/05/2017, доступно на <https://arhiva.mre.gov.rs/latinica/arhiva-aktuelno-maj-2017.php>, приступљено: 01/06/2024.

⁸¹⁶ „Гастрасу одобрено изузеће новог интерконектора за природни гас“, *Агенција за енергетику Републике Србије*, 05/03/2019, доступно на: <https://www.aers.rs/Index.asp?l=1&a=541&id=233&tvid=1//>, приступљено: 01/06/2024.

⁸¹⁷ „Шири се Банатски двор - почела изградња турског тока ка Суботици“, *Енергетски портал*, 18/05/2019, доступно на <https://energetskiportal.rs/siri-se-banatski-dvor-pocela-izgradnja-turskog-toka-ka-subotici///>, приступљено: 01/06/2024.

⁸¹⁸ „Енергетска заједница: ‘Турским током’ у Србији дискриминисано тржиште“, *Радио слободна Европа*, 08/01/2020, доступно на <https://www.slobodnaevropa.org/a/30366647.html//>, приступљено: 01/06/2024.

Како је Русија глобално посматрано један од највећих снабдевача овим енергентима, не изненађују наведени статистички подаци и оваква композиција увоза у случају Републике Србије. Међутим, оно што је можда значајније за дату анализу јесте компаративни преглед увезених количина из Русије и других земаља, како би се могао извући јаснији закључак о позицији сваког играча на тржишту у овом домену. У том погледу ће нам подаци Републичког завода за статистику о увозу представљени на следећим графиконима дати више информација за даљу анализу енергетске зависности Републике Србије.

За почетак, ако узмемо у разматрање удео у увозу руске нафте, деривата и сродних производа (група 33 по Стандардној међународној трговинској класификацији) у укупној количини увоза за период од 2009. до 2019. године, може се опазити генерални тренд опадања овог удела, пре свега као резултат повећања домаће производње (самим тим и мањег укупног увоза) и уласка нових играча на тржиште, на првом месту Ирака, који у периоду од 2016. године бележи пуни повратак на светско тржиште нафте.⁸¹⁹ Посматрајући податке представљене у табели број 6, може се дати оцена да и поред потписаног споразума о сарадњи у области енергетике у 2009. години и каснијег стратешког партнерства, уопштено говорећи, значај Русије као снабдевача нафтом и нафтним дериватима опада, иако се не треба ни у ком случају потценити њена позиција.

Табела 6: Учешће Русије у укупном увоз нафте и нафтних деривата у Републику Србију у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	Земља порекла	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	333 - Нафта	Русија	2,023,641	1,626,087	1,309,603	934,896	815,882	1,213,458	1,545,522	1,410,225	990,507	1,293,592	1,358,664	
		Ирак	-	-	-	-	-	-	-	-	627,188	1,340,967	1,345,614	1,048,642
		ЕУ	8,620	2,625	25,629	-	-	-	-	129	513	1,547	446	5,447
		Остали	248,397	244,177	162,183	156,867	780,528	221,441	317,351	176,225	113,562	20,463	799	
		Домаћа производња	681,000	876,000	1,064,000	1,158,000	1,196,000	1,143,000	1,053,000	984,000	924,000	926,000	918,000	
		Укупан увоз (τ)	2,280,658	1,872,889	1,497,415	1,091,762	1,596,410	1,434,899	1,863,003	2,214,150	2,446,582	2,660,115	2,413,552	
		Учешће Русије у укупном увозу	89%	87%	87%	86%	51%	85%	83%	64%	40%	49%	56%	
	334 - Уља од нафте и минерала	Русија	31,879	29,570	119,807	61,596	44,788	223,371	106,156	29,890	44,153	37,540	65,486	
		ЕУ	255,611	730,674	725,451	703,935	486,875	451,566	572,432	667,674	654,856	574,415	779,628	
		Остали	40,064	77,563	137,579	116,887	40,324	44,449	42,386	39,106	34,363	40,434	22,025	
		Укупан увоз (τ)	327,554	837,808	982,837	882,418	572,007	719,385	720,974	736,669	733,372	652,388	867,140	
		Учешће Русије у укупном увозу	10%	4%	12%	7%	8%	31%	15%	4%	6%	6%	8%	

Извор: Републички завод за статистику Србије

Како би се добило још информација о значају увоза нафте и нафтних деривата из Русије, подаци Републичког завода за статистику дају могућност одвојеног прегледа увоза сирове нафте (група 333 – сирова нафта и минерална уља по Стандардној међународној трговинској класификацији) и увоза нафтних деривата (група 334 – уља од нафте и минерала по Стандардној међународној трговинској класификацији). Као што се може сагледати из табеле број 6, доминација Русије у укупном увозу сирове нафте је очигледна, с тим што је потребно истаћи и да се поновни улазак Ирака на светско тржиште нафте јасно рефлектује и на композицију увоза у Републику Србију. Са

⁸¹⁹“Crude oil exports for Iraq”, Fred, 19/04/2024, available from: <https://fred.stlouisfed.org/series/IRQNXGOCMBD>, accessed: 01/06/2024.

друге стране, учешће Русије у укупном увозу нафтних деривата у Републику Србију је занемарљиво. С тим у вези може се извести генерални закључак да је Русија у посматраном периоду држала јаку позицију у домену зависности Републике Србије од увоза сирове нафте, али приметна је тенденција слабљења те позиције због повратка традиционалних играча на светско, а последично и на српско тржиште, као и због осетно веће домаће производње.

Што се тиче природног гаса (група 334 - течни или не природни гас по Стандардној међународној трговинској класификацији), ситуација је јаснија јер због специфичности транспорта Република Србија нема пуно опција за увоз овог значајног енергента. Оваква оцена се осликава кроз податке представљене у табели беој 7 где се јасно примећује да Русија бележи скоро па апсолутну доминацију у укупном увозу гаса у Републику Србију, осим изузетака у 2012. и 2013. години. У том смислу може се извести закључак да је ниво зависности Републике Србије у односу на Русију када је у питању природни гас висок. Ако се на претходни закључак надовеже информација да постоји мала вероватноћа да кроз изградњу Турског тока Република Србија обезбеди диверсификацију порекла природног гаса који ће моћи да увози, доминантна позиција Русије по овом питању додатно се учвршћује.

Табела 7: Учешће Русије у укупном увозу природног гаса у Републику Србију у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	Земља порекла	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	343 - Гас	Русија	1,027,629	1,208,883	1,174,748	735,786	728,783	1,006,800	1,156,897	1,202,900	1,510,581	1,537,202	1,510,613
		Остали	18,837	138,073	187,639	553,888	473,103	22,195	4,813	-	79	22	3,550
		Укупан увоз (т)	1,046,465	1,346,955	1,362,390	1,289,674	1,201,886	1,028,997	1,161,710	1,202,900	1,510,660	1,537,256	1,514,163
		Учешће Русије у укупном увозу	98%	90%	86%	57%	61%	98%	100%	100%	100%	100%	100%

Извор: Републички завод за статистику Србије

7.3. Наклоњеност Руске Федерације Републици Србији по питању проблема Косова и Метохије у Савету безбедности Уједињених нација

Увидом у историју укупних односа између Русије и Србије јасно се може приметити да су културна, верска, језичка, менталитетска и историјска сличност ових двају словенских народа снажни фактори повезаности, који превазилазе искључиво рационалне политичке интересе држава.⁸²⁰ То иде у прилог тези да ови чиниоци могу подстаћи боље разумевање и приближавање двеју земаља у домену међународне сарадње. Међутим, без обзира на то што су дипломатске везе између Србије и Русије, уопштено говорећи, углавном биле добре,⁸²¹ историјским увидом може се стећи и утисак о нешто хетерогеније нијансираним односима између двеју земаља.

⁸²⁰ Слободан Јанковић, „Основе за ослањање на Русију у спољној политици Србије”, у: Драган Ђукановић (ур.), *Савремени међународни изазови: глобална и регионална перспектива*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 2. Наведено према: Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 180.

⁸²¹ Ibidem.

Претпоставка о конзистентном „пансловенском братству” може навести на неисправне закључке ако се у разматрање узме, на пример, временски период који је обележио сам почетак деведесетих година прошлог века, али и период пре тога, када је био изражен страх од совјетске инвазије. Фебруара 1992. године Русија је признала сецесију Југославије и независност Словеније и Хрватске. То је учинила чак два месеца пре САД, што би могло да се тумачи као последица Милошевићеве подршке неуспешном војном пучу у Москви 1991. године, али и као тежња новог руског режима да се дистанцира од совјетског наслеђа.⁸²² Ова фаза кулминирала је подршком Русије оштрим санкцијама против СР Југославије у Савету безбедности Уједињених нација, што је био резултат промене и у политичком курсу руске владе.⁸²³ Ослањајући се на анализу Милана Крстића која се бави стратегијом дестигматизације у спољној политици на примеру спољне политике Републике Србије у временском интервалу од 2001. до 2018. године, усвојићемо закључак да у првој половини деведесетих година 20. века Руска Федерација није иницирала стигматизацију српске државе, али ју је подржавала, да би се ситуација драстично променила од агресије НАТО-а над бившом Југославијом.⁸²⁴

Руско-српски односи током операције НАТО-а над Косовом 1999. године означени су као прекретница у тространим односима између Русије, Србије и Северноатлантског савеза.⁸²⁵ Утицај нових струја у Кремљу, представљених највише кроз личност Јевгенија Примакова (Евгѐний Примаков), довео је до отвореног опирања Русије према америчким плановима, укључујући ширење НАТО-а.⁸²⁶ То је било нарочито изражено на примеру демонстративног отказивања посете Примакова САД, разговора о руским системима противваздушне одбране и слања шпијунских бродова у Јадран.⁸²⁷ Међутим, иако се Русија Бориса Јељцина (Борис Ељцин), притом стална чланица Савета безбедности Уједињених нација, отворено ставила на супротну страну по питању Косова, није била довољно снажна да спречи да НАТО бомбардује Србије, односно да спречи сам чин напада без одобрења УН.⁸²⁸ Ове промене у руском ставу су, према мишљењу Милана Крстића, биле последица двају супротстављених наратива у Русији, једног који је био прозападно оријентисан и другог који му се отворено опонирао и заговарао аутономију.⁸²⁹

Како напомињу Ђукановић и Лађевац, након политичких промена у Србији 2000. године руско-српски односи су се померали „од коректних до изразито блиских.”⁸³⁰ Везе између двеју држава доживеле су значајне промене током деведесетих година и почетком новог миленијума. Распад режима Слободана Милошевића отворио је пут ка прозападно оријентисаном режиму у Србији, што је омогућило ближе односе са Европом и САД. Истовремено, смена Бориса Јељцина и долазак Владимира Путина на власт у Русији, уз економски опоравак и централизацију политичке моћи, довели су до јачања Русије и промене у њеном спољнополитичком приступу. Руска Федерација је

⁸²² Видети: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит., стр. 82-83.

⁸²³ Ibidem.

⁸²⁴ Ibidem, р. 293.

⁸²⁵ Душан Рељић, *Русија и Западни Балкан*, оп.цит., стр. 29.

⁸²⁶ Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит., стр. 83.

⁸²⁷ Душан Рељић, *Русија и Западни Балкан*, оп.цит., стр. 30.

⁸²⁸ Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит., стр. 83.

⁸²⁹ Ibidem.

⁸³⁰ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 354.

постала отворенија у подршци Србији, што је кулминирало потписивањем Споразума о слободној трговини.⁸³¹

Путинов асертивни спољнополитички приступ према Србији развијао се паралелно са доласком администрације председника Џорџа В. Буша (George Walker Bush) и постепеним „хлађењем” односа са САД. Додатни покретач у приближавању билатералних односа између Русије и Србије могао се препознати у српској стратегији потраге за заштитником.⁸³² Проблем око питања Косова оптерећивао је територијални интегритет, али подједнако и спољну политику Србије, и приморао је српске власти да скрену са претходно прокламованог „атлантског пута”⁸³³ и окрену се партнерима на Истоку. Приближавање Србије Руској Федерацији, зарад помоћи при решавању косовско-метохијског проблема, јасно је резултирало отклоном од чланства у НАТО.⁸³⁴

Током другог мандата Владе премијера Војислава Коштунице Србија се све више ослањала на Русију, што је проузроковало напетост у односима са Западом. Русија је показала спремност да стави вето у Савету безбедности Организације Уједињених нација на Ахтисаријев предлог за Косово 2007. године,⁸³⁵ а тема све ближих веза између Србије и Русије постала је доминантна у политичким расправама. Изгласавањем Резолуције о војној неутралности 2007. године Србија је уверила Русију да је њена дотадашња блискост са Западом била бенигног карактера. Окретање леђа интеграцији у НАТО ишло је у прилог руском страху од ширења Северноатлантског савеза.

Значај Русије у спољној политици Србије у овом временском раздобљу темељио се на њеном чланству у Савету безбедности УН, историјским везама између двеју држава и растућем економском утицају у региону.⁸³⁶ Русија је играла кључну улогу у очувању територијалног интегритета и суверенитета Србије у Савету безбедности Уједињених нација, посебно у вези са питањем Косова. Њено претеће право на вето је онемогућило да Косово добије место у УН и другим међународним институцијама, што је допринело легитимитету српског случаја на међународном плану. Ова ситуација је потпомогла Србију да спроведе друге дипломатске иницијативе, као што је преношење питања Косова на Међународни суд правде.

Међутим, потенцијалне контрадикторности у руској политици проузроковале су забринутост међу српским аналитичарима у погледу конзистентности даље руске помоћи по питању решавања спора око Косова и Метохије. Подршка Русије сецесионистичким странама у неким бившим совјетским државама, попут Молдавије и Грузије, а потом и руска интервенција и признање Јужне Осетије и Абхазије изазвали су сумњу да руско поимање територијалног интегритета и суверености држава у међународном систему заправо не почива на принципима међународног права. Без обзира на изјаву бившег руског амбасадора у Србији да ће „Русија остати чврста у одбрани Косова као што је била у Стаљинграду”,⁸³⁷ „снажан принципијелан став Русије заснован на међународном праву и пракси постао је релативан са промењеном

⁸³¹ Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит., стр. 96.

⁸³² Видети: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 64.

⁸³³ Видети: *Експозе Горана Свирановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит., стр. 284.

⁸³⁴ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 354.

⁸³⁵ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, оп. cit., p. 103.

⁸³⁶ Душан Рељић, *Русија и Западни Балкан*, оп.цит., стр. 30.

⁸³⁷ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, оп. cit., p. 113.

политиком Кремља.”⁸³⁸ Ови догађаји су подривали претходне аргументе о преседану кршења суверенитета у вези са питањем КиМ које је Русија износила пред међународну заједницу.⁸³⁹ Изјава тадашњег премијера Русије Владимира Путина да је „оправдано поређење ове две ситуације између којих не постоје суштинске разлике”⁸⁴⁰ додатно је распирила скептицизам аналитичара у вези са могућношћу руских уступака у замену за западне уступке у вези са Абхазијом и Јужном Осетијом.⁸⁴¹ Изјаве попут ове не само што су изазвале неспокој због дугорочне посвећености Русије заштити принципа територијалне неповредивости Републике Србије већ су пред међународном заједницом оспориле легитимност њених принципијелних аргумената.

Ипак, Русија је пред међународном заједницом до данас остала доследна у подршци српским интересима барем када је реч о Косову и Метохији и територијалном интегритету и суверенитету Србије. Мада, и Србија је, са друге стране, остала верна руским интересима, о чему сведочи и сплет околности из 2014. године. Наравно, реч је о украјинској кризи, која је ескалирала 2013. године, а завршила се анексијом Крима марта 2014. године. Само месец дана касније Србија се придружује „Парламентарној скупштини Организације уговора о колективној безбедности (ОДКБ) у статусу посматрача”,⁸⁴² чиме подиже билатералне односе са Русијом на још виши ниво. Европска унија је затим увела санкције Руској Федерацији због анексије Крима, али је Србија одбила да следи њену спољну политику. Иако су српске власти више пута потврдиле приврженост европским интеграцијама Србије и јасно подржале територијални интегритет Украјине, никада нису увеле санкције Русији.

⁸³⁸ Ibidem, p. 114.

⁸³⁹ Žarko Petrović, *Russian-Serbian Strategic Partnership: Scope and Content*, op. cit., p. 13.

⁸⁴⁰ “Putin ubezhden, shto sravnenie Kosovo s luzhnoi Osetiei i Abkhaziei obosnovanno”, *Vesti.ru*, 26/08/2009, available from: <https://www.vesti.ru/article/2182949>, accessed: 01/06/2024. Наведено према: Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit., p. 115.

⁸⁴¹ Žarko Petrović, *Russian-Serbian Strategic Partnership: Scope and Content*, op. cit., p. 13.

⁸⁴² Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 93.

8. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И УЈЕДИЊЕНИХ АРАПСКИХ ЕМИРАТА

8.1. Економска сарадња између Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата као основа њихове билатералне сарадње

Економске активности чине основни аспект деловања Уједињених Арапских Емирата (УАЕ) у Србији. У оквиру стратегије диверсификације економије и припреме за период након исцрпљивања нафтних резерви, Уједињени Арапски Емирати су започели потрагу за атрактивним инвестиционим приликама на глобалном нивоу. На том путу као једна од потенцијалних станица била је препозната и Република Србија.⁸⁴³ Са друге стране, након светске економске кризе 2008. године и значајних потреса на тржишту капитала широм света, посебно у Сједињеним Државама и Европској унији, српске власти су кренуле у потрагу за алтернативним тржиштима како би обезбедиле преко потребне инвестиције за српску привреду.⁸⁴⁴

Упркос политичким несугласицама из прошлости, које су укључивале рано признање независности Косова и Метохије од стране УАЕ, њихову подршку НАТО бомбардовању СР Југославије и активну подршку бошњачким снагама током ратних дешавања у Босни и Херцеговини 90-их година, УАЕ су се, уз Кину, нашли на листи потенцијалних партнера за Србију. Промене у глобалним и регионалним политичким и економским условима довеле су до преиспитивања односа између Србије и УАЕ. Ова сарадња одражава прагматичан приступ у међународним односима, где економски интереси често надмашују историјске политичке разлике. Обе земље су увиделе значај изградње нових мостова сарадње ради постизања стабилности и развоја. Као земља која има статус кандидата за чланство у Европској унији, Србија је настојала да диверсификује своја партнерства и унапреди односе са земљама изван европског континента.

Да су процењени економски интереси од сарадње двеју земаља превазишли различите политичке ставове из прошлости, сведоче и догађаји из 2013. године, када је отворено ново поглавље у односима Србије и Уједињених Арапских Емирата, склапањем стратешког партнерства ради унапређења будуће сарадње. Под тиме се превасходно подразумевало оснаживање економских односа Србије са Уједињеним Арапским Емиратима. Исто тако, било је очекивано да се кроз потписивање стратешког партнерства са Уједињеним Арапским Емиратима утиче на раст инвестиција у Србији, а самим тим и њено међународно и регионално позиционирање као атрактивне инвестиционе дестинације.

Додатни подстицај за развој економских односа пружили су лични и пријатељски односи између тадашњег министра финансија и потпредседника Владе

⁸⁴³ William Bartlett, Tena Prelec, "UAE: Sultanism meets illiberal democracy" in: *The Western Balkans in the World*, by Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis, Routledge, 01/07/2019, available from: https://www.researchgate.net/publication/334604601_UAE_Sultanism_meets_illiberal_democracy_chapter_in_The_Western_Balkans_in_the_World_edited_by_Florian_Bieber_and_Nikolaos_Tzifakis, accessed: 10/06/2024.

⁸⁴⁴ „Динкић: За Србију кључне инвестиције долазе са Истока”, *Анадолу Агенција*, 15/01/2013, доступно на: <https://www.aa.com.tr/ba/politika/dinki%C4%87-za-srbiju-klju%C4%8Dne-investicije-dolaze-sa-istoka/285377>, приступљено: 10/06/2024.

Србије и владајуће породице УАЕ,⁸⁴⁵ који су омогућили лакшу комуникацију и успостављање поверења, што је резултирало бржим и ефикаснијим преговорима и споразумима. Улагање у авио-транспорт, пољопривреду и грађевински сектор обележило је економску сарадњу двеју земаља у наредним годинама. Осим инвестиција, најзначајнији аспекти финансијске сарадње између две земље били су два кредита: један од Владе Емирата Абу Даби 2014. године и други од Фонда за развој Абу Дабија 2016. године, који су Србији додељени као буџетска подршка.

С обзиром на то да отплата овог дуга није започела одмах, до краја 2019. године укупан дуг Србије према Влади и Фонду за развој Уједињених Арапских Емирата достигао је приближно две милијарде долара. Овај износ представља највећи дуг Србије према било којој појединачној земљи и чини око 13% укупног спољног дуга Србије.⁸⁴⁶ Прави обим овог дуга постаје јасан када се упореди са дугом према кинеској Ексим банци, којој Србија дугује око 1,2 милијарде долара, што је готово двоструко мањи износ, упркос значајно већем броју пројеката које је финансирала ова институција.⁸⁴⁷

Табела 8: Спољнотрговинска робна размена између Србије и УАЕ у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	
Извоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	9	8	5	126	662	313	231	892	946	1,067	4,548	
	1 - Пића и дуван	-	37	7	2,289	2,603	1,994	3,511	10,625	19,392	6,857	4,022	
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	1,742	2,453	1,443	917	637	1,631	2,757	2,035	3,396	5,366	6,318	
	3 - Минерална горива, мазива и сродни производи	129	372	363	855	4,946	6,835	4,481	3,683	4,521	8,477	7,745	
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	-	-	-	-	-	-	-	445	-	-	-	-
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	59	181	46	219	516	228	95	1,658	550	580	924	
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	9,872	4,762	2,497	1,606	706	422	3,821	10,294	13,948	7,535	3,862	
	7 - Машине и транспортни уређаји	2,527	5,728	1,422	5,384	2,866	7,473	7,211	7,707	5,338	7,484	8,088	
	8 - Разни готови производи	255	232	867	554	931	1,074	1,560	10,758	11,492	22,468	5,434	
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	506	14	17	9,300	381	606	15,107	42,405	31,393	97,253	94,090	
Укупан извоз у хиљадама УСД	15,099	13,787	6,667	21,250	14,248	20,575	39,218	90,057	90,975	157,088	135,030		
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	43	29	-	-	29	76	83	45	39	48	32	
	1 - Пића и дуван	-	-	-	10	6	154	68	249	69	15	21	
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	9	3	-	2	6	5	5	54	32	214	5	
	3 - Минерална горива, мазива и сродни производи	-	2	61	773	835	437	380	185	168	99	154	
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	-	-	-	-	-	239	-	490	-	4	-	
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	9,847	7,827	8,052	5,459	11,287	3,240	6,046	8,125	780	729	3,900	
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	178	789	3,582	1,591	740	1,177	419	249	491	531	885	
	7 - Машине и транспортни уређаји	173	91	3,680	506	1,388	1,525	2,189	947	1,788	805	460	
	8 - Разни готови производи	425	378	227	192	691	400	151	223	204	133	875	
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	1,424	3,229	1,622	316	1,635	916	4,789	21,498	11,992	24,638	21,554	
Укупан увоз у хиљадама УСД	12,098	12,348	17,224	8,849	16,616	8,168	14,130	32,065	15,562	27,216	27,886		
Трговински биланс	3,001	1,439	(10,556)	12,401	(2,368)	12,407	25,088	57,992	75,414	129,871	107,145		

Извор: Републички завод за статистику Србије

⁸⁴⁵ „Динкић задужен за сарадњу са Емиратама”, *РТС*, 25/08/2013, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/1383850/dinkic-zaduzen-za-saradnju-sa-emiratima.html>///<https://www.rtv.rs/sk/politika/vucic-i-seik-abdulah-potpisali-izjavu-o-strateskom-partnerstvu-371375.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁴⁶ „Квартални извештај стања и структуре јавног дуга на дан 31.12.2019. године”, *Министарство финансија Републике Србије*, Београд, 2020.

⁸⁴⁷ Ibidem.

Према најавама које превазилазе временски оквир предметног истраживања, у наредном периоду планирана је реализација још једног сличног комерцијалног аранжмана са Владом УАЕ, у износу од милијарду долара кредита, што указује на наставак сарадње и подстиче даље унапређење билатералних односа двеју земаља.⁸⁴⁸ Међутим, трговинска размена између Србије и УАЕ од приближно 160 милиона долара у 2019. години, приказана у табели број 8, може се оценити као прилично скромна.

Иако Србија скоро сваке године бележи трговински суфицит у робном промету са УАЕ, због релативно ниске вредности, овај суфицит има умерен значај за српски спољнотрговински биланс. Преглед Републичког завода за статистику не пружа детаљније информације о производима класификованим као 'остали' у одсеку 'нераспоређене робе', што оставља овај сектор, најзначајнији за извоз Србије, делимично неразјашњеним. Међутим, према подацима Министарства трговине које преноси Радио „Слободна Европа“, познато је да је вредност извоза наоружања и опреме из Србије у УАЕ износила више од 165 милиона долара у 2018. години и више од 70 милиона долара у 2019. години.⁸⁴⁹ Штавише, УАЕ су били на првом, односно другом месту по вредности извозне дестинације за српску наменску индустрију у 2018, односно 2019. години.⁸⁵⁰ Иако су политички на различитим странама, последња деценија је донела значајно повећање економске сарадње, што је довело до преокрета у билатералним односима двеју земаља. Економски интереси су превагнули, чинећи УАЕ једним од најзначајнијих тржишта за српско наоружање и опрему.

8.2. Инвестиције Уједињених Арапских Емирата у Србију и њено регионално позиционирање у економским токовима

Непосредно након потписивања Споразума о узајамном подстицању и заштити улагања између Србије и УАЕ,⁸⁵¹ у августу 2013. године је објављено потписивање стратешког партнерства између ЈАТ-а и „Етихада“⁸⁵² (Etihad Airways). Према овом споразуму, национални авио-превозник Емирата постао је власник 49% капитала ЈАТ-а у новооснованој компанији „Ер Србија“ (Air Serbia).⁸⁵³ Након притиска јавности, уговор потписан са „Етихадом“, који је у први мах класификован као тајна, према одредби коју су потписале обе стране,⁸⁵⁴ ипак је објављен јавно, и то годину дана касније, изазвавши

⁸⁴⁸ „Вучић: Србија од Уједињених Арапских Емирата добија милијарду евра, са свега три одсто камате“, *Политика*, 11/09/2022, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-srbija-od-ujedinjenih-arapskih-emirata-dobija-milijardu-evra-sa-svega-tri-odsto-kamate>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁴⁹ „Емирати у Србији 'паркирају' свој капитал у Европи“, *Радио Слободна Европа*, 11/07/2022, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-emirati-biznis/31934921.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁵⁰ Ibidem.

⁸⁵¹ „Вучић и шеик Абдулах потписали изјаву о стратешком партнерству“, *РТВ*, 17/02/2013, доступно на: https://www.rtv.rs/sk/politika/vucic-i-seik-abdulah-potpisali-izjavu-o-strateskom-partnerstvu_371375.html, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁵² „Емирати, партнерство за ЈАТ“, *РТС*, 27/03/2013, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/Ekonomija/1293118/Emirati.+partnerstvo+za+JAT+.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁵³ „Полеће 'Ер Србија'“, *РТС*, 01/08/2013, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/1370272/polece-er-srbija.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁵⁴ „RS JAT GoS Etihad“, *Javno.rs*, 26/07/2013, available from:

бурне реакције јавности. Ставови су варирали од мишљења да је овај договор био једини спас за ЈАТ⁸⁵⁵ до критика да је 49% власништва ЈАТ-а продато за врло ниску цену.⁸⁵⁶ Дебата о овом питању се није стишала, а већ 2020. године уследила је најава да се „Етихад“ повлачи из Србије због реструктурирања у оквиру своје групације, изазваног негативним резултатима у последњем периоду.⁸⁵⁷ Истовремено је стигла и потврда да се ситуација развија у најављеном смеру, јер је „Етихад“ смањio своје учешће у „Ер Србији“ на 18%.⁸⁵⁸

Поред овог, и друга два велика пројекта са УАЕ изазвала су значајну пажњу јавности због нетранспарентности процеса уговарања и поштовања законских процедура. Локалне власти су биле спремне да чак и кроз промену закона у убрзаном процесу под велом националног интереса прилагоде национално законодавство потребама инвеститора.⁸⁵⁹ Изградња стамбено-комерцијалног комплекса „Београд на води“ била је прави пример за то. Са идејом стварања новог центра града, пројекат масовне изградње стамбених зграда и пратеће инфраструктуре започет је 2015. године.⁸⁶⁰ Према потписаном уговору између Владе Србије и компаније „Игл хилс“ (Eagle Hills), предвиђено је да српска страна буде власник 32% капитала, док ће емиратски партнери имати 68% овог пројекта, чија је вредност процењена на око 3,5 милијарди евра.⁸⁶¹ До краја 2019. године изграђене су четири стамбене зграде са приступним саобраћајницама. Интересантан податак је да је једна нова улица у овом емиратском пројекту добила име по једном америчком председнику, а друга по совјетском ратном хероју,⁸⁶² што илуструје жељу Србије да балансира односе између великих сила на Западу и Истоку. Иако се изградња овог комплекса наставља, јавност је стекла утисак да је читав пројекат обележен бројним аферама и нетранспарентношћу.⁸⁶³

<https://www.documentcloud.org/documents/1240354-rs-jat-gos-etihad-transaction-framework.html#document/p18/a170455>, p.18, accessed: 10/06/2024.

⁸⁵⁵ „Уговор са Етихадом спасао ЈАТ“, *РТС*, 15/08/2014, доступно на:

<https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1673592/ugovor-sa-etihadom-spasao-jat.html?print=true>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁵⁶ „Колико је штетан уговор са Етихадом“, *Радио Слободна Европа*, 15/08/2014, доступно на:

<https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-je-stetan-ugovor-sa-etihadom/26531923.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁵⁷ „Држава повећала удео у ‘Ер Србији’ Етихад смањio са 49 одсто на 18“, *Блиц*, 31/12/2020, доступно на:

<https://www.blic.rs/biznis/privreda-i-finansije/drzava-povecala-udeo-u-er-srbiji-etihad-smanjio-sa-49-odsto-na-18/0tmm2h7>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁵⁸ Ibidem.

⁸⁵⁹ Tena Prelec, *Doing Business in the Balkans, UAE Style*, The Italian Institute for International Political Studies, 12/04/2019, available from: <https://www.ispionline.it/en/publication/doing-business-balkans-uae-style-22840>, accessed: 10/06/2024.

⁸⁶⁰ „Почела изградња прве фазе ‘Београда на води’“, *Беобилд*, 27/09/2015, доступно на:

<https://beobuild.rs/po%C4%8Dela-izgradnja-prve-faze-beograda-na-vodi-p2557.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁶¹ „Потписан уговор за ‘Београд на води’ вредан 3,5 милијарди евра“, *РТС*, 26/04/2015, доступно на:

<https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1900782/potpisan-ugovor-za-beograd-na-vodi-vredan-35-milijardi-evra.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁶² „Отворене улице са именима два великана - Вилсона и Кравцова у оквиру комплекса Београд на води“, *Политика*, 15/11/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/441996/Otvorene-ulice-sa-imenima-dva-velikana-Vilsona-i-Kravcova-u-okviru-kompleksa-Beograd-na-vodi>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁶³ „Београд на води: Луксуз у сенци тајни, насиља и скандала“, *Nova.rs*, 02/11/2020, доступно на:

<https://nova.rs/vesti/biznis/beograd-na-vodi-luksuz-u-senci-tajni-nasilja-i-skandala>, приступљено: 10/06/2024.

Економска сарадња двеју земаља поново је добила замаха 2018. године, када је емиратска компанија „Ал Дахра“ (Al Dahra) била једини понуђач на тендеру за продају Пољопривредног комбината „Београд“ (ПКБ). Овај комбинат је продат у септембру 2018. године за 105 милиона евра, што је била половина процењене вредности.⁸⁶⁴ Међутим, већи проблем са овом инвестицијом био је тај што је конверзија 17.000 хектара земље из државног у приватно власништво овог комбината, како би уопште могао да буде продат емиратској страни, спроведена ‘на мала врата’. То је новом власнику омогућило да значајно заради само на основу потенцијалне препродаје ове земље.⁸⁶⁵ Иако поменути инвестиције из УАЕ нису мале по вредности, стиче се утисак да обилују бројним контроверзама и представљају непотребан терет српским властима у смислу објашњавања ситуације својим партнерима са Запада, пре свега онима у Европској унији, који често наводе да аранжмани са УАЕ одступају од добрих пракси ЕУ. Истовремено, повољни кредити без посебних услова које УАЕ одобравају Србији представљају нит која одржава билатералну сарадњу двеју земаља.

8.3. Однос Уједињених Арапских Емирата према региону Западног Балкана и питању Косова и Метохије

Прво значајније спољнополитичко присуство УАЕ у региону Западног Балкана забележено је током рата у Босни и Херцеговини 1992—1995. године. Иако су економске и политичке везе биле слабе, ескалација сукоба на територији бивше Југославије ставила је овај регион у фокус спољне политике УАЕ. Након јавних апела председника УАЕ међународној заједници да се заустави страдање Бошњака у Босни, УАЕ су почели да снабдевају тадашње бошњачке лидере оружјем како би подржали њихово ‘право на самоодбрану’ и омогућили опстанак босанског ентитета.⁸⁶⁶ По завршетку рата УАЕ су такође обезбедили значајну финансијску и хуманитарну помоћ за обнову Босне и Херцеговине.⁸⁶⁷ Исто тако, у наредна два значајна политичка догађаја на Балкану, Србија и УАЕ су се нашли на супротним странама историје. Током немира на Косову и Метохији 1998. и 1999. године власти УАЕ су позвале међународну заједницу да реагује и подржале идеју о НАТО бомбардовању као једином могућем начину да се заустави страдање косовских Албанаца.⁸⁶⁸ Њихов став о подршци косовским Албанцима није се значајно променио у наредном периоду, што је било у директној супротности са интересима Србије. Сличан став је заузет и поводом проглашења независности Косова и Метохије, када су УАЕ постали прва арапска земља која је признала независност такозваног Косова.⁸⁶⁹ Од тог тренутка бележи се интензивирање присуства УАЕ у региону Западног Балкана.

⁸⁶⁴ „Министарство: Ал Дахра купац ПКБ-а за 105 милиона евра”, *Радио Слободна Европа*, 14/09/2018, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/29490372.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁶⁵ „Инсајдер ‘Продаја’”, *Инсајдер видео*, 2019,

доступно на : https://www.youtube.com/watch?v=gYjnITp_hE, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁶⁶ Ibrahim Abed and Peter Hellyer, *United Arab Emirates: A New Perspective*, Trident Press, London, 2001, p. 176-177.

⁸⁶⁷ Ibidem.

⁸⁶⁸ “Yugoslavia: Iran, Iraq, Other Muslim Countries Resent NATO Bombing”, *Radio Free Europe Radio Liberty*, 09/04/1999, доступно на: <https://www.rferl.org/a/1090961.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁶⁹ „Уједињени Арапски Емирати признали Косово”, *РТВ*, 14/10/2008, доступно на: https://rtv.rs/sk/svet/ujedinjeni-arapski-emirati-priznali-kosovo_87385.html, приступљено: 10/06/2024.

Већ у јуну 2009. године министар спољних послова УАЕ посетио је регион, обилазећи Албанију, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Северну Македонију. Након тога, 2010. године је отворена Амбасада УАЕ у Подгорици, прва на Западном Балкану.⁸⁷⁰ Иако Србија није била укључена у руту те посете, од 2012. године долази до значајних промена у односима. Наиме, са сменом власти у Србији и доласком Српске напредне странке на чело државе, након успостављања личних односа између политичких представника држава, Србија за УАЕ постаје најважнија земља региона. Број међудржавних посета на високом нивоу повећавао се из године у годину, чинећи Србију земљом у региону са најдинамичнијим односима са УАЕ.⁸⁷¹ Значајније присуство УАЕ на Западном Балкану многи повезују са жељом емиратских власти да избалансирају своју геополитичку моћ у региону у односу на Турску, свог значајног ривала у међународној политици. Геополитички ривалитет који ове две земље имају на Блиском истоку пренет је на нови регион, Западни Балкан.⁸⁷²

⁸⁷⁰ Adam Krzymowski, "Western Balkans Geopolitical Significance: The United Arab Emirate's Perspective", *Balkan Social Science Review*, p. 173.

⁸⁷¹ Ibidem, p. 181.

⁸⁷² Владимир Вучковић, "The West is Dear, but the East is Dearer: Policy Pressures and Actors' Preferences in Serbia" in: *Western Balkans at the Crossroads: Democratic Backsliding and External Actors' Influence Final Report*, 2012, available from: https://www.pssi.cz/download/docs/10587_final-report-western-balkans-at-the-crossroads-democratic-backsliding-and-external-actors-influence.pdf, p. 95., accessed: 10/06/2024.

9. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И АЗЕРБЕЈЦАНСКЕ РЕПУБЛИКЕ

9.1. Подршка Азербејцанске Републике очувању територијалног интегритета Републике Србије

Подршка Азербејцана територијалном интегритету Србије, посебно у контексту косовског питања, представља значајан аспект билатералних односа успостављених између двеју земаља 21. августа 1997. године.⁸⁷³ Ови односи се оцењују као пријатељски и добри, значајно су унапређени 2013. године, потписивањем Декларације о стратешком партнерству, а затим и 2018. године, усвајањем Заједничког акционог плана о стратешком партнерству.⁸⁷⁴

С обзиром на свој специфичан геополитички положај, Азербејцан води „мултидимензионалну и балансирану спољну политику”,⁸⁷⁵ одржавајући односе са Русијом, Турском, Ираном, ЕУ и САД и тежећи да балансира између Истока и Запада. Ова политика омогућава Азербејцану да обезбеди проток енергената и трговине, што је од кључног значаја за његову економску стабилност и развој.⁸⁷⁶ Након самопроглашења независности Косова 2008. године, Азербејцан је јавно подржао територијални интегритет Србије, описујући косовску независност као „нелегалну”⁸⁷⁷ и активно се противећи учлањењу Косова у међународне организације.⁸⁷⁸ Са друге стране, Србија је у Уједињеним нацијама подржала азербејцанске захтеве у вези са спором око Нагорно-Карабаха, гласајући за резолуцију 62/243, којом се потврђује територијални интегритет Азербејцанске Републике и захтева хитно повлачење јерменских снага из региона Нагорно-Карабаха.⁸⁷⁹ Ово представља добар пример сарадње између Србије и Азербејцана, манифестован кроз њихов заједнички наступ у различитим међународним организацијама. Азербејцан је више пута истакао да је питање Косова преседан који може угрозити међународни поредак, те да је стога неопходно задржати доследност у поштовању међународног права.⁸⁸⁰ Подршка Азербејцана територијалном интегритету

⁸⁷³ „Односи Републике Србије и Азербејцанске Републике”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/azerbejdzan-republika>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁷⁴ Ibidem.

⁸⁷⁵ “National Security Concept of the Republic of Azerbaijan”, *ETH Zurich*, available from: www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=154917, accessed: 10/06/2024, p. 3.

⁸⁷⁶ Ковачевић, Марко, „Мале државе у свету региона и изазови мултиполаризације међународних односа почетком 21. века” у: Весна Кнежевић Предић (ур.), *Политички идентитет србије у глобалном и регионалном контексту*, Факултет политичких наука, Београд, 2015, стр. 165.

⁸⁷⁷ „Белорусија и Азербејцан: Независност Косова нелегална”, *РТВ*, 03/12/2009, доступно на: https://www.rtv.rs/hu/politika/belorusija-i-azerbejdzan-nezavisnost-kosova-nelegalna_161623.html, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁷⁸ „Азербејцан у Светској царинској организацији: Не признајемо независност Косова”, *Косев*, 23/04/2017, доступно на: <https://kossev.info/azerbejdzan-u-svetskoj-carinskoj-organizaciji-ne-priznajemo-nezavisnost-kosova/>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁷⁹ “Resolution adopted by the General Assembly on 14 March 2008”, *United Nations*, 25/04/2008, available from: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n07/478/35/pdf/n0747835.pdf?token=FmFLtiUgYSiZKDIrQ6&fe=true>, accessed: 10/06/2024.

⁸⁸⁰ „Косово у Интерполу би био озбиљан преседан”, *Политика*, 24/06/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/432420/Kosovo-u-Interpolu-bio-bi-ozbiljan-presedan>, приступљено: 10/06/2024.

Србије има значајан утицај на регионалну стабилност.⁸⁸¹ Ова подршка показује да и мање државе могу играти важну улогу у очувању мира и стабилности у својим регионима док сарадња између Србије и Азербејџана може послужити као пример како се билатерални односи могу користити за промоцију међународног права и регионалне стабилности.

9.2. Потенцијал економске сарадње између Републике Србије и Азербејџанске Републике

Економска сарадња између Републике Србије и Азербејџанске Републике има значајан потенцијал за развој, који све више препознају обе државе. Србија и Азербејџан су досад потписали укупно 42 билатерална споразума, који обухватају различите области, укључујући енергетику, саобраћај и економску сарадњу.⁸⁸² Ови споразуми постављају правни и институционални оквир који олакшава унапређење економских односа двеју земаља. Према изјавама председника Александра Вучића и Илхама Алијева (İlham Əliyev), ове иницијативе су од кључног значаја за јачање стратешког партнерства између Србије и Азербејџана.⁸⁸³ Србија и Азербејџан потписали су 2012. године Споразум о економској и технолошкој сарадњи, који обухвата развој пројеката у области саобраћаја, пољопривреде, индустрије и енергетике. Споразум је, између осталог, омогућио и кредитирање Коридора 11 под повољним условима, техничку помоћ, и набавку опреме.⁸⁸⁴

Енергетика је једна од најзначајнијих области сарадње између Србије и Азербејџана, који, као један од главних произвођача нафте и гаса у региону, види Србију као важног партнера за дистрибуцију својих енергетских ресурса у Европи.⁸⁸⁵ Србија, са своје стране, настоји да диверсификује своје енергетске изворе и осигура енергетску сигурност,⁸⁸⁶ што је посебно значајно у контексту глобалних енергетских криза и потребе за стабилним и поузданим снабдевањем енергијом. Србија и Азербејџан потписали су 2022. године и Споразум о сарадњи у области енергетике,⁸⁸⁷ са циљем унапређења стабилности и безбедности енергетског снабдевања, као и развоја

⁸⁸¹ „Азербејџан одлучан, неће признати Косово”, *РТВ*, 07/12/2018, доступно на: <https://rtv.rs/sr-lat/politika/azerbejdzan-odlucan-neze-priznati-kosovo-973359.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁸² „Односи Републике Србије и Азербејџанске Републике”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/azerbejdzan-republika>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁸³ „Седм билатералних споразума између Србије и Азербејџана”, *РАС*, 23/11/2022, доступно на: <https://ras.gov.rs/sedam-bilateralnih-sporazuma-izmedu-srbije-i-azerbejdzana>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁸⁴ „Економска сарадња са Азербејџаном”, *РТС*, 25/01/2012, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1033396/ekonomska-saradnja-sa-azerbejdzanom.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁸⁵ „Србија са Азербејџаном потписала споразум о стратешким партнерствима”, *Радио Слободна Европа*, 23/11/2022, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-azerbejdzan-saradnja-energetika/32145314.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁸⁶ „Србија и Азербејџан потписали Споразум о сарадњи у области енергетике”, *Српска Економија*, доступно на: <https://srpskaekonomija.rs/vesti/10/690//26047/-Srbija-i-Azerbejd%C5%BEan-potpisali-Sporazum-o-saradnji-u-oblasti-energetike>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁸⁷ Ibidem.

обновљивих извора енергије. Споразум укључује изградњу гасне интерконеције са Бугарском, омогућавајући снабдевање Србије азербејданским гасом.

Још једна од кључних области у којима Србија и Азербејџан сарађују јесте путна инфраструктура. Она укључује изградњу деонице Љиг–Прељина на Коридору 11,⁸⁸⁸ коју је изводила азербејџанска компанија „Азвирт”(AzVirt), али и пројекте новијег датума, као што су ауто-пут Рума–Шабац и брза саобраћајница Шабац–Лозница.⁸⁸⁹ Поред тога, у области пољопривреде Србија и Азербејџан су радили на повећању трговинске размене пољопривредних производа. Ова сарадња укључује извоз српског воћа и поврћа, садног и семеног материјала и препарата за заштиту биља у Азербејџан и обратно, што доприноси економском расту обеју земаља.⁸⁹⁰

Организација пословних форума и мешовитих комитета за економску сарадњу омогућава директну комуникацију и сарадњу између компанија из обеју земаља.⁸⁹¹ На пример, на форуму одржаном у Београду учествовало је 20 домаћих и 18 гостујућих компанија, што указује на значајан интерес за инвестирање и пословну сарадњу.⁸⁹² Азербејџанске компаније су показале интересовање за инвестиције у различитим секторима, укључујући енергетику, инфраструктуру и пољопривреду.⁸⁹³ Један од конкретних резултата ових форума јесте повећање броја азербејџанских инвестиција у Србији, што доприноси економском расту Србије и побољшава економске односе између ових земаља. Као што се може сагледати у табели број 9 трговинска размена Србије и Азербејџана у периоду од 2009. до 2019. године генерално је била на ниском вредносном нивоу, са осетним осцилацијама од 2012. до 2016. године.

Извоз је забележио највећу вредност у 2012. и 2013. години, чему су највише допринеле машине за обраду метала, електричне и идустијске машине. Са друге стране, веома ниска вредност увоза је имала кратку фазу раста 2015. и делимично 2016. године, подстакнута увозом нафте и нафтних деривата. Оно што је позитивно за Србију јесте да је у посматраном периоду забележен спољнотрговински суфицит са Азербејџаном, али генерално са скромним вредностима.

⁸⁸⁸ „Аутопут Милош Велики”, *Коридори Србије*, доступно на: <https://koridorisrbije.rs/en/beograd-juzni-jadran>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁸⁹ „Односи Републике Србије и Азербејџанске Републике”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/azerbejdzan-republika>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹⁰ „ПВК: Азербејџан ново тржиште за пољопривредне производе из Србије”, *Агрофин*, 21/10/2022, доступно на: <https://www.agrofin.rs/vesti/pkv-azerbejdzan-novo-trziste-za-poljoprivredne-proizvode-iz-srbije/>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹¹ „Јачање везе са Азербејџаном”, *РТС*, 04/11/2011, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/984600/jacanje-veza-sa-azerbejdzanom.html?print=true>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹² „Форуму Србија - Азербејџан присуствује 20 домаћих и 18 гостујућих компанија”, *Танјуг*, 28/04/2023, доступно на: <https://www.tanjug.rs/ekonomija/srbija/27540/forumu-srbija-azerbejdzan-prisustvuje-20-domacih-i-18-gostujucih-kompanija/vest>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹³ „Договорена сарадња Србије и Азербејџана”, *Анадолу агенција*, 26/11/2012, доступно на: <https://www.aa.com.tr/ba/arhiva/dogovorena-saradnja-srbije-i-azerbejd%C5%BEana/305151#>, приступљено: 10/06/2024.

Табела 9: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Азербејџана у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Извоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	129	358	270	443	565	294	47	388	297	281	892
	1 - Пића и дуван	0	13	66	89	30	14	118	252	148	1	412
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	9	76	-	-	406	12	-	-	-	226	-
	3 - Минерална горива, мазива и сродни производи	-	-	1	2	260	28	3	-	-	-	-
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	1,604	1,485	1,549	1,563	2,004	2,769	1,219	2,507	1,686	2,162	2,288
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	894	305	934	4,686	9,334	4,945	921	1,007	583	151	261
	7 - Машине и транспортни уређаји	616	2,049	105	15,196	35,546	3,669	1,197	3,864	739	116	167
	8 - Разни готови производи	960	1,476	996	8,708	2,858	3,344	3,360	402	500	303	169
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	-	3	3	922	5,088	654	512	1,604	626	2,497	3,339
Укупан извоз у хиљадама УСД	4,213	5,764	3,925	31,609	56,091	15,729	7,377	10,025	4,579	5,735	7,526	
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	-	-	-	-	-	27	11	-	-	10	132
	1 - Пића и дуван	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	-	-	-	-	13	-	-	-	-	-	-
	3 - Минерална горива, мазива и сродни производи	698	418	-	-	-	-	5,429	1,539	-	-	-
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	-	-	111	-	-	-	145	34	146	129	-
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	350	101	1	786	-	186	-	552	208	61	223
	7 - Машине и транспортни уређаји	5	-	-	-	-	194	0	0	-	1	-
	8 - Разни готови производи	-	-	-	0	-	22	-	-	-	-	1
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	-	-	2	-	-	2	-	196	1	6	-
Укупан увоз у хиљадама УСД	1,053	519	114	786	13	431	5,586	2,322	355	206	356	
Трговински биланс	3,160	5,245	3,810	30,823	56,078	15,298	1,791	7,703	4,224	5,529	7,170	

Извор: Републички завод за статистику Србије

Економска сарадња између Србије и Азербејџана има велики потенцијал за даљи развој. Политичка подршка, стратешки споразуми и конкретни пројекти у областима енергетике и инфраструктуре доприносе јачању односа, док инвестиције и пословни форуми додатно олакшавају развој сарадње и стварају нове економске могућности. Уз адекватну имплементацију потписаних споразума и континуирану подршку политичких лидера, потенцијал економске сарадње између Србије и Азербејџана може бити у потпуности искоришћен.

9.3. Продубљивање традиционално пријатељских односа између Републике Србије и Азербејџанске Републике кроз склапање стратешког партнерства

Република Србија и Азербејџанска Република су током последњих неколико деценија развиле блиске и пријатељске односе, засноване на међусобном поштовању и сарадњи.⁸⁹⁴ Ови односи су подигнути на стратешки ниво 2013. године, потписивањем Декларације о стратешком партнерству, која обухвата широк спектар области, од политичке и економске сарадње до културних размена и безбедносних питања.⁸⁹⁵

⁸⁹⁴ „Председници Србије и Азербејџана, Вучић и Алијев: Веже нас пријатељство и стратешко партнерство”, *РТС*, 23/11/2022, доступно на:

<https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/5030380/predsednici-srbije-i-azerbejdzana-vucic-i-alijev-veze-nas-prijateljstvo-i-stratesko-partnerstvo.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹⁵ „Стратешко партнерство са Азербејџаном”, *РТС*, 08/02/2013, доступно на:

Декларацију су потписали председници Републике Србије Томислав Николић и Азербејданске Републике Илхам Алијев, у главном граду Азербејдана, 8. фебруара 2013. године.⁸⁹⁶ Традиционално пријатељски односи између Србије и Азербејдана датирају још из периода Југославије. Након распада Југославије Србија је наставила да развија односе са Азербејданом и од тада су они непрестано напредовали кроз размену посета на високом нивоу, потписивање бројних билатералних споразума и заједничке пројекте.⁸⁹⁷

Политичка сарадња између Србије и Азербејдана кључни је аспект њиховог стратешког партнерства. Обе земље подржавају једна другу по питањима од националног интереса, укључујући територијални интегритет. Азербејдан је доследно подржавао Србију у њеним напорима да сачува територијалну целовитост по питању Косова, док је, са друге стране, Србија подржала Азербејдан у конфликту у Нагорно-Карабаху.⁸⁹⁸ Економска сарадња између Србије и Азербејдана значајно је напредовала током последњих година. Азербејдан је постао један од важних економских партнера Србије у области енергетике, грађевинарства и пољопривреде. Посебно важан аспект ове сарадње јесте енергетски сектор, где су обе земље показале интерес за заједничке пројекте и инвестиције.⁸⁹⁹ Културна сарадња је још један важан аспект у односу Србије и Азербејдана.⁹⁰⁰ У оквиру културне сарадње организују се и различити културни дани и недеље, током којих се представљају уметничка достигнућа, филмска остварења, концерти и изложбе уметничких дела обеју земаља.⁹⁰¹ Безбедносна сарадња између Србије и Азербејдана такође је веома важна за њихово стратешко партнерство. Обе земље су заинтересоване за сарадњу у области одбране и безбедности, што је потврђено кроз низ билатералних састанака и споразума. Ова сарадња укључује размену искустава, планове за заједничке војне вежбе и унапређење безбедносних капацитета.⁹⁰²

Склапање стратешког партнерства између Србије и Азербејдана представља круну дугогодишњих пријатељских односа. Ово партнерство подразумева унапређење сарадње у свим поменутиим областима, уз нагласак на заједничким интересима и

<https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/1262802/stratesko-partnerstvo-sa-azerbejdzanom.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹⁶ „Стратешко партнерство Србије и Азербејдана”, *Председник Републике Србије*, 08/02/2013, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/stratesko-partnerstvo-srbije-i-azerbejdzana>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹⁷ „Кратка хронологија дипломатских односа две државе”, *Амбасада Републике Азербејдан у Републици Србији*, доступно на: <https://belgrade.mfa.gov.az/rs/content/52/kratka-hronologija-diplomatskih-odnosa-dve-drzave>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹⁸ „Стратешко партнерство Србије и Азербејдана”, *Председник Републике Србије*, 08/02/2013, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/stratesko-partnerstvo-srbije-i-azerbejdzana>, приступљено: 10/06/2024.

⁸⁹⁹ „Србија са Азербејданом потписала споразум о стратешком партнерству”, *Радио Слободна Европа*, 23/11/2022, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-azerbejdzan-saradnja-energetika/32145314.html>, приступљено: 10/06/2024.

⁹⁰⁰ „Јачање сарадње Србије и Азербејдана у култури”, *Портал за културу југоисточне Европе*, 09/01/2018, доступно на:

<http://www.seecult.org/vest/jacanje-saradnje-srbije-i-azerbejdzana-u-kulturi>, приступљено: 10/06/2024.

⁹⁰¹ „Култура Азербејдана представљена у Београду”, *Танјуг*, 19/04/2023, доступно на: <https://www.tanjug.rs/kultura/art/25711/kultura-azerbejdzana-predstavljena-u-beogradu/vest>, приступљено: 10/06/2024.

⁹⁰² „Разговори о унапређењу сарадње Азербејдана и Србије у области одбране”, *Радио Слободна Европа*, 14/06/2024, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-azerbejdzan-odbrana-gasic-poseta/32993324.html>, приступљено: 10/06/2024.

стратешким циљевима. Његовим успостављањем обе земље признају значај свог односа и настоје да их додатно ојачају и прошире.⁹⁰³

⁹⁰³ „Србија и Азербејџан формирају Савез за стратешко партнерство”, *Недељник*, 23/11/2022, доступно на: <https://www.nedeljnik.rs/srbija-i-azerbejdzan-formiraju-savez-za-stratesko-partnerstvo/>, приступљено: 10/06/2024.

10. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ГРЧКЕ

10.1. Тежња Републике Србије ка чланству у Европској унији и став Републике Грчке према том питању

Република Србија већ дуги низ година стреми ка пуноправном чланству у Европској унији.⁹⁰⁴ Овај процес обухвата широк спектар политичких, економских и социјалних реформи које су неопходне за усклађивање са стандардима и вредностима ЕУ. Грчка, као једна од дугогодишњих држава чланица Уније,⁹⁰⁵ има значајан утицај на политику проширења и игра важну улогу у подршци Србији на њеном европском путу. Србија је званично направила прве кораке ка процесу приступања ЕУ 2003. године на Солунском самиту, док је још увек била у суживоту са Црном Гором.⁹⁰⁶ Међутим, услед непостојања консензуса међу политичким елитама по овом питању, као и унутрашњих проблема и низа других реметилачких фактора, али и криза са којима се Европска унија у међувремену суочавала, напредак Србије ка Европској унији пролазио је кроз веома дуг и спор процес. Први већи корак догодио се десет година касније, када се Србији додељује статус кандидата за чланство у Европској унији.⁹⁰⁷ Од тада, Србија је предузела низ корака ка испуњавању критеријума за чланство у ЕУ, укључујући спровођење економских реформи, унапређење владавине права, борбу против корупције и усклађивање своје законодавне регулативе са европским стандардима.⁹⁰⁸

Чланство у ЕУ има бројне предности за Србију. Пре свега, оно би значило економски просперитет захваљујући приступу јединственом тржишту ЕУ, што би привукло стране инвестиције и отворило нова радна места. Поред тога, чланство у ЕУ би обезбедило политичку стабилност и јачање демократских институција у земљи. Коначно, интеграција у европске структуре ојачала би регионалну сарадњу и допринела стабилности Западног Балкана.⁹⁰⁹ Грчка је једна од земаља које активно подржавају проширење ЕУ на Западни Балкан,⁹¹⁰ залажући се за интеграцију земаља региона у европске структуре, јер сматра да проширење ЕУ доприноси стабилности и

⁹⁰⁴„Бурић: Пуноправно чланство у ЕУ остаје наш стратешки приоритет”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/djuric-punopravno-clanstvo-u-eu-ostaje-nas-strateski-prioritet>, приступљено: 05/06/2024.

⁹⁰⁵“EU countries-Greece”, *European Union*, available from: <https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/greece-en>, accessed: 05/06/2024.

⁹⁰⁶„Историјат односа Србије и ЕУ”, *Министарство за европске интеграције Републике Србије*, доступно на: <https://www.mei.gov.rs/src/srbija-i-eu/istorijat-odnosa-srbije-i-eu/>, приступљено: 05/06/2024.

⁹⁰⁷ Ibidem.

⁹⁰⁸„Јоксимовић: Очекујем низ важних корака на српском путу ка ЕУ”, *Танјуг*, Дневник, 04/02/2018, доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/politika/joksimovic-ocekujem-niz-vaznih-koraka-na-srpskom-putu-ka-eu-890995.html, приступљено: 05/06/2024.

⁹⁰⁹„Интервју Амбасадора Грчке у Србији, г. Константиноса Икономидиса, за часопис Нови Београд”, *Амбасаде Грчке у Србији*, 31/01/2014, доступно на: <https://www.mfa.gr/serbia/sr/the-embassy/news/intervju-ambasadora-grcke-srbiji-konstantinosa-ikonomidisa-za-casopis-novi-magazin.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁹¹⁰„Грчка жели бржи улазак земаља Западног Балкана у ЕУ”, *Ал Џазира*, 27/04/2023, доступно на: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/4/27/grcka-zeli-brzi-ulazak-zemalja-zapadnog-balkana-u-eu>, приступљено: 05/06/2024.

безбедности у региону, што је од стратешког интереса и за саму Грчку.⁹¹¹ Узевши у разматрање интервју потпредседника владе и министра спољних послова Грчке Евангелоса Вензелоса (Ευάγγελος Βενιζέλος), можемо закључити да Грчка види Србију као кључног партнера у региону и снажно подржава њен пут ка чланству у ЕУ. Вензелос је истакао да је Грчка спремна да пружи сву неопходну помоћ и подршку Србији у испуњавању критеријума за чланство.⁹¹² Грчка влада је више пута нагласила да Србија има све потребне капацитете и могућности да постане пуноправна чланица ЕУ. Према изјавама грчких званичника, Србија је остварила значајан напредак у реформама и спровођењу европских стандарда, што је препознато и на наднационалном нивоу.⁹¹³

Тежња Републике Србије ка чланству у Европској унији представља стратешко опредељење њене спољне политике⁹¹⁴ и Грчка, као једна од држава чланица ЕУ и традиционални савезник Србије, игра битну улогу у подршци овом процесу. Декларацијом о стратешком партнерству са Србијом, потписаном 2019. године,⁹¹⁵ обухваћено је шест области сарадње: спољнополитичка сарадња, економија, безбедност и одбрана, култура, наука и образовање и заштита животне средине. Тиме је Грчка потврдила своју посвећеност европском путу Србије. Позитиван став Грчке према чланству Србије у ЕУ одражава се кроз активну подршку и сарадњу на свим нивоима,⁹¹⁶ а даље унапређење билатералних односа и континуирана подршка Грчке биће од великог значаја за успешан завршетак процеса приступања Србије Европској унији.

10.2. Шансе за продубљивање економске сарадње између Србије и Грчке

Економска сарадња Србије и Грчке бележила је завидан ниво све до избијања светске економске кризе 2008. године, која је у великој мери негативно утицала на грчку економију, а последично и на инвестиције из ове земље у Србију.⁹¹⁷ Тако се може пронаћи податак да је до 2009. године из Грчке стигло око 2,5 милијарде евра

⁹¹¹„Снажна подршка Грчке даљем процесу европских интеграција Србије”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, 31/01/2017, доступно на: <http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/17637-2017-01-31-16-06-38?lang=cyr>, приступљено: 05/06/2024.

⁹¹²„Интервју потпредседника Владе и Министра спољних послова Грчке, г.Евангелоса Вензелоса, за Танјуг”, *Амбасаде Грчке у Србији*, 31/01/2014, доступно на: <https://www.mfa.gr/serbia/sr/the-embassy/news/intervju-potpredsednika-vlade-ministra-spoljnih-poslova-grcke-evangelosa-venzelosa-za-tanjug.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁹¹³“Vucic: fast EU integration of SE Europe necessary”, *Бема*, 11/04/2018, available from: <https://n1info.rs/english/news/a378948-se-erope-integration-helps-regional-stability/>, accessed: 05/06/2024.

⁹¹⁴„Политички односи Србије и ЕУ”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/lat/spoljna-politika/eu-integracije/politicki-odnosi-srbije-i-eu>, приступљено: 05/06/2024.

⁹¹⁵„Потписана Декларација о стратешком партнерству Србије и Грчке”, *РТВ*, 11/12/2019, доступно на: https://rtv.rs/hr/politika/potpisana-deklaracija-o-strateskom-partnerstvu-srbije-i-grcke_1074857.html, приступљено: 05/06/2024.

⁹¹⁶„Грчка спремна да пружи сваку помоћ Србији на европском путу”, *Балкан тревел*, доступно на: <https://balkantravel.rs/iz-prve-ruke/intervju/nj-e-maria-levanti-ambasadorka-grcke-u-beogradu-o-planovima-za-jacanje-veza-izmedju-dve-zemlje/>, приступљено: 05/06/2024.

⁹¹⁷ „Може ли се очекивати нови велики талас грчких инвестиција? ”, *Б92*, 05/03/2020, доступно на: <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/moze-li-se-oczekivati-novi-veliki-talas-grckih-investicija-1662915>, приступљено: 05/06/2024.

инвестиција, које су запошљавале око 27.000 радника у Србији.⁹¹⁸ Када је реч о расподели ових инвестиција по секторима, активности грчких инвеститора су биле најистакнутије у банкарском сектору, где су улазак „Еуробанке“ (Eurobank) и „Националне банке Грчке“ (National Bank of Greece) биле десета, односно петнаеста највреднија страна директна инвестиција у Србији за временско раздобље између 2000. и 2010. године.⁹¹⁹ Поред ове две банке, на српско тржиште су ушле и „Пиреус“ и „Алфа банка“. У производном делу привреде најзначајније су биле инвестиције у приватизацију цементаре у Косјерићу од стране „Титана“ и фабрике шећера „Црвенка“ од стране „Хеленик Шугар Индустрија“ (Hellenic Sugar Industry). Улазак на српско тржиште грчког трговинског ланца робе широке потрошње „Веропулос“ (Veropoulos) и малопродавца нафтних деривата „Хеленик Петролеум“ (Hellenic Petroleum) као и куповина хотела „Метропол“ и пословни аранжмани у вези са имовином Робне куће „Београд“ представљали су још неке од значајних активности грчких инвеститора.

У периоду после 2009. године забележена је стагнација инвеститорске активности између Грчке и Србије, која је умногоме кореспондирала са све сложенијом ситуацијом у грчкој економији. Штавише, у неким годинама, попут 2012. и 2017, забележен је одлив, то јест враћање инвестиција из Србије у домицилну земљу – Грчку.⁹²⁰ Када се боље погледа, на агрегатном нивоу је у посматраном периоду од 2010. до 2018. године заправо дошло до већег одлива него до прилива инвестиција из Грчке, и то у износу од близу 175 милиона евра.⁹²¹ Међутим, са стабилизацијом економских прилика у Грчкој, може се очекивати да Србија поново постане занимљива дестинација за грчке инвеститоре, те стога можемо констатовати да овај аспект сарадње има велики потенцијал ако узмемо у обзир околности пре избијања кризе. У робном извозу Србије у Грчку, приказаном у табели број 10, може се приметити генерални тренд раста са периодом од 2014. године до 2017. године, који бележи значајнији пад у вредности извоза.

Према подацима Републичког завода за статистику о извозу у Грчку по одсецима,⁹²² види се да је овом тренду раста извоза највише допринео извоз хартије и картона, гвожђа и челика и производа од каучука. Са друге стране, увоз је забележио стабилнији тренд раста, са благим изузетком у 2015, 2016, и 2019. години. Слично извозу, сектор 6 је био водећи у расту са обојеним металима као најзначајнијом категоријом.⁹²³ Како је укупна вредност сарадње двеју земаља у 2019. години једва прешла 500 милиона долара, трговинска размена се на основу величина двеју економија може оценити као скромна,⁹²⁴ те пун потенцијал који ова трговинска сарадња може донети тек треба искористити.

⁹¹⁸ „Грчка инвестирала 2,5 милијарди еур у Србији“, *Бета*, 18/03/2009, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/224905/real-estate/news>, приступљено: 05/06/2024.

⁹¹⁹ *Инвестиције у Србији 2000-2020*, оп. цит.

⁹²⁰ Ibidem.

⁹²¹ Ibidem, p. 17.

⁹²² „Извоз и увоз, по одсецима СМТК, рев. 4“, *Републички завод за статистику*, доступно на: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/170302?languageCode=sr-Cyrl>, приступљено: 05/06/2024.

⁹²³ Ibidem.

⁹²⁴ Примера ради, робна размена са Бугарском у истом периоду је била 1,2 милијарде долара.

Табела 10: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Грчке у периоду од 2009. до 2019. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Извоз, по секторима СМТК рев.4	0 - Храна и живе животиње	33,210	72,092	80,179	58,984	89,609	36,644	24,832	25,913	23,677	32,352	34,829
	1 - Пића и дуван	1,751	12,482	8,058	10,070	3,511	4,962	5,213	5,789	7,734	5,879	7,712
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	8,586	11,230	24,186	17,823	19,735	15,677	14,464	12,836	13,486	16,682	14,357
	3 - Минерална горива, мазира и сродни производи	3,735	217	1,008	868	1,810	969	272	640	1,278	1,571	621
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	475	4,000	2,983	5,390	5,582	8,066	5,962	3,838	2,906	4,943	7,386
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	13,790	16,913	16,681	6,201	19,673	18,900	20,075	19,962	20,508	17,823	20,883
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	51,342	53,899	53,622	47,265	58,743	64,823	63,478	59,270	87,053	104,847	94,272
	7 - Машине и транспортни уређаји	6,620	3,664	5,450	4,162	5,397	5,094	3,965	5,737	8,553	8,870	9,931
	8 - Разни готови производи	15,960	7,354	8,292	11,346	13,435	11,992	11,591	13,673	17,778	17,812	17,557
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	264	214	545	236	83	9	10	8	10	6	10
Укупан извоз у хиљадама УСД	135,733	182,065	201,004	162,344	217,578	167,137	149,861	147,665	182,984	210,786	207,556	
Увоз, по секторима СМТК рев.4	0 - Храна и живе животиње	34,187	40,032	45,578	43,905	50,850	49,201	41,709	55,691	51,426	51,758	54,109
	1 - Пића и дуван	4,079	5,061	4,446	6,067	11,656	10,273	6,432	8,867	10,641	16,366	11,823
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	2,826	6,690	7,906	9,124	10,578	9,373	7,324	7,524	5,526	6,422	5,355
	3 - Минерална горива, мазира и сродни производи	3,770	1,851	46,114	23,776	4,598	1,673	5,727	4,777	2,220	6,317	12,362
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	1,024	665	1,453	1,621	2,046	3,316	2,639	2,484	1,688	2,203	2,213
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	58,972	65,684	62,441	49,416	52,317	53,214	48,426	48,995	57,900	62,629	59,493
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	56,757	60,383	75,665	81,255	91,355	97,950	87,349	88,570	110,404	128,069	107,544
	7 - Машине и транспортни уређаји	15,800	11,725	14,643	28,460	15,420	13,208	10,899	10,917	16,202	17,714	12,701
	8 - Разни готови производи	21,223	23,026	38,765	9,681	10,049	10,445	8,189	9,234	11,133	13,623	12,282
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	29,447	10,574	9,379	51,115	51,134	54,534	47,798	51,699	56,965	55,920	46,627
Укупан увоз у хиљадама УСД	228,084	225,689	306,388	304,420	300,002	303,186	266,493	288,756	324,106	361,021	324,510	
Трговински биланс	(92,351)	(43,625)	(105,384)	(142,076)	(82,425)	(136,049)	(116,632)	(141,091)	(141,122)	(150,235)	(116,955)	

Извор: Републички завод за статистику Србије

Наставак сарадње по питању путног и железничког Коридора 10, који треба да повеже луке у Атини и Солуну са централном Европом, представља један од приоритета у даљим односима двеју земаља и потенцијал за продубљивање сарадње кроз координацију активности и заједничко аплицирање за грантове и кредите, како би овај коридор био што пре изграђен. Такође, како Грчка постаје чвориште гасовода са истока, даља сарадња Србије са Грчком по овом питању може да донесе побољшање енергетске стабилности Србије. Поред ових питања, заинтересованост грчких инвеститора за српску индустрију хране и пића, сектор заштите животне средине и транспорта, као и обновљиви извори енергије представљају потенцијал за повећање економске сарадње двеју земаља.⁹²⁵

10.3. Културне везе и традиционално добри и пријатељски односи између Србије и Грчке

Културне везе и пријатељски односи између Србије и Грчке имају дугу и богату традицију, засновану на заједничким вредностима, историјским околностима и

⁹²⁵ „Вучић: Одлични односи Србије и Грчке”, *Политика*, 10/12/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/443666/Politika/Vucic-Odlicni-odnosi-Srbije-i-Grcke>, приступљено: 05/06/2024.

културној блискости,⁹²⁶ која је крунисана потписивањем Заједничке декларације о стратешком партнерству у новембру 2019. године од стране Александра Вучића, председника Републике Србије, и Киријакоса Мицотакиса (Κυριάκος Μητσοτάκης), премијера Републике Грчке.⁹²⁷ Историјске везе између Србије и Грчке сежу дубоко у прошлост, посебно у време Византијског царства. Византијска култура и православна вера имале су значајан утицај на оба народа, што је допринело развоју заједничког културног и религијског наслеђа.

Током периода османлијске владавине Срби и Грци су делили истоветну судбину и борбу за очување културе и идентитета, а значајно је напоменути и да су многи важни српски владаоци, попут цара Душана, имали блиске односе са Византијом.⁹²⁸ Током 19. и 20. века Србија и Грчка су пролазиле кроз сличне политичке и социјалне промене, укључујући борбу за независност, светске ратове и успостављање модерних суверених држава. Ове заједничке борбе допринеле су јачању међусобног разумевања и подршке, што је створило чврсту основу за дугорочне пријатељске односе.

Један од најзначајнијих аспеката културних веза између Србије и Грчке јесте сарадња у области образовања и науке, која српским студентима омогућава да студирају на грчким универзитетима и обрнуто, пружа могућност за размену наставног и научничког кадра и организовање заједничких научних пројеката.⁹²⁹ Сарадња у области уметности такође је значајна компонента културних веза између Србије и Грчке. Грчка и српска култура у многим областима, попут музике, плеса, књижевности и визуелне уметности, имају много додирних тачака и преклапања. Многи српски уметници неретко су учествовали на грчким културним манифестацијама, али су и грчки уметници често били присутни на српским фестивалима и изложбама. Тако, на пример, Међународни фестивал фолклора у Солуну редовно угости српске фолклорне ансамбле, промовишући међусобно разумевање и поштовање културног наслеђа. Овај фестивал представља важан догађај за промоцију традиционалне музике и плеса, који су битни елементи културног идентитета обеју земаља.⁹³⁰ Сарадња у области позоришне и филмске уметности такође игра важну улогу у јачању културних веза између Србије и Грчке.⁹³¹ Филмски фестивали попут Солунског филмског фестивала и Фестивала ауторског филма у Београду пружају платформу за приказивање филмова из обеју земаља и омогућавају размену идеја и искустава међу филмским ствараоцима.⁹³²

⁹²⁶ „Кнежевић и Дијакофотакис: Традиционално пријатељски односи”, *Министарство привреде Републике Србије*, 25/02/2020, доступно на: [https://privreda.gov.rs/aktuelno/vesti-i-saopstenja/knezevic-i-dijakofotakis-tradicionalno-prijateljski-odnosi](https://privreda.gov.rs/aktuelno/vesti-i-saopštenja/knezevic-i-dijakofotakis-tradicionalno-prijateljski-odnosi), приступљено: 05/06/2024.

⁹²⁷ „Председник Вучић у званичној посети Републици Грчкој”, *Председник Републике Србије*, 10/12/2019, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/predsednik-vucic-u-zvanicnoj-poseti-republici-grckoj>, приступљено: 05/06/2024.

⁹²⁸ „Цар Стефан Душан Силни - најмоћнији владар српског средњег века”, *Културни центар Новог Сада*, 03/03/2020, доступно на: <https://www.kcns.org.rs/agora/car-stefan-dusan-silni-najmocniji-vladar-srpskog-srednjeg-veka/>, приступљено: 05/06/2024.

⁹²⁹ „Стипендије Владе Републике Србије за стране држављане и летња школа српског језика - академска 2024/2025 година”, *Амбасада Републике Србије у Грчкој*, доступно на: <http://www.athens.mfa.gov.rs/lat/news.php>, приступљено: 05/06/2024.

⁹³⁰ „Фестивал фолклора Солун”, *Фолкор Фестивал*, 21/07/2023, доступно на: <http://folklorefestivals.org/?festival-folklor-solun>, приступљено: 05/06/2024.

⁹³¹ „Паскаљевић звезда Солуна”, *Портал за културу југоисточне Европе*, 18/11/2009, доступно на: <http://www.seecult.org/vest/paskaljevic-zvezda-soluna>, приступљено: 05/06/2024.

⁹³² „Награда ГРААЛ Солунског филмског фестивала за постпродукцију филма ‘Метаморфозе’ Душана Зорића и Матије Глушчевића”, *Филмски центар Србије*, 13/11/2019, доступно на: <https://www.fcs.rs/nagrada-graal-solunskog-filmskog-festivala-za-postrodukciju-filma-metamorfoze-dusana-zorica-i-matije-gluscevica/>, приступљено: 05/06/2024.

Религија је још један битан аспект културних веза између Србије и Грчке. Обе земље су православне хришћанске нације и деле дубоку повезаност кроз православну веру, а Српска и Грчка православна црква имају дугу историју сарадње и подршке.⁹³³ У савременом добу, културни центри и институције играју значајну улогу у промоцији културне сарадње, те тако Центар хеленске фондације за културу у Београду организује разне манифестације, курсеве језика, изложбе, концерте и радионице које имају за циљ промоцију културе и уметности обеју земаља.⁹³⁴ Туризам такође игра важну улогу у јачању културних веза и пријатељских односа између Србије и Грчке. Грчка је једна од омиљених дестинација за српске туристе,⁹³⁵ док су грчки туристи све чешће гости у Србији.⁹³⁶ Ова размена доприноси бољем међусобном разумевању и поштовању културних вредности и традиција. Поред тога, организовање културних и туристичких манифестација попут „Дана грчке културе“⁹³⁷ и сајмова туризма доприноси промоцији туристичке понуде и културног наслеђа обеју земаља. Исто тако, још један важан аспект културних веза између Србије и Грчке јесте спорт. Спортска такмичења, пријатељске утакмице између српских и грчких клубова и генерално сарадња у области спорта доприносе јачању пријатељских односа и промоцији здравог начина живота. Културне везе и пријатељски односи између Србије и Грчке имају дубоке корене у историји и култури оба народа. Сарадња у области образовања, уметности, религије, туризма и спорта доприноси очувању и обогаћивању заједничког културног наслеђа. Ове везе представљају темељ за будућу свеобухватну сарадњу и унапређење односа између Србије и Грчке.

⁹³³„Српски свештеници богослуже српским туристима у Грчкој”, *Б92*, 25/06/2015, доступно на: https://www.b92.net/o/vesti/vesti?nav_id=1008257, приступљено: 05/06/2024.

⁹³⁴“Cultural Relations and Greek Community”, *Ministry of Foreign Affairs, Hellenic Republic*, 23/01/2024, available from: <https://www.mfa.gr/en/greece-bilateral-relations/serbia/cultural-relations-and-greek-community.html>, accessed: 05/06/2024.

⁹³⁵„Грчка - омиљена српским туристима”, *Политика*, 07/09/2012, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/232483/Grcka-omiljena-srpskim-turistima>, приступљено: 05/06/2024.

⁹³⁶„Око милион Срба годишње у ГР, све већи број Грка у СРБ”, *РТВ*, 14/12/2016, доступно на: <https://rtv.rs/rom/magazin/porodica/oko-milion-srba-godisnje-u-gr-sve-veci-broj-grka-u-srb-783689.html>, приступљено: 05/06/2024.

⁹³⁷„Манифестација „Дани грчке културе у Србији”, *Амбасада Републике Грчке у Србији*, 03/11/2021, доступно на: <https://www.mfa.gr/serbia/sr/the-embassy/news/manifiestatsija-dani-ghrchkie-kulturie-srbiji.html>, приступљено: 05/06/2024.

11. ПЕРСПЕКТИВЕ СТРАТЕШКИХ ПАРТНЕРСТАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

11.1. Анализа ефикасности стратешких партнерстава Републике Србије као важног инструмента за њено спољнополитичко позиционирање

Иако се временски оквир предметног истраживања везује за период од 2009. до 2019. године, у раду је направљен и осврт на неколико година које су му претходиле, будући да је то временско раздобље обликовало спољну политику Србије какву данас познајемо. Прецизније, темељи данашње спољнополитичке концепције Републике Србије успостављени су врло брзо након 5. октобра 2000. године, са сменом режима Слободана Милошевића и доласком нове, демократски изабране владе. Отклон од 'мрачне' ере деведесетих година 20. века, коју су обележиле бројне неповољне околности, као што су ратови услед дезинтеграције социјалистичке Југославије, бомбардовање од стране НАТО-а, али и свеопшта изолација из међународног система, нова влада је покушала да постигне кроз ново спољнополитичко позиционирање и побољшање положаја у међународном систему. Комплекс инфериорности накупљен због 'изгнаничког' положаја нове власти су настојале да превазиђу трагањем за новим савезницима.⁹³⁸ То је манифестовано најпре 2001. године, у често референцираном експозеу тадашњег министра за спољне послове Горана Свирановића.⁹³⁹ Тада је пред Србију као главни спољнополитички циљ била постављена блиска сарадња са Западом, односно Сједињеним Америчким Државама и Европском унијом. Иако из поменутог експозеа није изостављена ни тежња за успостављањем сарадње са ширим опсегом земаља из међународног система, евроатлантске интеграције су експлицитно истакнуте као један од будућих стратешких приоритета, чиме можемо потврдити први део *друге посебне хипотезе*.

Ипак, након раздвајања од Црне Горе 2006. године, независна спољна политика Србије претрпела је одређене промене у корист веза са Русијом, а на штету односа са САД. Томе је, поред намере Европске уније да на КиМ спроведе одлуку о оснивању Мисије ЕУЛЕКС-а, највише допринео наставак америчких притисака на решавање статуса јужне српске покрајине у облику плана „надгледане независности” Мартија Ахтисарија. Премда је нешто касније исте године Србија постала чланица програма Партнерства за мир,⁹⁴⁰ одбацавањем овог предлога и добијањем подршке Руске Федерације Србија је заузела тврђи став према САД и ЕУ и прокламовањем војне неутралности 2007. године начинила стратешки заокрет у спољној политици, што потврђује и други део *друге посебне хипотезе*. Зближавање са Москвом потврђено је и приликом говора тадашњег министра спољних послова Вука Јерemiћа на конференцији амбасадора, када се први пут помињу стубови спољне политике Србије.⁹⁴¹ Тиме је

⁹³⁸ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 309-310.

⁹³⁹ Видети: *Експозе Горана Свирановића, савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини СР Југославије*, оп. цит., стр. 286-311.

⁹⁴⁰ Видети више: Игор Новаковић, Марко Савковић, *Србија и НАТО Партнерство за мир*, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2019, доступно на: <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2019/05/Srbija-i-NATO-Partnerstvo-za-mir.pdf>, приступљено: 01/06/2024; „Учешће Републике Србије у програму Партнерство за мир”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/partnerstvo-za-mir?lang=lat>, приступљено: 01/06/2024.

⁹⁴¹ „Излагање Вука Јерemiћа, министра спољних послова Републике Србије, на Првој конференцији амбасадора Републике Србије, Београд, 16. децембар, 2007.”, у: Наташа Драгојловић, Станислав

ослањање Србије на дотадашње савезнике са Запада, САД и ЕУ, добило и алтернативу у виду важног партнера на Истоку. Заокрет ка источној хемисфери резултирао је својеврсним захлађењем у односу са САД, али Србија је и даље, макар декларативно, остала доследна својим тежњама да односе са најмоћнијом силом тог времена сматра својим спољнополитичким стубом.

У датом тренутку, када је Србија, услед покушаја оспоравања њене територијалне целовитости, прокламовала статус о војној неутралности, свет је још увек био униполаран и у том контексту је смисао праксе 'остајања по страни' доведен у питање.⁹⁴² Сличан став је изнео и Стивен Волт констатацијом да се оваква пракса земаља у истоветним системским условима ретко среће.⁹⁴³ Према мишљењу неореалиста, очекивана реакција малих земаља карактеристична за униполарну конфигурацију моћи, која је обележила и преломни моменат када се ово дешавало,⁹⁴⁴ била је „стратегија сврставања уз јачег.”⁹⁴⁵ Ипак, зашто је у случају Србије дошло до изостајања очекиване реакције, па чак и до својеврсног захлађења у односу са САД, може се објаснити са становишта неокласичног реализма треће врсте.

Ако се присетимо да је бивши председник СР Југославије Слободан Милошевић у марту 1999. године одбацио сагласност на одредбе споразума из Рамбујеа, који је подразумевао успостављање шире аутономије на Косову и Метохији, као и распоређивање трупа НАТО-а на тој територији ради успостављања мира између локалног становништва,⁹⁴⁶ ова ситуација личила је на својеврсни *déjà vu* сценарио. С обзиром на то да је између Србије, са једне, и САД, односно НАТО са друге стране постојала, а и даље постоји, огромна диспропорција у опсегу моћи, оваква реакција свакако одступа од објашњења која дају неореалисти. Неокласични реализам треће врсте, утемељен у коауторској монографији Норина Рипсмана, Стивена Лобела и Џефрија Таљафера која носи назив „Неокласична реалистичка теорија међународне политике”, образложење одступања од утврђених модела у спољнополитичком деловању држава проналази у четири кластера посредничких варијабли, односно стратешкој култури, опажању лидера, односима државе и друштва и домаћим политичким институцијама.⁹⁴⁷ Иако је Милошевићев ауторитарни режим деведесетих година одликовао снажан култ личности, те би поменута ситуација на први поглед могла личити на грешку у опажању лидера, односно шефа државе, у кризном спољнополитичком иступању, овде можемо придодати и констатацију Мајкла Деша (Michael C. Desch) да је стратешка култура најзаступљенији разлог зашто „неке државе делују супротно структуралним императивима међународног система.”⁹⁴⁸ Разлог за то проналазимо у понављању истих или сличних образаца понашања који имају негативне

Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, оп. цит., стр. 318.

⁹⁴² Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 106.

⁹⁴³ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, оп. cit., p. 115. Наведено према: Милош Јовановић, *Значења војне неутралности Србије*, оп. цит., стр. 92.

⁹⁴⁴ Stephen M. Walt, *Alliances in a Unipolar World*, оп. cit., p. 115. Наведено према: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 54.

⁹⁴⁵ Видети више у: John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton, New York, 2001.

⁹⁴⁶ Devlen and Ozdamar, “Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises”, pp. 142– 143. Наведено према: Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016.

⁹⁴⁷ Ibidem, p. 58.

⁹⁴⁸ Michael C. Desch, “Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies”, *International Security*, vol. 23, no. 1, 1998, p. 167. (pp. 141-170).

последнице по српску државу. Кривац за овакве „патолошке спољне политике“⁹⁴⁹ најчешће се крије иза горепомнутих унутрашњих варијабли, односно иза „одређених појединаца који су носиоци те стратешке културе, али и институција у којима су идеје уграђене, или широј култури читаве државе.“⁹⁵⁰ На конкретном примеру, дивергентни ставови политичких елита, које су у то време учествовале у креирању спољнополитичких одлука, у синтези са негативном медијском кампањом, која је услед новонасталих околности на системском нивоу, ‘освежила’ сећање српске јавности на НАТО бомбардовање, произвели су промену спољнополитичке стратегије Србије, проглашењем војне неутралности у децембру 2007. године. Тако се Србија од фазе успона и сарадње узајамних односа са САД, преусмерила на фазу захлађења и тихе конфронтације.⁹⁵¹ Проналажењем компромиса око подељености у ставовима у погледу односа сарадње са НАТО,⁹⁵² између владајућих партија, ‘прозападно’ оријентисане Демократске странке (ДС), чији председник странке је у то време био и председник државе, и ‘евроскептичне’ Демократске странке Србије (ДСС) из чијих је редова долазио премијер, усвојена је и Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије.⁹⁵³ Како је тачком 6 поменуте Резолуције прокламована неутралност Србије у контексту припадања неком војном савезу, то је одбацило идеју о претходно пропагираном чланству у НАТО, те је овај потез протумачен као почетак стратешког преусмеравања од Вашингтона ка Москви.

Многи аутори који су се бавили темом неутралности у међународним односима нису одолели поређењу тог концепта у спољној политици Србије са политиком земаља попут Аустрије, Шведске, Ирске или Финске, које су се претежно одлучиле на сталну неутралност, углавном због одабира стратегије несврставања током Хладног рата.⁹⁵⁴ Недостатак ширег знања српске јавности о пракси ових земаља⁹⁵⁵ даље ствара конфузију у тумачењу овог појма. Ипак, бројни стручњаци из ове области су указали на неподударност војне неутралности Србије са концептом сталне неутралности, те ову одлуку српских власти оценили као исхитрену и брзоплету.⁹⁵⁶ Да је реч о политичком, а не о правничком концепту, сведоче бројни аргументи, попут оних да је „изостала озбиљна јавна и парламентарна дебата, те да овој одлуци првенствено недостаје легитимност“,⁹⁵⁷ као и да „није ограничена могућност присуства страних трупа и војних база на својој територији, што су основни захтеви за стално неутралне државе још од

⁹⁴⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell (eds), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 69.

⁹⁵⁰ Nicholas Kitchen, *Systemic pressure and domestic ideas: a neoclassical realist model of grand strategy formation*, op. cit., p. 130.

⁹⁵¹ Видети: Иван Вујачић, *Србија и САД- односи током две деценије од демократских промена*, оп. цит., стр. 151.

⁹⁵² О заступању идеје о чланству у Северноатлантском савезу од стране српских политичких елита видети више у: Драган Ђукановић, „Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима“, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну привреду и политику, Београд, 2008, стр. 85-106, (стр. 94).

⁹⁵³ Видети: „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије“, 26. децембар 2007.године, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, приступљено: 01/06/2024.

⁹⁵⁴ Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, оп. цит., стр. 5-6.

⁹⁵⁵ Видети више: Игор Новаковић, „Тумачење сталне неутралности у Западној Европи од позног Средњег века до данас“, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс.), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?* Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 61-85.

⁹⁵⁶ Видети више: Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, оп. цит; Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит.

⁹⁵⁷ Ibidem, стр. 93.

Хашке конвенције V из 1907. Године.⁹⁵⁸ Такође, овај термин, али само у склопу војне неутралности, помиње се тек у једној реченици документа који нема правно обавезујући карактер и нема правну снагу документа као што су устав, закони или међународни уговори, већ више одражава политички став једне земље.⁹⁵⁹ Узевши све наведено у обзир, може се закључити да српски концепт неутралности није у складу са традиционалним, јер не садржи обавезе у погледу спољне политике и оставља могућност придруживања војним савезима.⁹⁶⁰ Такође, чињеница да је идеја о војној неутралности Републике Србије настала у контексту улоге НАТО у сецесији јужне српске покрајине⁹⁶¹ указује на стварни мотив преласка на политику неутралности у случају Србије, односно на онемогућавање приступања НАТО.⁹⁶² Србија је на овај начин исказала политички револт и став да не жели да се сврста на страну САД, односно да жели да остане изван Северноатлантског савеза. Овај закључак се намеће уколико се приступи пажљивом читању тачке 6 ове резолуције, у којој се јасно указује на кршење међународног права у погледу „противправног бомбардовања бивше Савезне Републике Југославије 1999. године.”⁹⁶³ Исто тако, контекстуалном анализом текста Резолуције може се потврдити теза коју износе Ђукановић и Лађевац да би, узевши у разматрање став јавног мњења у Србији, „евентуално расписивање референдума”⁹⁶⁴ значило „*de facto* блокаду будућег чланства Србије у овом војном савезу.”⁹⁶⁵

Међутим, да је „колебљивост њене спољне политике”⁹⁶⁶ потенцијално коштала Србију дела територије, може се наслутити из наредног следа догађаја. Самопроглашењем независности и формирањем такозване Републике Косово, 17. фебруара 2008. године, нарушен је статус јужне српске покрајине установљен Резолуцијом 1244 Савета безбедност УН.⁹⁶⁷ Уместо подршке западних партнера и њиховог разумевања за Србију, изостало је осуђивање грубог кршења међународног права. Штавише, сецесију Косова и Метохије подржале су најпре Сједињене Америчке Државе и већина земаља чланица Европске уније што је нарушило је узлазну путању у развоју односа Србије са Западом, и навело владајуће структуре Србије да поново преиспитају свој приступ у вођењу спољне политике.

Узевши у разматрање чињеницу да чланство у НАТО-у на одређени начин гарантује државне границе, Србија након овог чина више није имала могућност за такву заштиту. Упркос чињеници што је, ако сагледамо претходну историју односа са овом војном алијансом, питање чланства у Северноатлантском савезу комплексно, а пре свега осетљиво за српске власти и народ, од Србије је, са реалистичког становишта,

⁹⁵⁸ Ibidem.

⁹⁵⁹ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 88.

⁹⁶⁰ Игор Новаковић, *Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије*, оп. цит., стр. 5-6.

⁹⁶¹ Милош Јовановић, *Значења војне неутралности Србије*, оп. цит., стр. 73.

⁹⁶² Народна скупштина Републике Србије, *Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*, оп. цит.

⁹⁶³ Ibidem. Члан 6 Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије гласи: „Због укупне улоге НАТО, од противправног бомбардовања Србије без одлуке Савета безбедности до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО ‘коначан орган’ власти у ‘независном Косову’, Народна скупштина доноси одлуку о проглашавању војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању.”

⁹⁶⁴ Ibidem.

⁹⁶⁵ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 352.

⁹⁶⁶ Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскрићу (1989-2020)*, оп. цит., стр. 127.

⁹⁶⁷ Душко Димитријевић, „Међународноправна заштита стечених права на Косову и Метохији”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 175.

било очекивано да ситуацију сагледа шире.⁹⁶⁸ То је првенствено било важно због чињенице да се већина земаља у њеном окружењу налазила у НАТО или пак имала претензије да приступи том војном пакту.⁹⁶⁹ Бенефити од уласка у овај савез за Србију би преваходно били осигуравање територијалне целовитости и неповредивости њених међународно признатих граница, регионална стабилност и добри односи са суседима, али и постизање вишег степена безбедности и заштите од спољних претњи, под окриљем још увек најмоћнијег војног савеза данашњице. Тиме не само да би се омогућило Србији да модернизује своју војску кроз приступ савременој технологији и војној опреми већ би се потенцијално ојачао њен политички утицај у међународним односима и омогућило јој се да учествује у доношењу важних одлука у оквиру алијансе. Такође, чланством у НАТО Србија би требало да добије и одређене економске користи, јер би овај потез потенцијално довео до прилива страних директних инвестиција, пошто би се Србија сматрала стабилнијом дестинацијом за стране инвеститоре и сигурнијом земљом за пословање. Међутим, треба имати и у виду да изостанак Србије из НАТО не значи нужно лоше односе са САД, као ни изолацију Србије из међународних токова. То показују примери неких европских земаља које су се определиле за сталну неутралност, али блиско сарађују са НАТО путем програма Партнерства за мир.⁹⁷⁰ Ипак, не треба заборавити да се Србија ниједног момента није одлучила да буде стално неутрална држава.

Ако бисмо се водили тврдњом професора Радована Вукадиновића да „нема погрешније и штетније идеје“⁹⁷¹ од изолованог приступа анализи унутрашње и спољне политике и узели у разматрање њихов узрочно-последични однос, један до закључака до ког бисмо могли доћи јесте да би се приликом конципирања спољнополитичке стратегије на овом конкретном примеру косовски проблем могао перципирати као узрок, а чланство Србије у Северноатлантском савезу као један од исхода. Другим речима, један од потенцијалних одговора српских власти на спорна питања у вези са Косовом и Метохијом почетком 2000-их година могла је бити спољнополитичка одлука о интеграцији Србије у НАТО. Хипотетички говорећи, да се Србија придружила НАТО убрзо након што је експозеом из 2001. године то експлицитно постављено за један од стратешких спољнополитичких циљева, врло је вероватно да касније не би имала отворено територијално питање Косова, а потенцијално би остала и у конфедерацији са Црном Гором.⁹⁷² Насупрот томе, Србија је одлучила да следи сложенији и изазовнији пут.

Исто тако, како се даља судбина Косова преламала за време америчке хегемоније, сврставање уз јачег пратио би логичан след околности. Међутим, како тврде неокласични реалисти, „способност политичких одлучилаца да спознају стварност међународних односа онаквом каква она заиста јесте у многоме је ограничена.“⁹⁷³ Из визуре неокласичног реализма треће врсте, субјективни приступ и улогу лидера не треба никако занемарити,⁹⁷⁴ јер њихови појединачни потези и одлуке у

⁹⁶⁸ Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, *Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије*, оп. цит., стр. 350.

⁹⁶⁹ Ibidem, стр. 351.

⁹⁷⁰ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 97-98.

⁹⁷¹ Radovan Vukadinović, *Теорије ванске политике*, оп. cit., р. 29.

⁹⁷² Видети и: Иво Висковић, *Између жеља (грађана) и реалности (политике)*, оп.цит., стр. 6.

⁹⁷³ Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 102.

⁹⁷⁴ Чарлс В. Кегли, Јуџин Р. Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, оп. цит., стр. 156. Наведено према: Ibidem.

погледу одабира одређених средстава спољне политике⁹⁷⁵ и њихове спољнополитичке концепције чине специфичним. Тако, уместо да повуку очекиване потезе, чини се да су се владајуће структуре у Србији водиле преваходно популистичким мотивима, односно да су зарад опстанка на власти у разматрање више узимале преовлађујући став јавног мњења, а не суштинске рационалне интересе српске државе.

Да су постојали и други начини, доказује и пример Црне Горе, која се након окончања суживота са Србијом ипак определила за другачије спољнополитичко деловање. За разлику од Србије, она је одлучила да води потпуно супротну одбрамбену политику, одредивши се за чланство у НАТО-у. Иако је било назнака да ни јавно мњење у Црној Гори није доминантно привржено интеграцији у овај војни савез,⁹⁷⁶ Устав Црне Горе је пропагирао да о томе одлучује црногорски парламент, а не становништво на референдуму,⁹⁷⁷ што је довело до прикључења Црне Горе Северноатлантској алијанси 2017. године. Имајући у виду да је реч о два врло сличним државама, и по геостратешком положају, и по уређењу, које су до 2006. године биле у државној заједници и из тог периода деле историју односа са најважнијим актерима међународног система, да бисмо исправно разумели њихова дијаметрално супротна спољнополитичка опредељења по овом важном питању, морамо у анализу „инкорпорирати и спољашње и унутрашње варијабле.”⁹⁷⁸ За образложење овог феномена неопходно је консултовати неокласични реализам треће врсте. Са становишта ове теорије, одговоре на питање „зашто неке државе делују супротно структуралним императивима међународног система”⁹⁷⁹ можемо пронаћи у њиховим унутрашњим интервенишућим варијаблама. Лобел, Рипсман и Таљаферо су у коауторском раду „Неокласична реалистичка теорија међународне политике” разлог оваквог вида „девијације понашања државе у односу на опште обрасце које би предвидео неореализам”⁹⁸⁰ видели у „погрешној перцепцији системског подстицаја, процедури доношења одлука која није заснована на рационалности и препрекама у примени политичких одлука узрокованих неуспешном мобилизацијом ресурса.”⁹⁸¹ Ако узмемо у обзир тезу да „стратешка култура и колективна очекивања обликују стратешко разумевање политичких лидера и друштвених елита”⁹⁸² креатори спољнополитичке стратегије, времена у коме је донета одлука о несврставању Србије у војне савезе, водили су се првенствено овим субјективним чиниоцима, а не теоријом рационалног избора. С тим у вези, стратешка култура значајно је ограничила способност српских политичких елита које су имале доминантан утицај на доношење ове спољнополитичке одлуке у то време, да спроведу стратешка прилагођавања сигнаlima са системског нивоа.⁹⁸³

Иако је врло вероватно да је почетна намера српских власти била да диверсификују своје спољнополитичко деловање и кроз овакав тип савезништава избегну сврставање на неку од страна, опредељење за војну неутралност удаљило је

⁹⁷⁵Иво Висковић, *Детерминанте спољне политике: теоријски модел и његова примена*, оп. цит., стр. 7. Наведено према: Ibidem.

⁹⁷⁶ Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскршћу (1989-2020)*, оп. цит., стр. 98.

⁹⁷⁷ „Устав Црне Горе”, *Службени лист Црне Горе*, број 1/07. Наведено према: Ibidem.

⁹⁷⁸ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, op. cit., p. 144.

⁹⁷⁹ Michael C. Desch, “Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies”, *International Security*, vol. 23, no. 1, 1998, p. 167 (pp. 141-170).

⁹⁸⁰ John Glenn, “Realism versus Strategic Culture”, *International Studies Review*, vol. 11, no. 3, September 2009, p. 530. (523-551).

⁹⁸¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, op. cit., p. 33.

⁹⁸² Ibidem.

⁹⁸³ Ibidem.

Србију од највеће силе тог времена, Сједињених Америчких Држава, и приближило је Русији. Србији је била преко потребна подршка и разумевање за питање очувања њене територијалне целовитости, а руским интересима је одговарало да се заустави ширење Северноатлантске алијансе, као и да у замену за 'одбрану Косова' добију и веће присуство у енергетском сектору Србије и лукративне енергетске споразуме. Примера ради, као што опредељење Белгије на стратегију неутралности тридесетих година двадесетог века не подсећа на праву неутралност, већ на сврставање уз јачег, односно Немачку,⁹⁸⁴ тако и ми на примеру Србије можемо извести закључак да је опредељење Србије на војну неутралност било ништа друго до стратешки заокрет ка Москви.

Неутемељеност стратегије војне неутралности Србије огледа се и у недовољном степену регулисаности ове одлуке, остављајући је недовршеном у већини сегмената, осим у контексту наставка „политике добрих односа с Русијом, упоредо са приоритетом европских интеграција.”⁹⁸⁵ Ипак, треба пажљиво приступити томе јер „неке државе чланице ЕУ виде политику Србије балансирања између Европске уније и Русије као назнаку будућих проблема”⁹⁸⁶ јер Србија има обавезу да своју спољну политику до момента приступања Унији усклади са Заједничком безбедносном, спољном и одбрамбеном политиком Европске уније. С тим у вези примедба да војна неутралност, прокламована на такав начин, није усклађена са стратешким циљем Србије да се интегрише у Европску унију, додатно подстрекава стратешку дезоријентацију на уштрб јасноће и кохерентности у спољној и безбедносној политици земље.⁹⁸⁷ Недостатак јасне и утврђене спољнополитичке стратегије огледа се и у непостојању писаног документа који ће усмеравати тадашњу, а и све будуће владе да концентришу своје напоре и фокусирају спољнополитичко деловање ка прецизно зацртаним циљевима. То је у доста примера довело до неконзистентности у фази имплементације унапред прокламованих спољнополитичких одлука. Предност овог документа огледа се у усвајању и формализацији јединственог приступа у спољној политици, не само да би се, на пример, стекло међународно признање статуса неутралности који имају развијене европске државе, већ би се избегла и *ad hoc* тумачења и употреба различитих приступа у спољнополитичком деловању и за све будуће одлуке.

Такође, некохерентност српске спољне политике може се запазити и у наступу Србије према великим силама. Почев од краја 20. века приметан је шаренолик дијапазон стратегија, од којих су највише долазиле до изражаја стратегија потраге за статусом и стратегија потраге за заштитником.⁹⁸⁸ Стратегију потраге за статусом Србија је практиковала више према Западу, односно у спољнополитичком деловању ка Сједињеним Америчким Државама и Европској унији, нарочито на почетку овог временског раздобља, непосредно након изласка из изолације и усмеравања на процес дестигматизације.⁹⁸⁹ Са друге стране, приоритизација косовско-метохијског питања

⁹⁸⁴ Dan Reiter, "Learning, Realism, and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past", *World Politics*, Vol. 46, No. 4 (Jul. 1994), p. 501. Наведено према: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп.цит., стр. 78.

⁹⁸⁵ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп.цит., стр. 108.

⁹⁸⁶ Ana Jović Lazić, "Alignment of the Republic of Serbia with the Common Foreign, Security and Defense Policy of the EU: Obligations, Achievements, and Challenges", in book: *Security Challenges and the Place of the Balkans and Serbia in a Changing World*, edited by: Jovic-Lazic, A. and Troude, A., Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies, University of Belgrade, 2020, pp. 310-330.

⁹⁸⁷ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп.цит., стр. 108.

⁹⁸⁸ О томе видети више у: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп.цит.

⁹⁸⁹ О томе видети више у: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп.цит.

подстакла је спољнополитичке одлучиоце у тадашњој Србији да прибегну потрази за 'штитом' на Истоку. Стога је Србија заштитника пронашла најпре у Руској Федерацији, а затим и у Народној Републици Кини. Закључивши стратешко партнерство са Кином 2009. године, Србија је формирала спољнополитичку концепцију на „четири стуба”, по моделу еквилибристе са четири најистакнутија партнера, односно Сједињеним Америчким Државама, Европском унијом, Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином, чиме потврђујемо и *трећи део друге хипотезе*. Основна идеја овако формулисане спољнополитичке концепције на примеру Републике Србије била је да „одржавање присних веза са свим кључним актерима данашње светске политике”⁹⁹⁰ зарад балансирања између економских интереса и очувања суверенитета и територијалног интегритета.

Тврдњу да је „међународно окружење било кључна детерминанта спољне политике Србије”,⁹⁹¹ можемо јасно сагледати и на примеру мандата владе Мирка Цветковића. Овај период су, поред светске економске кризе, обележиле и бројне турбуленције и промене на пољу међународних односа, попут недостатка међудржавног поверења и кризе Европске уније, избегличке и мигрантске криза као последице дестабилизације региона Блиског истока и афричког континента, али и напредак успона економије Кине са паралелним процесом опадања моћи Сједињених Америчких Држава. Узевши у разматрање тезу да „структура међународног система снабдева државе информацијама о могућим добицима и трошковима изабраног начина деловања”,⁹⁹² тако су и новонастале околности у глобалним односима и развијајућа мултиполарност међународног система нагнале руководство Србије да преиспита свој спољнополитички курс. Овога пута је превагнуло исправно опажање владајућих структура да, благовремено уочавајући сигнале из међународног система, своје ресурсе и пажњу треба да усмере ка сарадњи са НР Кином. Значај оваквог модалитета вођења спољне политике огледао се у томе што је земља каква је Србија, у транзицији са огромним унутрашњим проблемима и отвореним територијалним спором, кроз диверсификацију својих савезништава покушала да пронађе решење и подршку за оба приоритета своје спољне политике. Трагањем за савезницима на Истоку и стратешким заокретом ка Русији и Кини Србија је практиковала стратегију која се заснивала на потрази за заштитником. Овај приступ се у спољној политици користио да би се добила заштита или подршка од моћнијих или утицајнијих држава и карактеристичан је за мале земље као што је Србија.⁹⁹³

Како се услед преклапања њених најбитнијих спољнополитичких циљева Република Србија нашла на 'клацкалицы' између тежње за очувањем територијалне целовитости и опредељења за европску будућност,⁹⁹⁴ креатори спољних политика Србије су се одлучили за наставак стратегије диверсификације. Додатном диверсификацијом своје спољне политике кроз формирање мреже стратешких партнерстава са другим земљама широм света, Србија је покушала да пронађе

⁹⁹⁰ Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 57.

⁹⁹¹ Видети: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп., цит. Видети и: Иво Висковић, „Детерминанте спољне политике: теоријски модел и његова примена”, *Међународна политика*, Вол. 69, број 1169, 2018, стр. 5-30.

⁹⁹² Nicholas Kitchen, *Systemic pressure and domestic ideas: a neoclassical realist model of grand strategy formation*, оп. cit., p. 143.

⁹⁹³ Видети више: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп.цит.

⁹⁹⁴ Видети: *Експозе мандатара за састав Владе Републике Србије Мирка Цветковића*, оп. цит.

компромис између својих спољнополитичких циљева и приоритета. На тај начин Србија покушава да придобије још савезника за своје територијално питање, али и за друге економске интересе и тежње. Узевши у обзир седам земаља које је Србија у временском интервалу од 2009. до 2019. године уврстила у своју мрежу стратешких партнерстава, можемо приметити да су три пуноправне чланице Европске уније, две су велике силе које бране српске интересе у вези са косовско-метохијским проблемом пред Саветом безбедности УН као сталне чланице, а преостале две земље из ове групе важне су најпре због економске сарадње, што је такође један од битних спољнополитичких циљева Србије. Према томе, можемо закључити да стратешка партнерства постају начин да се очува територијални интегритет земље, а да се не наруши главни спољнополитички циљ после 2000. године, чланство у Европској унији, чиме у потпуности потврђујемо исправност *друге посебне хипотезе*.

Када је реч о стратешким партнерствима као концепту сарадње, њих посматрамо кроз призму савезништва у међународним односима, првенствено јер тај сараднички однос не подразумева увек формалне, обавезујуће, строге споразуме, за разлику од савеза.⁹⁹⁵ У овом раду се полази од претпоставке да стратешка партнерства, иако немају формално-правни карактер „обавезују уговорне стране да се према земљама са којима имају овакве споразуме односе са добром вером и поштовањем, имајући у виду заједничке интересе, заједничке вредности и заједничко деловање.”⁹⁹⁶ Иако је сам термин стратешких партнерстава у домаћој и иностраној литератури о међународним односима ретко помињан и различито тумачен, те не постоји његова општеприхваћена дефиниција, евидентно је да стратешка партнерства представљају специфичан оквир сарадње у међународним односима која имају потенцијал да донесу користи какве формални савези могу пружити некој земљи, истовремено јој остављајући слободу деловања у спољној и безбедносној политици. Улазећи у стратешка партнерства, земље постају безбедније, а да притом не плаћају цену уласка у формалне савезе и не ризикују да буду увучене у ситуације у којима би повлачиле потезе које нису у њиховом интересу. Овим у потпуности потврђујемо и *прву посебну хипотезу*.

Народна Република Кина представља веома значајног спољнополитичког партнера Републике Србије последњих петнаест година. Успостављањем њиховог стратешког партнерства 2009. године, не само да је започета ера интензивније сарадње са овом државом већ је том приликом Кина уврштена у спољнополитичку концепцију Србије засновану на четири стуба. Овим потезом српске власти су отпочеле еру формирања мреже стратешких партнерстава, и то је кренуло управо са Кином, не само због традиционално добрих дипломатских и политичких односа са овом земљом већ и зато што је препознат потенцијал у брзорастућој економији и успону Кине. Потписивањем споразума о свеобухватном стратешком партнерству 2016. године везе између две земље подигнуте су на још виши ниво, а тиме је повећана и прилика за продубљивање традиционално добрих и пријатељских односа, што је даље довело до унапређења њихове билатералне сарадње, чиме се потврђује први део *треће посебне хипотезе* у овом раду. НР Кина се у односу са другим државама света, па тако и са Србијом, залаже за „сарадњу по принципу једнакости, обостране користи и немешања у унутрашње послове других држава”,⁹⁹⁷ а управо на овим хармоничним вредностима

⁹⁹⁵ Видети: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, *Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата*, оп. цит., стр. 36.

⁹⁹⁶ Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, *Стратешка партнерства Републике Србије*, оп. цит., стр. 305-306.

⁹⁹⁷ Драгана Митровић, *Моделу продубљивања сарадње са НР Кином и земљама Централне и Источне Азије*, оп. цит., стр. 25-28.

почива њен мирољубив раст и развој, што потврђује и други део *треће посебне хипотезе*.

Чињеница да Кина још увек није имала ниједног стратешког партнера у Централној и Источној Европи била је јединствена прилика за Србију да се позиционира као важан партнер, а тиме повећа и присуство Кине у овом делу света. Због важног геополитичког положаја који заузима, Србија је виђена као важно чвориште на мапи економског продора Кине у Европу, оличеног у великом стратешком пројекту „Појас и пут”, што јој је пружио шансу да искористи потенцијале стратешког партнерства са Кином и постави се као један од кључних партнера на овом пројекту. Продубљивање економске инвестиционе и трговинске сарадње је нарочито истакнуто на примеру приватизације компанија као што су Железара „Смедерево” и РТБ „Бор”, при чему су направљени значајни уступци у прилагођавању стандарда заштите животне средине за кинеске инвеститоре, чиме можемо приступити потврђивању *трећег дела треће посебне хипотезе*. Приступањем иницијативи „Појас и пут” као и формату сарадње познатијем као „17+1” демонстриран је кинески интерес за регион Централне и Источне Европе, а продуктивна сарадња са Кином у тим оквирима је Србији обезбедила статус кључног партнера, што пружа основ и за потврду четвртог дела *треће посебне хипотезе*. Како у овој платформи учествују и неке државе чланице Европске уније, то је допринело Србији да се позиционира наспрам својих европских партнера, који јој учешће на овом пројекту нису замерали као у случају сарадње са Русијом.

Подизањем односа са Кином високо на лествици спољнополитичких циљева, Србија не само да поспешује своје шансе за повећањем обима економске сарадње са овом земљом већ и додатно диверсификује приступ за проналажење решења косовско-метохијског проблема. Ако узмемо у обзир да је зближавање Србије и Кине заправо започето након НАТО агресије 1999. године, када је и амбасада НР Кине у Београду бомбардована, можемо закључити да основу њихових ближих односа чини косовско-метохијско питање, односно конфронтација са НАТО. Узевши у разматрање чињеницу да је Народна Република Кина, као и Руска Федерација, стални члан Савета безбедности Уједињених нација, оваква тактика може да има огроман стратешки значај за Републику Србију. Кинеским опонирањем независности Косова и инсистирањем на поштовању Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација она постаје још један „територијални гарант” Републике Србије. Поштовање интереса Србије у решавању косовског проблема, као једног од њених највећих унутрашњих и спољнополитичких изазова, додатно је обезбеђено уз снажне економске и политичке везе са Кином, чиме се у потпуности потврђује *трећа посебна хипотеза*.

Успостављањем стратешког партнерства са Републиком Италијом, Србија подиже ниво сарадње са једном од најважнијих земаља чланица Европске уније на виши ниво и тиме поспешује прилике и капацитете за остварење свог примарног спољнополитичког циља, односно пуноправног чланства у ЕУ. Кроз продубљивање сарадње са државом чланицом Европске уније, која је уједно и једна од шест земаља оснивача Европске економске заједнице, Србија не само да настоји да се спољнополитички позиционира као важан партнер Италије, већ и допринесе развоју мултилатералне сарадње са овом наднационалном унијом, а тиме и убрза свој европски пут. Међутим, како је поменуто партнерство склопљено 2009. године, а Србија ни петнаест година после тога још увек није успела да испуни свој зацртани циљ, можемо констатовати да стратешка сарадња са Италијом очигледно није помогла да се то, барем до сада, оствари. Ипак, узимајући у обзир чињеницу да је од 2009. године до данас забележен одређени помак у процесу европских интеграција Србије, као и да је

италијанска страна од самог почетка пружала, барем декларативну, подршку Србији у овом процесу, можемо закључити да је овај облик сарадње потенцијално могао имати позитиван утицај на то. Оим закључком можемо само делимично потврдити први део *четврте посебне хипотезе*. Вишедимензионални односи између Италије и Србије, који обухватају политичке, економске и културне аспекте сарадње, пружају основу за оптимизам у погледу будуће подршке Италије чланству Србије у ЕУ, иако Србија до сада није искористила њихов пун потенцијал. Исто тако, будући да је Република Италија још пре успостављања стратешке сарадње била један од најзначајнијих трговинских партнера Србије, ово партнерство имало је за циљ да одржи и унапреди економску сарадњу две земље. С тим у вези, када је реч о пољу инвестиција, можемо констатовати да су три највећа инвеститора италијанског порекла - „Фијат“, „Банка Интеса“ и „Фондиариа САИ“, у Србију дошли непосредно пре и након закључивања споразума о стратешком партнерству. Поменуте инвестиције позиционирале су се међу 20 највреднијих страних инвестиција у Републици Србији у временском раздобљу од 2000. до 2010. године. Ипак, без обзира на успостављање стратешког партнерства ентузијастичан раст инвестиција из прве деценије 20. века, није се наставио у наредној декади. О томе сведочи податак да је једина значајнија италијанска инвестиција у Србији после 2009. године била „Олимпијаса“ као и да се, у временском периоду од 2010. до 2020. године, ниједна инвестиција из ове земље није нашла међу првих 20 највећих страних инвестиционих пројеката у Србији. То даље индикује да је привредна сарадња Србије и Италије у највећем делу истраживачког периода у стагнацији, упркос постојању стратешког партнерства. Овакав развој економских односа може се потенцијално довести у везу са напредовањем, односно стагнацијом у процесу приступања Србије ЕУ, али и одређеним променама и потресима у међународном систему. Ограничења са системског нивоа анализе, као што је светска економска кризе из 2008. године, која се прелила и на регионални ниво и уздрмала Европску унију погодивши највише периферне државе Евразоне, и Италију као једну од њих⁹⁹⁸ врло вероватно је у највећој мери допринела оваквој ситуацији. Међутим, и поред стагнације инвестиционих веза две земље, Италија и даље представља изузетно значајног српског спољнотрговинског партнера, која је једна од највише ранжираних земаља за извоз из Србије и са којом је Србија у периоду између 2013. и 2017. године остварила и трговински суфицит, што није тако чест случај у трговинском билансу Србије. Дакле, узевши у обзир, успешан наставак трговинске сарадње, уз истовремену стагнацију у инвестиционом сектору, након склапања споразума о стратешком партнерству две земље можемо извести закључак да ово партнерство није утицало у довољној мери да се пређашње стање одржи и унапреди, чиме је само делимично потврђена *четврта посебна хипотеза*.

Ако се узму у разматрање блиске везе између Србије и Француске током деветнаестог и двадесетог века, и поновно зближавање с краја 2000. године променом режима у Србији, можемо установити да потписивањем споразума о стратешком партнерству са Републиком Француском, Србија подиже на виши ниво традиционално добре билатералне односе са овом европском државом. Уколико томе придодемо и чињеницу да је Француска једна од водећих економија Европске уније, потврђује се теза да српске власти развијањем билатералних односа са француском страном, посредно покушавају да остваре своје стратешке циљеве и на мултилатералном нивоу, односно постизање продубљивања сарадње и чланства у ЕУ. Међутим, може се закључити да Србија није искористила пун потенцијал ове сарадње, о чему сведочи

⁹⁹⁸ Marina Beljić, “PIGS economies: bail-out vs. bail-in”, *Facta Universitatis - Economics and Organization*, Univerzitet u Nišu, 2021, pp. 259-274.

њено 'споро' кретање ка Европској унији, што нам даје основ да само делимично потврдимо први део *пете посебне хипотезе*.

Интересантан је податак да је сам почетак европског пута Србије кренуо управо у Француској. Наиме, октобра 2000. године, током прве спољнополитичке посете новоизабраног председника СР Југославије, Војислава Коштунице, Бијарицу у Француској, Србија је прикључена Процесу стабилизације и придруживања за Западни Балкан,⁹⁹⁹ што је означено као први корак ка ближим везама са Европском унијом. Француска је била међу првим земљама које су након смене режима Слободана Милошевића пружила подршку Србији у њеном реформском процесу и отпочињању нове спољне политике ере оличене у процесу европских интеграција. Да подршка Француске није остала само на дипломатском обећању доказао је и значајан прилив инвестиција француских компанија у Србију. Први „талас” обележила су улагања компанија као што су „Лафарж”, „Мишелин”, „Таркет”, „Л Белие”, „Стрејт Нова”, „Лакталис”, „Бонгрэн”, „Креди Агриколе” и „Акса”. Увидом у економску сарадњу, можемо извести закључак да је Француска један од највећих инвеститора у Србији и да и након успостављања стратешке сарадње у другој декади 21. века, три компаније са подручја Републике Француске постају једни од 20 највећих инвеститора у Србију - „Мишелин”, „Шнајдер Електрик” и „Ванси Ерпортс.”¹⁰⁰⁰ Концесија за Аеродром „Никола Тесла” је у истом временском периоду означена као највећа инвестиција према параметру који се односи на укупну вредности улагања.¹⁰⁰¹ Такође, две земље су склопиле договор око изградње београдског метроа, и овај пројекат има потенцијал не само да додатно продуби економске везе између Србије и Француске, већ и да издигне ову сарадњу на још виши ниво, с обзиром на то да би према најавама у реализацији овог пројекта требало да учествују и неке кинеске компаније, што превазилази ниво билатералне сарадње. Трговинска размена између Србије и Француске је такође у константном порасту. Мада је трговински дефицит на српској страни и даље присутан, када се узме у разматрање трговинска размена две земље у временском интервалу нашег истраживања може се приметити да је извоз из Србије у Француску више него дуплиран у 2019. години, у односу на 2009. годину.

С обзиром на то да европске интеграције представљају стратешки приоритет за спољну политику Србије, веома важним се сматра и придобијање наклоности осталих пуноправних држава чланица ЕУ, а нарочито најмоћнијих и најутицајнијих међу њима. Наравно, реч је о Републици Француској и Савезној Републици Немачкој, које су историјски посматрано имале различите приступе према Балкану и Србији. Док је Немачка била један од кључних актера у стигматизацији Србије током ратова 90-их година, Француска је често имала више разумевања за позицију Србије и њене интересе.¹⁰⁰² Примера ради, док је Немачка инсистирала на брзом решавању питања Косова као предуслова за напредак у евроинтеграцијама, Француска је користила своју меку моћ кроз културну дипломатију и образовну сарадњу и показала више стрпљења и у неким случајевима била мање строга у својим захтевима. Стога, ангажовање Србије на успостављању што квалитетнијих и ближих односа са Републиком Француском био је и резултат жеље да се избалансира немачка политика према питању чланства Србије у ЕУ и стекне подршка од друге најмоћније земље Европске уније, чиме се потврђује и други део *пете посебне хипотезе*.

⁹⁹⁹ Ивона Лађевац, *Основне карактеристике сарадње Србије и ЕУ 2000-2008. године*, оп. цит., стр. 56.

¹⁰⁰⁰ *Инвестиције у Србији 2000-2020*, оп. цит.

¹⁰⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰⁰² Видети више у: Крстић Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици државе: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018. године*, оп. цит.

На послетку, тезу да потписивање споразума о стратешком партнерству са Републиком Француском, која је уједно и једна од сталних чланица Савета безбедности УН, Србији олакшава испуњење и одбрану основних стратешких и националних интереса, морамо узети са резервом, јер је Република Француска признала независност Косова. Ипак, будући да она често игра посредничку улогу у дипломатским напорима за решавање конфликта и промовисање стабилности у региону, њена подршка дијалогу између Београда и Приштине је, такође, значајна компонента француске политике на Западном Балкану. За Србију се значај француске иницијативе огледа у томе што не врши притиске као што то чини Немачка, те, узевши све у обзир, *пету посебну хипотезу* можемо само делимично потврдити.

Упркос промени спољнополитичког курса с краја 20. и почетка 21. века и првим значајним корацима према евроатлантским интеграцијама, Влада Србије је истовремено успостављала све ближи однос са Русијом. То је посебно дошло до изражаја када се 2004. и 2005. године распламсало питање решавања статуса Косова и Метохије. Како није наишла на разумевање својих западних партнера, САД и ЕУ, за своје приоритетно територијално питање Србија је ослонац потражила на Истоку. Стога је најпре нашла 'уточиште' у Руској Федерацији. Дивергентни ставови политичких одлучилаца у погледу односа са Западом, конкретније, око сарадње са НАТО,¹⁰⁰³ у симбиози са новонасталим околностима и притисцима око решавања статуса јужне српске покрајине резултирали су променом спољнополитичке стратегије Србије, покушајем уравнотежавања односа са великим силама и проглашењем војне неутралности у децембру 2007. године. Под притиском од дезинтеграције дела територије, Република Србија је била приморана да потражи заштитника у држави која је стална чланица Савета безбедности Уједињених нација, а истовремено вољна да подржи српске интересе. Имајући у виду традиционално блиске политичке везе између званичне Москве и Београда, додатним учвршћивањем односа кроз потписивање Декларације о стратешком партнерству између Србије и Русије 2011. године олакшана је одбрана националних интереса Србије на међународном плану. Развој стратешких односа са Руском Федерацијом додатно доприноси решавању косовско-метохијског проблема, имајући у виду да је Русија стална чланица Савета безбедности Уједињених нација. Стога, можемо констатовати да је овим потврђен *први део шесте посебне хипотезе*.

Увидом у савремене економске односе између Републике Србије и Руске Федерације може се приметити да је сарадња двеју земаља најинтензивнија у домену енергетике. Како је Русија богата природним ресурсима, у првом реду нафтом и гасом, а Република Србија највећи део својих потреба за овим енергентима задовољава увозом, не чуди чињеница да сарадњу двеју земаља, поред историјских и политичких веза, обликује и питање енергетике. „Лукоил” представља највећег руског произвођача нафте и нафтних деривата који је званично у приватном власништву, док у Републици Србији и даље држи позицију другог највећег играча на тржишту нафтних деривата.¹⁰⁰⁴ Такође, економски оправдан или не, овај договор о купопродаји НИС-а за Републику Србију је засигурно имао политичке импликације на приближавање односа двеју страна, као и даљи развој енергетске повезаности двеју земаља. Након довршавања трансакције у фебруару 2009. године „Гаспром” је започео обећана улагања у модернизацију технолошких капацитета НИС-а, а увелико се причало и о завршетку

¹⁰⁰³ Видети: Драган Ђукановић, *Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима*, оп. цит., стр. 94.

¹⁰⁰⁴ „О компанији Лукоил”, Лукоил Србија д.о.о., 16/10/2013, доступно на: <https://lukoil.rs/sr/About/GeneralInformation/>, приступљено: 01/06/2024.

преостала два пројекта поменута у кровном аранжману из 2008. године. Подземно складиште гаса „Банатски Двор” је након реконструкције и модернизације било пуштено у рад крајем 2011. године, са власничком структуром идентичном оној из договора око НИС-а, „Гаспром” 51%, а „Србијас” као представник Републике Србије, 49%.¹⁰⁰⁵

Ако даље посматрамо енергетску зависност Србије од Русије, треба узети у обзир и детаљ из уговора о купопродаји НИС-а о којем није било пуно речи у јавности. Наиме, поред имовине која је била део купопродајног договора, са НИС-ом је у пакету продато и власништво над свим нафтним и гасним налазиштима у Републици Србији, као и право експлоатације бушотина у Анголи.¹⁰⁰⁶ Иако резерве нафте и гаса у Републици Србији нису велике и ако узмемо за пример 2019. годину, када је домаћа производња задовољавала 25% домаћих потреба за нафтом, односно 15% за гасом,¹⁰⁰⁷ препуштањем управљања овим природним ресурсима другој страни једним делом се потчињава енергетска безбедност зарад краткорочног профита већинског власника. Увидом у статистичке податке уочили смо осетан раст производње нафте и гаса из домаћих бушотина од 2009. године наомамо, што више иде у прилог краткорочним економским интересима него енергетској безбедности.

Када је реч о пројекту „Јужни ток”, ствари се нису одвијале нимало повољно за Републику Србију. Иако договорен између „Гаспрома” и италијанског ЕНИ-ја, као један од најважнијих коридора који ће спајати руски гас са јужном Италијом, до пуне реализације овог пројекта никад није дошло. Уплитање Сједињених Америчких Држава¹⁰⁰⁸ и процедуралне замерке које су дошле из Европске комисије о неусаглашености са регулативом ЕУ дефинитивно су ставиле тачку на даљи развој овог пројекта.¹⁰⁰⁹ Иако од српских власти најављен као пројекат који не само што ће обезбедити сигурност у снабдевању природног гаса већ ће бити и озбиљан извор прихода од наплате транзитних такси,¹⁰¹⁰ очигледно је да су у тренутку отварања сукоба у Украјини и припајања Крима Русији 2014. године трвења светских сила на међународном нивоу имала озбиљне импликације и на Републику Србију. Када се из те визуре сагледа ситуација у вези са „Јужним током”, отвара се простор за даљу дискусију да ли формализација стратешког партнерства са Русијом може осигурати Републици Србији повољну позицију, с обзиром на различите геополитичке игре, које посредно утичу на њене стратешке интересе.

Поред инфраструктурних пројеката и директних улагања у енергетске капацитете, за процену зависности Републике Србије од стране Руске Федерације у

¹⁰⁰⁵ „Почело да ради подземно складиште гаса ‘Банатски двор’”, *Танјуг*, 05/10/2014, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/163260/pocelo-da-radi-podzemno-skladiste-gasa-banatski-dvor.php/>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁰⁶ “Agreement for the sale and purchase of socially-owned and share fund capital of Beopetrol a.d. by public tender”, *Agency for Privatisation*, 26/09/2003, available from: <https://privatizacija.privreda.gov.rs/upload/company/contract/2339749.PDF>, accessed: 01/06/2024.

¹⁰⁰⁷ „Енергетски биланси, 2019.”, *Републички завод за статистику Србије*, 01/01/2021, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20215670.pdf>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁰⁸ „САД: Обуставити прљави посао ‘Јужни ток’”, *РТС*, 21/11/2011, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1714624/sad-obustaviti-prljavi-posao-juzni-tok.html/>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁰⁹ „Русија неће наставити са реализацијом пројекта ‘Јужни ток’”, *Енергетски портал*, 05/09/2016, доступно на: <https://energetskiportal.rs/rusija-nece-nastaviti-sa-realizacijom-projekta-juzni-tok/>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰¹⁰ „Пола милијарде евра од Јужног тока”, *РТС*, 21/10/2009, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/242891/pola-milijarde-evra-od-juznog-toka.html?print=true/>, приступљено: 01/06/2024.

енергетској сфери вреди анализирати и ниво трговинске повезаности двеју земаља по овом питању. Не треба уложити превише размишљања да би се претпоставило да у увозу из Русије доминирају нафта и гас. У посматраном периоду ове анализе могу се уочите благе осцилације у вредносном учешћу нафте и гаса у укупном увозу из Русије, пре свега као резултат смањења светске цене нафте у периоду након 2015. године, али без потенцијала да оспоре чињеницу да ова два енергента доминирају у вредности увоза. Како је Русија глобално један од највећих снабдевача овим енергентима на међународном нивоу, не треба пуно да изненађују наведени статистички подаци и у случају Републике Србије оваква композиција увоза. Међутим, оно што је можда значајније за дату анализу јесте компаративни преглед увезених количина из Русије и из других земаља, како би се могао извући јаснији закључак о позицији сваког од играча на тржишту у овом домену. У предметном истраживању узели смо у разматрање удео у увозу руске нафте, деривата и сродних производа у укупној количини увоза за период од 2009. до 2019. године. На основу посматраних података може се опазити генерални тренд опадања овог удела, пре свега као резултат повећања домаће производње и уласка на тржиште нових играча, на првом месту Ирака, који у периоду од 2016. године бележи пуни повратак на светско тржиште нафте.¹⁰¹¹ Посматрајући ове податке, може се дати оцена да и поред потписаног споразума о сарадњи у области енергетике у 2009. години и каснијег стратешког партнерства, уопштено говорећи, значај Русије као снабдевача нафтом и нафтним дериватима опада, иако се не треба ни у ком случају потценити њена позиција. Поред тога, може се може извести генерални закључак да је Русија у посматраном периоду држала јаку позицију у домену зависности Републике Србије од увоза сирове нафте. Такође, приметна је тенденција слабљења те позиције због повратка традиционалних играча на светско, а последично и на српско тржиште, као и због осетне веће домаће производње. Статистички подаци говоре у прилог томе да је ниво зависности Републике Србије у односу на Русију, када је у питању природни гас – висок. Ако се на претходни закључак надовеже информација да су мале шансе да Република Србија кроз изградњу „Турског тока“ обезбеди диверсификацију порекла природног гаса који ће моћи да увози, позиција Русије по овом питању постаје још јача, са slabим изгледима да се ишта промени у наредном периоду. Узевши у обзир економску анализу односа Републике Србије и Руске Федерације, сматрамо да је продубљивање односа са Русијом важно из угла анализе стања у енергетском сектору, који је и даље у највећој мери ослоњен на сарадњу са Русијом. Како српско-руска економска сарадња није претерано развијена у другим областима, већ се доминантно базира на сарадњи у области енергетике, можемо само делимично да потврдимо *шесту посебну хипотезу*.

Поједини аутори сматрају да је потписивање енергетског споразума којим је руски „Гаспром“ купио српски НИС означило прекретницу у односима Србије и Русије јер је тиме „предата контрола над целокупном гасном и нафтном инфраструктуром Србије гигантском руском гасном монополу, означивши тако нову еру руске економске укључености”.¹⁰¹² Такође, постоји перцепција и у српској и у међународној јавности да Русија у домену економских активности не пружа најбољу алтернативу за ЕУ,¹⁰¹³ јер статистички подаци показују да Србија задржава велики трговински дефицит са Русијом, чији је увоз претежно концентрисан у енергетском сектору, док је трговина са ЕУ и даље доминантна.¹⁰¹⁴ Фактори попут застоја у европским интеграцијама због

¹⁰¹¹“Crude oil exports for Iraq”, *Fred*, 19/04/2024, available from: <https://fred.stlouisfed.org/series/IRQNXGOCMBD//>, accessed: 01/06/2024.

¹⁰¹² Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op.cit., pp. 103-124, (p. 104).

¹⁰¹³ Александар Гајић, Слободан Јанковић, *Четири стуба српске спољне политике*, оп. цит., стр. 182.

¹⁰¹⁴ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit. p. 109.

косовске кризе и неуспеха у преговорима о стабилизацији и придруживању омогућили су Русији да истакне своје интересе у Србији. То се може објаснити теоријом равнотеже интереса Рандала Швелера, према којој се државе удружују из превасходно прагматичних разлога, односно због постојања заједничких интереса и могућности. Дакле, имајући у виду да је интерес главна детерминанта опредељивања држава за неку сарадњу, којом се слабије државе врло често „одричу дела спољнополитичке аутономије”,¹⁰¹⁵ на нашем примеру се може закључити да је оваквим модалитетом сарадње постигнута диспропорција у интересним позицијама српске и руске стране.

Управо ови економски интереси не само да су проузроковали дисонантне тонове и трвење међу политичким елитама у Србији већ су довели и до преко потребне расправе међу стручњацима за међународне односе који се баве српско-руским односима. Како савремене везе између Србије и Русије почивају на српској зависности од руских енергената и на руској одбрани Косова и Метохије у Савету безбедности Уједињених нација, већ на први поглед се јасно може видети да је реч о узајамно корисном односу. О томе сведочи и продаја НИС-а руском „Гаспрому” и потписивање енергетских уговора одмах након руског вета у Савету безбедности УН на Ахтисаријев план и преговоре из Беча о решењу статуса КиМ.¹⁰¹⁶ Амбивалентност традиционалног пријатељства између Русије и Србије може се сагледати и кроз призму економских интереса, као што смо већ нагласили, али свакако и из перспективе питања о Косову.¹⁰¹⁷ Њихов прожимајући однос потврђује тезу да је пријатељство између држава релативна категорија у међународним односима, као и да се на то не треба ослањати превише, јер, како тврди Рејмон Арон, „околности не чине само однос снага који се може проценити, већ и вероватно понашање других учесника.”¹⁰¹⁸ Преливање ефеката кризе на Космету и на Јужну Осетију и Абхазију, једностраним проглашењем независности Јужне Осетије и Абхазије, и руске реакције по овом питању само су потврдиле претходну тезу.¹⁰¹⁹ Након ових догађаја пољуљано је и поверење у руску заштиту Косова као ‘стуба’ српско-руских односа, јер „садржи елементе који доводе у сумњу дугорочну поузданост наводног територијалног гаранта Србије.”¹⁰²⁰

Такође, поље на којем је најочигледније неслагање и протестовање ЕУ јесте питање усаглашавања Републике Србије са Заједничком спољном, безбедносном и одбрамбеном политиком ЕУ. Кулминација „украјинске кризе“ резултирала је руском анексијом Крима 2014. године, што је даље изазвало увођење санкција од стране Европске уније и САД према Русији, а последично и додатне притиске на Србију да усагласи свој приступ новонасталој ситуацији.¹⁰²¹ Као земља која је изразила намеру да постане део ЕУ, Република Србија је преузела обавезу да у току претприступних

¹⁰¹⁵Randal L. Schweller, *Bandwagoning For Profit: Bringing The Revisionist State Back In*, op. cit., p. 88.

¹⁰¹⁶ Тадашњи министар спољних послова Републике Србије Вук Јеремић демантује спекулације о повезаности подршке Руске Федерације „дипломатској борби Србије за одбрану уставног поретка и очување територијалног интегритета... са гасним аранжманом”. Више о томе на: „Приоритети Србије очување територијалног интегритета и европске интеграције”, *Влада Републике Србије*, 17/01/2009, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/101798/prioriteti-srbije-ocuvanje-teritorijalnog-integriteta-i-evropske-integracije.php>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰¹⁷ Видети: Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op.cit., pp. 103-124.

¹⁰¹⁸ Рејмон Арон, *Мир и рат међу нацијама*, op. cit., стр. 321-322. Наведено према: Марко Љ. Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. цит., стр. 128.

¹⁰¹⁹ Путин сматра да је поређење Косова са Јужном Осетијом и Абхазијом оправдано, више о томе на: “Putin ubezhden, shto sravnenie Kosovo s Juzhnoi Osetiei i Abkhaziei obosnovanno”, op. cit., p. 115.

¹⁰²⁰ Ibidem, p. 124.

¹⁰²¹ Видети више: Ana Jović Lazić, *Alignment of the Republic of Serbia with the Common Foreign, Security and Defense Policy of the EU: Obligations, Achievements, and Challenges*, op. cit.

преговора кроз своје активности на међународно-политичком плану прилагоди своје ставове и активности онима које су чланице ЕУ изгласале као заједничку спољну политичку позицију ове заједнице. Иако у току самих преговора, све до прикључења ЕУ, свака од земаља кандидата има одређену дозу слободе у вођењу сопствене спољне политике, ипак се од сваке од њих очекује да и током приступних преговора степен усаглашености њихових политика прати генерални курс ставова које заступа Брисел.¹⁰²²

Пошто Република Србија и даље није званични члан ЕУ, маневарски простор, иако не толико издашан, даје јој прилику да спољну политику води пре свега ка остварењу националних политичких интереса како би и даље наставила са балансирањем између двеју сила. Како питања попут владавине права, демократије, слободе медија, дијалога са Приштином, као и суштинске реформе јавне управе и правосуђа у приличној мери оптерећују процес преговора Републике Србије и ЕУ, евентуално потпуно усклађивање спољне политике Републике Србије са званичном заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ не би донело значајне помаке у процесу приближавања. Из тог контекста се може посматрати одлучност Републике Србије да не прибегне увођењу санкција Русији и поред притисака и позива из Брисела на тај корак. Евентуално приклањање ЕУ по питању рестриктивних мера усмерених према Русији Републици Србији би донело више ризика за погоршање билатералних односа са Русијом и, последично, слабљење позиције у међународној заједници и могућу енергетску кризу.

Међутим, иако се прагматичан приступ Србије чини оптималном стратегијом наспрам искључивог сврставања на једну или на другу страну, у односу на текуће регионалне и глобалне изазове, то решење дугорочно није одрживо. Ову тезу потврђују и односи са Русијом, којима све више недостаје почетног ентузијазма и поверења, али и спор и неизванстан процес интеграција Србије у Европску унију. С обзиром на то да се Србија није одрекла свог европског пута, самим тим није ни изводљиво да на дужи рок остане веран и поуздан савезник руске државе, јер ће када постане пуноправна чланица ЕУ у потпуности морати да хармонизује своју спољну и безбедносну политику са политиком Уније, а блиске везе са Русијом и било којим другим актером у међународним односима мора бити усаглашен са тренутном политиком. Штавише, уколико се наговести расплет у вези са питањем Косова, то потенцијално може да означи и крај руског утицаја у овом делу света.¹⁰²³

Када се сагледају укупни односи Србије са Уједињеним Арапским Емиратима, стиче се утисак да склапање стратешког партнерства са овом државом нема пуно смисла. Такву констатацију можемо оправдати са неколико аргумената. На првом месту, ако у разматрање узмемо кључне стратешке циљеве спољне политике Србије, односно заштиту територијалног интегритета и суверенитета и чланство у Европској унији, одабир УАЕ за стратешког партнера Републике Србије не прати у потпуности логички след њених стратешких националних интереса. Пре свега, када је реч о решавању питања статуса Косова, имајући у виду да су УАЕ били међу првим земљама на Блиском истоку које су признале независност јужне српске покрајине, као и да у блиској прошлости спољна политика УАЕ није била наклоњена националним интересима Србије, мала је вероватноћа да ова земља може представљати адекватног савезника и подршку Републици Србији. Исто тако, у контексту европских интеграција Србије, УАЕ, као земља која не припада истом региону и која је географски лоцирана на

¹⁰²² Ibidem.

¹⁰²³ Andrew Konitzer, *Serbia between East and West*, op. cit., p. 124.

другом континенту, нема директан утицај на динамику овог процеса. Међутим, поједине активности на пољу економске сарадње између Србије и УАЕ могу индиректно негативно утицати на перспективу европског пута Србије. Ово се посебно односи на недостатак транспарентности у њиховој економској сарадњи, што је у супротности са европским стандардима на пољу владавине права. Напослетку, узевши у обзир сарадњу на пољу економије, која чини основу билатералних веза између двеју земаља, можемо констатовати да Србија не може да се похвали ни превише перспективном сарадњом. Томе у прилог говоре скромна трговинска размена, неповољни кредити и инвестиције оптерећене контроверзама и нетранспарентним начином пословања.

Према томе, можемо само делимично потврдити *седму посебну хипотезу*, која говори о оснаживању економских односа Србије са Уједињеним Арапским Емиратима кроз потписивање стратешког партнерства са том земљом. Након 2013. године, када је отворено ново поглавље у односима Србије и Уједињених Арапских Емирата, склапањем стратешког партнерства двеју земаља подигнут је ниво економске сарадње, улагање УАЕ у српски авио-транспорт, пољопривреду и грађевински сектор обележило је економску сарадњу двеју земаља у наредним годинама. Штавише, УАЕ су били на првом, односно другом месту по вредности извозне дестинације за српску наменску индустрију у 2018, односно 2019. години.¹⁰²⁴ Иако су политички на различитим странама, последња деценија је донела значајно повећање економске сарадње, што је довело до преокрета у билатералним односима двеју земаља. Економски интереси су превагнули, чинећи УАЕ једним од најзначајнијих тржишта за српско наоружање и опрему. Међутим, Србија скоро сваке године бележи трговински суфицит у робном промету са УАЕ, али због релативно ниске вредности, овај суфицит има умерен значај за српски спољнотрговински биланс. Такође, иако инвестиције из УАЕ нису мале по вредности, стиче се утисак да обилују бројним контроверзама и представљају непотребан терет српским властима у смислу објашњавања ситуације својим партнерима са Запада, пре свега онима у Европској унији, који често наводе да аранжмани са УАЕ одступају од добрих пракси ЕУ. Истовремено, неповољни кредити без посебних услова које УАЕ одобравају Србији представљају нит која одржава билатералну сарадњу двеју земаља у континуитету.

Из угла билатералних веза између Републике Србије и Азербејџанске Републике можемо закључити да се ради о државама са донекле сличним спољнополитичким проблемима и изазовима. Без обзира на не тако дугу традицију односа, као и географску удаљеност, Азербејџан, баш као и Србија, услед унутрашњих територијалних проблема и специфичног геостратешког положаја, настоји да одржава мултивекторску спољну политику, балансирајући између Истока и Запада. Подршка Азербејџана територијалном интегритету Србије, посебно у контексту питања Косова, као и подршка Србије азербејџанским захтевима у вези са спором око Нагорно-Карабаха, до сада је била доследна. Азербејџан је више пута истакао да је питање Косова преседан који може угрозити међународни поредак, те је стога неопходно задржати доследност у поштовању међународног права.¹⁰²⁵ Сарадња између Србије и Азербејџана може послужити као пример како се билатерални односи међу мањим и географски удаљеним државама могу користити за промоцију међународног права и регионалне стабилности. Стога, можемо извести закључак да развој стратешких односа

¹⁰²⁴ *Емирати у Србији 'паркирају' свој капитал у Европи*, оп. цит.

¹⁰²⁵ „Косово у Интерполу би био озбиљан преседан”, *Политика*, 24/06/2019, доступно на:

<https://www.politika.rs/scc/clanak/432420/Kosovo-u-Interpolu-bio-bi-ozbiljan-presedan>,

приступљено:

10/06/2024.

Србије са Азербејданском Републиком, базиран на узајамном разумевању и подршци две земље, услед сличних проблема са којима се суочавају, има шансе да учврсти њихове везе и осигурава континуирану подршку територијалном интегритету Србије на међународном плану, чиме потврђујемо *први део осме посебне хипотезе*.

Када је реч о економској сарадњи, можемо закључити да Азербејдан и Србија граде своје економске односе на областима као што су енергетика, инфраструктура и пољопривреда. Примера ради, енергетика је једна од најзначајнијих области сарадње између Србије и Азербејдана који, као један од главних произвођача нафте и гаса у региону и види Србију као важног партнера за дистрибуцију својих енергетских ресурса у Европи.¹⁰²⁶ Србија, са своје стране, настоји да диверсификује своје енергетске изворе и осигура енергетску сигурност¹⁰²⁷ што је посебно значајно у контексту глобалних енергетских криза и потребе за стабилним и поузданим снабдевањем енергијом. Повећање броја азербејданских инвестиција у Србији свакако доприноси економском расту Србије и побољшава економске односе између две земље. Трговинска размена Србије и Азербејдана је у периоду од 2009. до 2019. године била генерално на ниском вредносном нивоу са осетним осцилацијама од 2012. до 2016. године. Оно што је позитивно за Србију јесте да је у целом посматраном периоду забележен спољнотрговински суфицит са Азербејданом, али са генерално скромним вредностима. Економска сарадња између Србије и Азербејдана има велики потенцијал за даљи развој, те можемо констатовати да продубљивање добрих односа са Азербејданском Републиком, пре свега у погледу инвестиција азербејданске стране у инфраструктурне пројекте у нашој земљи, доприноси економском развоју Србије. Поред подршке очувању територијалног интегритета и суверенитета Србије ово пружа основу да се у потпуности потврди и *осма посебна хипотеза*.

Ако узмемо у обзир историјске везе, као и заједничко културно и религијско наслеђе које повезује Републику Србију са Републиком Грчком, можемо констатовати да се закључивањем стратешког партнерства између ове две земље, наставља и традиција њихових блиских веза. Споне у области културе и пријатељски односи између српског и грчког народа имају дубоке корене у историји две нације, и самим тим представљају темељ за наставак свеобухватне сарадње које две државе имају у областима као што су образовање, уметност, религија, туризам и спорт. Узимајући у обзир да овакав облик стратешке сарадње има потенцијал да позитивно утиче на даљи развој економске сарадње између двеју држава, може се констатовати да, у периоду од пет година након успостављања стратешког партнерства до данас, Србија још увек није остварила значајнији успех у том погледу.

С обзиром на то да је економска сарадња Србије и Грчке је бележила завидан ниво све до 2008. године, намеће се закључак да је управо глобална економска криза, која је у великој мери негативно утицала на грчку економију, имала негативан утицај на то. Период после 2009. године бележи стагнацију инвеститорске активности између Грчке и Србије која је умногоме кореспондирала са све сложенијом ситуацијом у грчкој економији. Када се погледа на агрегатном нивоу у посматраном периоду од 2010. до 2018. године је у ствари дошло до већег одлива него прилива инвестиција из Грчке и то у износу од близу 175 милиона евра.¹⁰²⁸ Међутим, са стабилизацијом економских прилика у Грчкој може се потенцијално очекивати да Србија постане поново занимљива дестинација за грчке инвеститоре, те стога можемо констатовати да овај аспект сарадње има велики потенцијал ако узмемо у обзир околности пре избијања

¹⁰²⁶ Србија са Азербејданом потписала споразум о стратешким партнерствима, оп. цит.

¹⁰²⁷ Србија и Азербејдан потписали Споразум о сарадњи у области енергетике, оп. цит.

¹⁰²⁸ Инвестиције у Србији 2000-2020, оп. цит.

кризе. У робном извозу Србије у Грчку се може приметити генералан тренд раста са периодом од 2014. године до 2017. године, који бележи значајнији пад у вредности извоза. Како је укупна вредност сарадње две земље једва прешла 500 милиона долара у 2019. години, на основу величина две економије, може се оценити као скромна размена,¹⁰²⁹ те пун потенцијал који ова трговинска сарадња може да донесе тек треба искористити. То дају основу за само делимично потврђивање првог дела *девете посебне хипотезе*.

Кроз стратешко партнерство са Републиком Грчком, Србија потврђује чврсту опредељеност према европским интеграцијама јер је ово једно од три стратешка партнерства Србије са неком од држава чланица ЕУ. Као и у случају Републике Италије и Републике Француске, закључивањем стратешког партнерства са Републиком Грчком Србија гради билатералне везе унутар мултилатералног оквира сарадње и настоји да обезбеди чвршћу подршку за пуноправно чланство у ЕУ. Иако је Грчка је једна од земаља Европске уније која активно подржава проширење на Западни Балкан, јер је прикључење овог региона са којим је Грчка и географски повезана од њеног стратешког интереса, не треба заборавити да се још увек не назире јасан датум прикључења Србије ЕУ. То даље наводи на размишљање да Србија није у потпуности искористила сав потенцијал овог стратешког партнерства што даље пружа основу да делимично потврдимо *девету посебну хипотезу*.

Такође, значајна ставка у српско-грчким односима јесте и чињеница да је Грчка једна од пет земаља Европске уније која не признаје независност Косова и Метохије. За овакав став Грчке заслужан је првенствено грчко-турски спор око Кипра. Ипак, недавна политичка дешавања, посебно у контексту питања Косова, поставили су нове изазове пред овај савез, јер би потенцијално признање Косова од стране Грчке могло довести до проблема са Кипром, с обзиром на то да би овај потез могао поставити преседан за северни део Кипра који је под турском контролом.¹⁰³⁰ Док Грчка покушава да балансира између подршке Србији и међународних притисака,¹⁰³¹ Кипар, остаје чврсто против признања Косова¹⁰³² страхујући од утицаја који потенцијални пријем Косова у Савет Европе може имати на северни део острва који је под контролом Турске. Са друге стране, промена Грчке политике према питању Косова могла би да наруши билатералне односе са Србијом, као и њихово стратешко партнерство, али није сигурно у којој би мери могло партнерство допринети да до тога не дође.

На основу спроведеног истраживања, можемо само делимично да потврдимо *општу хипотезу* рада, према којој стратешка партнерства представљају најбољи оквир сарадње Републике Србије са другим земљама. Евидентно је да су стратешка партнерства у одређеној мери допринела развоју економских односа Србије са некима од њених седам стратешких партнера у периоду између 2009. и 2019. године, што се може сагледати и увидом у њихове појединачне односе, али одабир стратешких партнера није у потпуности адекватан. То се може приметити на примеру стратешког партнерства са Уједињеним Арапским Емиратима, државом која, поред тога што не

¹⁰²⁹ Примера ради, робна размена са Бугарском у истом периоду је била 1,2 милијарде долара.

¹⁰³⁰ „Грчка би признањем Косова себи створила проблем са Кипром”, *Вести онлајн*, 27/05/2021, доступно на: <https://www.vesti-online.com/grcka-bi-priznanjem-kosova-sebi-stvorila-problem-sa-kiprom/> приступљено: 10/06/2024.

¹⁰³¹ „Грчка признаје тзв. Косово? Огласили су се”, *Б92*, 11/03/2023, доступно на: https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=2397582 приступљено: 10/06/2024.

¹⁰³² „Званични Кипар за Нова.рс једном речју одговорио на Блинкенову најаву да ће признати Косово”, *Нова.рс*, 29/03/2023, доступно на: <https://nova.rs/vesti/politika/zvanicni-kipar-za-nova-rs-jednom-recju-odgovorio-na-blinkenovu-najavu-da-ce-priznati-kosovo/> приступљено: 10/06/2024.

спада у четири спољнополитичка стуба Србије, не доноси ни економске бенефите у довољној мери да би ова сарадња имала основа да буде подигнута на ниво стратешког партнерства. Такође, сарадња Србије са УАЕ нема директан утицај на остваривање неког од два стратешка спољнополитичка приоритета Србије. Са друге стране, односи са једним од четири најбитнија актера, односно Сједињеним Америчким Државама, нису крунисани стратешким партнерством, иако за тако нешто има много више основа.

Такође, на примеру Србије није доказано да стратешка партнерства доносе користи које формални савези могу пружити некој земљи, уз истовремену слободу деловања у спољној и безбедносној политици. На првом месту то се може образложити тиме што је овакав вид диверсификовања савезништава донекле помогао Србији да очува свој територијални интегритет, кроз партнерства са сталним чланицама Савета безбедности УН - Русијом, Кином, као и државама које нису признале једнострану сецесију - Азербејџаном и Грчком, али не и да у потпуности реши ово питање позитивним исходом по своје националне интересе, као што би својевремено могло да се реши чланством у НАТО-у или сврставањем уз САД. Међутим, како је то време прошло и неке друге околности из међународног система су у међувремену преовладале, о успеху таквог начина вођења спољне политике можемо говорити само у кондиционалу. Тренутни сигнали са системског нивоа говоре у прилог томе да САД и ЕУ врше притиске на Србију да призна независност Косова, а Русија и Кина правом вета у Савету безбедности УН чувају територијални интегритет и суверенитет Србије. Дакле, ако посматрамо системски ниво анализе Запад шаље ограничења, а Исток подстицаје на спољнополитичке креаторе, те они тиме вођени спроводе избалансирану спољну политику.

Поред тога, иако је стремљење Србије ка чланству у Европској унији опстало до данас и временом се издвојило за главни стратешки приоритет њене спољне политике, можемо констатовати да деловање Србије није увек усклађено са тим циљем. Постепено усаглашавање безбедносне и спољне политике земље кандидата за чланство у ЕУ са заједничком спољном, безбедносном и одбрамбеном политиком Уније у случају Републике Србије наилазило је на многа спорна питања. Примера ради, када је реч о безбедносној политици, прокламована војна неутралност на примеру Србије је свакако у колизији са њеним главним стратешким приоритетом, што се може закључити и из одредаба Лисабонског уговора.¹⁰³³ Као држава која је у статусу кандидата за чланство, Србија је у обавези да прихвати одбрамбене и безбедносне одредбе овог уговора и постепено усаглашава своју политику у овој области са политиком Уније, тако да, у случају да настави тим путем, „од њене прокламоване војне неутралности неће остати готово ништа.“¹⁰³⁴ Исто тако, блиски односи са Русијом, нарочито након избијања „украјинске кризе“ и додатних заостравања односа између ЕУ и Русије, могу представљати терет европским интеграцијама Србије. Узевши у разматрање чињеницу да „земље кандидати имају већу обавезу да се ускладе са стандардима ЕУ у области заједничке спољне, безбедносне и одбрамбене политике него постојеће државе чланице ЕУ“, намеће се закључак да аутономија у спољнополитичком деловању држава које претендују да постану пуноправне чланице ЕУ, услед оваквих услова може бити врло ограничена.¹⁰³⁵ Оваква ситуација значајно сужава маневарски простор Републике Србије, доводећи је у позицију у којој би могла

¹⁰³³ Уговор из Лисабона о измени Уговора о Европској унији и Уговора о оснивању Европске заједнице, оп.цит.

¹⁰³⁴ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 108.

¹⁰³⁵ Christophe Hillion, "Adaptation for autonomy? Candidates for EU membership and the CFSP", *Global Affairs*, Vol. 3, No. 3, 2017, p. 265. Наведено према: Ana Jović Lazić, *Alignment of the Republic of Serbia with the Common Foreign, Security and Defense Policy of the EU: Obligations, Achievements, and Challenges*, op. cit., p. 316.

бити приморана да бира између одржавања блиских односа са Руском Федерацијом и наставак процеса придруживања Европској унији. Ово потенцијално угрожава значај и стабилност стратешког партнерства које Србија има са Русијом.¹⁰³⁶

11.2. Давање закључака, предлога и препорука актуелној и будућим владама Републике Србије са циљем превазилажења препрека, а максимизирања шанси и домета стратешких партнерстава у међународним односима

Континуитет у политици стратешких партнерстава и након 2019. године Република Србија је исказала већ 2021. године, закључивши стратешко партнерство са Републиком Мађарском. Потписивање Споразума о стратешком партнерству између Србије и Мађарске 8. септембра 2021. године означило је формализацију дугогодишње сарадње и поставило јасне циљеве за будућност. Овај споразум обухвата различите аспекте билатералних односа, укључујући политичку координацију, заштиту људских и права националних мањина, економски развој, инфраструктурне пројекте, енергетску сигурност, образовање и културу. Он такође наглашава значај сарадње у области туризма, где се предвиђају заједнички напори у промоцији туристичких потенцијала обеју земаља. У области иновација, акценат је стављен на еколошки прихватљив транспорт, дигитализацију и вештачку интелигенцију. Њихова конзуларна сарадња унапређиваће се кроз заједничко коришћење дипломатских мисија, док је у области образовања и културе предвиђена директна сарадња између образовних и културних институција, промовисање образовања на матерњем језику и очување културно-историјског наслеђа. Споразум се осврће и на сарадњу у области науке и технологије, где се обе стране обавезују на подстицање билатералне мобилности истраживача и заједничког учешћа у европским и међународним програмима за истраживање и развој. У области социјалне политике, размена искустава у постизању економског раста и смањењу државног дуга представља важан елемент сарадње. Такође, овај споразум обухвата заједничке напоре у развоју стратегија за подршку особама са инвалидитетом и старијим особама, као и унапређење спортских и омладинских програма. Све ове иницијативе имају за циљ стварање стабилног и просперитетног окружења за грађане обеју земаља, док се истовремено јачају пријатељски односи и сарадња између Србије и Мађарске.¹⁰³⁷

Када је реч о односима између Србије и Мађарске, можемо приметити да су доживели значајан развој последњих година,¹⁰³⁸ еволуирајући из стандардне билатералне сарадње у стратешко партнерство које обухвата политичке, економске,

¹⁰³⁶ Dragan Đukanović, "The Process of Institutionalization of the EU's CFSP in the Western Balkan Countries during the Ukraine Crisis", *Croatian International Relations Review*, vol. 21, no. 72, 2015, p. 88. Наведено према: *Ibidem*, p. 323.

¹⁰³⁷ „Закон о потврђивању Уговора између Владе Републике Србије и Владе Мађарске о пријатељским односима и сарадњи у области стратешког партнерства”, *Народна скупштина Републике Србије*, 08/09/2021, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/13_saziv/2513-22%20-%20Lat.pdf, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰³⁸ „Однос Србије и Мађарске на највишем историјском нивоу”, *РТВ*, 09/09/2022, доступно на: https://rtv.rs/sr/lat/politika/odnosi-srbije-i-madjarske-na-najvisem-istorijskom-nivou_1372188.html, приступљено: 01/06/2024.

културне и инфраструктурне аспекте.¹⁰³⁹ Ово партнерство је формализовано кроз низ споразума и заједничких пројеката, који, поред тога што јачају везе између двеју земаља, доприносе и стабилности и просперитету целог региона. Сарадња између Србије и Мађарске има дубоке корене, који сежу неколико векова уназад, међутим, модерни односи добили су замаха након демократских промена у Србији и приступања Мађарске Европској унији 2004. године. Један од битних момената у савременом развоју односа била је прва заједничка седница влада двеју земаља, одржана у Суботици 2014. године, што је поставило темеље за будућу сарадњу на вишем нивоу¹⁰⁴⁰ и обележило почетак интензивније сарадње на многим пољима, укључујући економију, културу, инфраструктуру и политичке односе.

Формирање Стратешког савета за сарадњу између Републике Србије и Мађарске, 20. јуна 2023. године, представља још један од кључних корака у јачању билатералних односа. Циљ овог савета јесте координација и надзор над спровођењем заједничких пројеката у различитим областима, укључујући инфраструктуру, енергетику, трговину и образовање.¹⁰⁴¹ Стратешки савет функционише као тело које окупља представнике влада, привредних субјеката и академске заједнице из обеју земаља, пружајући платформу за размену идеја и координацију активности. Његов задатак је да идентификује кључне области за сарадњу, дефинише приоритете и прати напредак у имплементацији заједничких пројеката. Овај савет такође служи као форум за решавање потенцијалних проблема и изазова који се могу појавити током спровођења заједничких иницијатива.

Њихова политичка сарадња огледа се у редовним сусретима на највишем нивоу, као и у координацији спољнополитичких ставова на међународној сцени, те тако премијер Мађарске Виктор Орбан и председник Србије Александар Вучић често наглашавају значај међусобног подржавања у питањима од националног интереса.¹⁰⁴² Орбанова посета Београду 2021. године¹⁰⁴³ и Вучићеве посете Будимпешти 2022. и 2023. године¹⁰⁴⁴ биле су прилике за даље јачање политичких веза и разговоре о кључним питањима од заједничког интереса, укључујући регионалну стабилност, европске интеграције и билатералну сарадњу. Политичка подршка Мађарске европским интеграцијама Србије игра значајну улогу у процесу приступања Србије Европској унији и Мађарска, као један од најгласнијих заговорника проширења ЕУ на

¹⁰³⁹ „Потписан Споразум о стратешком партнерству Србије и Мађарске”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, 08/09/2021, доступно на:

<https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/potpisan-sporazum-o-strateskom-partnerstvu-srbije-i-madjarske>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴⁰ „У Београду одржана прва заједничка седница влада Србије и Мађарске”, *Амбасада Републике Србије Будимпешта-Мађарска*, 01/07/2014, доступно на: http://budapest.mfa.gov.rs/lat/newstext.php?subaction=showfull&id=1404381130&ucat=118&template=HeadlinesLat&#disqus_thread, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴¹ „Прва седница Стратешког савета за сарадњу Републике Србије и Мађарске”, *Председник Републике Србије*, 20/06/2023, доступно на: www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/prva-sednica-strateskog-saveta-za-saradnju-republike-srbije-i-madjarske, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴² „Мађарска привржена европском путу Србије, заједно бранимо Европу”, *РТС*, 08/09/2021, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/4505179/srbija-madjarska-stratesko-partnerstvo-sporazum.html>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴³ „Орбан се састао са председником Вучићем”, *РТС*, 08/07/2021, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/4435504/.html?email=yes>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴⁴ „Председник Вучић у посети Мађарској”, *Председник Републике Србије*, 20/08/2023, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/predsednik-vucic-u-poseti-madjarskoj-32143>, приступљено: 01/06/2024.

Западни Балкан, често наглашава важност интеграције Србије у европску породицу народа.¹⁰⁴⁵

Међутим, са друге стране, имати Мађарску и Орбана за најпоузданијег партнера на ЕУ путу¹⁰⁴⁶ има и своје недостатке, с обзиром на то да ЕУ већ гледа на Орбанову политику са дозом критике и скептицизма због недовољног поштовања владавине права, корупције, слободе медија и других демократских стандарда.¹⁰⁴⁷ Потенцијални негативни утицај на динамику приступања Србије Европској унији може произићи из бојазни држава чланица да би Србија могла постати део такозваног 'клуба лоших момака'. Овај термин се користи за групу земаља, укључујући Мађарску, Пољску, Словачку и Словенију, које се, према наводима, перципирају као земље које не поштују у потпуности принципе и норме Европске уније.¹⁰⁴⁸ Стратешко партнерство између Србије и Мађарске наишло је на значајне критике из Брисела и због блиских односа које обе земље одржавају са Русијом и Кином, чији би претерани утицај могао угрозити стабилност и сигурност Европе.¹⁰⁴⁹ Србија и Мађарска често сарађују на пројектима који укључују кинеске инвестиције, као што је изградња брзе пруге Београд–Будимпешта, што Брисел види као потез који повећава зависност од Кине. Слично томе, блиски односи са Русијом, нарочито у енергетском сектору, додатно изазивају подозрење у ЕУ.

Са друге стране, економска сарадња између Србије и Мађарске доживела је процват, посебно у области трговине и инвестиционе сарадње. Њихова трговинска размена након успостављања односа на нивоу стратешког партнерства достигла је рекордних 3,65 милијарди евра у 2023. години, што је резултат интензивне економске дипломатије и заједничких напора да се уклоне трговинске баријере.¹⁰⁵⁰ Као што се може уочити из подата приказаних у табели број 11 спољнотрговинска робна размена Србије са Мађарском бележи значајније повећање од 2009. године, док је у 2022. години била чак четири и по пута већа него 2009. године. Међутим, приметан је и константан трговински дефицит Србије у робној размени са овом земљом, осим у 2023. години, када је забележен благи суфицит, пре свега као резултат мањег увоза електричне енергије и природног гаса. У извозу се истичу првенствено електричне машине и апарати, а у увозу енергенти.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁵ „Сијарто: Фокус председавања Мађарске ЕУ на проширењу Уније на Западни Балкан”, *Танјуг*, 26/04/2024, доступно на: <https://www.tanjug.rs/region/politika/85431/sijarto-fokus-predsedavanja-madarske-eu-na-prosirenju-unije-na-zapadni-balkan/vest>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴⁶ „Брнабић: Мађарска је најпоузданији партнер Србије на европском путу”, *Бема*, 08/09/2021, доступно на: <https://novimagazin.rs/vesti/255528-brnabic-madjarska-je-najpouzdaniji-partner-srbije-na-evropskom-putu>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴⁷ „Орбан је Вучићев учитељ”, *Deutsche Welle*, 17/01/2023, доступно на: <https://www.dw.com/bs/orban-je-vu%C4%8Di%C4%87ev-u%C4%8Ditelj/a-64418591>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴⁸ „Шта за Србију значи стратешко партнерство са Мађарском?”, *Данас*, 09/09/2021, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/politika/sta-za-srbiju-znaci-stratesko-partnerstvo-sa-madjarskom/>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁴⁹ “Europe’s Dangerous Dependence on China”, *Carnegie Europe*, 04/04/2023, available from: <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2023/04/europes-dangerous-dependence-on-china?lang=en>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁵⁰ „Момировић: Трговинска размена са Мађарском расте, циљ да буде четири милијарде евра”, *Танјуг*, 10/05/2023, доступно на: <https://www.tanjug.rs/ekonomija/srbija/29372/momirovic-trgovinska-razmena-sa-madarskom-raste-cilj-da-bude-cetiri-milijarde-evra/vest>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁵¹ *Извоз и увоз, по одсецима СМТК*, оп.цит.

Табела 11: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Мађарске у периоду од 2009. до 2023. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Извоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	62.019	48.404	63.991	79.988	65.378	49.832	49.584	47.309	73.154	52.202	64.053	68.520	106.202	118.970	87.447
	1 - Пића и дуван	3.781	3.706	5.837	6.127	4.852	5.348	4.885	4.553	4.895	5.724	8.873	8.171	10.903	10.086	9.889
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	8.312	8.994	20.064	10.977	37.475	26.477	23.623	39.758	24.941	24.693	27.776	30.768	34.019	59.496	33.537
	3 - Минерална горива, мазина и сродни производи	54.926	86.705	33.694	27.668	71.443	35.113	28.297	40.571	19.287	77.994	53.528	29.979	74.860	180.960	272.708
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	2.637	13.673	15.953	3.517	11.278	7.734	7.711	6.816	4.415	2.435	4.874	6.342	8.008	4.130	5.341
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непомени	17.237	29.953	43.407	33.570	47.191	60.700	54.317	71.512	91.935	141.375	143.533	145.141	191.330	227.773	164.330
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	59.709	63.017	97.858	85.377	91.026	90.805	73.294	112.436	181.622	226.077	215.977	177.775	250.953	300.921	242.290
	7 - Машине и транспортни уређаји	34.261	36.429	51.460	55.434	60.165	86.239	92.509	131.417	188.310	254.694	304.363	428.176	613.966	615.246	812.572
	8 - Разни готови производи	12.580	12.415	14.275	12.976	12.655	16.086	22.256	25.573	34.390	45.660	47.116	45.396	53.433	61.449	59.209
	9 - Производи непомени у СМТК Рев. 4	12	16	14	13	30	26	53	63	9	13	33	36	6	6	73
Извоз укупно у хиљадама УСД		255.476	303.391	346.553	315.646	401.495	378.360	356.529	480.006	622.956	830.866	870.125	940.302	1.343.690	1.579.936	1.687.396
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	26.084	28.608	52.343	53.656	75.661	95.330	66.240	71.667	83.523	91.063	89.313	108.573	144.182	153.565	172.429
	1 - Пића и дуван	2.052	1.195	2.385	2.685	4.097	7.502	7.644	9.548	9.364	10.374	10.646	9.553	12.425	21.884	19.216
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	5.655	12.498	21.448	33.488	49.487	46.857	31.155	28.028	36.264	29.673	21.362	22.616	33.318	43.745	39.442
	3 - Минерална горива, мазина и сродни производи	75.085	320.967	355.870	343.777	321.328	275.143	193.711	165.987	260.130	302.693	280.349	325.110	360.844	1.164.905	435.693
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	97	190	272	1.589	7.728	1.557	869	606	6.097	4.272	637	1.187	8.046	3.356	3.069
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непомени	74.666	142.213	161.750	180.245	177.820	173.691	155.508	153.052	174.094	206.976	190.438	332.876	279.199	294.652	283.860
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	79.641	84.510	106.022	118.195	138.501	147.140	144.821	146.252	169.419	188.208	161.638	148.237	182.350	180.240	158.593
	7 - Машине и транспортни уређаји	61.069	118.230	153.042	140.889	171.046	182.660	182.920	210.117	148.087	204.890	199.302	192.373	234.501	205.853	243.530
	8 - Разни готови производи	17.287	18.006	20.519	23.043	25.253	31.678	30.811	30.730	36.916	39.856	46.202	48.542	58.551	55.125	42.961
	9 - Производи непомени у СМТК Рев. 4	276.500	62.220	36.043	37.544	43.207	41.261	46.650	58.919	169.444	196.367	167.769	129.058	178.356	192.114	260.299
Увоз укупно у хиљадама УСД		618.135	788.636	909.693	935.112	1.014.129	1.002.219	860.327	874.906	1.093.338	1.274.370	1.167.656	1.318.125	1.491.771	2.315.439	1.659.090
Трговински биланс		(362.659)	(485.244)	(563.141)	(619.466)	(612.634)	(623.859)	(503.798)	(394.900)	(470.382)	(443.504)	(297.531)	(377.823)	(148.081)	(736.404)	28.306

Извор: Републички завод за статистику Србије

Један од кључних фактора за успех економске сарадње јесте усклађивање законодавних оквира и олакшавање пословног окружења за инвеститоре из обе земље. Владе Србије и Мађарске раде на уклањању административних препрека и стварању повољног амбијента за пословање, што подстиче инвестиције и доприноси економском расту. Поред тога, заједнички инфраструктурни пројекти, као што су изградња брзе пруге Београд–Будимпешта и гасног интерконектора, додатно унапређују логистичке капацитете и енергетску сигурност региона. Сарадња у области пољопривреде такође игра значајну улогу у економским односима двеју земаља. Србија и Мађарска раде на унапређењу аграрне производње, размени знања и технологија, као и на промоцији заједничких пољопривредних производа на међународном тржишту.¹⁰⁵² Ова сарадња доприноси расту пољопривредне производње, повећању извоза и стварању нових радних места у руралним областима. Један од најважнијих аспеката стратешког партнерства јесу заједнички инфраструктурни пројекти. Изградња брзе пруге Београд–Будимпешта, која је део шире иницијативе „Појас и пут“, представља кључни пројекат који ће значајно скратити време путовања између двеју престоница и унапредити логистичке капацитете региона.¹⁰⁵³ Поред железничких пројеката, постоје и бројни други инфраструктурни подухвати који укључују заједничке енергетске пројекте и развој логистичких центара. На пример, изградња заједничког гасног

¹⁰⁵² „Србија и Мађарска унапређују сарадњу у области пољопривреде”, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, 15/09/2021, доступно на:

<http://www.minpolj.gov.rs/srbija-i-madjarska-unapredjuju-saradnju-u-oblasti-poljoprivrede/?script=lat>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁵³ „Спојити Београд-Будимпешта са Пирејом”, Танјуз, 07/06/2017, доступно на:

<https://rtv.rs/hr/ekonomija/aktuelno/spojiti-beograd-budimpesta-sa-pirejom-830918.html>, приступљено: 01/06/2024.

интерконектора омогућава диверсификацију енергетских извора и повећање енергетске сигурности за обе земље,¹⁰⁵⁴ али у плану је и изградња нафтовода Србија–Мађарска, као и Панонског коридора, који ће омогућити двоструко веће капацитете за размену електричне енергије између ове две земље.¹⁰⁵⁵ Исто тако, и културна и образовна сарадња заузимају посебно место у стратешком партнерству, уз културне центре, који представљају важне институције за промоцију културне размене.¹⁰⁵⁶ Одржавање заједничких културних манифестација, размене студената и научно-истраживачких пројеката доприноси бољем разумевању и јачању пријатељских веза два народа.

Убрзо након периода обухваћеног нашим истраживањем свет је захватио један од највећих глобалних изазова у савременој историји, пандемија Ковид-19. Ова ситуација је већ почетком 2020. године изазвала здравствену и економску кризу широм света и значајно је утицала и на међународне односе. Билатералне везе између Србије и Кине током и након пандемије пружају јединствен увид у начин на који глобалне кризе могу продубити везе између земаља и служити као катализатор за унапређење билатералних односа.

Током пандемије, Србија је показала значајан политички заокрет према Кини, која је успела да заузме значајно место у спољној политици Србије. Председник Републике Србије Александар Вучић у више наврата је истицао значај кинеске помоћи током кризе, називајући чак председника Кине 'братом', док је у истом периоду Европска унија била критикована због споре и недовољне реакције на потребе Србије, што је додатно приближило Београд и Пекинг.¹⁰⁵⁷ Током најтежих тренутака пандемије Кина је пружила значајну помоћ Србији у виду медицинске опреме, маски, респиратора, вакцина и медицинског особља, што је значајно допринело позитивном ставу српског народа према Кини.¹⁰⁵⁸ Српски председник је лично дочекивао кинеске авионе са медицинском опремом и изражавао захвалност на сваком кораку. Ова помоћ је дошла у време када је Србији била најпотребнија, што је додатно ојачало поверење у кинеско-српско пријатељство и издвојило Кину као најважнији стуб спољне политике Републике Србије током пандемије Ковид-19.¹⁰⁵⁹ С друге стране, упркос значајној помоћи коју је ЕУ пружила Србији током пандемије, овај аспект није био довољно истакнут у јавности, што указује на потребу за бољом комуникацијом и видљивошћу европске подршке у будућности. Док је помоћ Кине наилазила на велику медијску

¹⁰⁵⁴ „Балкански ток - кренула испорука гаса за Мађарску преко Србије”, *Еуроњуз Србија*, 15/09/2021, доступно на:

<https://www.euronews.rs/biznis/biznis-vesti/19000/balkanski-tok-krenula-isporuka-gasa-za-madarsku-preko-srbije/vest>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁵⁵ „Бедовић Хандановић: Градња нафтовода до Мађарске креће већ наредне године”, *Политика*, 12/03/2024, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/603824/Dedovic-Handanovic-Gradnja-naftovoda-do-Madarske-krece-vec-naredne-godine>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁵⁶ „Српски културни центар отворен у Морахалому”, *Н1*, 08/07/2019, доступно на:

<https://n1info.rs/kultura/a498182-otvoren-srpski-kulturni-centar-u-morahalomu/>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁵⁷ Milan Seghier, “The Coronavirus Pandemic Lets China Score a Win in Serbia”, *Transatlantic Take*, 2020.

¹⁰⁵⁸ Jelena Gledić, Richard Q. Turcsányi, Matej Šimalčík, Kristína Kironská, Renáta Sedláková, “Serbian public opinion on China in the age of COVID-19”, *CEIAS*, 2021., available from: https://www.researchgate.net/publication/348607872_Serbian_public_opinion_on_China_in_the_age_of_COVID-19_An_unyielding_alliance, accessed on: 01/06/2024.

¹⁰⁵⁹ Przemysław Ciborek, “The People’s Republic Of China As A ‘Pillar’ In The Foreign Policy Of The Republic Of Serbia During Covid-19 Pandemic”, *Politeja*, 2021.

пажњу, помоћ ЕУ је била маргинализована, и поред тога што је ЕУ била највећи донатор Србији током пандемије, са више од 93 милиона евра помоћи.¹⁰⁶⁰

Све ово утицало је да, према истраживањима јавног мњења спроведеним током и након пандемије, српска јавност заузме углавном позитиван став према Кини, при чему више од 60% испитаника има позитивно мишљење о Кини, а велики број њих, више од 80%, верује да је Кина највише од свих земаља помогла Србији током пандемије.¹⁰⁶¹ Русија се перципира као друга по значају, док свега око половине испитаника мисли да је ЕУ помогла Србији током пандемије Ковид-19.¹⁰⁶² Ови ставови јасно показују да већи део јавности у Србији није упознат са значајном подршком коју је ЕУ пружила Србији и да је Кина успела да се представи као главни савезник Србије у борби против ковида, док је стварни обим европске помоћи остао у сенци. Овај феномен се често назива „корона дипломатијом”, јер су земље попут Кине и Русије користиле помоћ као средство за јачање свог утицаја у иностранству.¹⁰⁶³ Истраживање такође показује да српска јавност има позитиван став према кинеским инвестицијама и економској сарадњи. Више од половине испитаника сматра да су кинеске инвестиције корисне за српску економију и да доприносе економском развоју земље. Овај став је посебно изражен међу младима и високообразованим грађанима, који Кину виде као важног партнера у будућем развоју Србије.¹⁰⁶⁴

Србија и Кина су након пандемије потписале неколико значајних билатералних споразума, који су додатно ојачали њихове односе. Један од најбитнијих је Заједничка изјава, потписана 8. маја 2024. године, током дводневне посете кинеског председника Србији, којом се ниво односа између двеју земаља подиже на највиши могући, ниво заједничке будућности¹⁰⁶⁵ и којом су се обе земље обавезале на јачање сарадње у свим областима од заједничког интереса, укључујући економију, безбедност, науку и технологију. Такође, треба споменути и Споразум о слободној трговини између двеју земаља, потписан 17. октобра 2023. године у Пекингу, који ступа на снагу 1. јула 2024. године¹⁰⁶⁶ и подразумева инстантно или постепено ослобађање од царина за 10.412 производа из Србије и 8.930 производа из Кине.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁰ „Кина, ЕУ, Русија: Ко је колико помогао Србији током пандемије?”, *Јуропиан Вестерн Балканс*, 01/05/2020, доступно на: <https://europeanwesternbalkans.rs/kina-eu-rusija-ko-je-koliko-pomogao-srbiji-tokom-pandemije/>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁶¹ Jelena Gledić, Richard Q. Turcsányi, Matej Šimalčík, Kristína Kironská, Renáta Sedláková, *Serbian public opinion on China in the age of COVID-19*, op.cit.

¹⁰⁶² Ibidem.

¹⁰⁶³ „Коронавирус дипломатија - Русија, Кина и ЕУ се боре за наклоност Србије”, *Политика*, 13/04/2020, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/452162/Koronavirus-diplomatija-Rusija-Kina-i-EU-se-bore-za-naklonost-Srbije>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁶⁴ Jelena Gledić, Richard Q. Turcsányi, Matej Šimalčík, Kristína Kironská, Renáta Sedláková, *Serbian public opinion on China in the age of COVID-19*, op.cit.

¹⁰⁶⁵ „Вучић и Си потписали Изјаву: Подизање односа са нивоа стратешког партнерства на ниво заједничке будућности”, *РТС*, 08/05/2024, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/politika/5434342/vucic-i-si-potpisali-izjavu-podizanje-odnosa-sa-nivoa-strateskog-partnerstva-na-nivo-zajednicke-buducnosti.html>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁶⁶ „Споразум О слободној трговини између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине”, *Службени гласник Републике Србије*, 2023, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2023_11/MU_006_2023_001.htm, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁶⁷ „Поред бакра и дрвета, сада ћемо у Кину слати малине, ракију, па и вино: Шта тачно подразумева Споразум о слободној трговини?”, *Блиц*, 17/10/2023, доступно на: <https://www.blic.rs/biznis/privreda-i-finansije/evo-sta-sve-obuhvata-sporazum-o-slobodnoj-trgovini-srbije-i-kine/q3yc78v>, приступљено: 01/06/2024.

Развој односа Србије и Кине током пандемије имао је значајне политичке импликације. Србија је показала спремност да се ослони на Кину као на кључног партнера, што је довело и до даљег јачања билатералних односа на пољу безбедности и повећања обима одбрамбене сарадње, одражавајући стратегију балансирање односа Србије са кључним светским актерима.¹⁰⁶⁸ Ова позиција нагласила је намеру Србије да одржи диверсификовану спољну политику и избегне превелику зависност од било које појединачне силе. Стратешка сарадња Србије са Кином у домену безбедности критички се посматра од стране ЕУ и САД,¹⁰⁶⁹ које упозоравају на потенцијалне ризике оваквих односа, посебно када је реч о европским интеграцијама Србије.

Однос Србије са Европском унијом постао је још компликованији након фебруара 2022. године, тачније од избијања рата у Украјини. Брисел очекују од Београда да усклади своју спољну политику са стандардима ЕУ, што обухвата и увођење санкција Русији,¹⁰⁷⁰ јер до овог тренутка, Србија је поред Белорусије, једина европска земља која то није учинила. Жосеп Борел, високи представник ЕУ за спољне послове, јасно је поручио да блиске везе са Русијом нису компатибилне са европским интеграцијама,¹⁰⁷¹ што додатно повећава притисак на Београд. Упркос овим притисцима, Србија је до сада успевала да балансира своје спољнополитичке одлуке, одржавајући неутралну позицију према санкцијама против Русије. Иако овај став изазива незадовољство унутар ЕУ, Србија сматра да би увођење санкција Русији могло угрозити њене виталне националне интересе, укључујући енергетску безбедност и подршку Русије у међународним форумима у вези са питањем Косова.¹⁰⁷² Питање Косова остаје кључни аспект српске спољне политике, а Русија важан савезник у међународним форумима, јер блокира признање независности Косова. Србија користи руску подршку и као кључну полуку у преговорима са Приштином и међународним заједницама, чиме јача свој преговарачки положај у свим будућим разговорима о статусу Косова.

Рат у Украјини изазвао је промене у јавном мњењу и медијским наративима у Србији. Иако је почетна реакција била снажно проруска, медијски чланци су временом постали уравнотеженији и критичнији према Русији, а нарочито према Путину,¹⁰⁷³ поготово након његових изјава у којима је упоредио ситуацију на Косову са ситуацијом на Криму и у источној Украјини.¹⁰⁷⁴ У исто време, примећена је позитивна тенденција у извештавању о Европској унији, са генералним падом удела негативних чланака.

¹⁰⁶⁸ „Стратегија националне безбедности Републике Србије: 94/2019-13”, *Правно информациони систем*, 27/12/2019, доступно на: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/strategija/2019/94/2>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁶⁹ „Кинески министар одбране са Вучићем у Београду”, *Радио Слободна Европа*, 26/03/2021, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-srbija-kina-ministar-odbrane/31171120.html>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁷⁰ „Немачка од Србије очекује да се усагласи са ЕУ”, *Танјуг*, 12/04/2022, доступно на: https://rtv.rs/sk/politika/nemacka-od-srbije-ocekuje-da-se-usaglasa-sa-eu_1331882.html, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁷¹ „Борел: Блиске везе са Русијом некомпатибилне европским интеграцијама”, *Глас Америке*, 22/05/2023, доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/evropska-unija-rusija-ukrajina-rat-sankcije-srbija/7104411.html>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁷² „Закључци Савета за националну безбедност о рату у Украјини”, *Н1*, 25/02/2022, доступно на: <https://n1info.rs/vesti/zakljucci-saveta-za-nacionalnu-bezbednost-o-ratu-u-ukrajini>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁷³ „Рат у Украјини и ставови у Србији - како се мењао јавни наратив: ‘Простор за проруску политику се све више сужава’”, *Јуроњуз Србија*, 24/02/2023, доступно на: <https://www.euronews.rs/srbija/politika/78911/rat-u-ukrajini-i-stavovi-u-srbiji-kako-se-menjao-javni-narativ-prostor-za-propusku-politiku-se-sve-vise-suzava/vest>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁷⁴ „Рат у Украјини доноси прекретницу и у Србији?”, *Дојче Веле*, 02/05/2022, доступно на: <https://www.dw.com/sr/rat-u-ukrajini-donosi-prekretnicu-i-u-srbiji/a-61657605>, приступљено: 01/06/2024.

Позитивни резултати сарадње и програма помоћи, као и састанци званичника Србије и Европске уније све чешће су били медијски покривени. Главни разлог негативних вести о Европској унији било је питање Косова.¹⁰⁷⁵

Такође, ова криза допринела је стварању нове динамике у међународним односима, што даље захтева прилагођавање спољне политике Србије. Глобалне санкције против Русије и реструктурисање енергетске политике ЕУ стварају нове изазове, али и прилике за Србију. Кроз јачање сарадње са алтернативним енергетским партнерима и инвестицијама у обновљиве изворе енергије Србија може смањити зависност од руских енергетских ресурса и постати енергетски самосталнија.

Као што је истакнуто у анализи опште хипотезе, стратешка партнерства не морају нужно бити бескорисна, чак напротив, њихов допринос, макар и минималан, сигурно не може изостати ако се правилно одаберу стратешки партнери. Под тим се подразумева рационалан избор усклађен са циљевима спољнополитичке стратегије.

Као што смо претходно констатовали, недостатак овог писаног документа умногоме је одмогао 'добрим' намерама свих влада Србије од 5. октобра 2000. године наовамо. С тим у вези, непостојање усаглашености између спољне политике засноване на четири стуба и стратешких партнерстава може се јасно уочити на примеру односа са Сједињеним Државама. С обзиром на то да представљају један од стратешких стубова спољне политике Србије, њихово изостављање из мреже стратешких партнерстава доводи у забуну.

Томе се може придодати и висок потенцијал развоја њихових економских односа. Уколико приступимо анализи економских веза између Србије и САД, можемо запазити да је промена политичких прилика у Србији након 5. октобра 2000. године последично утицала и на њихов раст. Након неколико итерација успостављања санкција тадашњој Савезној Републици Југославији 90-их година, економски односи Србије и САД почињу да се обнављају почетком двехиљадитих. Управо је у првим годинама након промена уследио најзначајнији талас економске сарадње, кроз инвестиције америчких компанија, али и донаторске подршке Владе САД. Прва велика инвестиција која је дошла из САД била је приватизација Дуванске индустрије „Ниш“ од стране „Филип Мориса“ (Philip Morris). Поред уговорене цене од 387 милиона евра, нови власник је током година, поред обећаних 60 милиона евра за социјални програм и 65 милиона евра основних инвестиција, до 2019. године уложио укупну суму од 733 милиона евра и тиме постао четврти највећи инвеститор у Србији за период од 2000. до 2010. године.¹⁰⁷⁶ Иако званично мултинационална компанија, вреди споменути и куповину Дуванске индустрије „Врање“ од стране „БАТ-а“ (British American Tobacco), која је реализована исте године.¹⁰⁷⁷ И поред тога што се порекло самог капитала тешко прати када је реч о великим мултинационалним компанијама, инвестиција „БАТ-а“ у врањску фабрику од више од 150 милиона евра¹⁰⁷⁸ може се барем делимично оценити као америчка инвестиција.

¹⁰⁷⁵ „Спољна политика Србије медији и ставови грађана“, *Нови трећи пут*, Београд, 2023.

¹⁰⁷⁶ Први је био норвешки „Теленор“, други руски „Газпром“ и трећи италијански „Фијат“. О томе видети више у: *Инвестиције у Србију 2000-2020*, оп. цит., стр. 19.

¹⁰⁷⁷ „Успешно стратешко партнерство 'Дуванске индустрије' Врање и 'БАТ-а', *Министарство привреде Републике Србије*, 03/09/2003, доступно на: <https://privatizacija.privreda.gov.rs/Ministarstvo-privrede/1169/Uspesno-stratesko-partnerstvo-DUVANSKE.shtml>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁷⁸ „Двадесет година пословања БАТ-а у Србији: Следеће године планирамо да остваримо рекордну производњу“, *Недељник*, 24/08/2023, доступно на: <https://www.nedeljnik.rs/dvadeset-godina-poslovanja-bat-a-u-srbiji-sledece-godine-planiramo-da-ostvarimo-rekordnu-proizvodnju>, приступљено: 01/06/2024.

У 2003. години је дошла још једна велика инвестиција из САД. Наиме, амерички „Ју-Ес стила“ (US Steel) је преузео државну железару у Смедереву за 23 милиона долара, а са додатним инвестицијама у наредним годинама дошло се до око 150 милиона долара укупног улагања.¹⁰⁷⁹ Међутим, као последица светске економске кризе, овај инвеститор се 2012. године повукао из Србије и препустио власништво железаре Влади Србије, по симболичној цени од једног долара.¹⁰⁸⁰ Није требало много од политичких промена у Србији да прва велика, и до сада највећа гринфилд (*greenfield*) инвестиција стигне из САД – фабрика за производњу лименки „Бол Пекиџинг“ (Ball Packaging). Ова америчка компанија је 2005. године у свој погон у Земуну за покретање производње уложила око 60 милиона евра, да би у наредних 15 година инвестирала још око 160 милиона евра.¹⁰⁸¹ Поред ове инвестиције, у периоду до 2010. године десиле су се и аквизиције фабрике минералне воде „Власинка“ од стране „Кока коле“ (Coca Cola)¹⁰⁸² и фабрике чипса „Марбо“, коју је купио „Пепсико“ (Pepsico).¹⁰⁸³

Иако је инвестициона активност у првој деценији 21. века била интензивна, након светске економске кризе бележи се мањи број инвестиција, а и генерално се мења заинтересованост америчких фирми да улажу у одређене секторе. Осим куповине крушевачке фабрике „Трајал“ од стране америчког „Купер тајерса“ (Cooper tires) 2011. године,¹⁰⁸⁴ већина инвестиционих активности у наредном периоду тичала се информационах технологија (ИТ). Тако се међу првима истиче америчка инвестиција „Ен-Си-Ара“ (NCR), који, након почетка 2011. године и 300 запослених, има план да тај број ускоро доведе до 5.000 отварањем технолошког кампуса.¹⁰⁸⁵ Такође, уз „Мајкрософтов“ развојни центар, који из године у годину расте,¹⁰⁸⁶ јасно је опредељење америчких компанија ка инвестицијама у ИТ сектору.

И поред успоравања инвестиционих токова у последњој деценији, када се погледају збирни подаци, може се видети да су САД и даље битан инвестициони партнер Србији. Према подацима Развојне агенције Србије, може се видети да САД по вредности укупних инвестиција до краја 2023. године деле треће место са Русијом и Кином, а да су испред само Немачка и Италија.¹⁰⁸⁷ Такође, број од преко 22.000 људи, колико запошљавају америчке компаније у Србији,¹⁰⁸⁸ од значаја је за српско тржиште

¹⁰⁷⁹ „Највећи страни инвеститори у Србији“, *Бета*, 05/06/2008, доступно на:

<https://rtv.rs/sk/ekonomija/najveci-strani-investitori-u-srbiji-64513.html>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸⁰ „Влада Србије откупила ‘Железару’ Смедерево од америчке компаније ‘U.S. Steel’ за 1 долар“, *еКануја*, 28/01/2012, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/529121/start-up/index>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸¹ „Бол корпорација прославила 15 година пословања у Србији“, *Бизлајф*, 29/10/2020, доступно на:

<https://bizlife.rs/ball-korporacija-proslavila-15-godina-poslovanja-u-srbiji>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸² „‘Кока-кола’ купила ‘Росу’“, *Б92*, 21/02/2005, доступно на:

https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=162720, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸³ „Пепси купио Марбо продукт“, *Данас*, 28/08/2008, доступно на:

<https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/pepsi-kupio-marbo-produkt>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸⁴ „Амерички ‘Купер Тајерс’ купио крушевачки ‘Трајал’ за 13 мил. еур - Планирано запошљавање 700 радника“, *Бета*, 08/12/2011, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/509723/americki-cooper-tires-kupio-krusevacki-trajal-za-13-mil-eur-planirano-zaposljavanje>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸⁵ „Ен-Си-Ар отворио најсавременији технолошки кампус у региону - Посао за више од 5.000 људи у Србији“, *еКануја*, 05/10/2021, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/3435912/philanthropist/index>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸⁶ „Мајкрософт запошљава више од 40 људи у Развојном центру у Србији“, *Америчка привредна комора у Србији*, 16/11/2021, доступно на: <https://amcham.rs/sr/microsoft-zaposljava-vise-od-40-ljudi-u-razvoinom-centru-u-srbiji>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸⁷ „Почев од 2007. године, Србија је привукла преко 46 милијарде евра страних директних инвестиција“, *Развојна агенција Србије*, доступно на: <https://ras.gov.rs/uspesne-price>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸⁸ „Америчке компаније запошљавају 22.000 људи у Србији“, *Данас*, 28/07/2021, доступно на:

рада. Поред ових гринфилд инвестиција (*greenfield*) и улагања кроз приватизацију српских компанија (*brownfield*), бележи се још једна значајна пословна активност америчке грађевинске фирме у Србији. У сарадњи са турским „Енка” (Enka) амерички „Бехтел” (Bechtel) је крајем 2019. године отпочео изградњу ауто-пута Прељина–Појате у дужини од нешто више од 110 километара.¹⁰⁸⁹ Са укупном вредношћу радова од око 800 милиона евра,¹⁰⁹⁰ ова путна деоница, која ће спајати два најбитнија коридора у Србији, 10 и 11, представља значајан пројекат и показатељ да америчке компаније виде интерес од укључивања у пословне активности у Србији и на овај начин.

Још једна битна линија економске користи од сарадње са САД представља и донаторски капацитет који Влада САД имплементира кроз различите пројекте у Србији. Тако је за првих 20 година 21. века забележено близу милијарду долара у виду донација Србији.¹⁰⁹¹ Када се сагледа упоредно са фондом донираним од стране ЕУ у износу од 4,7 милијарди,¹⁰⁹² може се закључити да је прилив новца из САД у виду донаторске помоћи значајна. Такође, слично као у домену инвестиционе сарадње, у првој деценији 21. века забележене су генерално веће годишње вредности донација у односу на другу деценију.¹⁰⁹³ Укупна спољнотрговинска робна размена између Србије и САД у посматраном периоду од 2009. године бележи општи тренд раста, који је, пре свега, проистекао из раста извоза Србије.

Као што се може приметити из табеле број 12 расту српског извоза је допринео већи извоз друмских возила 2013. године, док су касније примат преузеле погонске и индустријске машине, као и производи од каучука (гума).¹⁰⁹⁴ Управо су производи из ових категорија, уз воће и поврће, допринели да у 2013, 2014. и 2021. години Србија забележи трговински суфицит са САД. Са друге стране, у увозу су доминирале машине различитих намена и хемијски производи. Иако се трговинска размена од нешто више од милијарду долара може оценити као ограничена, прекогранична размена услуга добија све већи значај. Са око 900 милиона долара вредности и суфицитом на страни Србије од више од 500 милиона долара за период од 2019. до 2020. године¹⁰⁹⁵ јасно је да су инвестиције америчких компанија у ИТ сектор Србије допринеле јачању српског услужног сектора, који је окренут извозу.

<https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/americke-kompanije-zaposljavaju-22-000-ljudi-u-srbiji>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁸⁹ „Почела градња Моравског коридора, од Појата до Прељине 112 километара ауто-пута”, *РТС*, 15/12/2019, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/3774794/pocela-gradnja-moravskog-koridora-od-pojata-do-preljine-112-kilometara-auto-puta.html>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁹⁰ Ibidem.

¹⁰⁹¹ „САД донирале Србији близу милијарду долара од 2000. године”, *Нова економија*, 18/03/2021, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/sad-donirale-srbiji-blizu-milijardu-dolara-od-2000-godine>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁹² Ibidem.

¹⁰⁹³ „Србија и САД 20 година касније (2000-2020)”, *Бизнис инфо груп*, доступно на: https://businessinfogroup.rs/upload/Edition/Download/2021-04/Americke_Investicije.pdf приступљено: 01/06/2024, стр. 25.

¹⁰⁹⁴ *Извоз и увоз, по одсецима СМТК*, оп.цит.

¹⁰⁹⁵ „Србија и САД 20 година касније (2000-2020)”, *Бизнис инфо груп*, доступно на: https://businessinfogroup.rs/upload/Edition/Download/2021-04/Americke_Investicije.pdf приступљено: 01/06/2024, стр. 54.

Табела 12: Спољнотрговинска робна размена између Србије и САД у периоду од 2009. до 2023. године

Индикатор	Производ	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Извоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	7,660	8,791	13,357	13,967	23,012	31,605	36,349	33,698	36,666	40,651	34,943	53,398	101,610	89,958	72,469
	1 - Пића и дуван	1,365	1,003	1,199	1,057	1,331	1,361	1,643	1,275	1,832	2,076	3,276	4,277	5,219	5,861	4,605
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	154	162	153	375	277	222	144	129	261	549	733	863	1,233	3,582	921
	3 - Минерална горива, мазива и средњи производи	537	1,139	69	246	41	119	540	808	823	758	645	442	937	15,880	7,030
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	1	10	1	11	9	11	6	18	27	23	10	32	34	23	27
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	4,622	7,428	4,097	892	2,698	3,702	3,817	4,199	3,335	1,985	6,359	6,019	6,607	9,992	3,819
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	9,925	16,025	16,856	13,343	11,434	10,999	16,799	39,765	57,769	69,145	51,734	35,194	116,402	130,263	159,375
	7 - Машине и транспортни уређаји	4,133	8,105	18,752	15,900	378,252	211,123	139,150	101,404	107,098	99,452	114,829	133,378	170,324	168,811	173,272
	8 - Разни готови производи	25,954	14,622	21,328	45,088	66,450	49,552	46,483	50,902	39,194	32,061	84,831	115,364	82,319	92,008	71,986
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	13,444	12,601	3,650	5,410	6,897	4,005	5,764	13,383	10,938	18,845	5,809	19,938	26,691	24,391	63,399
	Извоз укупно у хиљадама УСД	67,796	69,887	79,460	96,287	490,400	312,698	250,695	245,580	257,942	265,544	303,172	368,907	511,377	540,769	556,903
Увоз, по секторима СМТК, рев.4	0 - Храна и живе животиње	9,616	9,755	12,007	11,562	13,185	12,782	9,705	7,250	8,977	12,600	13,035	17,689	20,416	18,580	20,393
	1 - Пића и дуван	2,282	4,161	2,503	2,971	3,601	2,228	2,616	3,301	17,202	14,518	11,348	3,435	5,342	3,746	6,128
	2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива	9,641	11,947	4,908	4,236	4,617	6,308	6,526	7,469	9,143	10,849	16,454	26,984	4,888	16,469	4,181
	3 - Минерална горива, мазива и средњи производи	11,951	6,639	2,861	57,012	4,902	6,291	8,763	5,645	5,284	10,218	8,272	5,742	9,572	28,068	40,551
	4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови	37	52	150	48	37	19	34	123	36	85	31	16	29	70	28
	5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути	68,555	55,102	61,640	64,577	52,058	58,387	44,883	60,622	60,381	69,541	78,061	77,043	135,047	155,832	140,027
	6 - Израђени производи сврстани по материјалу	20,626	14,258	22,323	19,198	20,952	20,564	15,368	16,768	16,041	20,287	27,523	20,329	21,907	23,074	29,727
	7 - Машине и транспортни уређаји	118,101	71,998	109,640	90,853	119,040	99,978	130,274	136,988	114,926	215,324	309,045	218,052	200,215	378,672	230,054
	8 - Разни готови производи	62,767	59,837	61,182	53,455	61,460	51,983	50,102	67,499	52,409	63,578	68,722	50,492	65,549	64,876	74,322
	9 - Производи непоменути у СМТК Рев. 4	46,420	18,147	11,006	11,429	26,017	13,152	15,903	19,035	18,021	51,083	18,700	20,037	18,213	36,034	42,554
	Увоз укупно у хиљадама УСД	349,995	251,896	288,221	315,340	305,870	271,692	284,173	324,700	302,421	468,081	551,191	439,819	481,179	725,422	587,964
Трговински биланс	(282,199)	(182,009)	(208,761)	(219,053)	184,530	41,007	(33,478)	(79,120)	(44,479)	(202,538)	(248,018)	(70,913)	30,198	(184,654)	(31,061)	

Извор: Републички завод за статистику Србије

Када је реч о укупним инвестиционим токовима Србије након 2019. године, забележено је њихово повећање, и поред кризе настале услед пандемије вируса „Ковид-19”, ратних сукоба у Украјини и високе инфлације. Може се чак и тврдити да су управо ова геополитичка кретања, која су се дешавала на светском нивоу, донекле допринела да се повећа прилив инвестиција у Србију. Након прекидања ланаца снабдевања, прво узрокованих пандемијом, а касније и ратним сукобима и блокадама битних трговинских коридора, попут блокаде Суецког канала од стране Хута, земље попут Србије, које су географски ближе ЕУ, постале су занимљивије за инвестиције.¹⁰⁹⁶ Али када се погледа табела број 13 може се уочити да, иако су од званичника ЕУ долазиле најаве о неопходности скраћивања ланаца снабдевања и премештању производних капацитета географски ближе ЕУ, релативни значај инвестиција из ЕУ пада.

Иако су у апсолутном износу инвестиције из ЕУ биле на нивоу из друге декаде 21. века, долазак нових инвеститора из Кине довео је до смањења релативне снаге ЕУ на простору Србије. Са друге стране, може се рећи и да је овако снажна инвестициона активност Кине такође условљена жељом да се географски приближи тржишту ЕУ и искористи добре политичке односе Србије и Кине као основу за даље развијање пословних активности. У том смислу се може очекивати даљи раст инвестиција из Кине, уз стабилан прилив инвестиција из ЕУ.

¹⁰⁹⁶ „Какве везе Хути имају са страним директним инвестицијама у Србији?”, *Данас*, 04/02/2024, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/huti-direktne-investicije>, приступљено: 01/06/2024.

Табела 13: Стране директне инвестиције у Србију у периоду од 2010. до 2023. године

Држава	Период 2010-2019.	Учешће	Период 2020-2023.	Учешће
	Пасива млн. ЕУР		Пасива млн. ЕУР	
Немачка	1,552	7%	1,224	8%
Грчка	- 175	-1%	71	0%
Француска	1,198	5%	98	1%
Италија	968	4%	87	1%
Мађарска	914	4%	376	2%
Холандија	3,563	16%	2,010	13%
Аустрија	2,432	11%	835	5%
Словенија	437	2%	896	6%
Велика Британија	408	2%	1,221	8%
Руска Федерација	2,348	10%	721	5%
Швајцарска	1,310	6%	1,000	6%
САД	508	2%	342	2%
Уједињени Арапски Емирати	621	3%	97	1%
Кина	1,631	7%	3,911	25%
Јапан	2	0%	472	3%
Остале земље	1,037	5%	843	5%
<i>Европска унија (ЕУ-27)</i>	15,085	66%	7,272	46%
УКУПНО	22,949	100%	15,879	100%

Извор: Народна Банка Србије

Када говоримо о спољном дугу Србије, према подацима Управе за јавни дуг из Кварталног извештаја стања и структуре јавног дуга на дан 31.3.2024. године,¹⁰⁹⁷ Уједињени Арапски Емирати остају доминантан кредитор међу страним владама – од 3,5 милијарди америчких долара УАЕ учествује са износом од 2,15 милијарди. Иако су кредити из ранијих година почели да се отплаћују, са новим кредитом од милијарду долара¹⁰⁹⁸ из септембра 2022. године дуг према УАЕ у укупном спољном дугу Србије достигао је суму од око 8%, а апсолутна вредност остала је приближно иста оној на крају 2019. године. Због наставка сарадње двеју земаља и броја инфраструктурних пројеката у које је укључена Кина, дуг Србије према „Ексим банци” на крају првог квартала 2024. године достигао је ниво од скоро 2,9 милијарди долара. Како је апсолутно повећање спољног дуга Србије у периоду од 2019. до првог квартала 2024. године у највећој мери дошло од издавања еврообвезница, Влада УАЕ и кинеска „Ексим банка” настављају да буду снажни билатерални партнери на које Србија може да рачуна и у будућности по питању кредитирања.

Поред потписивања Споразума о слободној трговини са Кином, Спољнотрговинска робна размена са овом земљом је забележила и највећи раст у периоду од 2020. до 2023. године, достигавши ниво од преко шест милијарди долара што се може видети у табели број 14.

¹⁰⁹⁷ „Квартални извештаји”, Министарство финансија Републике Србије - Управа за јавни дуг, доступно на: <https://javnidug.gov.rs/rsc/%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98%D0%B8>, приступљено: 01/06/2024.

¹⁰⁹⁸ „Србија од УАЕ добија кредит од милијарду долара по повољној каматној стопи”, Влада Републике Србије, 11/09/2022, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/650143/srbija-od-uae-dobija-kredit-od-milijardu-dolara-po-povoljnoj-kamatnoj-stopu.php>, приступљено: 01/06/2024.

Табела 14: Спољнотрговинска робна размена између Србије и Кине у периоду од 2020. до 2023. године

Година	2020.	2021.	2022.	2023.
Извоз	372,759	969,255	1,205,494	1,273,386
Увоз	3,204,292	4,206,584	5,038,578	4,924,263
Укупно (у хиљадама УСД)	3,577,051	5,175,839	6,244,072	6,197,649

Извор: Републички завод за статистику Србије

Осим са Кином, забележен је значајан раст трговинске размене и са Азербејџаном и Мађарском, о чему се можемо уверити ако погледамо упоредне податке из табеле број 15. Са Русијом је забележен пад у трговинским односима, што се може повезати са санкцијама међународне заједнице према тој земљи. Са свим осталим посматраним земљама, сем УАЕ, са којима Србија бележи генерално и константно скромну трговинску размену, Србија је остварила благо повећање робне размене и након 2019. године. Очекује се да овакав тренд буде настављан и у наредним годинама.

Табела 15: Спољнотрговинска робна размена Србије са анализираним земљама периоду од 2020. до 2023. године (у хиљадама УСД)

Држава		2020.	2021.	2022.	2023.
Италија	Извоз	1,631,546	2,177,225	2,103,275	1,913,579
Италија	Увоз	2,203,269	2,726,162	2,727,241	2,900,928
Италија	Укупно	3,834,815	4,903,387	4,830,516	4,814,507
Француска	Извоз	534,430	716,452	877,159	833,620
Француска	Увоз	730,562	884,229	1,126,136	1,134,738
Француска	Укупно	1,264,992	1,600,681	2,003,295	1,968,358
Русија	Извоз	911,035	996,156	1,194,493	1,194,813
Русија	Увоз	1,566,237	1,806,057	3,083,763	1,725,332
Русија	Укупно	2,477,273	2,802,213	4,278,255	2,920,145
УАЕ	Извоз	93,758	66,298	86,356	120,259
УАЕ	Увоз	26,192	9,054	16,572	38,492
УАЕ	Укупно	119,950	75,352	102,929	158,750
Азербејџан	Извоз	21,083	54,256	11,390	34,538
Азербејџан	Увоз	2,295	2,640	4,981	73,426
Азербејџан	Укупно	23,378	56,896	16,370	107,963
Грчка	Извоз	204,938	276,680	299,095	323,256
Грчка	Увоз	341,167	474,776	534,283	533,272
Грчка	Укупно	546,105	751,456	833,378	856,528
Мађарска	Извоз	940,302	1,343,690	1,579,036	1,687,396
Мађарска	Увоз	1,318,125	1,491,771	2,315,439	1,659,090
Мађарска	Укупно	2,258,427	2,835,461	3,894,475	3,346,486
САД	Извоз	368,907	511,377	540,769	556,903
САД	Увоз	439,819	481,179	725,422	587,964
САД	Укупно	808,726	992,556	1,266,191	1,144,867

Извор: Републички завод за статистику Србије

У међувремену, у политичким односима са ЕУ није примећена значајнија динамика. После ревидирања преговарачке методологије и организовања преговарачких поглавља у кластере почетком 2020. године, отворен је кластер 4 – зелена агенда, у децембру 2021. године. Међутим, није забележен значајнији напредак у целокупном процесу преговора.¹⁰⁹⁹ Штавише, оружани инцидент који се десио у Бањској на Косову и Метохији у септембру 2023. године, као и излазак српских представника из институција на Косову и Метохији у новембру 2022. године дијалог Београда и Приштине одвели су корак уназад. Како је нормализација односа и сарадња Србије са институцијама косовских Албанаца једна од кључних тема у преговорима са ЕУ, може се извести закључак да је процес приступања Србије ЕУ у застоју.

Да ће троугао Србија – Европска унија – Косово и Метохија наставити да буде извор изазова за српске носиоце власти, показују и ставови јавног мњења о овим темама. Према последњем истраживању Института за европске послове из 2023. године, скоро 70% испитаника не би подржало признање независности Косова и Метохије зарад бржег учлањења Србије у ЕУ.¹¹⁰⁰ Када се у овај троугао дода још један битни актер – Русија, ситуација постаје још комплекснија. Наиме, близу 64% испитаника сматра да Србија не треба да се придружи санкцијама ЕУ према Русији.¹¹⁰¹

Србија, која се налази на раскршћу између Истока и Запада, суочава се са значајним спољнополитичким изазовима јер мора да балансира између својих традиционалних веза са Русијом и тежњи за чланством у Европској унији.¹¹⁰² Она се налази у комплексној геополитичкој ситуацији, окружена земљама чланицама ЕУ и НАТО-а, док одржава блиске политичке, економске и културне везе са Русијом те покушава да задржи политику војне неутралности и повећа своје капацитете за стратешко одвраћање.¹¹⁰³ Балансирање између ових интереса захтева софистицирану дипломатску стратегију која омогућава Србији да користи предности сарадње са различитим глобалним силама, док истовремено минимизира ризике повезане са превеликом зависношћу од било које појединачне силе.

Ипак, политика ‘седења на две столице’ и одржавање паралелних веза Србије са партнерима са Запада и Истока нису од Србије направили поузданог савезника ниједној страни. Напротив, услед заокрета међународног система са униполарног на мултиполарни,¹¹⁰⁴ истовремено добри односи са земљама које су неретко имале опречне ставове о многим глобалним питањима је тактика која је често предмет критика. Исто тако, овакво понашање у спољнополитичком деловању Србије није у складу са њеном прокламованом војном неутралношћу,¹¹⁰⁵ као ни опредељењем за европске интеграције, што је резултирало додатном конфузијом, дезоријентисаношћу и лутањем спољнополитичких одлучиоца Републике Србије. Последично, од два

¹⁰⁹⁹ „Главни закључци Извештаја о Србији за 2023. годину”, *Еуропа*, 08/11/2023, доступно на: <https://europa.rs/glavni-zakljucci-izvestaja-o-srbiji-za-2023-godinu>, приступљено: 01/06/2024.

¹¹⁰⁰ „Перцепција грађана према Косову”, *Институт за европске послове*, 2023, доступно на: <https://iea.rs/wp-content/uploads/2023/10/35-Percepcija-gradjana-o-Kosovu-2023.pdf>, приступљено: 01/06/2024, стр. 11.

¹¹⁰¹ „Ставови грађана према Русији”, *Институт за европске послове*, 2023, доступно на: https://mcusercontent.com/fe138a5c8f12c10ef313e01f4/files/2cd91254-a3fb-24fb-0d30-c0a30abf7c33/39_Stavovi_gradjana_Srbije_prema_Rusiji_2023.pdf, приступљено: 01/06/2024, стр. 26.

¹¹⁰² „Варга: Украјинска криза - крај српске политике седења на две столице”, *Глас Америке*, доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/intervju-ukrajina-srbija-rusija-zapad-kriza/6432639.html>, приступљено: 01/06/2024.

¹¹⁰³ Александар Гајић, „Геополитички положај Србије након отпочињања рата у Украјини: неутралност и стратешко одвраћање у кризном контексту”, *Српска политичка мисао*, број 2/2023. стр. 53-74.

¹¹⁰⁴ *Уговор из Лисабона о измени Уговора о Европској унији и Уговора о оснивању Европске заједнице*, оп.цит.

¹¹⁰⁵ Јован Теокаревић, *Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?* оп. цит., стр. 109-110.

дугорочна стратешка приоритета Србије, ни један још увек није испуњен ни након више од двадесет и четири године. Како би поспешила шансе за остваривање циљева као што су чланство у Европској унији, очување и заштита територијалног интегритета и суверенитета, као и друге економске и развојне циљеве Србија је прибегла додатној диверсификацији својих савезништава и кроз успостављање мреже стратешких партнерстава.

Међутим, политичко руководство Србије се и даље суочава са сложеним задацима очувања територијалних граница, привлачења страних директних инвестиција, побољшања трговинских односа и управљања међународним односима. Постојећи аранжман интересних сфера омогућава политичким актерима да истовремено спроводе политике усмерене ка Истоку и Западу, али одлуке о чланству у ЕУ или НАТО би потенцијално учврстиле политичке аспекте који би могли приморати будуће владе да изаберу једног партнера у односу на другог, односно да се сврстају на источну или западну страну.

12. БИБЛИОГРАФИЈА

12.1. Монографије и зборници радова

1. Арежина, Сања, *Однос НР Кине са Југославијом и Србијом од 1977. до 2009. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, Београд, 2013.
2. Арон, Рејмон, *Мир и рат међу нацијама*, Издавачка књижевница Зорана Стојановића Сремски Карловци, Нови Сад, 2001.
3. Бжежински, Збигњев, *Велика шаховска табла*, ЦИД Подгорица и Романов Бања Лука, 2001.
4. Вент, Александар, *Друштвена теорија међународне политике*, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2014.
5. Волц, Кенет, *Теорија међународне политике*, Александрија Прес, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008.
6. Гавранов, Велибор, Момир Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972.
7. Глени, Миша, *Балкан 1804 –1999 (други део): Национализам, рат и велике силе*, Самиздат Б92, Београд, 2001.
8. Дашић, Марко, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018.године*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2018.
9. Димитријевић, Душко, *Односи Србије и Кине на почетку 21. века, Међународни проблеми*, 2018, број 70.
10. Драгојловић, Наташа, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010.
11. Ђукановић, Драган, *Балкан на постхладноратовском раскршћу (1989-2020)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, Службени гласник, 2020.
12. Ђукановић, Драган, *Спољнополитички идентитети Србије: противречности и рефлексије*, Унивезизет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2019.
13. Јовић, Дејан (ур.), *Теорије међународних односа: реализам*, Политичка култура, Загреб, 2013.
14. Јоксимовић, Александра Ј., *Србија и САД: билатерални односи у транзицији*, Чигоја штампа, Београд, 2007.
15. Кегли, Чарлс В. Јр., Јуџин Р. Виткоф, *Светска политика: тренд и трансформација*, ЦСЕС, Дипломатска академија, Београд, 2006.
16. Кенеди, Пол, *Успон и пад великих сила: економска промена и ратовање од 1500. до 2000. године*, ЦИД Подгорица и Службени лист СЦГ, Београд, 2003.
17. Кисинџер, Хенри, *Светски поредак*, Клуб Плус, Београд, 2015.
18. Крстић, Милан, *Стратегије дестигматизације у спољној политици држава: студија случаја спољне политике Републике Србије од 2001. до 2018.године*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2020.
19. Лађевац, Ивона, *Стратешко партнерство Руске Федерације и Народне Републике Кине у контексту глобалне безбедности*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, 2018.
20. Лађевац, Ивона, Драган Ђукановић (урс), *Србија и међународне организације*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011.
21. Макијавели, Николо, *Владалац*, Моно и Мањана, Београд, 2009.

22. Милосављевић, Славомир и др Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, ЈП Службени гласник, Београд, 2008.
23. Минић, Јелица (ур.), *Изазови спољне политике Србије*, Европски покрет у Србији, Фондација Friedrich Ebert у Београду, 2015.
24. Миршајмер, Џон, *Трагедија политике великих сила*, измењено и допуњено издање, Удружење за студије САД у Србији и Чигоја штампа, Београд, 2017.
25. Митровић, Драгана, *Кинеска реформа и свет*, Институт за економику и финансије, Београд, 1994.
26. Моргентхау, Ханс Ј., *Теорија међународне политике*, ЦИД Подгорица, 2014.
27. Нај, Џозеф С., *Како разумевати међународне сукобе: увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006.
28. Недељковић, Стеван, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2020.
29. Петровић, Драган, *Француско-југословенски односи у време алжирског рата 1952-1964*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009.
30. Петровић Драган, *Француско-српски односи 1800-2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011.
31. Петровић, Драган, Драган Ђукановић, *Стубови спољне политике Србије – ЕУ, Русија, САД и Кина*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012.
32. Поповић, Небојша, Коста Николић, *Војислав Коштуница – једна каријера*, Комитет правника за људска права YUCOM, Београд, 2006.
33. Самарџић, Слободан (прир.), *Србија у процесу придруживања Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2009.
34. Симић, Драган Р., Драган Живојиновић (урс), *Политика Сједињених Америчких Држава према региону Западног Балкана*, Факултет политичких наука, Београд, 2015.
35. Симић, Драган Р., *Расправа о поретку*, Завод за уџбенике, Београд, 2012.
36. Симић, Драган Р., *Светска политика*, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2009.
37. Симић, Предраг, *Тито и НАТО: успон и пад друге Југославије*, ИП Новости, Београд, 2008.
38. Стојић Карановић, Едита, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, 2008.
39. Фукујама Френсис, *Судар култура*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2008.
40. Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1998.
41. Хас, Ричард, *Свет у нереду - америчка спољна политика и криза старог поретка*, Центар за међународну сарадњу и одрживи развој, Београд, 2017.
42. Anderson Jennifer, *The Limits of Sino-Russian Strategic Partnership*, Routledge, 2013.
43. Blanco, Luis Fernando de Morales, *On the uses and functions of "strategic partnership" in international politics: Implications for agency, policy and theory*, PhD thesis, Faculty of Sociology, Bielefeld University, 2015.
44. Brzezinski Zbigniew, *Velika šahovska ploča*, Interland, Varaždin, 2000.
45. Brown, Chris and Kirsten Ainley, *Understanding International Relations* (3rd edition), Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005.
46. Brummer, Klaus, and Valerie M. Hudson (eds), *Foreign Policy Analysis: Beyond North America*, Lynne Rienner Publishers, London, 2015.

47. Buzan Barry, *American Exceptionalism, Unipolarity and September 11: Explaining the Behaviour of the Sole Superpower*, Montreal, ISA, 2004.
48. Buzan, Barry, *People, States and Fear-An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold war Era*, Pearson, Longman, New York, Second Edition, 1991.
49. Cambridge Dictionary, *Strategic partnership*, Cambridge University Press, 2021.
50. Carlsnaes, Walter, Thomas Risse and Beth A. Simmons (ed.), *Handbook of International Relations*, SAGE, London, 2013.
51. Christensen, Thomas J. , *Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947-1958*, Princeton University Press, Princeton, 1996.
52. Ciborek, Przemysław, *The People's Republic of China as a 'pillar' in the foreign policy of the Republic of Serbia during Covid-19 pandemic*, Politeja, 2021.
53. Cooper, Andrew F., Timothy M. Shaw (eds), *The diplomacies of small states: between vulnerability and resilience*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, 2009.
54. Emerson Michael, *The Elephant and the Bear: the European Union, Russia and their Near Abroads*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2001.
55. Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1998.
56. Gaddis John Lewis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*, Oxford University Press, New York, 1982.
57. Grygiel, Jakub J., Mitchel, Wess A. , *The Unquiet Frontier- Rising Rivals, Vulnerable Allies and Crisis of American Power*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2016.
58. Handel, Michael I., *Weak States in International System*, Frank Cass, London, 1990.
59. Hey, Jeanne A. K. (ed.), *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*, Lynne Rienner, Boulder, London, 2003.
60. Hill, Christopher, *Changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave MacMillan, Houndmills, Basingstoke, 2003.
61. Hill, Christopher, *Foreign Policy in the Twenty-First Century*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016.
62. Hill, Christopher, *The National Interest in Question: Foreign Policy in Multicultural Societies*, Oxford University Press, 2013.
63. Holsti, K.J., *International Politics: A Framework for Analysis*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, third edition, 1977.
64. Hudson, Valerie M., *Foreign Policy Analysis - Classic and Contemporary Theory*, Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, UK, 2020.
65. Jervis, Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1976.
66. Jervis, Robert, *System Effects*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1997.
67. Jervis, Robert, *The Logic of Images in International Relations*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1970.
68. Jesse, Neal G., and John R. Dreyer, *Small States in the International System*, Lexington Books, Lanham, Maryland, 2016.
69. Kaplan Robert D, *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate*, Random House Trade Paperbacks New York, 2012.
70. Khanna, Parag, *How to Run The World: Charting a Course To The Next Renaissance*, Random House, New York, 2011.
71. Khana, Parag, *Second World- Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008.
72. Kissinger, Henry A., *Obnovljeni svijet: Metternich, Castlereagh i problemi mira, 1812-1822*, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1976.

73. Larsen, Henrik, *Analysing the foreign policy of small states in the EU: the case of Denmark*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, 2005.
74. Liska, George, *Alliances and the Third World*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968.
75. Little, Allan, Silber, Laura *Yugoslavia: The Death of Nation*, TV Books, New York, 1996.
76. Lo, Bobo, *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Chatham House, London, Brookings Institution, Washington D. C., 2008.
77. Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro (eds), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
78. Mearsheimer John, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, 2001.
79. Menon, Rajan, *The End of Alliances*, Oxford University Press, 2007.
80. Michalski, Anna, Pan, Zhongqi, *"Unlikely Partners? China, the European Union and the Forging of a Strategic Partnership"*, Palgrave Macmillan, Singapore, 2017.
81. Mintz, Alex, Karl Jr. DeRouen, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010.
82. Mitrović, Dragana, *From Socialist Modernization to Chinese Dream*, Institute for Asian Studies, Belgrade, 2019.
83. Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, fifth edition, revised, Alfred A. Knopf, New York, 1978.
84. Nadkarni, Vidya, *Strategic Partnerships in Asia: Balancing without Alliances*, London and New York: Routledge, 2010.
85. Nye, Joseph S, *The Future of Power*, Public affairs, New York, 2011.
86. Osgood, Robert E., *Alliances and American Foreign Policy*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968.
87. Rana, Kishan S., *21st Century Diplomacy: A Practitioner's Guide*, The Continuum International Publishing Group, London and New York, 2011.
88. Reiter, Erich, and Heinz Gartner (eds), *Small States and Alliances*, Springer, Berlin, 2001.
89. Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of Politics*, Oxford University Press, 2016.
90. Rosenau, James, *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
91. Rosenau, James, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Princeton University Press, Princeton, 1990.
92. Rothstein, Robert L. *Alliances and Small Powers*, Columbia University Press, New York and London, 1968.
93. Snyder, Glen H., *Alliance politics*, Cornell University Press, Ithaca, 1997.
94. Snyder, Jack L., *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, 1991.
95. Steinmetz, Robert, and Anders Wivel (eds), *Small states in Europe: challenges and opportunities*, Ashgate, Farnham, 2010.
96. Taliaferro, Jeffrey W., Norrin M. Ripsman, and Steven E. Lobell (eds), *Challenge of Grand Strategy: The Great Powers and the Broken Balance between the World Wars*, Cambridge University Press, New York, 2012.
97. Toje, Asle, *European Union as a Small Power: After the Post-Cold War*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, 2010.
98. Vital, David, *The Inequality of States*, Oxford University Press, New York, 1967.
99. Radovan Vukadinović, *Teorije vanjske politike*, Politička kultura, Zagreb, 2005.
100. Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.
101. Waltz, Kenneth N., *The Man, State, and War; A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 1959.

102. Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
103. Wohlforth, William C. and Stephen G. Brooks, *The World out of Balance*, Princeton University Press, Princeton, 2008.
104. Xi Jinping, *The Governance of China*, Foreign Languages Press Co. Ltd, Beijing, 2014.
105. Zakaria, Fareed, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1998.

12.2. Научни и стручни чланци у часописима и зборницима радова (у штампаном и електронском издању)

1. Антевски Мирослав, „Кина: токови и ефекти страних директних инвестиција”, *Међународни проблеми*, вол. LXIV, октобар 2012, бр. 4, стр. 479–506.
2. Антевски Мирослав, Јелисавац Трошић Сања, Рапајић Стеван, „Економски односи Кине и Европске уније”, *Међународна политика*, година LXIV, бр. 1152, октобар–децембар, стр. 36-54
3. Антевски Мирослав, „Основе и одрживост новог модела раста кинеске економије”, *Међународни проблеми*, 2013, вол. 65, бр. 4, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 423-443.
4. Арежина, Сања, „Сино-Југословенски односи у периоду 1949–1977. године”, *Зборник радова Филозофског Факултета у Приштини*, бр. 2, 2020, стр. 145-163.
5. Арежина, Сања, „Кинеско српски односи у 21. веку”, Центар за примењене европске студије, Београд, доступно на: <https://media.cpes.org.rs/2019/09/Kinesko-srpski-odnosi-u-21-veku.pdf>, приступљено: 01/06/2024.
6. Бабић Б, „Односи Кине и Европске уније: геоекономска осовина у развоју”, *Међународни проблеми* 3, 2010, *Институт за међународну политику и привреду*, Београд, стр. 418-462.
7. Божић Миљковић, Ивана, „Економски односи Републике Србије и Републике Италије”, *Институт за међународну политику и привреду*, Београд, бр. 1174, 2019.
8. Висковић, Иво, „Детерминанте спољне политике: теоријски модел и његова примена”, *Међународна политика*, година LXIX, број 1169, стр. 5-30.
9. Висковић, Иво, „Детерминанте спољне политике”, у: Едита Карановић, Слободан Јанковић (урс), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 17-21.
10. Висковић, Иво, „Између жеља (грађана) и реалности (политике)”, у: „Наслеђена питања спољне политике: либерална и романтичарска традиција”, *Економист*, јануар 2005, стр. 4-9.
11. Вујачић, Иван, „Србија и САД- односи током две деценије од демократских промена”, у: Драган Р. Симић, Драган Живојиновић Стеван Недељковић (урс), *Српско-Амерички Односи: Тридесет Година Од Пада Берлинског Зида*, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2021, стр. 147-165.
12. Вукадиновић, Радован, „Мале државе и политика несврставања”, *Политичка мисао: часопис за политологију*, вол. 7, бр. 3-4, 1970, стр. 407-422.
13. Гајић, Александар, „Геополитички положај Србије након отпочињања рата у Украјини: неутралност и стратешко одвраћање у кризном контексту”, *Српска политичка мисао*, број 2/2023, стр. 53-74.
14. Гајић Александар, Јанковић Слободан, „Четири стуба српске спољне политике”, у: *Спољна политика Србије и заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ* : зборник радова са међународне научне конференције Усклађивање спољне политике

- Србије са заједничком спољном и безбедносном политиком Европске уније, Београд, 2011, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 175-198.
15. Дашић, Марко, Стеван Недељковић, Драган Живојиновић, „Употреба историјских аналогичности у процесу доношења спољнополитичких одлука на примеру односа Србије и Сједињених Америчких Држава после 2000. године”, *Српска политичка мисао*, вол. 62, бр. 4, 2018, стр. 119-139.
 16. Делевић, Милица, „Србија и Европска унија”, у: : Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
 17. Димитријевић, Душко, „Међународноправна заштита стечених права на Косову и Метохији”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
 18. Димитријевић, Душко, „Односи Србије и Кине на почетку 21. века”, *Међународни проблеми 2018*, број 70.
 19. Димитријевић, Иван Р., Милан Липовац, „Национални интереси Републике Србије: анализа експозеа мандатара Владе од 2007. до 2017. године”, *Српска политичка мисао*, број 3, вол. 57, 2017, стр. 71-97.
 20. Ђукановић, Драган, „Виђења Балкана у савременом европском геополитичком окружењу”, у: Драгана Коларић (ур.) *Супротстављање савременим облицима криминалитета- анализе стања, европски стандарди и мере за унапређења*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
 21. Ђукановић, Драган, „Западни Балкан: стални усуд европске периферије”, *Међународни проблеми*, вол. LXVII, беој 4, 2015, стр. 349-364.
 22. Ђукановић, Драган, „Како до успешног окончања нормализације односа између власти у Београду и Приштини - постоји ли решење?”, у: Веселин Кљајић (ур.), *Косово и Метохија као национално и државно питање*, Факултет политичких наука, Београд, 2018.
 23. Ђукановић, Драган, „Спољнополитичке оријентације држава Западног Балкана: упоредна анализа”, *Годишњак Факултета политичких наука*, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2010, стр. 295-313.
 24. Ђукановић, Драган, „Спољнополитичко позиционирање Србије (СРЈ/СЦГ) од 1992. до 2015. године”, *Међународна политика*, година LXVI, број 1158-1159, стр. 115-127.
 25. Ђукановић, Драган, „Спољнополитички приоритети Републике Србије у билатералним и мултилатералним односима са суседима”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
 26. Ђукановић, Драган, „Усаглашавање држава Западног Балкана са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ – између нормативног, декларативног и стварног”, *Годишњак Факултета политичких наука*, вол. 8, бр. 12, 2014, стр. 9-40.
 27. Ђукановић, Драган, Живојиновић, Драган, „Стратешка партнерства Републике Србије”, *Годишњак Факултета политичких наука*, 2011, стр. 299-312.
 28. Ђукановић, Драган, Лађевац, Ивона, „Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије”, *Међународна политика*, година LXI, број 3, стр. 343-364.
 29. Ђукановић, Драган, Милан Крстић, „Берлински процес – немачка западнобалканска иницијатива”, *Српска политичка мисао*, год. 23, вол. 54, бр. 4, 2016, стр. 169-185.

30. Живојиновић, Драган, „Неокласични реализам у теоријама међународних односа”, *Годишњак Факултета политичких наука*, вол. 2, бр. 1, 2008, стр. 367-392.
31. Живојиновић, Драган, „Разумевање појма национални интерес у реалистичким теоријама”, у: Дејан Јовић (ур.), *Теорије међународних односа – реализам*, Политичка култура, Загреб, 2013, стр. 249-263.
32. Живојиновић, Драган, Александар Милошевић, „Кључне одлике међународног система као детерминанта спољне политике Републике Србије”, у: Милан Подунавац, Жарко Пауновић (урс), *Политика: наука и професија*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Удружење за политичке науке Србије, Београд, 2013, стр. 265-280.
33. Јанковић, Слободан, „Основе за ослањање на Русију у спољној политици Србије”, у: Драган Ђукановић (ур.), *Савремени међународни изазови: глобална и регионална перспектива*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
34. Јовановић, Милош, „Значења војне неутралности Србије”, *Српска политичка мисао*, Београд, 2022, стр. 67-99.
35. Јовић-Лазић, Ана, Ивона Лађевац, „Односи Србије и Русије – утицај на међународни положај наше земље”, у: Владимир Трапара, Душан Пророковић (урс), *Србија и свет у 2017. години*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2018, стр. 173-196.
36. Јоксимовић, Александра, „Односи САД и Србије у процесу једностраног проглашења независности Косова”, у: Драган Ђукановић (прир.), *Савремени међународни изазови – глобална и регионална перспектива*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 119-151.
37. Кнежевић, Милош, „Дилеме спољне политике о ‘безалтернативној’ евроинтеграцији Србије”, *Национални интерес*, бр. 2, VI, вол. 8, 2010.
38. Ковачевић, Марко, „Мале државе у свету региона и изазови мултиполаризације међународних односа почетком 21. века” у: *Политички идентитет Србије у глобалном и регионалном контексту*, уредила Весна Кнежевић-Предић, Факултет политичких наука, Београд, 2015, стр. 149-170.
39. Лађевац, Ивона, „Критичне тачке у сарадњи Србије и Европске уније на почетку 21. века”, *Европско законодавство*, број 17-18, Београд, 2006, стр. 86-94.
40. Лађевац, Ивона, „Основне карактеристике сарадње Србије и ЕУ 2000-2008. године”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
41. Лакићевић, Ана, „Најновији спољнополитички односи Републике Србије и Русије у контексту тражења решења за статус Косова”, у: Драган Ђукановић (прир.), *Савремени међународни изазови: глобална и регионална перспектива*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 209-227.
42. Лишанин, Младен, „Нормативни vs. стварни модел креирања и реализације спољне политике у политичком систему Србије (1)”, *Српска политичка мисао*, број 4, вол. 30, 2010, стр. 127-152.
43. Лишанин, Младен, „Нормативни vs. стварни модел креирања и реализације спољне политике у политичком систему Србије (2)”, *Српска политичка мисао*, број 1, вол. 31, 2011, стр. 187-208.
44. Лишанин, Младен, „Спољнополитички приоритети Србије”, *Политичка ревија*, број 1, вол. 31, 2012, стр. 201-212.
45. Лопандић, Душко, „Мале и средње земље у међународним односима и Европској унији”, *Међународна политика*, вол. 62, број 1, 2010, стр. 79-112.

46. Милинковић, Бранислав, „Однос Србије према евроатлантским интеграцијама”, у: Едита Стојић Карановић, Слободан Јанковић (прир.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
47. Митровић, Драгана, „Извори и границе кинеске моћи”, *Анализа политике*, 2011, бр. 1, стр. 58-63.
48. Митровић, Драгана, „Кина: уклањање предрасуда”, у: ЕРДЕЉАН, Боривој (ур.). *Србија и свет: зборник радова*. Београд: Европски покрет у Србији, 2010, стр. 39-48.
49. Митровић, Драгана, „Кинеска политика према Западном Балкану – југоисточној Европи”, у: Симић, Драган Р. (ур.). *Интеграција Западног Балкана у мрежу глобалне безбедности*. Београд: Удружење за студије САД у Србији: Чигоја штампа, 2011, стр. 265-272.
50. Митровић, Драгана, „Моделу продубљивања сарадње са НР Кином и земљама централне и источне Азије”, у: Стојић Карановић, Едита (ур.), Јанковић, Слободан (ур.). *Елементи стратегије спољне политике Србије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2009, стр. 25-28.
51. Мишчевић, Тања, „Савремени односи Србије и Европске уније”, (урс): Јелица Минић, *Изазови спољне политике Србије*, Европски покрет у Србији, Београд, 2015, стр. 15-21.
52. Новаковић, Игор, „Неутралност у Европи у 21. веку и случај Србије”, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2012.
53. Новаковић, Игор, „Од четири стуба спољне политике до европских интеграција: постоји ли воља за стратешко усмерење спољне политике Србије?”, *Центар за међународне и безбедносне послове*, Београд, 2013.
54. Новаковић, Игор, „Тумачење сталне неутралности у Западној Европи од позног Средњег века до данас”, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс.), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?*, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр.61-85.
55. Новаковић, Игор, Савковић, Марко, „Србија и НАТО Партнерство за мир”, *Центар за међународне и безбедносне послове*, Београд, 2019.
56. Обрадовић, Жарко, „Мека моћ Кине и Балкан”, *Социолошки преглед*, вол. 56.
57. Обрадовић, Жарко, „Стратешко партнерство „мале” Србије и „велике” Кине: унутрашњи и међународни аспекти сарадње”, *Српска политичка мисао*, год. 23, вол. 53, број 3, 2016, стр. 121-137.
58. Павићевић, Владимир, Драган Живојиновић, „Анализа процеса одлучивања у спољној политици Србије” у: Јавне политике Србије, уредник Милан Подунавац, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, 2011, стр
59. Рељић, Душан, *Русија и Западни Балкан*, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2009.
60. Рељић, Душан, „Србија између сфера утицаја САД и Русије”, у: Драган Р. Симић (ур.), *Интеграција _Западног Балкана у мрежу глобалне безбедности*, Удружење за студије САД у Србији, Чигоја штампа, Београд, 2011, стр. 221-224.
61. Свилановић, Горан, „Спољна политика Србије и Црне Горе у 2003. години”, *Међународна политика*, број 1112, октобар-децембар 2003, стр. 3-4.
62. Симић, Драган Р., „Америчко стратешко мишљење на почетку XXI века”, *Међународна политика*, бр. 1133, 2009, стр. 73-83.
63. Симић, Драган Р., Драган Живојиновић, „Савези, савезништва и сврставање у међународним односима после Хладног рата”, у: Драган Р. Симић, Дејан

- Миленковић и Драган Живојиновић (урс), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?*, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2016, стр. 31-60.
64. Сретеновић, Станислав, „Француско-српски односи, историја и сећање- наслеђе првог светског рата”, *Наслеђе*, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд, бр.19, 2018.
65. Сретеновић, Станислав, „Француско-српски односи у XIX и XX веку”, *МП* 4, стр. 536-558, 2009.
66. Стефановић Штамбук, Јелица, „Региони у 'старом' и 'новом' међународном регионализму: успостављање новог 'нивоа анализе' светске политике”, *Српска политичка мисао*, год. 16, вол. 26, број 3, 2009, стр. 103-134.
67. Теокаревић, Јован, „Да ли Србија може да буде војно неутрална држава?”, у: Драган Р. Симић, Дејан Миленковић и Драган Живојиновић (урс), *Неутралност у међународним односима - шта можемо да научимо из искуства Швајцарске?*, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 87-112.
68. Тодоровић, Лука В., Милева Јокић, „Мале, средње и неутралне државе и међународна политика”, *Сварог*, бр. 6, 2013, стр. 32-52.
69. Траиловић, Драган, „Војна и безбедносна сарадња Кине и Србије: показатељ нове улоге Кине у Европи”, *Политика Националне Безбедности*, вол. 18, број 1/2020., стр. 125-145.
70. Трапара, Владимир, „Неокласични реализам - реализам за 21.век”, *Међународни проблеми*, вол. 69, бр. 2-3, 2017, стр. 227-246.
71. Чавошки, Јован, „Заборављена епизода: југословенско-кинески односи 1947. године”, *Токови историје*, бр. 4/2006.
72. Човић, Небојша, „Основне смернице за решавање косметске кризе”, *Међународна политика*, број 1110, април-јун 2003, стр. 4-7.
73. Annan, Kofi A., “Problems Without Passports”, *Foreign Policy*, vol. 32, no. 5, 2002, стр. 30-31.
74. Annette Baker Fox, "The Small States in International System, 1919-1969", *International Journal*, vol. 24, pp. 751-764.
75. Antevski, M, Jelisavac Trošić, S, „Chinese Response to Transatlantic Trade and Investment Partnership and Trans-Pacific Partnership”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXVII, No. 1161, January–March 2016, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, pp. 123–141.
76. Babić Blagoje S., “New silk road – China’s new deal” in: *Danube and the New Silk Road*, Duško Dimitrijević (ed.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2016, pp. 45-67.
77. Baehr, Peter R., "Small States: A Tool For Analysis", *World Politics*, vol. 27, no. 3, 1975, pp. 456- 466.
78. Bailes, Alyson J.K, Baldur Thorhallsson, "Instrumentalizing the European Union in Small States Strategies", *Journal of European Integration*, vol. 35, no. 2, 2013, pp. 99-115.
79. Bailes, Alyson J.K., Bradley A. Thayer and Baldur Thorhallsson, "Alliance theory and alliance 'Shelter': the complexities of small states alliance behaviour", *Third World Thematics: A TWQ Journals*, 2016, pp. 9-26.
80. Bailes, Alyson J.K., Jean-Marc Rickli and Baldur Thorhallsson, "Small states, survival and strategy", in: Clive Archer, Alyson J.K. Bailes and Anders Wivel (eds), *Small states and international security: Europe and beyond*, Routledge, Abingdon, 2014, pp. 26-45.
81. Baković, O., “Miroljubivi uspon – nova kineska vanjskopolitička teorija”, *Politička misao*, 2004, 12 (1), стр. 126-137.

82. Baldwin, David A., "Interdependence and Power: A Conceptual Analysis", *International Organization*, vol. 34, no. 4, 1980, pp. 471-506.
83. Barnett, Michael and Raymond Duvall, "Power in International Politics", *International Organization*, vol. 59, no. 1, 2005, pp. 39-75.
84. Bartlett, William, Prelec, Tena, "UAE: Sultanism meets illiberal democracy" in: *The Western Balkans in the World*, by Florian Bieber and Nikolaos Tzifakis, Routledge, 2019.
85. Baumann, Rainer, Volker Ritterberger and Wolfgang Wagner, "Neorealist Foreign Policy Theory", in: Walter Carlsnaes and Stefano Guzzini (eds), *Foreign Policy Analysis*, Sage Library of International Relations, Volume II, Sage, New York, pp. 151-179.
86. Beljić, Marina, "PIGS economies: bail-out vs. bail-in", *Facta Universitatis - Economics and Organization*, Univerzitet u Nišu, 2021, pp. 259-274.
87. Berejikian, Jeffrey D., "David versus Goliath: Risk and Weaker State Confrontation", *Foreign Policy Analysis*, vol. 14, no. , 2018, pp. 326-345.
88. Bjorkdahl, Annika, "Norm advocacy: a small state strategy to influence the EU", *Journal of European Public Policy*, vol. 15, no. 1, 2008, pp. 135-154.
89. Bonomi, Matteo, "From EU Enlargement Fatigue to Ambiguity", Friedrich Ebert Stiftung, 2020.
90. Brantly Womack, "Asymmetry Theory and China's Concept of Multipolarity", *Journal of Contemporary China*, 13(39), 2004, pp. 351-366.
91. Brighi, Elisabetta and Christopher Hill, "Implementation and behaviour", in: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne (eds), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford University Press, 2016, pp. 147-167.
92. Brooks, Stephen G., "Dueling Realisms", *International Organization*, vol. 51, no. 3, 1997, pp. 445- 477.
93. Bueger, Christian and Anders Wivel, "How do small states maximize influence? Creole diplomacy and smart state foreign policy of Seychelles", *Journal of Indian Ocean Region*, vol. 14 no. 2, 2018, pp. 170-188.
94. Carlsnaes, Walter, "Actors, structures, and foreign policy analysis", in: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne (eds), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford University Press, 2016, pp. 113-129.
95. Chong, Alan, and Marrhias Mass, "Introduction: the foreign policy power of small states", *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 23, no. 3, pp. 381-382.
96. Christensen, Thomas J., and Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, vol. 44, no. 2, 1999, pp. 137-167.
97. Christensen, Thomas, "Posing Problems Without Catching Up: China's Rise and Challenges for U.S. Security Policy", *International Security*, vol. 25, no. 4, Spring 2001, pp. 5-40.
98. Crowards, Tom, "Defining the category of 'small' states", *Journal of International Development*, vol. 14, no. 2, 2002, pp. 143-179.
99. Čavoški Jovan, "One belt, One road" strategy as a new historical opportunity for China's Foreign policy" in: *Danube and the New Silk Road*, Duško Dimitrijević (ed.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2016 , pp. 21-28.
100. DeHaven, Mark J., "Internal and External Determinants of Foreign Policy: West Germany and Great Britain During the Two-Tracs Missile Controversy", *International Studies Quarterly*, 1991, pp. 87-108.
101. Desch, Michael C., "Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies", *International Security*, vol. 23, no. 1, 1998, pp. 141-170.
102. Dimitrijević Duško, "Odnosi Srbije i Kine na početku 21. veka", *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2018, str. 49-70.

103. Dimitrijević Duško, Jokanović Nikola, "China's "New Silk Road" Development Strategy", *The Review of International Affairs*, LXVII(1161), 2016, str. 21-44.
104. Dimitrijević, Duško, "Capacities for Development Serbia's Cooperation with China", *China-CEE Institute, Working Paper*, no.4, 2017.
105. Dimitrijević, Duško, "Serbia-China comprehensive strategic partnership - the foreign policy paradigm of the "New Silk Road", *Eurasian Integration: economics, law, politics*, Institute of International Politics and Economics, 2019.
106. Dittimer, L. (2010.) „*The Sino-Russian Strategic Partnership*“, *Journal of Contemporary China*, 10 (28): 399-413.
107. Đukanović, Dragan, „The Process of Institutionalization of the EU's CFSP in the Western Balkan Countries during the Ukraine Crisis“, *Croatian International Relations Review*, Vol. 21 No. 72, 2015.
108. Đukanović, Dragan, Dašić, Marko, "Current Challenges of the European Integration Process of the Western Balkans Countries", *Serbian Political Thought*, Yer 10, Vol. 17, No. 1, 2018, pp. 5-27.
109. Đukanović, Dragan, Gajić, Dejan, "Determining the Status of Kosovo within the Post-Yugoslav Context", *Review of International Affairs*, Vol. LVII, No. 1127-1128, Belgrade, July-December 2007, pp. 21-25
110. Đukanović, Dragan, Simić, Dragan R., Živojinović, Dragan, "Serbia and its neighbours: Continuity of old and/or new policy", *The Review of International Affairs*, vol. LXIV, no. 1151, 2013, pp. 104-114.
111. East, Maurice A., "The International System Perspective and Foreign Policy", in: Murice A. East et al (eds), *Why Nations Act: Theoretical Perspectives for Comparative Foreign Policy Studies*, Sage Publications, Beverly Hills/London, 1978, pp. 142-160.
112. East, Maurice A., and Charles F. Hermann, "Do Nation-Types Account for Foreign Policy Behavior?" in: *Comparing Foreign Policies: Findings*, pp. 269-303.
113. Ejodus, Filip, "Serbia's Military Neutrality: Origins, Effects and Challenges" *Croatian International Relations Review XX (71)*, 2014, pp. 43-69.
114. Elman, Colin, "Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories for Foreign Policy?", *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 7-53.
115. Elman, Miriam Fendius, "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard", *British Journal of Political Science*, vol. 25, no. 2, 1995, pp. 171-217.
116. Elrod, Rachael, Mielish, Julia, "Strategic partnerships: thinking outside the administrative box", *Community College Journal of Research and Practice*, 2018, pp. 617-622.
117. Envall, H. D. P., Hall, Ian, "Asian strategic partnerships: new practices and regional security governance", *Asian Politics & Policy*, 2016, pp. 87-105.
118. Fearon, James D., "Domestic Politics, Foreign Policy, and Theories of International Relations", *Annual Review of Political Science*, vol.1, no. 1, 1998, pp. 289-313.
119. Friedberg Aaron L, "The Future of U.S.-China Relations: Is Conflict Inevitable?", *International Security*, vol. 30, issue 2, 2010.
120. Garnett Sherman, "Challenges of the Sino-Russian strategic partnership", *The Washington Quarterly*, vol. 24, 2001, issue 4, pp. 41-54.
121. Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, vol. 51, no. 1, October 1998., pp. 144-172.
122. Glaser, Charles L., "Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help", *International Security*, vol. 19, no. 3, Winter 1994/1995, pp. 50-90.
123. Glenn, John, "Realism versus Strategic Culture", *International Studies Review*, vol. 11, no. 3, September 2009, pp. 523-551.
124. Grevi Giovanni, „Making EU strategic partnerships effective“, *Working paper (FRIDE)*, no. 105, 2010, available from:

[https://www.files.ethz.ch/isn/130706/WP105 Making EU Strategic ENG dic10.pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/130706/WP105_Making_EU_Strategic_ENG_dic10.pdf) ,
accessed: 10/03/2024.2010

125. Grevi Giovanni, "The EU Strategic Partnerships: process and purposes": In M. Telò and F. Ponjaert (eds.), *The EU's Foreign Policy: What Kind of Power and Diplomatic Action*, Farnham: Ashgate, 2013, pp. 159-173.
126. Guzzini, Stefano, "The Enduring Dilemmas of Realism in International Relations", *European Journal of International Relations*, vol. 10, no. 4, pp. 533-568.
127. Hass, Ernst, "The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda", *World Politics*, vol. 5, no. 4, 1953, pp. 442-477.
128. Hey, Jeanne A. K., "Foreign Policy Options under Dependence: A Theoretical Evaluation with Evidence from Ecuador", *Journal of Latin American Studies*, vol. 25, no. 3, 1993, pp. 543-574.
129. Hillion, Christophe, "Adaptation for autonomy? Candidates for EU membership and the CFSP", *Global Affairs*, vol. 3, no. 3, 2017.
130. Hoffman, Stanley, "Raymond Aron and the Theory of International Relations", *International Studies Quarterly*, vol. 29, no. 1, 1985.
131. Hollinshead, Graham, "Chinese Overseas Foreign Direct Investment and the Sino-Serbian Strategic Partnership", *Work organisation, labour & globalisation*, vol. 8, no.1.
132. Holslag, Jonathan, "The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 44, No. 2, 2011, pp. 293-313
133. Holsti, K. J., "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", in: Walter Carlsnaes and Stefano Guzzini (eds.), *Foreign Policy Analysis*, Volume I, SAGE Publications, London, 2011, pp. 219-250.
134. Hong Yu, "Understanding China's Belt and Road Initiative", *Institute of Asian Studies*, 2024.
135. Howard Gron, Caroline and Anders Wivel, "Maximizing Influence in the European Union after the Lisbon Treaty: From Small State Policy to Smart State Strategy", *Journal of European Integration*, vol. 33, no. 5, 2011, pp. 523-539.
136. Hudson, Valerie M., "Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*, vol. 1, issue 1, March 2005, pp. 1-30.
137. Hudson, Valerie M., "The history and evolution of foreign policy analysis", in: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne (eds), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford University Press, 2016, pp. 13-34.
138. Jervis, Robert, "Cooperation under the Security Dilemma", *World Politics*, Vol. 30, No. 2, 1978, pp. 167-214.
139. Jovanović, Miroslav, "Two Russias: On the Two Dominant Discourses of Russia in the Serbian Public," *Third Report of the Russian-Serbian Relations Project*, ISAC.
140. Jović Lazić, Ana, "Alignment of the Republic of Serbia with the Common Foreign, Security and Defense Policy of the EU: Obligations, Achievements, and Challenges", in book: *Security Challenges and the Place of the Balkans and Serbia in a Changing World*, edited by: Jovic-Lazic, A. and Troude, A., Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies, University of Belgrade, 2020, pp. 310-330.
141. Jovicic, Elena, "Serbia-China Bilateral Trade Relations: Major Challenges and Opportunities", *Economic Analysis*, Institute of Economic Sciences, Belgrade, vol. 53, no. 2, 2020.
142. Kaarbo, Juliet, "A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory", *International Studies Review*, vol. 17, 2015, pp. 189-216.
143. Katzenstein, Peter J., "Small States and Small States Revisited", *New Political Economy*, vol. 8, no. 1, 2003, pp. 9-30.

144. Keohane, Robert O., "*Lilliputans' Dilemmas: Small States in International Politics*", *International Organization*, Vol. 23, No. 2 (Spring, 1969), pp. 291-310.
145. Kitchen, Nicholas, "Systemic pressure and domestic ideas: a neoclassical realist model of grand strategy formation", *Review of international studies*, vol. 36, no. 1, 2010, pp. 117-143.
146. Kliman, D. M., Walker, J. W. and Inboden, W. , "Promising partnerships: emerging and established powers in the 21st century", *GMF Emerging Powers Policy Forum*, 2017.
147. Koga, Kei,"How strategic is "asymmetric" strategic partnership? Japan's partnership diplomacy toward Cambodia and Laos", *Asian Security*, 2021, pp. 93-118.
148. Konitzer, Andrew, "Serbia between East and West", in: *Russian History 38*, Samford University, Brill, 2011, pp. 103-124.
149. Kovačević, Marko, "Understanding the marginality constellations of small states: Serbia, Croatia, and the crisis of EU-Russia relations", *Journal of Contemporary European Studies*, vol. 27, issue 4, 2019.
150. Kovačević, Marko, "What place for East and West? Discourses, reality, and foreign and security policies of small post-Yugoslav states", *Third World Thematics: A TWQ Journal*, vol. 1, no. 1, 2016, pp. 110-131.
151. Krasner, Stephen D., "Transforming of International Regimes: What the Third World Wants and Why", *International Studies Quarterly*, vol. vol. 25, no. 1, 1981, pp. 119-148.
152. Krzymowski, Adam, "Western Balkans Geopolitical Significance: The United Arab Emirate's Perspective", *Balkan Social Science Review*, 2023.
153. Kurečić, Petar, Goran Kozina and Filip Kokotović, "Revisiting the Definition of Small State Through the Use of Relational and Quantitative Criteria", *Conference Paper*, 19th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Melbourne, Australia, 2017.
154. Labs, Eric J., "Do Weak States Bandwagon?", *Security Studies*, vol. 1, no. 3, 1992, pp. 383-416.
155. Layne, Christopher,"The War on Terrorism and the Balance of Power: The Paradoxes of American Hegemony", in: T.V. Paul, James J. Wirtz and Michael Fortmann (eds.), *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, Stanford University Press, Stanford, 2004.
156. Lađevac, Ivona, "The Republic Of Serbia And The Belt And Road Initiative", *Security challenges and the place of the Balkans and Serbia in a changing world*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2020, pp. 273-283.
157. Li Jingjie, "Sino-Russian Strategic Partnership Cooperative Relations and the US Factor", *The ASAN Forum*, vol.2, no.6, 2014.
158. Lynn-Jones, Sean M., „Realism and America's Rise: A Review Essay“, *International Security*, vol. 23, no. 2, Fall 1998, pp. 157-182.
159. Lo, Bobo, "The Long Sunset of Strategic Partnership: Russia's Evolving China Policy", *International Affairs*, vol. 80, issue 2, 2004, p. 295- 309.
160. Lobell, Steven E., Neal G. Jesse, Kristen P. Williams, "Why do secondary states choose to support, follow, or challenge?", *International Politics*, vol. 52, no. 2, 2015, pp. 146-162.
161. Long, Tom, "It's Not the Size, It's the Relationship: Form 'Small States' to Asymetry", *International Politics*, vol. 54, no. 2, pp. 144-160.
162. Mastanduno, Michael, "Preserving the unipolar moment: Realist theories and US grand strategy after the Cold War", *International Security*, 21 (4), 1997, pp. 49-88.
163. Mearsheimer, John J.,"Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, Vol. 15, No. 1, 1990, p. 9.
164. Michalski, Anna, Pan, Zhongqi,"Role dynamics in a structured relationship: the EU-China strategic partnership", *Journal of Common Market Studies*, 2017, pp. 611-627.

165. Mitrović, Dragana, "China in the Western's East and Beyond: Politics and Economics of the China Plus Sixteen Cooperation Framework", *Serbian Political Thought*, IPS, Belgrade, vol. 10, 2014, pp. 19-50.
166. Mitrović, Dragana, "Political Economy of the Chinese Investments in Eastern, Central and South-East Europe", in *Asian Studies*, vol.2, Matura, Tamas (ed.), Hungarian Institute of International Affairs, Budapest, 2013, pp. 167-185.
167. Mitrović, Dragana, "PR China's Border Issues during the period of the Reform and Opening policy", in: Dimitrijević, Duško (ed.), Lađevac, Ivona (ed.). *Japan and Serbia: regional cooperation and border issues: a comparative analysis*. Belgrade: Institute of International Politics and Economics, 2012, pp. 77-90.
168. Mitrović, Dragana, "Sixteen Plus One" in 2015/2016—Upgrading, framing and stepping up cooperation", *Asian Issues*, Institute for Asian Studies, Belgrade, vol. 2, no. 2016, pp. 7-23,
169. Mitrović, Dragana, "The Belt and Road: China's Ambitious Initiative", *China International Studies*, 2016, no. 59, 2016, pp. 76-95.
170. Mitrović, Dragana, "The Strategic-Security Position of China After September 11, 2001", *Occasional paper No. 12*, 2005.
171. Mitrović, Dragana, "EU-China relations: new directions, new priorities", *Discussion paper*, Brussels, 2016, pp. 139-141.
172. Moon, Bruce E., "Consensus or Compliance? Foreign-Policy Change and External Dependence", *International Organization*, vol. 39, no. 2, 1985, pp. 297-329.
173. Moon, Bruce E., "The Foreign Policy of the Dependent State", *International Studies*, vol. 27, 1983, pp. 315-340.
174. Morrow, James D., "Alliances and Asymmetry: An Alternative to the Capability Aggregation Model of Alliances", *American Journal of Political Science*, vol. 35, no. 4, 1991, pp. 904-933.
175. Morrow, James D., "Alliances: why write them down", *Annual Review of Political Science*, Vol.3, 2000.
176. Narizny, Kevin, "On Systemic Paradigms and Domestic Politics: A Critique of the Newest Realism", *International Security*, vol. 41, no. 2, 2017, pp. 155-190.
177. Nasra, Skander, "Governance in EU foreign policy: exploring small state influence", *Journal of European Public Policy*, vol. 18, no. 2, 2011, pp. 164-180.
178. Nexon, Daniel H., "Review: The Balance of Power in Balance", *World Politics*, Vol. 61, No. 2, 2009.
179. Nye, Joseph, "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Public Diplomacy in a Changing World*, Vol. 616, pp. 94-109.
180. Paterson, William E., "Small States in International Politics", *Cooperation and Conflict*, vol. 4, issue 1, 1969, pp. 119-123.
181. Pavličević, Dragan, "The Sino-Serbian Strategic Partnership in a Sino-EU Relationship Context", *Briefing Series – Issue 68*, The University of Nottingham, China Policy Institute, 2011.
182. Petrović, Miloš, "EU Integration process of Serbia: a vicious circle of high politics? ", *The review of International Affairs*, vol. LXX, no. 1175, July-September 2019.
183. Petrović, Žarko, "Russian-Serbian Strategic Partnership: Scope and Content", *The Fifth report; Monitoring Russia – Serbia Relations*, ISAC Fund.
184. Posen, Barry R., "The War for Kosovo: Serbia's Political Military Strategy", *International Security*, vol. 24, no. 4, 2000. pp. 39-84.
185. Putnam, Robert D., "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games", in: Walter Carlsnaes and Stefano Guzzini (eds), *Foreign Policy Analysis*, Sage Library of International Relations, Volume II, Sage, New York, pp. 49-83.

186. Reiter, Dan, "Learning, Realism, and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past", *World Politics*, vol. 46, no. 4, 1994, pp. 490-526.
187. Renard, Thomas, "EU foreign ministers should look to 'grand strategy'", *EU Observer*, 2011.
188. Renard, Thomas, "Partnering for global security: the EU, its strategic partners and transnational security challenges", *European Foreign Affairs Review*, pp. 9–33.
189. Renard, Thomas, "The EU and its strategic partners: a critical assessment of the EU's strategic partnerships": In S. Biscop and R. G. Whitman (eds.), *The Routledge Handbook of European Security*, London and New York: Routledge, pp. 302–314, p. 302-304.
190. Renard, Thomas, "The EU strategic partnerships review: ten guiding principles", *ESPO Policy Brief*, 2012, p. 2-6.
191. Ripsman, Norrin M., "Neoclassical Realism", in: *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, Oxford University Press, 2019.
192. Rose, Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, vol. 51, no. 1, 1998, pp. 144-172.
193. Rosenau, James N., "Pre-Theories and Theories of Foreign Policy", in: Walter Carlsnaes and Stefano Guzzini (eds), *Foreign Policy Analysis*, Sage Library of International Relations, Volume I, Sage, New York, pp. 143-195.
194. Rosenau, James N., Gary D. Hoggard, "Foreign Policy Behavior in Dyadic Relationships: Testing a Pre-Theoretical Extension", in: James N. Rosenau (ed.), *Comparing Foreign Policies: Theories, Findings, and Methods*, SAGE Publications, New York, 1974, pp. 117-150.
195. Roth, Ariel Ilan, "A Bold Move Foreward for Neoclassical Realism", *International Studies Review*, 2006, pp. 486-488.
196. Rothstein, Robert L., "On the Costs of Realism", in: Richard Little and Michael Smith (eds.), *Perspectives on World Politics (3rd edition)*, Taylor & Francis, New York, 2006 pp. 368-374.
197. Saprykin, V. "Zasady stratehichnoho partnerstva", *Stenohrama kruhloho stolu UCEPD*, 2015.
198. Schmidt, Brian C., "The primacy of national security", in: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne (eds), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford University Press, 2016, pp. 206-221.
199. Schweller Randal L., "Bandwagoning for profit - Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, vol. 19, no. 1, 1994, pp. 72- 107.
200. Schweller, Randall L., "Neorealism's Status Quo Bias: What Security Dilemma?", *Security Studies*, vol. 5, no. 3, 1996, pp. 90–121.
201. Schweller, Randal L, "The Progressiveness of Neoclassical Realism", in: Elman, Colin, and Miriam Fendius Elman (eds), *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2003, pp. 311-347.
202. Schweller, Randall L., "Unanswered Threats: A Neoclassical Relist Theory of Underbalancing", *International Security*, vol. 29, no. 2, 2004, pp.159-201.
203. Seghier, Milan, "The Coronavirus Pandemic Lets China Score a Win in Serbia", *Transatlantic Take*, 2020.
204. Shin, Gi-Wook, Hilary Izatt and Rennie J. Moon, "Asymmetry of power and attention in alliance politics: the US-Republic of Korea case", *Australian Journal of International Affairs*, vol. 70, 2016.
205. Smith, Steve, "Foreign Policy Is What States Make of It: Social Construction and International Relations Theory", in: Kubalkova, Vendulka (ed.), *Foreign Policy in a Constructed World*, Routledge, London and New York, 2001, pp. 38-55.

206. Smith, Steve, "Theories of Foreign Policy: An Historical Overview", *Review of International Studies*, vol. 12, no. 1, 1986, pp. 13-29.
207. Snyder, Glenn H., "Mearsheimer's World – Offensive Realism and the Struggle for Security – A Review Essay", *International Security*, vol. 27, no.1, 2002, pp. 149-173
208. Snyder, Jack L., "Imperial Temptations", *The National Interest*, Spring 2003, pp. 29-40.
209. Steinsson, Sverrir and Baldur Thorhallsson, "Small State Foreign Policy", *Oxford research Encyclopedia of Politics*, Oxford University Press, 2017.
210. Steinsson, Sverrir and Baldur Thorhallsson, "The Small-State Survival Guide to Foreign Policy Success", *The National Interest*, 2017.
211. Steinsson, Sverris, "Neoclassical Realism in the North Atlantic: Explaining Behaviors and Outcomes in Cod Wars", *Foreign Policy Analysis*, 2017, pp. 1-19.
212. Sterling-Folker, Jennifer, "Realist Environment, Liberal Process, and Domestic-Level Variables", *International Studies Quarterly*, vol. 41, no. 1, 1997, pp. 1-25.
213. Szczudlik-Tatar Justyna, "One Belt, One Road": Mapping China's New Diplomatic Strategy", *Bulletin no. 67*, The Polish Institute of International Affairs, 2015.
214. Taliaferro, Jeffrey, "Security Seeking Under Anarchy - Defensive Realism Revisited", *International Security*, vol. 25, no. 3, 2000/2001, pp. 128-161.
215. Taliaferro, Jeffrey, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource- Extractive State", *Security Studies*, vol. 15, no. 3, 2006.
216. Tang, Shiping, "Taking Stock of Neoclassical Realism", *International Studies Review*, 2009, pp. 799-803.
217. Thorhallsson, Baldur and Anders Wivel, "Small States in the European Union: What Do We Know and what Would We Like to Know?", *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 19, no. 4, 2006, pp. 651-668.
218. Thorhallsson, Baldur, "Domestic buffer versus external shelter: viability of small states in the new globalised economy", *European Political Science*, vol. 10, no. 3, 2011, pp. 324-336.
219. Thorhallsson, Baldur, "Studying small states: A Review", *Small States and Territories*, vol. 1, no. 1, 2018, pp. 17-34.
220. Trinidad, Dennis D., "Domestic factors and strategic partnership: redefining Philippines-Japan relations in the 21st century", *Asian Politics & Policy*, 2017, pp. 613-35.
221. Tyushka, Andriy, Czechowska, Lucyna, "Strategic partnerships, international politics and IR theory" in book: *States, international organizations and strategic partnerships*, Edward Elgar Publishing, 2019, pp.8-43.
222. Varga-Kocsicska, Aleksandra, „Serbia and France: the special relationship?“, *European Scientific Journal*, vol.18, no. 23, 2022.
223. Vučković, Vladimir, "The West is Dear, but the East is Dearer: Policy Pressures and Actors' Preferences in Serbia" in: *Western Balkans at the Crossroads: Democratic Backsliding and External Actors' Influence Final Report*, 2012.
224. Walt, Stephen M., "Alliances in a Unipolar World", *World Politics*, no. 1, 2009, pp. 86-120.
225. Walt, Stephen M., "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, Vol. 9, No. 4, 1985, pp. 3-43.
226. Walt, Stephen M., "Keeping the World "Off-Balance": Self-Restraint and U.S. Foreign Policy", in: G. John Ikenberry, ed, *America Unrivaled- The Future of the Balance of Power*, Cornell University Press, Ithaca, 2002, pp. 121-154.
227. Walt, Stephen M., "The Enduring Relevance of Realist Tradition", in: Ira Katznelson and Helen V. Milner (eds), *Political Science: State of the Discipline*, W.W. Norton, New York, 2002, pp. 197-209.
228. Waltz, K. N, "Evaluating Theories", *American Political Science Review*, Issue 91, No. 4, December 1997, p. 915.

229. Waltz, Kenneth N., "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, Vol. 25, No. 1, 2000, 5-41.
230. Wight, Martin, "The Balance of Power", in: Herbert Butterfield and Martin Wight (eds.), *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1966, pp. 149-175.
231. Wilkins Thomas S, "Russo-Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?", *Contemporary Security Policy*, vol. 29, issue 2, 2008, pp. 358-383.
232. Wohlforth, William C., "Realism and foreign policy", in: Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne (eds), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford University Press, 2016, pp. 35-53.
233. Xiudian Dai, "Understanding EU-China Relations: An Uncertain Partnership in the Making", *Research Paper 1/2006*, Centre for European Union Studies, The University of Hull, 2006.
234. Yanxi Wu, "The Influence of Yugoslav Films on China in the 20th Century", *Research Centre at the Slovenian Academy of Sciences and Arts*, 2018.
235. Zakaria Fareed, "The Future of American Power: How America Can Survive the Rise of the Rest", *Foreign Affairs*, vol. 87, no. 3, 2008, pp. 18-43.
236. Zakic Katarina, "Cultural dimensions of Summit 16+1 countries - Hofstede model", in: *Initiatives of The 'New Silk Road': Achievements and Challenges*, Dusko Dimitrijevic and Huang Ping, (eds.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 498-514.
237. Zakic Katarina, Radisic Bojan, "The Results and Challenges of Chinese "Go Global" Policy", *The Review of International Affairs*, vol. 68, issue 1168, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 36-55.
238. Zhongping Feng, Jing Huang, "China's Strategic Partnership Diplomacy", *ESPO Working Paper No. 8*, 2014.
239. Živojinović, Dragan, "US-Yugoslav Relations During Cold War: Inadequate Model for Contemporary Relations", in: Ljubinka Trgovčević, Ed., *125 Years of Diplomatic Relations between the USA and Serbia*, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, 2008, p. 165-171.

12.3. Остали извори са интернета

1. „Антић: Пажљиво пратимо градњу гасовода Турски ток”, *Министарство рударства и енергетике*, 08/05/2017, доступно на <https://arhiva.mre.gov.rs/latinica/arhiva-aktuelno-maj-2017.php>, приступљено: 01/06/2024.
2. „Азербејџан одлучан, неће признати Косово”, *РТВ*, 07/12/2018, доступно на: <https://rtv.rs/sr-lat/politika/azerbejdzan-odlucan-nece-priznati-kosovo-973359.html>, приступљено: 10/06/2024.
3. „Азербејџан у Светској царинској организацији: Не признајемо независност Косова”, *Косев*, 23/04/2017, доступно на: <https://kosev.info/azerbejdzan-u-svetskoj-carinskoj-organizaciji-ne-priznajemo-nezavisnost-kosova/>, приступљено: 10/06/2024.
4. „Амбасадор Кине о Космету: Ми смо чекали 100 година...”, *Танјуг*, 29/07/2018, доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=07&dd=29&nav_category=640&nav_id=1424427, приступљено: 01/06/2024.

5. „Америчке компаније запошљавају 22.000 људи у Србији ”, *Данас*, 28/07/2021, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/americke-kompanije-zaposljavaju-22-000-ljudi-u-srbiji>, приступљено: 01/06/2024.
6. „Амерички ‘Cooper tires’ купио крушевачки ‘Trayal’ за 13 мил. еур - Планирано запошљавање 700 радника”, *Бета*, 08/12/2011, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/509723/americki-cooper-tires-kupio-krusevacki-trayal-za-13-mil-eur-planirano-zaposljavanje>, приступљено: 01/06/2024.
7. „Аутопут Милош Велики“, *Коридори Србије*, доступно на: <https://koridorisrbije.rs/en/beograd-juzni-jadran>, приступљено: 10/06/2024.
8. „Балкански ток - кренула испорука гаса за Мађарску преко Србије”, *Еуроњуз Србија*, 15/09/2021, доступно на: <https://www.euronews.rs/biznis/biznis-vesti/19000/balkanski-tok-krenula-isporuka-gasa-za-madarsku-preko-srbije/vest>, приступљено: 01/06/2024.
9. „Белорусија и Азербејџан: Независност Косова нелегална“, *РТВ*, 03/12/2009, доступно на: <https://www.rtv.rs/hu/politika/belorusija-i-azerbejdzan-nezavisnost-kosova-nelegalna-161623.html>, приступљено: 10/06/2024.
10. „Бенетон купио Нитекс за три милиона евра“, *Бета*, 13/05/2011, доступно на: <https://rtv.rs/sk/ekonomija/beneton-kupio-niteks-za-tri-miliona-evra-253605.html>, приступљено: 05/06/2024.
11. „Београд на води: Луксуз у сенци тајни, насиља и скандала“, *Нова.рс*, 02/11/2020, доступно на: <https://nova.rs/vesti/biznis/beograd-na-vodi-luksuz-u-senci-tajni-nasilja-i-skandala>, приступљено: 10/06/2024.
12. „Билатерални односи“, *Генерални конзулат Републике Србије Трст-Република Италија*, доступно на: <http://trieste.mfa.gov.rs/lat/us.php>, приступљено: 05/06/2024.
13. „Билатерални односи“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/francuska>, приступљено: 05/06/2024.
14. „Билатерални односи“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/francuska>, приступљено: 05/06/2024.
15. „Билатерални односи“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/francuska>, приступљено: 05/06/2024.
16. „Бонино: Италија би могла послати додатне трупе на Косово“, *Радио Слободна Европа*, 04/12/2013, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/25189566.html>, приступљено: 05/06/2024.
17. „Бол корпорација прославила 15 година пословања у Србији“, *Бизлајф*, 29/10/2020, доступно на: <https://bizlife.rs/ball-korporacija-proslavila-15-godina-poslovanja-u-srbiji>, приступљено: 01/06/2024.
18. „Борел: Блиске везе са Русијом некомпатибилне европским интеграцијама ”, *Глас Америке*, 22/05/2023, доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/evropska-unija-rusija-ukrajina-rat-sankcije-srbija/7104411.html>, приступљено: 01/06/2024.
19. „Брисел очекује да Београд са ЕУ усклади политику о питању Ујгура у Кини“, *Радио Слободна Европа*, 24/07/2020, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kina-deklaracija-ujguri-ljudska-prava/30745090.html>, приступљено: 01/06/2024.
20. „Брнабић: Мађарска је најпоузданији партнер Србије на европском путу”, *Бета*, 08/09/2021, доступно на: <https://novimagazin.rs/vesti/255528-brnabic-madjarska-je-najpouzdaniji-partner-srbije-na-evropskom-putu>, приступљено: 01/06/2024.

21. „Ванси Ерпортс модернизује и унапређује квалитет услуге на београдском аеродрому“, *Београдски аеродром*, доступно на: <https://beg.aero/lat/node/493>, приступљено: 05/06/2024.
22. „Велико интересовање италијанских компанија за инфраструктурне пројекте у Србији“, *ГМ Бизнис*, 27/10/2017, доступно на: <https://gmbusiness.biz/veliko-interesovanje-italijanskih-kompanija-za-infrastrukturne-projekte-u-srbiji/>, приступљено: 05/06/2024.
23. „Влада Србије откупила ‘Железару’ Смедерево од америчке компаније "U.S. Steel" за 1 долар“, *еКануја*, 28/01/2012, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/529121/start-up/index>, приступљено: 01/06/2024.
24. „Влада најавила израду стратегије у области спољне политике: прецизно дефинисати односе Србије са другим земљама“, *Еуроњуз*, 25/04/2023, доступно на: <https://www.euronews.rs/srbija/politika/85501/vlada-najavila-izradu-strategije-u-oblasti-spoljne-politike-precizno-definisati-odnose-srbije-sa-drugim-zemljama/vest>, приступљено: 25/04/2023.
25. „Вучић за РТС: Самит велика прилика за Србију“, *РТС*, 24/11/2015, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/2115084/vucic-za-rt-samit-velika-prilika-za-srbiju.html>, приступљено: 01/06/2024.
26. „Вучић: Србија од Уједињених Арапских Емирата добија милијарду евра, са свега три одсто камате“, *Политика*, 11/09/2022, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-srbija-od-ujedinjenih-arapskih-emirata-dobija-milijardu-evra-sa-svega-tri-odsto-kamate>, приступљено: 10/06/2024.
27. „Вучић и Вулин у Београду са делегацијом Централне војне комисије Кине“, *Радио Слободна Европа*, 06/09/2019, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30150588.html>, приступљено: 01/06/2024.
28. „Вучић и Си потписали Изјаву: Подизање односа са нивоа стратешког партнерства на ниво заједничке будућности“, *РТС*, 08/05/2024, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/politika/5434342/vucic-i-si-potpisali-izjavu-podizanje-odnosa-sa-nivoa-strateskog-partnerstva-na-nivo-zajednicke-buducnosti.html>, приступљено: 01/06/2024.
29. „Вучић и шеик Абдулах потписали изјаву о стратешком партнерству“, *РТВ*, 17/02/2013, доступно на: <https://www.rtv.rs/sk/politika/vucic-i-seik-abdulah-potpisali-izjavu-o-strateskom-partnerstvu-371375.html>, приступљено: 10/06/2024.
30. „Вучић са Ли Кећангом о РТБ Бор, потписана три споразума у Риги“, *РТС*, 05/11/2016, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/2515685/potpisana-tri-sporazuma-u-rigi.html>, приступљено: 01/06/2024.
31. „Вучић: Одлични односи Србије и Грчке“, *Политика*, 10/12/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/443666/Politika/Vucic-Odlicni-odnosi-Srbije-i-Grcke>, приступљено: 05/06/2024.
32. „Гастрансу одобрено изузеће новог интерконектора за природни гас“, *Агенција за енергетику Републике Србије*, 05/03/2019, доступно на: <https://www.aers.rs/Index.asp?l=1&a=541&id=233&tvid=1//>, приступљено: 01/06/2024.
33. „Главни закључци Извештаја о Србији за 2023. годину“, *Еуропа*, 08/11/2023, доступно на: <https://europa.rs/glavni-zakljucci-izvestaja-o-srbiji-za-2023-godinu>, приступљено: 01/06/2024.
34. „Говор Бориса Тадића након преузимања дужности Председника Републике Србије, Београд, 11. јул 2004.“, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010, стр. 306-310.

35. „Говор насловљен „Учење из прошлости и грађење боље будућности“ Војислава Коштунице, председника Владе Републике Србије, одржан на Десетом годишњем Солунском форуму, Солун, 25. мај 2004“, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010, стр. 304-306.
36. „Гради се нови блок ТЕ „Костолац БЗ“, вредан 613 милиона долара“, *РТВ*, 26/12/2011, доступно на: <https://www.rtv.rs/sr-lat/ekonomija/aktuelno/gradi-se-novi-blok-te-kostolac-b3-vredan-613-miliona-dolara-871524.html>, приступљено: 01/06/2024.
37. „Грчка жели бржи улазак земаља Западног Балкана у ЕУ“, *Ал Џазира*, 27/04/2023, доступно на: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/4/27/grcka-zeli-brzi-ulazak-zemalja-zapadnog-balkana-u-eu>, приступљено: 05/06/2024.
38. „Грчка инвестирала 2,5 милијарди еур у Србији“, *Бета*, 18/03/2009, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/224905/real-estate/news>, приступљено: 05/06/2024.
39. „Грчка признаје тзв. Косово? Огласили су се“, *Б92*, 11/03/2023, доступно на: https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=2397582 приступљено: 10/06/2024.
40. „Грчка спремна да пружи сваку помоћ Србији на европском путу“, *Балкан травел*, доступно на: <https://balkantravel.rs/iz-prve-ruke/intervju/nj-e-maria-levanti-ambasadorka-grcke-u-beogradu-o-planovima-za-jacanje-veza-izmedju-dve-zemlje/>, приступљено: 05/06/2024.
41. „Грчка - омиљена српским туристима“, *Политика*, 07/09/2012, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/232483/Grcka-omiljena-srpskim-turistima>, приступљено: 05/06/2024.
42. „Грчка би признањем Косова себи створила проблем са Кипром“, *Вести онлајн*, 27/05/2021, доступно на: <https://www.vesti-online.com/grcka-bi-priznanjem-kosova-sebi-stvorila-problem-sa-kiprom/> приступљено: 10/06/2024.
43. „Губиташ од оснивања“, *Нова Економија*, 27/02/2015, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-izdanja/gubitas-od-osnivanja>, приступљено: 01/06/2024.
44. „Д'Алема: Италија подржава независност Косова“, *Блиц*, 25/05/2007, доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/politika/dalema-italija-podrzava-nezavisnost-kosova/62kmr1h>, приступљено: 01/06/2024.
45. „Да ли се Србија припрема за сарадњу с Хагом“, *ИВПР*, 21/02/2005, доступно на: <https://iwpr.net/sr/global-voices/da-li-se-srbija-priprema-za-saradnju-s-hagom>, приступљено: 05/06/2024.
46. „Дачић: „Захвалност Италији што константно и принципијелно подржава европски пут Србије““, *Министарство спољних послова Републике Србије*, 10/02/2020, доступно на: <https://mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/dacic-zahvalnost-italiji-sto-konstantno-i-principijelno-podrzava-evropski-put>, приступљено: 05/06/2024.
47. „Дачић: Добра сарадња СПС-а и Комунистичке партије Кине“, *Бета*, 13/04/2017, доступно на: <https://n1info.rs/vesti/a241853-dacic-dobra-saradnja-sps-a-i-konumisticke-partije-kine/>, приступљено: 01/06/2024.
48. „'Das ist Walter' - како се Кина заљубила у Валтера“, *РТС*, 08/05/2024, доступно на: <https://www.rts.rs/magazin/film-i-tv/5434393/valter-kina-bata-zivojinovic.html>, приступљено: 01/06/2024.
49. „Двадесет година пословања БАТ-а у Србији: Следеће године планирамо да остваримо рекордну производњу“, *Недељник*, 24/08/2023, доступно на: <https://www.nedeljnik.rs/dvadeset-godina-poslovanja-bat-a-u-srbiji-sledece-godine-planiramo-da-ostvarimo-rekordnu-proizvodnju>, приступљено: 01/06/2024.

50. „Дилојт и Туш: НИС вреди 2,2 милијарде евра”, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/54864/Ekonomija/Dilojt-i-Tus-NIS-vredi-2-2-milijarde-evra///>, *Бета*, 06/09/2008, приступљено: 01/06/2024.
51. „Динкић задужен за сарадњу са Емиратима”, *РТС*, 25/08/2013, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/1383850/dinkic-zaduzen-za-saradnju-sa-emiratima.html///https://www.rtv.rs/sk/politika/vucic-i-seik-abdulah-potpisali-izjavu-o-strateskom-partnerstvu-371375.html>, приступљено: 10/06/2024.
52. „Динкић: За Србију кључне инвестиције долазе са Истока”, *Анадолу агенција*, 15/01/2013, доступно на: <https://www.aa.com.tr/ba/politika/dinki%C4%87-za-srbiju-klju%C4%8Dne-investicije-dolaze-sa-istoka/285377>, приступљено: 10/06/2024.
53. „Договорена сарадња Србије и Азербејџана”, *Анадолу агенција*, 26/11/2012, доступно на: <https://www.aa.com.tr/ba/arhiva/dogovorena-saradnja-srbije-i-azerbejd%C5%BEana/305151#>, приступљено: 10/06/2024.
54. „Договорено - Банка Интеза купује 75% Делта банке”, *Новости*, 14/02/2005, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/2538/agreed-banca-intesa-to-buy-75-of-delta-banka>, приступљено: 05/06/2024.
55. „Доласци и ноћења страних туриста по земљама из којих долазе - годишњи подаци”, *Републички завод за статистику*, 27/11/2023, доступно на: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/220206?languageCode=sr-Latn>, приступљено: 01/06/2024.
56. „Држава повећала удео у „ЕР СРБИЈИ“ Етихад смањило са 49 одсто на 18”, *Блиц*, 31/12/2020, доступно на: <https://www.blic.rs/biznis/privreda-i-finansije/drzava-rovocala-udeo-u-er-srbiji-etihad-smanjio-sa-49-odsto-na-18/0tmm2h7>, приступљено: 10/06/2024.
57. „Ђедовић Хандановић: Градња нафтовода до Мађарске креће већ наредне године”, *Политика*, 12/03/2024, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/603824/Dedovic-Handanovic-Gradnja-naftovoda-do-Madarske-krece-vec-naredne-godine>, приступљено: 01/06/2024.
58. „Ђурић: Пуноправно чланство у ЕУ остаје наш стратешки приоритет”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: [https://www.mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/djuric-punopravno-clanstvo-u-eu-ostaje-nas-strateski-prioritet](https://www.mfa.gov.rs/mediji/saopštenja/djuric-punopravno-clanstvo-u-eu-ostaje-nas-strateski-prioritet), приступљено: 05/06/2024.
59. „Енергетска заједница: ”Турским током” у Србији дискриминисано тржиште”, *Радио слободна Европа*, 08/01/2020, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30366647.html//>, приступљено: 01/06/2024.
60. „Енергетски биланси Републике Србије”, *Републички завод за статистику*, 01/01/2020, доступно на: <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/energetika>, приступљено: 01/06/2024.
61. „Енергетски биланси, 2019.”, *Републички завод за статистику*, 01/01/2021, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20215670.pdf>, приступљено: 01/06/2024.
62. „Економска сарадња са Азербејџаном”, *РТС*, 25/01/2012, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1033396/ekonomska-saradnja-sa-azerbejdzanom.html>, приступљено: 10/06/2024.
63. „Економски односи Србије и Италије пример успешне сарадње”, *РТВ*, 04/02/2020, доступно на: <https://www.rtv.rs/sr-lat/ekonomija/aktuelno/ekonomski-odnosi-srbije-i-italije-primer-uspesne-saradnje-1090745.html>, приступљено: 05/06/2024.
64. „Експозе Вука Драшковића, министра спољних послова, у Скупштини Србије и Црне Горе, Београд, 21. децембар 2004”, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић,

- Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010, стр. 311-313.
65. „Експозе др Зорана Ђинђића у Скупштини Србије”, *Влада Републике Србије*, Београд, 24/1/2001, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/344243/ekspoze-dr-zorana-djindjica-u-skupstini-srbije.php>, приступљено: 08/09/2020.
 66. „Експозе Зорана Живковића, мандатара за састав нове Владе Републике Србије”, *Влада Републике Србије*, Београд, 18/3/2003, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/344261/ekspoze-zorana-zivkovica-mandatara-za-sastav-nove-vlade-republike-srbije.php>, приступљено: 08/09/2020.
 67. „Експозе Ивице Дачића, мандатара за састав Владе Републике Србије”, *Влада Републике Србије*, 26/07/2012, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/tekst/195230/ekspoze-ivice-dacica-mandatara-za-sastav-vlade-republike-srbije.php>, приступљено: 26/10/2020.
 68. „Експозе мандатара за састав Владе Републике Србије Војислава Коштунице”, *Влада Републике Србије*, 15/5/2007. године, Београд, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/67095/saglasnost-oko-pet-kljucnih-programskih-principa-politike-nove-vlade-srbije.php>, приступљено: 13/10/2020.
 69. „Експозе мандатара за састав Владе Републике Србије Мирка Цветковића”, *Влада Републике Србије*, 7/7/2008. године, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/tekst/149349/ekspoze-mandatara-za-sastav-vlade-republike-srbije-mirka-cvetkovica.php>, приступљено: 21/10/2020.
 70. „Експозе председника Владе Републике Србије Александра Вучића”, *Влада Републике Србије*, 27/04/2014, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/tekst/208780/ekspoze-predsednika-vlade-republike-srbije-aleksandra-vucica.php>, приступљено: 26/10/2020.
 71. „Експозе председника Владе Републике Србије др Војислава Коштунице”, *Влада Републике Србије*, 2/3/2004. године, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/4775/ekspoze-predsednika-vlade-republike-srbije-dr-vojislava-kostunice.php>, приступљено: 13/10/2020.
 72. „Експозе председника Владе Републике Србије Ивице Дачића поводом избора нових чланова Владе”, *Влада Републике Србије*, 30/08/2013, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/tekst/208267/ekspoze-predsednika-vlade-republike-srbije-ivice-dacica-povodom-izbora-novih-clanova-vlade.php>, приступљено: 26/10/2020.
 73. „Експозе председника Владе Републике Србије Мирка Цветковића”, *Влада Републике Србије*, 14. март 2011. године, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/tekst/173881/ekspoze-predsednika-vlade-republike-srbije-mirka-cvetkovica.php>, приступљено: 21/10/2020.
 74. „Ен-Си-Ар отворио најсавременији технолошки кампус у региону - Посао за више од 5.000 људи у Србији”, *еКапија*, 05/10/2021, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/3435912/philanthropist/index>, приступљено: 01/06/2024.
 75. „Емирати у Србији ‘паркирају’ свој капитал у Европи “, *Радио Слободна Европа*, 11/07/2022, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-emirati-biznis/31934921.html>, приступљено: 10/06/2024.
 76. „Емирати, партнерство за ЈАТ“, *РТС*, 27/03/2013, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/Ekonomija/1293118/Emirati,+partnerstvo+za+JAT+.html>, приступљено: 10/06/2024.
 77. „Европска оријентација грађана Србије”, *Министарство за европске интеграције*, 01/12/2019, стр. 5, доступно на:

- https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/ijm_dec_19.pdf , приступљено: 01/06/2024.
78. „ЕУ очекује од Владе Србије усклађивање са спољном политиком“, *Танјуг*, 27/10/2022, доступно на: https://rtv.rs/rsn/politika/eu-ocekuje-od-vlade-srbije-uskladjivanje-sa-spoljnom-politkom_1385815.html, приступљено: 01/06/2024.
 79. „Железара Смедерево повећава извоз у ЕУ за 30 одсто: Нове квоте Европске комисије погодују компанији ХБИС“, *Еуроњуз*, 18/03/2022, доступно на: <https://www.euronews.rs/biznis/biznis-vesti/41447/zelezara-smederevo-povecava-izvoz-u-eu-za-30-odsto-nove-kvote-evropske-komisije-pogoduju-kompaniji-hbis/vest>, приступљено: 01/06/2024.
 80. „За завршетак пруге Београд-Будимпешта око 950 милиона евра“, *РТС*, 07/07/2018, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/3193518/za-zavrsetak-pruge-beograd-budimpesta-ok-950-milona-evra.html>, приступљено: 01/06/2024.
 81. „Завршен споразум о стратешком партнерству Русије и Србије“, *Политика*, 27/09/2011, доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Završen-sporazum-o-strateskom-partnerstvu-Rusije-i-Srbije.sr.html>, приступљено: 05/02/2021.
 82. „Заједничка изјава Републике Србије и Народне Републике Кине о успостављању стратегијског партнерства“, *Председник Републике Србије*, 15/09/11, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/saopštenja/zajednicka-izjava-predsednika-republike-srbije-i-predsednika-narodne-republike-kine> , приступљено: 01/06/2024.
 83. „Закључци Савета за националну безбедност о рату у Украјини“, *Н1*, 25/02/2022, доступно на: <https://n1info.rs/vesti/zakljucci-saveta-za-nacionalnu-bezbednost-o-ratu-u-ukrajini>, приступљено: 01/06/2024.
 84. „Закон о потврђивању Уговора између Владе Републике Србије и Владе Мађарске о пријатељским односима и сарадњи у области стратешког партнерства “ , *Народна скупштина Републике Србије*, 08/09/2021, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/13_saziv/2_513-22%20-%20Lat..pdf, приступљено: 01/06/2024.
 85. „Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине о научној и технолошкој сарадњи“, *Гласник Републике Србије-Међународни уговори* , 07/04/2009, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2009_12/t12_0291.htm, приступљено: 01/06/2024.
 86. „Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине о међусобном укидању виза за носиоце обичних пасоша “ , *Гласник Републике Србије*, 05/11/2016, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2016_12/t12_0518.htm, приступљено: 01/06/2024.
 87. „Закон о потврђивању Споразума о сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Уједињених Арапских Емирата“, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, број 3/2013-7, 15/03/2013, доступно на: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/mu/skupstina/zakon/2013/3/4/reg>, приступљено: 05/02/2021.
 88. „Закон о потврђивању уговора о зајму за кредит за повлашћеног купца за другу фазу пакет пројекта Костолац Б термоелектране између Владе Републике Србије, коју представља Министарство финансија, као зајмопримца и кинеске експорт-импорт банке као зајмодавца “ , *Гласник Републике Србије*, 17/12/2014, доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2015_01/t01_0240.htm, приступљено: 01/06/2024.
 89. „Закон о спољним пословима“, *Службени гласник РС*, бр. 116/2007, 126/2007 и 41/2009, Београд, доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o->

- ministarstvu/dokumenti/zakoni/381-2009-09-17-11-07-15?lang=сyр, приступљено: 26/10/2020.
90. „Закон о спољним пословима“, *Службени гласник РС*, бр. 116/2007, 126/2007 41/2009, Београд, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/dokumenti/zakoni/381-2009-09-17-11-07-15?lang=сyр> , приступљено: 01/06/2024.
 91. „Званична посета председника НР Кине Сиђипинга“, *Председник Републике Србије*, 13/06/2016, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/saopstenja/zvanicna-poseta-predsednika-nr-kine-si-djinpinga>, приступљено: 01/06/2024.
 92. „Званична посета председника Републике Француске“, *Председник Републике Србије*, 15/07/2019, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/zvanicna-poseta-predsednika-republike-francuske>, приступљено: 05/06/2024.
 93. „Званични Кипар за Нова.рс једном речју одговорио на Блинкенову најаву да ће признати Косово“, *Нова.рс*, 29/03/2023, доступно на: <https://nova.rs/vesti/politika/zvanicni-kipar-za-nova-rs-jednom-recju-odgovorio-na-blinkenovu-najavu-da-ce-priznati-kosovo/> приступљено: 10/06/2024.
 94. „Зијин најављује „зелене руднике“ у Србији - инвестиција од 1,26 милијарди долара“, *БИЗ*, 27/06/2020, доступно на: <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/zijin-najavljuje-zelene-rudnike-u-srbiji-investicija-od-1-26-milijardi-dolara-1700811?version=amp>, приступљено: 01/06/2024.
 95. „Извоз и увоз, по одсецима СМТК, рев. 4“, *Републички завод за статистику*, доступно на: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/170302?languageCode=sr-Cyrl>, приступљено: 05/06/2024.
 96. „Излагање Вука Јеремића, министра спољних послова Републике Србије, на Првој конференцији амбасадора Републике Србије, Београд, 16. децембар, 2007.“, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, стр. 318.
 97. „Излагање Вука Јеремића, министра спољних послова Републике Србије, на Првој конференцији амбасадора Републике Србије, Београд, 16. децембар, 2007.“, у: Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (урс.): *Спољна политика Србије – стратегије и документа*, стр. 318.
 98. „Инвестиције у Србији 2000-2020“, *Бизнис Инфо Груп*, доступно на: https://novaekonomija.rs/wp-content/uploads/2022/08/Svet_U_Srbiji_2.pdf стр.24, приступљено: 05/06/2024.
 99. „Инвестиције у Србији 2000-2020“, *Бизнис инфо груп*, доступно на: https://novaekonomija.rs/wp-content/uploads/2022/08/Svet_U_Srbiji_2.pdf стр. 19, приступљено: 05/06/2024.
 100. „Инвестиције у Србији 2000-2020“, *Бизнис Инфо Груп*, доступно на: https://novaekonomija.rs/wp-content/uploads/2022/08/Svet_U_Srbiji_2.pdf стр. 17, приступљено: 05/06/2024.
 101. „Инсајдер ‘Продаја‘“, *Инсајдер Видео*, 2019, доступно на : https://www.youtube.com/watch?v=glYjnJTp_hE, приступљено: 10/06/2024.
 102. „Интервју Амбасадора Грчке у Србији, г. Константиноса Икономидиса, за часопис Нови Београд“, *Амбасаде Грчке у Србији*, 31/01/2014, доступно на: <https://www.mfa.gr/serbia/sr/the-embassy/news/intervju-ambasadora-grcke-srbiji-konstantinosa-ikonomidisa-za-casopis-novi-magazin.html>, приступљено: 05/06/2024.
 103. „Интервју потпредседника Владе и Министра спољних послова Грчке, г.Евангелоса Венизелоса, за Танјуг“, *Амбасаде Грчке у Србији*, 31/01/2014, доступно на: <https://www.mfa.gr/serbia/sr/the-embassy/news/intervju-potpredsednika-vlade->

- [ministra-spoljnih-poslova-grcke-evangelosa-venizelosa-za-tanjug.html](#), приступљено: 05/06/2024.
104. „Историја: Француско-српска сарадња за ослобођење Србије(мај-новембар 1918)“, *Амбасада Француске у Србији*, доступно на: <https://rs.ambafrance.org/Istorija-Fransusko-srpska-saradnja-za-oslobodenje-Srbije-maj-novembar-1918>, приступљено: 05/06/2024.
105. „Историјат односа Србије и ЕУ“, *Министарство за европске интеграције Републике Србије*, доступно на: <https://www.mei.gov.rs/src/srbija-i-eu/istorijat-odnosa-srbije-i-eu/>, приступљено: 05/06/2024.
106. „Италијанска предузећа у Србији- Прича о успеху“, *Амбасада Републике Италије у Београду*, 2020, доступно на: https://www.ccis.rs/images/downloads/LE_AZIENDE_ITALIANE_IN_SERBIA.pdf, стр.19, приступљено: 05/06/2024.
107. „Јачање везе са Азербејџаном“, *РТС*, 04/11/2011, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/984600/jacanje-veza-sa-azerbejdzanom.html?print=true>, приступљено: 10/06/2024.
108. „Јачање сарадње Србије и Азербејџана у култури“, *СиКалт*, 09/01/2018, доступно на: <http://www.seecult.org/vest/jacanje-saradnje-srbije-i-azerbejdzana-u-kulturi>, приступљено: 10/06/2024.
109. „Јоксимовић: Очекујем низ важних корака на српском путу ка ЕУ“, *РТВ*, 04/02/2018, доступно на: <https://www.rtv.rs/sr-lat/politika/joksimovic-ocekujem-niz-vaznih-koraka-na-srpskom-putu-ka-eu-890995.html>, приступљено: 05/06/2024.
110. „Какве везе Хути имају са страним директним инвестицијама у Србији?“, *Данас*, 04/02/2024, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/huti-direktne-investicije>, приступљено: 01/06/2024.
111. „Квартални извештаји“, *Министарство финансија Републике Србије - Управа за јавни дуг*, доступно на: <https://javnidug.gov.rs/rsc/%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98%D0%B8>, приступљено: 01/06/2024.
112. „Кина и Србија успостављају стратешке односе партнерства“, *Амбасада Народне Републике Кине*, 20/08/2009, доступно на: http://rs.china-embassy.gov.cn/srp/xwdt/200908/t20090827_3354312.htm, приступљено: 01/06/2024.
113. „Кина, ЕУ, Русија: Ко је колико помогао Србији током пандемије?“, *Еуропаин Вестерн Балканс*, 01/05/2020, доступно на: <https://europeanwesternbalkans.rs/kina-eu-rusija-ko-je-koliko-pomogao-srbiji-tokom-pandemije/>, приступљено: 01/06/2024.
114. „Кинези ће градити топлодалековод Обеновац-Нови Београд“, *РТС*, 27/11/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2952916/kinezi-ce-graditi-toplodalekovod-obrenovac-novi-beograd.html>, приступљено: 01/06/2024.
115. „Кинеска културна делегација у Новом Саду“, *РТВ*, 22/05/2017, доступно на: <https://rtv.rs/hu/vojvodina/novi-sad/kineska-kulturna-delegacija-u-novom-sadu-826666.html>, приступљено: 01/06/2024.
116. „Кинеске донације Министарству одбране Србије“, *Центар за Европске политике*, 12/11/2020, доступно на: <https://cep.org.rs/publikacije/kineske-donacije-ministarstvu-odbrane-srbije/>, приступљено: 01/06/2024.
117. „Кинеске инвестиције у бивши источни блок“, *Политика*, 25/11/2013, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/276754/Kineske-investicije-u-bivsi-istocni-blok>, приступљено: 01/06/2024.

118. „Кинески амбасадор у Србији Ли Манчанг: Кина не мења став о Косову”, *Нова српска политичка мисао*, 05/09/2014, доступно на: <http://www.nspm.rs/hronika/kineski-ambasador-u-srbiji-li-mancang-kina-ne-menja-stav-o-kosovu.html?alphabet=l>, приступљено: 01/06/2024.
119. „Кинески гигант ‘Зијин’ стратешки партнер РТВ Бор”, *Политика*, 31/08/2018, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/410325/Kineski-gigant-Zijin-strateski-partner-RTV-Bor>, приступљено: 01/06/2024.
120. „Кинески министар одбране са Вучићем у Београду”, *Радио Слободна Европа*, 26/03/2021, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-srbija-kina-ministar-odbrane/31171120.html>, приступљено: 01/06/2024.
121. „Кинески премијер Ли у Београду: Чека нас плодносно пролеће”, *Радио Слободна Европа*, 16/12/2014, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/samit-za-ucvrscivanje-kinesko-evropskih-odnosa/26746209.html>, приступљено: 01/06/2024.
122. „Кнежевић и Дијакофотакис: Традиционално пријатељски односи”, *Министарство привреде Републике Србије*, 25/02/2020, доступно на: <https://privreda.gov.rs/aktuelno/vesti-i-saopstenja/knezevic-i-dijakofotakis-tradicionalno-prijateljski-odnosi>, приступљено: 05/06/2024.
123. „‘Кока-кола’ купила ‘Росу’”, *Б92*, 21/02/2005, доступно на: https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=162720, приступљено: 01/06/2024.
124. „Колико је штетан уговор са Етихадом”, *Радио Слободна Европа*, 15/08/2014, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-je-stetan-ugovor-sa-etihadom/26531923.html>, приступљено: 10/06/2024.
125. „Коронавирус дипломатија - Русија, Кина и ЕУ се боре за наклоност Србије”, *Политика*, 13/04/2020, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/452162/Koronavirus-diplomatija-Rusija-Kina-i-EU-se-bore-za-naklonost-Srbije>, приступљено: 01/06/2024.
126. „Косово у Интерполу би био озбиљан преседан”, *Политика*, 24/06/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/432420/Kosovo-u-Interpolu-bio-bi-ozbiljan-presedan>, приступљено: 10/06/2024.
127. „Кратка хронологија дипломатских односа две државе”, *Амбасада Републике Азербејџан у Србији*, доступно на: <https://belgrade.mfa.gov.az/rs/content/52/kratka-hronologija-diplomatskih-odnosa-dve-drzave>, приступљено: 10/06/2024.
128. „Култура Азербејџана представљена у Београду”, *Танјуг*, 19/04/2023, доступно на: <https://www.tanjug.rs/kultura/art/25711/kultura-azerbejdzana-predstavljena-u-beogradu/vest>, приступљено: 10/06/2024.
129. „Културна сарадња”, *Амбасада Француске у Србији*, доступно на: <https://rs.ambafrance.org/Kulturna-saradnja>, приступљено: 05/06/2024.
130. „Леонети: Признање Косова није услов за евроинтеграције”, *РТВ*, 04/08/2011, доступно на: <https://rtv.rs/rsn/politika/leoneti-priznanje-kosova-nije-uslov-za-evrointegracije-266603.html>, приступљено: 05/06/2024.
131. „Лукоил - Стратешки партнер Беопетрола за 210 милиона еура”, *Агенција за приватизацију*, 01/09/2019, доступно на: <https://privatizacija.privreda.gov.rs/upload/document/saopstenje-beopetrol.pdf>, приступљено: 01/06/2024.
132. „Мађарска привржена европском путу Србије, заједно бранимо Европу”, *РТС*, 08/09/2021, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/4505179/srbija-madjarska-stratesko-partnerstvo-sporazum.html>, приступљено: 01/06/2024.
133. „Мајкрософт запошљава више од 40 људи у Развојном центру у Србији”, *Емчем Србуа*, 16/11/2021, доступно на: <https://amcham.rs/sr/microsoft-zaposljava-vise-od-40-ljudi-u-razvojnem-centru-u-srbiji>, приступљено: 01/06/2024.

134. „Манифестација ‘Дани грчке културе у Србији’“, *Амбасаде Република Грчке у Србији*, 03/11/2021, доступно на: <https://www.mfa.gr/serbia/sr/the-embassy/news/manifestacija-dani-ghrchkie-kulturie-srbiji.html>, приступљено: 05/06/2024.
135. Марија Јанковић, „Од Ибрахима Ругове до Зорана Ђинђића: Сви планови за Косово“, *Би-Би-Си*, 19/09/2019, доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49740315>, приступљено: 01/06/2024.
136. „Међународни уговори“ *Службени гласник Републике Србије*, бр. 6/2019, Београд, 2019.
137. „Месец франкофоније 2019 у Србији“, *Дан у Београду*, 05/03/2019, доступно на: <https://www.danubeogradu.rs/2019/03/mesec-frankofonije-2019-srbiji/>, приступљено: 05/06/2024.
138. „Министар одбране Кине Веи Фенгхе: Србија има величанствену војску и народ“, *Министарство одбране Републике Србије*, 25/07/2018, доступно на: <https://www.mod.gov.rs/cir/12844/ministar-odbrane-kine-vei-fenghe-srbija-ima-velicanstvenu-vojsku-i-narod-12844>, приступљено: 01/06/2024.
139. „Министарство: Ал Дахра купац ПКБ-а за 105 милиона евра“, *Радио Слободна Европа*, 14/09/2018, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/29490372.html>, приступљено: 10/06/2024.
140. „Михајловић најавила почетак изградње Фрушкогорског коридора“, *Нова економија*, 18/10/2018, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/mihajlovic-najavila-pocetak-izgradnje-fruskogorskog-koridora>, приступљено: 01/06/2024.
141. „Мишелин постаје власник 100 одсто Тигар гума“, *РТВ*, 17/11/2009, доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/miselin-postaje-vlasnik-100-odsto-tigar-guma_158843.html, приступљено: 05/06/2024.
142. „Могерини: Веродостојна перспектива Србије и Црне Горе“, *Радио Слободна Европа*, 19/04/2018, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/mogerini-u-beogradu-sa-vucicem/29177393.html>, приступљено: 05/06/2024.
143. „Може ли се очекивати нови велики талас грчких инвестиција?“, *Б92*, 05/03/2020, доступно на: <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/moze-li-se-ocektivati-novi-veliki-talas-grckih-investicija-1662915>, приступљено: 05/06/2024.
144. „Момировић: Србија привукла 80 одсто француских инвестиција у региону“, *Министарство унутрашње и спољне трговине Републике Србије*, 13/06/2024, доступно на: <https://must.gov.rs/vest/8439/momirovic-srbija-privukla-80-odsto-francuskih-investicija-u-regionu.php>, приступљено: 05/06/2024.
145. „Момировић: Трговинска размена са Мађарском расте, циљ да буде четири милијарде евра“, *Танјуг*, 10/05/2023, доступно на: <https://www.tanjug.rs/ekonomija/srbija/29372/momirovic-trgovinska-razmena-sa-madarskom-raste-cilj-da-bude-cetiri-milijarde-evra/vest>, приступљено: 01/06/2024.
146. „Мондолони: Подршка Србији и дијалогу Београда и Приштине“, *РТС*, 28/06/2018, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/3184615/mondoloni-podrska-srbiji-i-dijalogu-beograda-i-pristine.html>, приступљено: 05/06/2024.
147. „Награда ГРААЛ Солунског филмског фестивала за постпродукцију филма ‘Метаморфозе’ Душана Зорића и Матије Глушчевића“, *Филмски центар Србије*, 13/11/2019, доступно на: <https://www.fcs.rs/nagrada-graal-solunskog-filmskog-festivala-za-postrodukciju-filma-metamorfoze-dusana-zorica-i-matije-gluscevica/>, приступљено: 05/06/2024.

148. „Највећи страни инвеститори у Србији”, *Бета*, 05/06/2008, доступно на: <https://rtv.rs/sk/ekonomija/najveci-strani-investitori-u-srbiji> 64513.html, приступљено: 01/06/2024.
149. „Национална стратегија за приступање Србије и Црне Горе Европској унији”, *Канцеларија за придруживање Европској унији*, Београд, 2005, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/seio/NAC_STRAT_UNDP_2006_gledanje.pdf, приступљено: 01/06/2024.
150. „Национална стратегија Србије за приступање Србије и Црне Горе Европској унији”, *Канцеларија за придруживање Европској унији*, Београд, 2005, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/seio/NAC_STRAT_UNDP_2006_gledanje.pdf, приступљено: 27/09/2020.
151. „Немачка и Француска позвале Приштину да укине таксе”, *Политика*, 10/06/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/431553/Nemacka-i-Francuska-pozvale-Pristinu-da-ukine-takse>, приступљено: 05/06/2024
152. „Немачка од Србије очекује да се усагласи са ЕУ”, *РТВ*, 12/04/2022, доступно на: <https://rtv.rs/sk/politika/nemacka-od-srbije-ocekuje-da-se-usaglasi-sa-eu> 1331882.html, приступљено: 01/06/2024.
153. „Немачка: поглед на Србију и ЕУ”, *Би-Би-Си*, 05/05/2010, доступно на: https://www.bbc.com/serbian/news/2010/05/100505_germanysrbia, приступљено: 05/06/2024.
154. „О компанији Лукоил”, *Лукоил Србија д.о.о.*, 16/10/2013, доступно на: <https://lucoil.rs/sr/About/GeneralInformation/////>, приступљено: 01/06/2024.
155. „О нама”, *Влада Републике Италије*, доступно на: <https://iicbelgrado.esteri.it/sr/chisiamo/>, приступљено: 05/06/2024.
156. „О нама”, *Институт Конфуције у Београду*, 27/05/2014, доступно на: <https://konfucije.fil.bg.ac.rs/o-nama/>, приступљено: 01/06/2024.
157. „О нама”, *Конфуцијев Институт Универзитета у Новом Саду*, 27/05/2014, доступно на: <http://konfucije.ff.uns.ac.rs/o-nama/>, приступљено: 01/06/2024.
158. „Обележена 24. годишњица бомбардовања кинеске амбасаде током НАТО агресије”, *Кинески Радио Интернационал*, 07/05/2023, доступно на: <https://serbian.cri.cn/2023/05/07/ARTIpZfTmMGZmfFQufViLUh230507.shtml>, приступљено: 01/06/2024.
159. „Обележено 180 година дипломатских односа између Француске и Србије у Националној скупштини”, *Амбасада Републике Србије Париз-Република Француска*, доступно на: <http://paris.mfa.gov.rs/lat/archivenewstext.php?subaction=showfull&id=1576253324&ucat=131&template=DefaultLat&>, приступљено: 05/06/2024.
160. „Од септембра кинески језик у гимназијама”, *Политика*, 11/05/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/429267/Drustvo/Od-septembra-kineski-jezik-u-gimnazijama#!>, приступљено: 01/06/2024.
161. „Одлична сарадња полиције Србије и Француске”, *Политика*, 17/05/2018, дотупно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/403927/Odlicna-saradnja-policija-Srbije-i-Francuske>, приступљено: 05/06/2024.
162. „Однос Србије и Мађарске на највишем историјском нивоу”, *РТВ*, 09/09/2022, доступно на: <https://rtv.rs/sr/lat/politika/odnosi-srbije-i-madjarske-na-najvisem-istorijskom-nivou> 1372188.html, приступљено: 01/06/2024.
163. „Односи Републике Србије и Азербејџанске Републике”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/azerbejdzan-republika>, приступљено: 10/06/2024.

164. „Односи Републике Србије и Азербејданске Републике“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/azerbejdzan-republika>, приступљено: 10/06/2024.
165. „Односи Србије и Кине: Кредитна опасност, „челично пријатељство“ и дипломатска игра речи“, *Глас Америке*, 08/05/2024, доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/srbija-kina-vucic-si-djinpings-diplomatija-ekonomija/7603184.html>, приступљено: 01/06/2024.
166. „Оквирни споразум о успостављању и развоју пријатељских односа и сарадње између провинције Хунан народне Републике Кине и Аутономне Покрајине Војводине Републике Србије Савезне Републике Југославије“, *Регион Војводина*, 30/05/2010, доступно на: https://region.vojvodina.gov.rs/wpcontent/uploads/2020/05/Okvirni_sporazum_kineska_provincija_Hunan_2491.pdf, приступљено: 01/06/2024.
167. „Око милион Срба годишње у ГР, све већи број Грка у СРБ“, *РТВ*, 14/12/2016, доступно на: <https://rtv.rs/rom/magazin/podrocica/oko-milion-srba-godisnje-u-gr-sve-veci-broj-grka-u-srb-783689.html>, приступљено: 05/06/2024.
168. „Омогућен извоз говеђег меса у Кини“, *РТС*, 27/11/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2952666/omogucen-izvoz-govedjeg-mesa-u-kinu.html>, приступљено: 01/06/2024.
169. „Орбан је Вучићев учитељ“, *Дојче Веле*, 17/01/2023, доступно на:
170. „Орбан се састао са председником Вучићем“, *РТС*, 08/07/2021, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/4435504/.html?email=yes>, приступљено: 01/06/2024.
171. „Отворен Културни центар Србије у Пекингу“, *Политика*, 29/11/2018, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/416882/otvoren-Kulturni-centar-srbije-u-pekingu>, приступљено: 01/06/2024.
172. „Отворене улице са именима два великана - Вилсона и Кравцова у оквиру комплекса Београд на води“, *Политика*, 15/11/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/441996/Otvorene-ulice-sa-imenima-dva-velikana-Vilsona-i-Kravcova-u-okviru-kompleksa-Beograd-na-vodi>, приступљено: 10/06/2024.
173. „Паскаљевић звезда Солуна“, *СуКалт*, 18/11/2009, доступно на: <http://www.seecult.org/vest/paskaljevic-zvezda-soluna>, приступљено: 05/06/2024.
174. „ПВК: Азербејдан ново тржиште за пољопривредне производе из Србије“, *АгроФин*, 21/10/2022, доступно на: <https://www.agrofin.rs/vesti/pkv-azerbejdzan-novo-trziste-za-poljoprivredne-proizvode-iz-srbije/>, приступљено: 10/06/2024.
175. „Пепси купио Марбо продукт“, *Данас*, 28/08/2008, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/pepsi-kupio-marbo-produkt>, приступљено: 01/06/2024.
176. „Перцепција грађана према Косову“, *Институт за европске послове*, 2023, доступно на: <https://iea.rs/wp-content/uploads/2023/10/35-Percepcija-gradjana-o-Kosovu-2023.pdf>, приступљено: 01/06/2024.
177. „Подршка ЕУ реформи образовања Србије“, *Министарство просвете Републике Србије*, доступно на: <https://prosveta.gov.rs/vesti/podrska-eu-reformi-obrazovanja-srbije/>, приступљено: 05/06/2024.
178. „Подршка Француске Србији на путу ка ЕУ“, *РТС*, 03/07/2014, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/politika/1639678/podrska-francuske-srbiji-na-putu-ka-eu.html>, приступљено: 05/06/2024.

179. „Пола милијарде евра од Јужног тока“, *РТС*, 21/10/2009, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/242891/pola-milijarde-evra-od-juznog-toka.html?print=true////>, приступљено: 01/06/2024.
180. „Полеће „Ер Србија““, *РТС*, 01/08/2013, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/1370272/polece-er-srbija.html>, приступљено: 10/06/2024.
181. „Политички односи Србије и ЕУ“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/lat/spoljna-politika/eu-integracije/politicki-odnosi-srbije-i-eu>, приступљено: 05/06/2024.
182. „Посета председника Републике Србије Томислава Николића Народној Републици Кини, 25-29.августа 2013.године“, 05/09/2013, доступно на: <http://www.beijing.mfa.gov.rs/odrzavanje/stampa.php?id=1378350995&archive=>, приступљено: 01/06/2024.
183. „Постигнут договор о модернизацији пруге Будимпешта-Београд“, *Нова економија*, 26/11/2013, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/postignut-dogovor-o-modernizaciji-pruge-budimpesta-beograd>, приступљено: 01/06/2024.
184. „Потписан комерцијални уговор са ауто-пут Прељина-Пожега“, *РТС*, 31/10/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2952508/potpisan-komercijalni-ugovor-za-auto-put-preljina-pozega.html>, приступљено: 01/06/2024.
185. „Потписан меморандум о изградњи аутопута Пожега-Буљаре“, *Бета*, 29/03/2018, доступно на: <https://n1info.rs/biznis/a375474-memorandum-o-autoputu-pozega-boljare>, приступљено: 01/06/2024.
186. „Потписан Меморандум са кинеском компанијом ХБИС о Железари“, *Министарство привреде Републике Србије*, 26/11/2015, доступно на: <https://privreda.gov.rs/aktuelno/vesti-i-saopstenja/potpisan-memorandum-sa-kineskom-kompanijom-hbis-o-zelezari>, приступљено: 01/06/2024.
187. „Потписан План билатералне војне сарадње са Кином“, *Министарство одбране Републике Србије*, 24/05/2018, доступно на: <https://www.mod.gov.rs/cir/12615/potpisan-plan-bilateralne-vojne-saradnje-sa-kinom-12615>, приступљено: 01/06/2024.
188. „Потписан Споразум о развијању сарадње између АП Војводине и кинеске провинције Хајнан“, *Аутономна Покрајина Војводина*, 30/05/2010, доступно на: <https://region.vojvodina.gov.rs/potpisan-sporazumo-saradnji-sa-hajnanom/?lang=rs>, приступљено: 01/06/2024.
189. „Потписан Споразум о стратешком партнерству Србије и Мађарске“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, 08/09/2021, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/potpisan-sporazum-o-strateskom-partnerstvu-srbije-i-madjarske>, приступљено: 01/06/2024.
190. „Потписан споразум са Кином вредан готово милијарду долара“, *РТС*, 17/09/2018, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/3260197/drugi-dan-posete-kini-potpisan-prvi-ugovor.html>, приступљено: 01/06/2024.
191. „Потписан уговор за „Београд на води“ вредан 3,5 милијарди евра“, *РТС*, 26/04/2015, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1900782/potpisan-ugovor-za-beograd-na-vodi-vredan-35-milijardi-evra.html>, приступљено: 10/06/2024.
192. „Потписан уговор о изградњи гасовода „Турски ток““, *Енергетски портал*, 11/10/2016, доступно на: <https://energetskiportal.rs/potpisan-ugovor-o-izgradnji-gasovoda-turski-tok////>, приступљено: 01/06/2024.
193. „Потписана Декларација о стратешком партнерству Србије и Грчке“, *РТВ*, 11/12/2019, доступно на: <https://rtv.rs/hr/politika/potpisana-deklaracija-o-strateskom-partnerstvu-srbije-i-grcke-1074857.html>, приступљено: 05/06/2024.

194. „Потписани споразуми о сарадњи Београда и Пекинга“, *РТС*, 16/09/2017, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/2872230/potpisani-sporazumi-o-saradnji-beograda-i-pekinga.html>, приступљено: 01/06/2024.
195. „Потписивање предуговора о изградњи моста на Дунаву“, *Амбасада Народне Републике Кине*, 23/10/2009, доступно на: http://rs.chinaembassy.gov.cn/srp/zsgx/jmhz/200910/t20091029_3370606.htm, приступљено: 01/06/2024.
196. „Потписивањем Заједничке изјаве Републике Србије и НР Кине о успостављању свеобухватног стратешког партнерства, створена је основа на бази које се данас наши односи снажно развијају“, *Канцеларија Националног савета за координацију сарадње са Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином*, 23/08/2018, доступно на: <https://www.knsrk.gov.rs/lat/a0090.php>, приступљено: 01/06/2024.
197. „Почела градња Моравског коридора, од Појата до Прељине 112 километара ауто-пута“, *РТС*, 15/12/2019, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/3774794/pocela-gradnja-moravskog-koridora-od-pojata-do-preljine-112-kilometara-auto-puta.html>, приступљено: 01/06/2024.
198. „Почела изградња прве фазе „Београд на води““, *Беобилд*, 27/09/2015, доступно на: <https://beobuild.rs/po%C4%8Dela-izgradnja-prve-faze-beograda-na-vodi-p2557.html>, приступљено: 10/06/2024.
199. „Почели радови на модернизацији пруге Београд-Будимпешта: Колосек српско-кинеског пријатељства“, *Железница Србије а.д.*, 28/11/, доступно на:
200. „Почели радови на обилазници око Београда“, *Бета*, 24/07/2018, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/poceli-radovi-na-obilaznici-oko-beograda>, приступљено: 01/06/2024.
201. „Почињу радови на деоници Прељина-Пожега“, *Политика*, 17/05/2019, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/429778/Pocinju-radovi-na-deonici-Preljina-Pozega>, приступљено: 01/06/2024.
202. „Почело да ради подземно складиште гаса „Банатски двор““, *Танјуг*, 05/10/2014, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/163260/pocelo-da-radi-podzemno-skladiste-gasa-banatski-dvor.php////>, приступљено: 01/06/2024.
203. „Прва прослава кинеске Нове године у Србији“, *РТС*, 04/02/2019, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/magazin/Zanimljivosti/3409760/prva-proslava-kineske-nove-godine-u-srbiji.html>, приступљено: 01/06/2024.
204. „Прва седница Стратешког савета за сарадњу Републике Србије и Мађарске“, *Председник Републике Србије*, 20/06/2023, доступно на: www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/prva-sednica-strateskog-saveta-za-saradnju-republike-srbije-i-madjarske, приступљено: 01/06/2024.
205. „Прве билатералне војне вежбе с Белорусијом и Кином“, *Политика*, 25/07/2018, доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/446429/Prve-bilateralne-vojne-vezbe-s-Belorusijom-i-Kinom>, приступљено: 01/06/2024.
206. „Председник Вучић у званичној посети Републици Грчкој“, *Председник Републике Србије*, 10/12/2019, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/predsednik-vucic-u-zvanicnoj-poseti-republici-grckoj>, приступљено: 05/06/2024.
207. „Председник Вучић у посети Мађарској“, *Председник Републике Србије*, 20/08/2023, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/predsednik-vucic-u-poseti-madjarskoj-32143>, приступљено: 01/06/2024.
208. „Председници Србије и Азербејџана, Вучић и Алијев: Веже нас пријатељство и стратешко партнерство“, *РТС*, 23/11/2022, доступно на:

- <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/5030380/predsednici-srbije-i-azerbejdzana-vucic-i-alijev-veze-nas-prijateljstvo-i-stratesko-partnerstvo.html>, приступљено: 10/06/2024.
209. „Премијер Кине допутовао у Београд“, *РТВ*, 15/12/2014, доступно на: https://www.rtv.rs/sr_ci/politika/premijer-kine-doputovao-u-beograd_547859.html, приступљено: 01/06/2024.
210. „Пријем Србије у ЕУ приоритетни циљ Француске“, *РТС*, 26/11/2014, доступно на:
211. „Приоритети Србије очување територијалног интегритета и европске интеграције“, *Влада Републике Србије*, 17/01/2009, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/101798/prioriteti-srbije-ocuvanje-teritorijalnog-integriteta-i-evropske-integracije.php>, приступљено: 01/06/2024.
212. „Програм Владе Републике Србије – Александар Вучић, председник Владе Републике Србије“, *Влада Републике Србије*, 13/08/2016, доступно на: <http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/ekspoze090816суг.docx>, приступљено: 26/10/2020.
213. „Програм Владе Републике Србије кандидата за председника Владе Ане Брнабић“, *Влада Републике Србије*, 28/06/2017, доступно на: https://www.srbija.gov.rs/view_file.php?file_id=2148&cache=sr, приступљено: 26/10/2020.
214. „Програм мобилности Ерасмус+“, *Француски Институт*, доступно на: <http://www.institutfrancais.rs/info/erasmus-i-srbija/>, приступљено: 05/06/2024.
215. „Програми Уније 2014-2020“, *Информациони систем за координацију развојне помоћи Републици Србији*, доступно на: http://www.evropa.gov.rs/Evropa/PublicSite/EUFundsCommunity2014_20.aspx#IHorizont, приступљено: 05/06/2024.
216. „Протести због амбасаде одражавају дубље политичке токове“, *Интернационални комитет*, 11/05/1999, доступно на: <https://web.archive.org/web/20080616040535/http://www.wsws.org/sh/1999/maj1999/amb-m11.shtml>, приступљено: 01/06/2024.
217. „Разговори о унапређењу сарадње Азербејдана и Србије у области одбране“, *Радио Слободна Европа*, 14/06/2024, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-azerbejdzan-odbrana-gasic-poseta/32993324.html>, приступљено: 10/06/2024.
218. „Рат у Украјини доноси прекретницу и у Србији?“, *Дојче Веле*, 02/05/2022, доступно на: <https://www.dw.com/sr/rat-u-ukrajini-donosi-prekretnicu-i-u-srbiji/a-61657605>, приступљено: 01/06/2024.
219. „Рат у Украјини и ставови у Србији - како се мењао јавни наратив: ‘Простор за проруску политику се све више сужава’“, *Еуроњуз*, 24/02/2023, доступно на: <https://www.euronews.rs/srbija/politika/78911/rat-u-ukrajini-i-stavovi-u-srbiji-kako-se-menjaao-javni-narativ-prostor-za-propusku-politiku-se-sve-vise-suzava/vest>, приступљено: 01/06/2024.
220. „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије“, *Народна скупштина Републике Србије*, 26. децембар 2007. године, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, приступљено: 01/06/2024.
221. „Резолуција о придруживању Европској унији“, *Народна скупштина Републике Србије*, 13. октобар 2004. године, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/eu_integration/RS48-04.pdf, приступљено: 27/09/2020.

222. „Република Србија - Извештај за 2019. годину, који прати Саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона: Саопштење о политици проширења ЕУ за 2019. годину”, *Европска комисија*, 29/05/2019 доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napr_etku/20190529-serbia-report_SR_-REVIDIRANO.pdf, приступљено: 01/06/2024.
223. „Рига, 5. и 6. новембар 2016. године: на самиту ‘Кина+16’ потписан комерцијални уговор за деоницу пруге Београд-Стара Пазова”, *Инфраструктура железнице Србије а.д.*, 07/11/2016, доступно на: <https://infrazs.rs/2016/11/riga-5-i-6-novembar-2016-godine-na-samitu-kina16-potpisan-komercijalni-ugovor-za-deonicu-pruge-beograd-stara-pazova>, приступљено: 01/06/2024.
224. „Русија неће наставити са реализацијом пројекта ”Јужни ток””, *Енергетски портал*, 05/09/2016, доступно на: <https://energetskiportal.rs/rusija-nece-nastaviti-sa-realizacijom-projekta-juzni-tok////>, приступљено: 01/06/2024.
225. „САД донирале Србији близу милијарду долара од 2000. године”, *Нова економија*, 18/03/2021, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/sad-donirale-srbiji-blizu-milijardu-dolara-od-2000-godine>, приступљено: 01/06/2024.
226. „Савет за борбу против корупције: Продајом Беопетрола држава оштећена за 100 милиона евра”, *Савет за борбу против корупције*, 16/10/2013, доступно на: <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/sr-Cyrl-CS/radio-televizija-i-stampa/cid1037-2386/savet-za-borbu-protiv-korupcije-prodajom-beopetrola-drzava-ostecena-za-100-miliona-evra///>, приступљено: 01/06/2024.
227. „САД: Обуставити прљави посао”Јужни ток””, *РТС*, 21/11/2011, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1714624/sad-obustaviti-prljavi-posao-juzni-tok.html//>, приступљено: 01/06/2024.
228. „САД, Британија и Француска признале Косово”, *Би-Би-Си*, 18/02/2008, доступно на: https://www.bbc.com/serbian/news/2008/02/080218_kosovo_reaxh, приступљено: 05/06/2024.
229. „Самит 16+1 у Софији, Србија потписала три документа”, *РТС*, 07/07/2018, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/3193509/samit-161-u-sofiji-srbija-potpisala-tri-dokumenta.html>, приступљено: 01/06/2024.
230. „Самит премијера Кине и 16 европских земаља. Брнабић: Прави резултати нас тек очекују”, *РТВ*, 12/04/2019, доступно на: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/u-dubrovniku-poseo-samit-premijera-kine-i-16-evropskih-zemalja_1008692.html, приступљено: 01/06/2024.
231. „Сарадња Војводине и провинције Ђилин”, *Политика*, 30/05/2010, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/136688/Saradnja-Vojvodine-i-provincije-Dilin>, приступљено: 01/06/2024.
232. „Сарадња Србије са Кином, Европском унијом, Русијом и Сједињеним Америчким Државама”, *Европски парламент*, 01/09/2017 доступно на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603854/EXPO_STU\(2017\)603854_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603854/EXPO_STU(2017)603854_XL.pdf), приступљено: 01/06/2024.
233. „Сарадња Кине и Србије у области просвете”, *РТС*, 29/12/2009, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/402171/saradnja-kine-i-srbije-u-oblasti-prosvete.html>, приступљено: 01/06/2024.
234. „Састанак Републичког јавног тужиоца, Загорке Доловац, са Амбасадором Републике Француске за организовани криминал, Мишел Рами”, *Врховно Јавно Тужилаштво Републике Србије*, 24/04/2015, доступно на: <http://www.vrhovnojt.gov.rs/sr/aktivnosti/sastanak-republi%4%8Dkog-javnog->

- [tu%C5%BEioca-zagorke-dolovac-sa-ambasadorom-republike-francuske-za-organizovani-kriminal-mi%C5%A1el-rami](#), приступљено: 05/06/2024.
235. „Састанак са амбасадором Народне Републике Кине“, *Председник Републике Србије*, 04/12/2018, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/prescentar/saopstenja/sastanak-sa-ambasadorom-narodne-republike-kine-3>, приступљено: 01/06/2024.
236. „Седам билатералних споразума између Србије и Азербејџана“, *РАС*, 23/11/2022, доступно на: <https://ras.gov.rs/sedam-bilateralnih-sporazuma-između-srbije-i-azerbejdžana>, приступљено: 10/06/2024.
237. „Сијарто: Фокус председавања Мађарске ЕУ на проширењу Уније на Западни Балкан“, *Танјуг*, 26/04/2024, доступно на: <https://www.tanjug.rs/region/politika/85431/sijarto-fokus-predsedavanja-madarske-eu-na-prosirenju-unije-na-zapadni-balkan/vest>, приступљено: 01/06/2024.
238. „Симбол Кине изграђен на месту амбасаде бомбардоване од НАТО-а“, *Радио Слободна Европа*, 05/10/2022, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kina-srbija-kulturni-centar/32065331.html>, приступљено: 01/06/2024.
239. „Скупштина Србије усвојила ССП са ЕУ и гасни споразум са Русијом“, 09/09/2008, доступно на: <https://rtv.rs/rsn/politika/skupstina-srbije-usvojila-ssp-sa-eu-i-gasni-sporazum-sa-rusijom-80318.html>, приступљено: 01/06/2024.
240. „Снажна подршка Грчке даљем процесу европских интеграција Србије“, *Министарство спољних послова Републике Србије*, 31/01/2017, доступно на: <http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/17637-2017-01-31-16-06-38?lang=sr>, приступљено: 05/06/2024.
241. „СНС угостио високу делегацију КП Кине“, *РТС*, 23/03/2014, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/politika/1555655/sns-ugostio-visoku-delegaciju-kp-kine.html>, приступљено: 01/06/2024.
242. „Спојити Београд-Будимпешта са Пирејом“, *РТВ*, 07/06/2017, доступно на: <https://rtv.rs/hr/ekonomija/aktuelno/spojiti-beograd-budimpesta-sa-pirejom-830918.html>, приступљено: 01/06/2024.
243. „Спољна политика Србије медији и ставови грађана“, *Нови трећи пут*, Београд, 2023.
244. „Спољнотрговинска робна размена Србије - коначни подаци за 2019.“, *Плутон Логистикс*, 20/07/2020, <https://plutonlogistics.com/spedicija/spolnotrgovinska-robna-razmena-srbije-konacni-podaci-za-2019>, приступљено: 05/06/2024.
245. „Споразум О слободној трговини између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине“, *Службени гласник Републике Србије- Међународни уговори*, 2023, доступно на: <http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2023-11/MU-006-2023-001.htm>, приступљено: 01/06/2024.
246. „Споразум о стратешком партнерству и сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске“, *Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске о стратешком партнерству и сарадњи*, 01/08/2011, доступно на: <http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2011-10/t10-0294.htm>, приступљено: 05/06/2024.
247. „Споразум о стратешком партнерству Србије и Италије“, *Радио Слободна Европа*, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/1877506.html>, приступљено: 05/06/2024.

248. „Споразум између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о сарадњи у области нафтне и гасне привреде”, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/prikaz/179483/////>, приступљено: 01/06/2024.
249. „Србија ‘штрчи’ у сарадњи са Кином, кредити се представљају као инвестиције”, *Н1*, 18/11/2021, доступно на: <https://n1info.rs/biznis/srbija-strci-u-saradnji-sa-kinom-krediti-se-predstavljaju-kaoinvesticije>, приступљено: 01/06/2024.
250. „Србија добила подршку Кине за своје ставове о Косову”, *Влада Републике Србије*, Београд, 15/09/2007, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/73890/srbija-dobila-podrsku-kine-za-svoje-stavove-o-kosmetu.php> приступљено: 01/06/2024.
251. „Србија и Азербејџан потписали Споразум о сарадњи у области енергетике”, *Српска Економија*, доступно на: <https://srpskaekonomija.rs/vesti/10/690//26047/-Srbija-i-Azerbejd%C5%BEan-potpisali-Sporazum-o-saradnji-u-oblasti-energetike>, приступљено: 10/06/2024.
252. „Србија и Азербејџан формирају Савез за стратешко партнерство”, *Недељник*, 23/11/2022, доступно на: <https://www.nedeljnik.rs/srbija-i-azerbejdzan-formiraju-savez-za-stratesko-partnerstvo/>, приступљено: 10/06/2024.
253. „Србија и Кина потписале споразум о укидању виза”, *Б92*, 05/11/2016, доступно на: https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=1196221, приступљено: 01/06/2024.
254. „Србија и Мађарска унапређују сарадњу у области пољопривреде”, *Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије*, 15/09/2021, доступно на: <http://www.minpolj.gov.rs/srbija-i-madjarska-unapredjuju-saradnju-u-oblasti-poljoprivrede/?script=lat>, приступљено: 01/06/2024.
255. „Србија и Русија потписале енергетски споразум”, *Танјуг*, 24/12/2008, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/100853/srbija-i-rusija-potpisale-energetski-sporazum.php///>, приступљено: 01/06/2024.
256. „Србија и САД 20 година касније (2000-2020)”, *Бизнис Инфо Груп*, доступно на: [https://businessinfogroup.rs/upload/Edition/Download/2021-04/Americke Investicije.pdf](https://businessinfogroup.rs/upload/Edition/Download/2021-04/Americke%20Investicije.pdf), приступљено: 01/06/2024.
257. „Србија никада неће признати независност Косова”, *Влада Републике Србије*, 27/03/2008, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/85522/srbija-nikada-neces-priznati-nezavisnost-kosova.php> приступљено: 01/06/2024.
258. „Србија од УАЕ добија кредит од милијарду долара по повољној каматној стопи”, *Влада Републике Србије*, 11/09/2022, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/650143/srbija-od-uae-dobija-kredit-od-milijardu-dolara-po-povoljnoj-kamatnoj-stopi.php>, приступљено: 01/06/2024.
259. „Србија поуздан партнер италијанским компанијама”, *ЕКанија*, 30/10/2018, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/2297041/srbija-pouzdan-partner-italijanskim-kompanijama>, приступљено: 05/06/2024.
260. „Србија са Азербејџаном потписала споразум о стратешким партнерствима”, *Радио Слободна Европа*, 23/11/2022, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-azerbejdzan-saradnja-energetika/32145314.html>, приступљено: 10/06/2024.
261. „Српски свештеници богослуже српским туристима у Грчкој”, *Б92*, 25/06/2015, доступно на: https://www.b92.net/o/vesti/vesti?nav_id=1008257, приступљено: 05/06/2024.
262. „Српски културни центар отворен у Морахалому”, *Н1*, 08/07/2019, доступно на: <https://n1info.rs/kultura/a498182-otvoren-srpski-kulturni-centar-u-morahalomu/>, приступљено: 01/06/2024.

263. „Српско-француски дипломатски односи: првих 180 година“, *ЦМЈП*, 01/10/2018, доступно на: <http://cmjp.rs/srpsko-francuski-diplomatski-odnosi-prvih-180-godina/>, приступљено: 05/06/2024.
264. „Став грађана Србије према Русији“, *Институт за европске послове*, 01/03/2017, доступно на: <https://iea.rs/wp-content/uploads/2017/07/Stav-gradjana-Srbije-prema-Rusiji-2017.pdf>, приступљено: 01/06/2024.
265. „Ставови грађана Србије према Русији“, *Институт за европске послове*, 01/09/2019, доступно на: <https://iea.rs/wp-content/uploads/2019/09/2019-Stav-gra%C4%91ana-Srbije-prema-Rusiji-mart-2019-final.pdf>, приступљено: 01/06/2024.
266. „Ставови грађана према Русији“, *Институт за европске послове*, 2023, доступно на: https://mcusercontent.com/fe138a5c8f12c10ef313e01f4/files/2cd91254-a3fb-24fb-0d30-c0a30abf7c33/39_Stavovi_gradjana_Srbije_prema_Rusiji_2023.pdf, приступљено: 01/06/2024, стр. 26.
267. „Стипендије Владе Републике Србије за стране држављане и летња школа српског језика - академска 2024/2025 година“, *Амбасада Републике Србије у Грчкој*, доступно на: <http://www.athens.mfa.gov.rs/lat/news.php>, приступљено: 05/06/2024.
268. „Стране инвестиције обориле незапосленост“, *РТС*, 30/12/2019, доступно на: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/3793995/strane-investicije-oborile-nezaposlenost.html>, приступљено: 05/06/2024.
269. „Стратегија националне безбедности Републике Србије: 94/2019-13“, *Правно информациони систем*, 27/12/2019, доступно на: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/strategija/2019/94/2>, приступљено: 01/06/2024.
270. „Стратегија националне безбедности Републике Србије“, *Службени гласник Републике Србије*, број 88, Београд, Новембар 2009.
271. „Стратегија одбране Државне заједнице Србије и Црне Горе“, *Међународна политика*, број 1116-1117, октобар 2004 - март 2005, стр. 2-6.
272. „Стратегија одбране Републике Србије“, 2009, Београд, доступно на: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/Strategija%20odbrane%20Republike%20Srbije.pdf, приступљено: 01/06/2024.
273. „Стратешко партнерство са Италијом“, *Б92*, 13/11/2009, доступно на: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=11&dd=13&nav_category=11&nav_id=392354, приступљено: 05/02/2011.
274. „Стратешко партнерство са Француском“, *Б92*, 08/04/2011, доступно на: http://www.b92.net/video/videos.php?nav_category=905&yyyy=2011&mm=04&dd=08&nav_id=504991, приступљено: 05/02/2021.
275. „Стратешко партнерство Србије и Азербејџана“, *Председник Републике Србије*, 08/02/2013, доступно на: <https://www.predsednik.rs/lat/pres-centar/vesti/stratesko-partnerstvo-srbije-i-azerbejdzana>, приступљено: 10/06/2024.
276. „Стратешко партнерство Србије и Азербејџана“, *Политика*, 21/05/2018, доступно на: <http://www.politika.rs/sr/clanak/404112/Politika/Stratesko-partnerstvo-Srbije-i-Azerbejdzana>, приступљено: 05/02/2021.
277. „Стратешко партнерство са Француском“, *Б92*, 08/04/2011, доступно на: https://www.b92.net/o/info/vesti/index?yyyy=2011&mm=04&dd=08&nav_id=504827, приступљено: 05/06/2024.
278. „Стратешко партнерство са Азербејџаном“, *РТС*, 08/02/2013, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/1262802/stratesko-partnerstvo-sa-azerbejdzanom.html>, приступљено: 10/06/2024.
279. „Стратешко партнерство Русије и Србије“, 06/10/2009, *Политика*, доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/106664/Stratesko-partnerstvo-Rusije-i-Srbije>, приступљено: 01/06/2024.

280. „Тадић: Кина један од четири стуба спољне политике Србије“, *Блиц*, 07/09/2009, доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/politika/tadic-kina-jedan-od-cetiri-stuba-spoljne-politike-srbije/4mijdrb>, приступљено: 01/06/2024.
281. „Тема ‘Дневника’, Пријатељства градова не мере се удаљеношћу: Нови Сад и његових 11 побратима“, *Дневник*, 27/07/2019, доступно на: <https://www.dnevnik.rs/novi-sad/tema-dnevnika-prijateljstva-gradova-ne-mere-se-udalenosci-novi-sad-i-negovih-11-pobratima>, приступљено: 01/06/2024.
282. „Текст Декларације о стратешком партнерству Србије и Русије“, *Амбасада Руске Федерације у Србији*, 15/10/2013, доступно на: http://ambasadarusije.rs/data/uploads/Deklaracija_1.pdf, приступљено: 01/06/2024.
283. „Топ 10 француских инвестиција у Србији“, *Нова Економија*, 15/07/2019, доступно на: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/top-10-francuskih-investicija-u-srbiji>, приступљено: 05/06/2024.
284. „Трактори из Новог Сада ускоро на тржишту ЕУ“, *Бизлајф*, 13/12/2011, доступно на: <https://bizlife.rs/30002-traktori-iz-novog-sada-uskoro-na-trzistu-eu>, приступљено: 01/06/2024.
285. „Тужилац Роберти у Београду на Другом регионалном састанак тужилаца за организовани криминал. Обележен крај пројекта ОЕБС-а“, *Влада Републике Италије*, 09/11/2016, доступно на: https://ambbelgrado.esteri.it/sr/news/dall_ambasciata/2016/11/roberti-a-belgrado-alla-seconda-2/, приступљено: 05/06/2024.
286. Ђирилов, Јован, „Стратешко партнерство“, *НИН*, април 2011.
287. „У Београду одржана прва заједничка седница влада Србије и Мађарске“, *Амбасада Републике Србије у Мађарској*, 01/07/2014, доступно на: http://budapest.mfa.gov.rs/lat/newstext.php?subaction=showfull&id=1404381130&ucat=118&template=HeadlinesLat&#disqus_thread, приступљено: 01/06/2024.
288. „У Зрењанину положен камен темељац за фабрику гума Шангдонг Линглонг, посао за 1.200 људи“, *Бета*, 30/03/2019, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/2455049/u-zrenjaninu-polozen-kamen-temeljac-za-fabriku-guma-shandong-linglong-posao-za>, приступљено: 01/06/2024.
289. „Уговор из Лисабона о измени Уговора о Европској унији и Уговора о оснивању Европске заједнице“, 17/12/2007, доступно на: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/5/ugovor-iz-lisabona>, приступљено: 01/06/2024.
290. „Уговор са Етихадом спасао ЈАТ“, *РТС*, 15/08/2014, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/1673592/ugovor-sa-etihadom-spasao-jat.html?print=true>, приступљено: 10/06/2024.
291. „Уговори из Риге вредни 734 милиона евра“, *Танјуг*, 05/11/2016, доступно на: <https://www.rts.rs/lat/vesti/ekonomija/2515770/ugovori-iz-rige-vredni-734-miliona-evra.html>, приступљено: 01/06/2024.
292. „Уједињени Арапски Емирати признали Косово“, *РТВ*, 14/10/2008, доступно на: https://rtv.rs/sk/svet/ujedinjeni-arapski-emirati-priznali-kosovo_87385.html, приступљено: 10/06/2024.
293. „Упознај Италију- програм културне размене“, *Центар за афирмацију и развој*, доступно на: <https://www.centarzaafirmacijuirazvoj.org/andiamo-in-italia-program-kulturne-razmjene/>, приступљено: 05/06/2024.
294. „Успешно стратешко партнерство ‘Дуванске индустрије’, Врање и "British American Tobacco", *Министарство привреде Републике Србије*, 03/09/2003, доступно на: <https://privatizacija.privreda.gov.rs/Ministarstvo-privrede/1169/Uspesno-stratesko-partnerstvo-DUVANSKE.shtml>, приступљено: 01/06/2024.

295. „Устав Републике Србије”, Народна скупштина Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 98/2006, 8. новембар 2006, доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html, приступљено: 13/10/2020.
296. „Устав Републике Србије”, *Службени гласник Републике Србије*, број 98/2006, доступно на: http://www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/martan/Ustav_Srbije.pdf, приступљено: 10/07/2019.
297. „Утисци о сусретима Француска/Балкан”, *Билтен број 5 Француско-Српских Територијалних Партнерства*, 2018.
298. „Учешће Републике Србије у програму Партнерство за мир”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/partnerstvo-za-mir?lang=lat>, приступљено: 01/06/2024.
299. „Учешће Републике Србије у програму Партнерство за мир”, *Министарство спољних послова Републике Србије*, доступно на: <https://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/partnerstvo-za-mir?lang=lat>, приступљено: 01/06/2024.
300. „Фестивал фолкора Солун”, *Фолкор Фестивал*, 21/07/2023, доступно на: <http://folklorefestivals.org/?festival-folklor-a-solun>, приступљено: 05/06/2024.
301. „Форуму Србија - Азербејџан присуствује 20 домаћих и 18 гостујућих компанија”, *Танјуг*, 28/04/2023, доступно на: <https://www.tanjug.rs/ekonomija/srbija/27540/forumu-srbija-azerbejdzan-prisustvuje-20-domacih-i-18-gostujucih-kompanija/vest>, приступљено: 10/06/2024.
302. „Французи би да граде метро у Београду”, *Политика*, 24/02/2010, односи се на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/125115/Francuzi-bi-da-grade-metro-u-Beogradu>, приступљено: 05/06/2024.
303. „Французи и Кинези од данас заједнички партнери Србије на метроу”, *РТВ*, 22/01/2021, доступно на: <https://rtv.rs/rom/ekonomija/francuzi-i-kinezi-od-danas-zajednicki-partneri-srbije-na-metrou-1200710.html>, приступљено: 05/06/2024.
304. „Француска фирма „Ванси“ преузела београдски аеродром на 25 година”, *РТВ*, 13/02/2019, доступно на: <https://www.rtv.rs/sr-lat/ekonomija/aktuelno/francuska-firma-vansi-preuzela-beogradski-aerodrom-na-25-godina-991476.html>, приступљено: 05/06/2024.
305. „Француски „Ванси“ данас званично преузима аеродром 'Никола Тесла'", *Бизлајф*, 21/12/2018, доступно на: <https://bizlife.rs/francuski-vansi-danas-zvanicno-preuzima-aerodrom-nikola-tesla/>, приступљено: 05/06/2024.
306. „Француско-српски политички односи оличени у дијалогу на виском нивоу”, *Амбасада Француске у Србији*, доступно на: <https://rs.ambafrance.org/Politicki-odnosi-4126>, приступљено: 05/06/2024.
307. „Фондиарија преузима осталих 16,68% ДДОР Нови Сад”, *Економист магазин*, 03/10/2008, доступно на: <https://me.ekapija.com/sr/news/196475/start-up/real-estate/investments>, приступљено: 05/06/2024.
308. „Хачисон отворио други производни погон у Руми - До краја 2020. још две фабрике француске компаније у Србији”, *ЕКапија*, 23/03/2017, доступно на: <https://www.ekapija.com/news/1707708/hutchinson-otvorio-drugi-proizvodni-pogon-u-rumi-do-kraja-2020-jos-dve>, приступљено: 05/06/2024.
309. „Цар Стефан Душан Силни- најмоћнији владар српског средњег века”, *Културни центар Новог Сада*, 03/03/2020, доступно на: <https://www.kcns.org.rs/agora/car-stefan-dusan-silni-najmocniji-vladar-srpskog-srednjeg-veka/>, приступљено: 05/06/2024.

310. „Циљ дипломатије Србије да независност Космета не добије међународноправни легитимитет“, *Влада Републике Србије*, 24/10/2020, доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/83723/cilj-diplomatije-srbije-da-nezavisnost-kosmeta-ne-dobije-medjunarodnopravni-legitimitet.php> приступљено: 01/06/2024.
311. „Чаробни ‘Кинески фестивал светла’ на Калемегдану“, *РТС*, 02/02/2019, доступно на: https://rtv.rs/hu/vojvodina/novi-sad/kineska-kulturna-delegacija-u-novom-sadu_826666.html, приступљено: 01/06/2024.
312. „65 година од успостављања дипломатских односа Србије и Кине“, *Нови трећи пут*, 02/01/2020, доступно на: <https://novitreciput.org/65-godina-od-uspostavljanja-diplomatskih-odnosa-srbije-i-kine/>, приступљено: 01/06/2024.
313. „Шири се Банатски двор - почела изградња турског тока ка Суботици“, *Енергетски портал*, 18/05/2019, доступно на <https://energetskiportal.rs/siri-se-banatski-dvor-pocela-izgradnja-turskog-toka-ka-subotici>, приступљено: 01/06/2024.
314. „Школовање у Француској“, *Француски институт*, доступно на: <http://www.institutfrancais.rs/category/djaci-studenti/skolovanje-u-francuskoj/>, приступљено: 05/06/2024.
315. „Шта за Србију значи стратешко партнерство са Мађарском?“, *Данас*, 09/09/2021, доступно на: <https://www.danas.rs/vesti/politika/sta-za-srbiju-znaci-stratesko-partnerstvo-sa-madjarskom/>, приступљено: 01/06/2024.
316. „Шта предвиђа споразум Србије и Француске“, *Танјуг*, 08/04/2011, доступно на: https://www.b92.net/o/info/dokumenti/index?nav_id=504967&start=10, приступљено: 05/06/2024.
317. “About the Secretariat of Cooperation between China and Central and Eastern European Countries”, Secretariat for cooperation between China and Central and Eastern European Countries, 20/11/2013, available from: http://www.china-ceec.org/eng/msc_1/mscjj/201610/t20161028_6828859.htm, accessed: 01/06/2024.
318. “Agreement for the sale and purchase of socially-owned and share fund capital of Beopetrol a.d. by public tender”, Agency for Privatisation, 26/09/2003, available from: <https://privatizacija.privreda.gov.rs/upload/company/contract/2339749.PDF>, accessed: 01/06/2024.
319. “Agreement for the sale and purchase of socially-owned and share fund capital of Beopetrol a.d. by public tender”, Agency for Privatisation, 26/09/2003, available from: <https://privatizacija.privreda.gov.rs/upload/company/contract/2339749.PDF>, accessed: 01/06/2024.
320. “Bombs Over Belgrade: an Underrated Sino-American Anniversary”, *War on the Rocks*, 07/05/2019, <https://warontherocks.com/2019/05/bombs-over-belgrade-an-underrated-sino-american-anniversary/>, accessed: 01/06/2024.
321. “China gives green light to embassy protests, but warns against violence”, *CNN*, 09/05/1999, available from: <http://edition.cnn.com/WORLD/asiapcf/9905/09/china.protests.02/>, accessed: 01/06/2024.
322. “China supports settlement of Kosovo issue through dialogue: envoy”, *Xinhuanet*, 11/06/2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/11/c_138132033.htm, accessed: 01/06/2024.
323. “China-Serbia Bilateral Relations: Trade and Investment Outlook”, *China Briefing*, 08/05/2024, available from: <https://www.china-briefing.com/news/china-and-serbia-sign-free-trade-agreement-bilateral-trade-and-investment-outlook/>, accessed: 01/06/2024.

324. "China's Infrastructure Push in Europe", *China Observers*, 09/06/2020, available from: <https://chinaobservers.eu/chinas-infrastructure-push-in-europe>, accessed: 01/06/2024.
325. "China Reconnects with The Balkans", *Reconnecting Asia*, 22/02/2018, available from: <https://reconasia.csis.org/china-reconnects-balkans/>, accessed: 01/06/2024.
326. "China's strategic interests in the Balkans", *European Parliament*, 20/06/2022, available from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI\(2022\)_733558_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733558/EPRS_BRI(2022)_733558_EN.pdf), accessed: 01/06/2024.
327. "China's strategic partnership diplomacy: engaging with a changing world", *ESPO*, 08/06/2023, available from <https://www.files.ethz.ch/isn/181324/China%E2%80%99s%20strategic%20partnership%20diplomacy%20engaging%20with%20a%20changing%20world%20.pdf>, accessed: 01/06/2024.
328. "Chinese envoy calls for resumption of talks for political settlement of Kosovo issue", *CGTN*, 25/04/2020, available from: <https://news.cgtn.com/news/2020-04-25/Beijing-calls-for-resumption-of-Pristina-Belgrade-talks-PYeDyhZ2yk/index.html>, accessed on: 01/06/2024.
329. "Chronicles of Events of China-CEEC Cooperation", *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 20/11/2013, available from: http://www.china-ceec.org/eng/msc_1/dsj/201610/t20161020_6828925.htm, accessed: 01/06/2024.
330. "Chronicles of Events of China-CEEC Cooperation", *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 20/11/2013, available from: http://www.china-ceec.org/eng/msc_1/dsj/201610/t20161020_6828925.htm, accessed: 01/06/2024.
331. "Coronavirus Has Changed the Course of Foreign Policy", *Istinomer*, 2020, available from: <https://english.istinomer.rs/analyses/coronavirus-has-changed-the-course-of-foreign-policy/>, accessed: 01/06/2024.
332. "Crude oil exports for Iraq", *Fred*, 19/04/2024, available from <https://fred.stlouisfed.org/series/IRQNXGOCMBD>, accessed: 01/06/2024.
333. "Cultural Relations and Greek Community", *Ministry of Foreign Affairs, Hellenic Republic*, 23/01/2024, available from: <https://www.mfa.gr/en/greece-bilateral-relations/serbia/cultural-relations-and-greek-community.html>, accessed: 05/06/2024.
334. "Declaration by the Presidency on behalf of the European Union following developments in Xinjiang, China", *Council of the European Union*, 09/07/2009, available from: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/109077.pdf, accessed: 01/06/2024.
335. "Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on universal suffrage in Hong Kong", *Council of the European Union*, 24/01/2008, available from: http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/CFSP_Statements/January/0124MZZhongkong.html, accessed: 01/06/2024.
336. Tena Prelec, "Doing Business in the Balkans, UAE Style", 12/04/2019, <https://www.ispionline.it/en/publication/doing-business-balkans-uae-style-22840>, accessed: 10/06/2024.
337. "Europe's Dangerous Dependence on China", *Carnegie Europe*, 04/04/2023, available from: <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2023/04/europes-dangerous-dependence-on-china?lang=en>, accessed: 01/06/2024.
338. "EU countries-Greece", *EU*, available from: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/greece_en, accessed: 05/06/2024.

339. "Full text of Chinese Premier's speech at China-Central, Eastern European Countries Economic, and Trade Forum", *China-Embassy*, 29/06/2011, available from: http://cz.china-embassy.gov.cn/cze/xwdt/201106/t20110629_10037805.htm, accessed: 01/06/2024.
340. "General Assembly, 26th session: 1976th plenary meeting", *United Nations General Assembly*, New York, 1971, available from: <https://digitallibrary.un.org/record/735611?v=pdf>, accessed: 01/06/2024.
341. "Greece proves appeal of '16+1 Cooperation'", *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 16/04/2019, available from: http://www.china-ceec.org/eng/ldrhw_1/Dubrovnik2019/hdxw4/202112/t20211222_10474300.htm, accessed: 01/06/2024.
342. "History of the European Union 1945-59", *European Union*, available from: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en, accessed: 05/06/2024.
343. "How the CEE Citizens View China's Developments", *China-CEE Institute*, 2018, available from: <https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/07/SURVEY2017.pdf>, accessed: 01/06/2024.
344. "In deepening ties with ASEAN, Australia gains a 'strategic hedge'", *World Politics Review*, 28 March 2018, available from: <https://www.worldpoliticsreview.com/in-deepening-ties-with-asean-australia-gains-a-strategic-hedge/>, accessed: 26/07/2018
345. "Italy and the euro- mistake or a prerequisite for growth?", *Legaltera*, 29/05/2023, available from: <https://legaltera.com/en/italy-and-the-euro-a-mistake-or-a-prerequisite-for-growth/>, accessed: 05/06/2024.
346. "Italy in EU", *Italian Government*, available from: https://www.esteri.it/en/politica-estera-e-cooperazione-allo-sviluppo/politica_europea/italia_in_ue/, accessed: 05/06/2024.
347. "Italy pushes for Western Balkan EU integration, bolstering security", *Decode39*, 24/01/2023, available from: <https://decode39.com/5613/italy-trieste-western-balkans-conference/>, посећено: 01/06/2024.
348. "Italy, one of Eurozone's essential economies but a fragile one", *Upply*, 11/04/2024, available from: <https://market-insights.upply.com/en/italy-one-of-eurozones-essential-economies-but-a-fragile-one>, accessed: 05/06/2024.
349. "A speech by Jacques Delors at the First Intergovernmental Conference", Luxembourg, 9 September 1985, *Bulletin of the European Communities*, Office for Official Publications of the European Communities, available from: <https://www.cvce.eu/obj/speech-by-jacques-delors-luxembourg-9-september-1985-en-423d6913-b4e2-4395-9157-fe70b3ca8521.html> accessed: 03/07/2018.
350. "Joint Communiqué between the People's Republic of China and the Federal Republic of Yugoslavia", *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, 04/12/2000, available from: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/3265_665445/3260_664742/3261_664744/200012/t20001204_578760.html, accessed: 01/06/2024.
351. "Joint Communiqué between the People's Republic of China and the Federal Republic of Yugoslavia", *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, 20/08/2009, available from: https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/3265_665445/3260_664742/3261_664744/200908/t20090828_578761.html, accessed: 01/06/2024.

352. "Kazakhstan gets sea access using Chinese logistics centres", *The Astana Times*, 05/08/2017, available from: <https://astanatimes.com/2017/08/kazakhstan-gets-sea-access-using-chinese-logistics-centres>, accessed: 01/06/2024.
353. "Linglong Tire's Factory in Serbia, the First European Factory of China Tire Industry", *Linglong Tire*, 31/03/2019, available from: <https://en.linglong.cn/content/details3438475.html>, accessed: 01/06/2024.
354. "Mapping the footprint of Belt and Road influence operations", *Sinopsis*, 12/08/2019, available from: <https://sinopsis.cz/en/rolland-bri-influence-operations/#fn1>, accessed: 01/06/2024.
355. "Partnering for a brighter shared future", *United Nations*, available from: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/wcm.files/upload/CMSydylyw/202209/202209190500015.pdf///>, accessed: 01/06/2024.
356. "Prime Minister Kurti: Italy, a friend and ally of Kosovo", *Prime Minister Office*, 01/06/2023, available from: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/blog/prime-minister-kurti-italy-a-friend-and-ally-of-kosovo/>, accessed: 05/06/2024.
357. "Premier Li forges new link in Serbian relations", *The state council of the People's Republic of China*, 19/12/2014, available from: http://english.www.gov.cn/premier/news/2014/12/19/content_281475026335027.htm, accessed on: : 01/06/2024.
358. "Public perception of Serbia's Foreign Policy", *BCBP*, 2017, available from: https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/07/public_perception_of_serbias_foreign_policy.pdf accessed: 01/06/2024.
359. "Putin ubezhdn, shto sravnenie Kosovo s Iuzhnoi Osetiei i Abkhaziei obosnovanno", *Vesti.Ru* 26/08/2009, available from: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=312289&tid=60713&date=03.09.2008> accessed: 01/06/2024.
360. "Regulation (EU) 2020/2172 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 amending Council Regulation (EC) No 1215/2009 introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's Stabilisation and Association process" , *EUR-Lex*, 25/03/2024, available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020R2172&qid=1608547452287>, accessed: 01/06/2024.
361. "Renzi: We have to open up to Balkans", *EWB Archives*, 14/10/2015, available from: <https://europeanwesternbalkans.com/2015/10/14/matteo-renzi/>, accessed: 05/06/2024.
362. "National Security Concept of the Republic of Azerbaijan", from: www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=154917, accessed: 10/06/2024.
363. "Resolution adopted by the General Assembly on 14 March 2008", *United Nations*, 25/04/2008, available from: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n07/478/35/pdf/n0747835.pdf?token=FmFLtiUgYSiZKDIRq6&fe=true>, accessed: 10/06/2024.
364. "RS JAT GoS Etihad", *Javno.rs*, 26/07/2013, available from: <https://www.documentcloud.org/documents/1240354-rs-jat-gos-etihad-transaction-framework.html#document/p18/a170455>, accessed: 10/06/2024.
365. "Schneider Electric", *Развојна агенција Србије*, available from: <https://ras.gov.rs/rs/schneider-electric-2>, accessed: 05/06/2024.
366. "Serbia 2008 progress report", Commission of the European communities 05/11/2008, p. 45, available from: <https://neighbourhood->

- enlargement.ec.europa.eu/document/download/ab876df4-0df6-4acf-b65c-d1cafaa42aff_en?filename=srbia_progress_report_en.pdf, accessed: 01/06/2024.
367. "Spotlight: BRI participating countries reap benefits after 6 years' joint construction", *Xinhuanet*, 14/09/2019, available from: http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/14/c_138391095.htm, accessed: 01/06/2024.
368. "Stabilisation and Association Agreement with Serbia", *EU Legislation*, 01/03/2019, available from: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/stabilisation-and-association-agreement-with-serbia.html>, accessed: 01/03/2019.
369. "TAIEX and Twinning", *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations*, available from: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/taieux-twinning_en, accessed: 05/06/2024.
370. "The Belgrade Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries", *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 31/10/2014, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhhcgwj/202112/t20211222_10474157.htm, accessed: 01/06/2024.
371. "The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of Shared Future", *The Third Belt and Road Forum for International Cooperation*, 30/10/2023, available from:
372. "The Budapest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries", *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 31/10/2017, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhhcgwj/202112/t20211222_10474163.htm, accessed: 01/06/2024.
373. "The Sofia Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries", *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 07/07/2018, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhhcgwj/202112/t20211222_10474165.htm, accessed: 01/06/2024.
374. "The Suzhou Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries", *Secretariat for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, 01/11/2015, available from: http://www.china-ceec.org/eng/zywj/ldrhhcgwj/202112/t20211222_10474159.htm, accessed: 01/06/2024.
375. Thomas Renard, "EU foreign ministers should look to 'grand strategy'", *EU Observer*, 2011, available from: <https://euobserver.com/opinion/113442>, accessed: 30/08/2011.
376. "Treaty of Lisbon", *Official Journal of the European Union*, Volume 50, C 306, 13/12/2007.
377. "Visit of the delegation of the Chinese People's Liberation Army", *Ministry of defence Republic of Serbia*, 27/11/2017, available from: <https://www.mod.gov.rs/eng/11883/poseta-delegacije-narodnooslobodilacke-armije-kine-11883>, accessed: 01/06/2024.
378. "Vucic: fast EU integration of SE Europe necessary", *Beta*, 11/04/2018, available from: <https://n1info.rs/english/news/a378948-se-erope-integration-helps-regional-stability/>, accessed: 05/06/2024.
379. "What is the BRI", *Belt and Road Portal*, 26/06/2023, available from: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/0N4P7CF0.html>, accessed: 01/06/2024.
380. "Which empire to lean on... Serbia between the East and the West", *Demostat*, 05/09/2017, available from: <http://demostat.rs/en/vesti/istrazivanja/which-empire-to-lean-on-serbia-between-the-east-and-the-west/214>, accessed: 01/06/2024.

381. "Why invest in Serbia?", *Development Agency of Serbia*, 2021, available from: [http://www.berlin.mfa.gov.rs/odrzavanje/uploads/RAS Invest in Serbia 2021 prezent .pdf](http://www.berlin.mfa.gov.rs/odrzavanje/uploads/RAS%20Invest%20in%20Serbia%202021%20prezent.pdf), crp. 8, accessed: 05/06/2024
382. "Yugoslavia: Iran, Iraq, Other Muslim Countries Resent NATO Bombing", *Radio Free Europe Radio Liberty*, 09/04/1999, available from: <https://www.rferl.org/a/1090961.html>, accessed: 10/06/2024.
383. "Yugoslavia: Vedral pledges solidarity and assistance", *Radio Free Europe*, 10/10/2000, available from: <https://www.rferl.org/a/1094913.html>, accessed: 05/06/2024.

БИОГРАФИЈА АУТОРКЕ

Славица Стаменић Јањић рођена је 2. октобра 1986. године у Сарајеву. Академске 2014/2015. године уписује докторске академске студије политикологије - Међународне и европске студије на Универзитету у Београду - Факултету политичких наука у оквиру којих је положила све предвиђене испита са највишим оценама.

Пре уписа на докторске академске студије, на Универзитету *Lincoln* из Сједињених Америчких Држава стекла је звање магистра економских наука. Током целокупног школовања остваривала је одличан успех и била стипендиста Града Београда и Министарства просвете и културе Републике Српске. У току трајања студија била је активна у хуманитарним организацијама као што су Међународна мрежа помоћи и Црвени крст Србије, као и у Друштву Србије за односе с јавношћу.

Од фебруара 2019. године ради у политичком одељењу у Амбасади Народне Републике Кине у Србији. Пре тога, била је запослена пет година у Министарству трговине, туризма и телекомуникација у Влади Републике Србије, на пословима везаним за економску дипломатију у одељењу за економско-финансијске послове.

Члан је регионалне невладине организације *East West Bridge*. Тренутно је ангажована и као дописник кинеске националне телевизијске мреже *CCTV* и објавила је неколико чланака за дневне листове попут *People's Daily* и *China Daily*. Течно говори енглески језик и служи се француским језиком, а поседује и основни ниво познавања кинеског и немачког језика.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: **Славица Стаменић Јањић**
Број индекса: **22/2014**

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

**“Стратешка партнерства Републике Србије од 2009. до 2019. године и њено
спољнополитичко позиционирање”**

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

У Београду, 10. јун 2024. године

Потпис аутора

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: **Славица Стаменић Јањић**

Број индекса: **22/2014**

Студијски програм: **Докторске студије политикологије – Међународне и европске студије**

Наслов рада: **“Стратешка партнерства Републике Србије од 2009. до 2019. године и њено спољнополитичко позиционирање”**

Ментор: **проф. др Драган Ђукановић**

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 10. јун 2024. године

Потпис аутора

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

“Стратешка партнерства Републике Србије од 2009. до 2019. године и њено спољнополитичко позиционирање”

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Београду, 10. јуна 2024. године.

Потпис аутора

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.